MANUSCRIPTUM

1 1989
(74) ANUL XX

CENTENAR MIHAI EMINESCU

T. ARGHEZI · BLAGA · AL. PHILIPPIDE
LABIŞ · NICHITA STĂNESCU · R. GUGA
SPERBER · PILLAT · SALVADOR ESPRIU

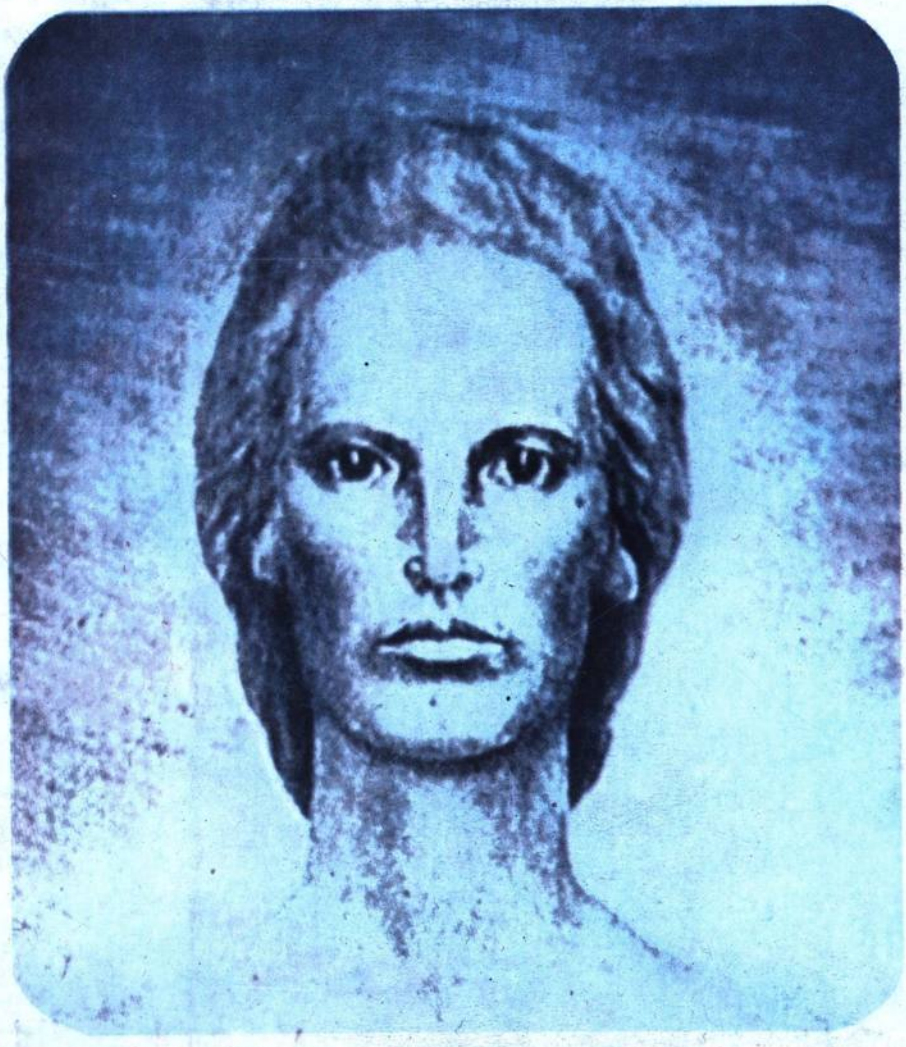

Inedit * Inedit * Inedit *

Eminescu — (detaliu) — pictură murală de *Sabin BĂLAȘA* la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași (Diapozitiv color de *Radu BRAUN* — Laboratorul foto al C.P.C.S.)

Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK

El depășește, prin intensitate, spațiul și timpul în care a trăit, privind de la o cotă atît de amețitoare, încît întrece cu mult orice arie mărginit circumscrisă.

Această condiție intrinsecă a universalității sale își are, drept corolar verificator, și o condiție extrinsecă. Aci apelăm la o sugestie venită din partea geologiei și a geografiei fizice. Nu s-a văzut, decît poate foarte rar, ca un munte uriaș să se înalțe abrupt dintr-un plan șes. El trebuie să aparțină cu necesitate unei regiuni montane, fiindcă, altfel, la prima vedere, ne-ar induce în eroare iluzia optică. Am putea, adică, să luăm drept munte o ridicătură de teren mai modestă. La fel se întîmplă, cu aceeași necesitate, și în cazul poetului universal. El nu se poate ivi, și nu poate exista, decît într-o constelație de alte mari creații. Acestea se cer a fi atît literare, cît și din variate domenii străine literaturii. Eminescu îndeplinește și această verificatoare condiție extrinsecă. O dată cu el au creat, pe același plan literar, Alecsandri din ultima sa perioadă, Maiorescu, Creangă, Caragiale, Slavici, ceva mai tîrziu Macedonski. Raportîndu-ne la alte domenii de creație, s-au ilustrat, pe atunci, cu strălucire, în filologie Hasdeu, în filosofie Vasile Conta, în istorie și filosofia istoriei Xenopol, în știință Teclu, în artă Grigorescu și Andreescu. Muntele Eminescu se înalță, deci, peste o regiune muntoasă.

Edgar Papu

859.0.09
M 30

MANUSCRIPTUM

1/1989 (74) ANUL XX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

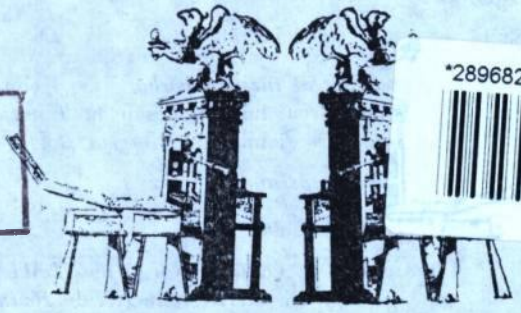

Biblioteca-Județeană
Hunedoara-Deva

289682 24

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96, cod 71116

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12–201, telex 1037 prsfir București, Calea Griviței nr. 64–66, Sectorul Export–Import

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"

289.682

SUMAR

SALA DE LECTURĂ

6 *Este Eminescu poet universal ?* — disocieri de *Edgar PAPU*
7 *Sunetul Eminescu* — tabletă de *Marin SORESCU*
8 « *Mai suna-vei, dulce corn...* » — autograf de *Geo BOGZA*

Centenar Eminescu

M. EMINESCU

I. Fragmentarium

9—11 Drumul spre desăvîrşire (Comentarii de *Oxana BUSUIOCEANU*)
12—14 Fragmente din Manuscrisul *2291*

II. *Pagini germane*

15—44 *Asimilaţie şi atracţie* — eseu filosofic (Cuvînt înainte de *D. VATA MANIUC;* transliterare şi traducere de *G. PINTEA*)
45—49 « *Uriaşele evenimente politice...* » — eseu despre filosofia Statului (Prefaţă şi traducere de *G. PINTEA*)
50—55 Versuri din poetul austriac Franz GRILLPARZER transcrise în *mss 2285* (Prezentare şi traducere de *G. PINTEA*)

III. *Corrigenda*

56—65 Două scrisori către Al. CHIBICI-REVNEANU (Precizări filologice de *Mihai DRĂGAN*)

IV. *Restituiri*

T. MAIORESCU

66—73 « *...acest atît de înzestrat bărbat...* » — ciorna unei scrisori privind colaborarea lui Eminescu la *Enciclopedia BROCKHAUS* (Prefaţă, traducere şi note de *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*)

V. *Mărturii din contemporaneitate*

Dimitrie Şt. EMILIAN

74—80 *Ultimii ani de viaţă ai lui Mihai EMINESCU (1887—1889)* — amintiri (oferite redacţiei de *Radu HRISTEA*)

File de album

Lucia DEM. BĂLĂCESCU

hors texte Desene pe un volum de poezii eminesciene (Precizări istoriografice
81 de *Petre POPESCU-GOGAN*)

Septimiu ALBINI

82 Eminescu în Transilvania (*Ion BRAD*)
84—86 Projunimismul tribuniştilor din Sibiu (Însemnări de *Anca BIŢU-*
86 *SÂRGHIE*); « *...geniul acestui fermecător copil al muzelor...* » — o scrisoare către Titu MAIORESCU din 13 iulie 1889

SUMAR

VI. *Interpretări critice*

D. POPOVICI

87—92 *Eminescu în critica și istoria literară română* — curs universitar din anul 1946. *Lecția I (24 ianuarie 1946).* (Text ales și prezentare de *Ioana Em. PETRESCU*)

VII. *Ipoteze*

93—98 O eroare seculară... Pe marginea unor documente privitoare la violonistul Toma MICHERU (Dosar de *Viorel COSMA*)

99 Un «*ex libris* M. EMINOVICI»? (Notă de *Paul PĂLTĂNEA*)

VIII. *Oglinzi paralele*

Constantin COLONAȘ

100—101 O inițiativă oportună (Argument de *Valentin SILVESTRU*)

101—121 *Sărmanul Dionis* — piesă de teatru. Actele I—II (Text îngrijit și fișă istorico-literară de *Florin COLONAȘ*)

Scriitorul — conștiința epocii

Nichita STĂNESCU

123—127 «...*propun o nouă estetică*» și «...*paznic la limba română...*» — două interviuri (acordate lui *Florentin POPESCU*)

Confluențe

Tudor ARGHEZI
Ion PILLAT
V. VOICULESCU
Al. PHILIPPIDE

128—131 în corespondență cu Alfred MARGUL SPERBER
Scrisori (Adnotări de *George GUȚU*)

Arhivă contemporană

Romulus GUGA

132—136 *Plingerea bravului Cavaler de la Mancha; Biserica Neagră; Aur; Vin* — poezii din studenție (Precizări biografice de *Gh. DUMITRAȘCU*)

Nicolae LABIȘ
traducînd din ERȘOV

137—146 *Căluțul cocoșat* — basm în versuri. *Partea a III-a* (Text îngrijit de *Nicolae CÂRLAN*)

Epistolar

Lucian BLAGA — Sextil PUȘCARIU

147—156 «...*sunt pe drumul cronicarilor...*» — dialog (III) din anii 1925-1927 (Text stabilit și note de *Magdalena VULPE* și *Mircea CENUȘĂ*)

SUMAR

« Hronicul și cîntecul vîrstelor »

Iulia HASDEU

157—164 *Pasăre nestatornică ; Cuibul păsărelelor ; Fericită rîndunea; Moartea* — poeme în limba franceză ; *[Cugetări]* (Prefață și traduceri de *Crina DECUSARĂ-BOCȘAN*)

Scriitori români în arhive străine

Ioan SLAVICI

165—171 La Universitatea din Pesta și din Viena — documente (traduse și prezentate de *Eugen GLÜCK*)

Scriitori străini în arhive românești

Salvador ESPRIU

172—173 *« ...cultivarea... celor două limbi surori »* — o scrisoare în spaniolă (Traducere și notă explicativă de *D. TRANCĂ*)

Curier

Constanța MARINO-MOSCU

174—177 [M. SADOVEANU la Buzău] — amintiri. Fragmente de jurnal (Adnotări de *Elisabeta POPESCU-DOBRIN*)

Iorgu IORDAN

178—179 Despre o comemorare a lui Eminescu (din 1929) — două scrisori (prezentate de *Georgeta ȚURCANU*)

Tudor ARGHEZI

180 O « inscripție » tîrzie la Cernica (Consemnări de *Calinic ARGATU*)

181 Ultima ediție a *„Biletelor de papagal"* (Contribuții documentare de *Mircea COLOȘENCO*)

182—187 *Fișier bibliografic*

187 *Iconografie*

188—191 *Sumar* (în limbile engleză, franceză, germană, rusă; traduceri de *Mira-Liana VLAD; Ofelia CONDEESCU; Alexandru SURDU* și *Constantin CERNĂUȚEANU*)

192 *Meridiane* — Eminescu în universalitate

CENTENAR EMINESCU

Este Eminescu poet universal?

Să procedăm pe cale deductivă, adică să vedem ce definiție poate primi, în general, noțiunea de poet universal. Este, în fond, o formulă definitorie care a devenit aproape banală. Numim poet universal pe acela a cărui valoare în creație depășește nivelul simplului interes local sau provincial, devenind, astfel, apt și unei circulații universale. Că Eminescu îndeplinește o asemenea condiție au arătat zeci și poate chiar sute de cercetători literari.

Vom încerca și noi să ne exprimăm pe scurt în acest sens. Am spune, așadar, că intensitatea creației eminesciene pătrunde dincolo de orice limită, inclusiv a spațiului și a timpului. Iar prin elevata armonie a versului său, poetul — așa cum spunea și Tudor Vianu — privește totul din înălțime, adîncind nemăsurat și transfigurînd orice lucru. Aceste virtuți excepționale de care s-a arătat capabil în lirică echivalează cert cu universalitatea sa. El depășește adică, prin intensitate, spațiul și timpul în care a trăit, privind de la o cotă atît de amețitoare, încît întrece cu mult orice arie mărginit circumscrisă.

Această condiție intrinsecă a universalității sale își are, drept corolar verificator, și o condiție extrinsecă. Aci apelăm la o sugestie venită din partea geologiei și a geografiei fizice. Nu s-a văzut, decît poate foarte rar, ca un munte uriaș să se înalțe abrupt dintr-un plan șes. El trebuie să aparțină cu necesitate unei regiuni montane, fiindcă altfel, la prima vedere, ne-ar induce în eroare iluzia optică. Am putea adică să luăm drept munte o ridicătură de teren mai modestă. La fel se întîmplă, cu aceeași necesitate, și în cazul poetului universal. El nu se poate ivi, și nu poate exista decît într-o constelație de alte mari creații. Acestea se cer a fi atît literare, cît și din variate domenii străine literaturii. Eminescu îndeplinește și această verificatoare condiție extrinsecă. Odată cu el au creat, pe același plan literar, Alecsandri din ultima sa perioadă, Maiorescu, Creangă, Caragiale, Slavici, ceva mai tîrziu Macedonski. Raportîndu-ne la alte domenii de creație s-au ilustrat pe atunci, cu strălucire, în filologie Hasdeu, în filosofie Vasile Conta, în istorie și filosofia istoriei Xenopol, în știință Teclu, în artă Grigorescu și Andreescu. Muntele Eminescu se înalță, deci, peste o regiune muntoasă.

Există totuși un izbitor decalaj între valoarea universală a poetului și corespunzătoarea sa circulație universală, care lasă însă de dorit. S-a exagerat ca explicație, în această privință, lipsa de cunoaștere și de răspîndire a limbii române pe glob. Este adevărat că aportul lingvistic ar constitui un efectiv stimul și o facilitare în vederea unei circulații mai vaste a literaturii. El nu relevă, însă, o condiție absolut indispensabilă în această privință. S-au ivit în decursul timpului atîtea exemple care arată că un asemenea impediment poate fi cu succes depășit. Așa, bunăoară, marii clasici ruși s-au văzut cunoscuți și recunoscuți încă din veacul trecut, cînd limba lor nu dispunea niei pe departe de circulație universală. Țările nordice, la rîndul lor, aduc un alt exemplu concludent, care n-a împiedicat recunoașterea pe tot globul a unui Ibsen sau a unui Strindberg. Și nici limbile lor nu se bucură de o apreciabilă difuzare. Mai putem oferi și atîtea ilustrări din veacul nostru, cînd poeți sau prozatori din Grecia, Finlanda sau Japonia s-au văzut distinși cu Premiul Nobel.

Din exemplele de mai sus se poate înțelege și ceea ce am lăsat subînțeles . Adică pentru realizarea circulației universale se cere ca țara din care poetul face parte — independent de factorul limbă — să fie o mare putere politică, sau, dacă nu, să atingă un înalt nivel de civilizație. Sînt promisiuni pentru un viitor pe care îl dorim cît mai apropiat, cînd înalta valoare *a lui Eminescu se va bucura și de o* valorificare *la același nivel, odată cu difuzarea sa universală.*

Edgar PAPU

Sunetul Eminescu

Ca o imensă rostogolire de alb, există un sunet Eminescu, *venind din timp, poate chiar din nainte de naşterea lui, — desigur, cu mult înainte de întruchiparea lui —, o muzică rostogolindu-se din eter spre el, luînd numele lui şi pornind spre noi. Clar de lună. Clar de suflet românesc. Clar de Eminescu. În poiana versului său, ieşim şi noi, să ne limpezim.*

Să încercăm să-i înţelegem mai bine versurile, pornind chiar de la gîndirea poetului, aşa cum ne-a rămas ea, în Caietele *sale. Faimoasele « caiete » adunate ca după o adevărată explozie a materiei cenuşii — frînturi de idei, note, însemnări risipite şi amestecate, un fel de magmă încă fierbinte. Iată o însemnare despre artă, încercînd a lămuri ecuaţia cauză — efect, cu intuiţia aristotelică a ceea ce se pierde în realizarea fenomenului :*

« După Aristotel cauza are întotdeauna un plus asupra urmărilor ei. În urmarea acestei păreri se-nţelege că şi toate operele poeziei şi ale artei nu sunt decît emanaţiuni parţiale din comorile spirituale mult mai bogate ale poeţilor şi artiştilor. Ce respect trebuie să avem înaintea bogăţiei spirituale a lui Michelangelo, Goethe, Beethoven ş.a., cînd ne gîndim cît de însemnate sunt deja cele ce ei au dat la lumină, care nu reprezintă decît necomplet totalitatea spirituală a acelor oameni ».

Şi, am adăuga acum noi, ce respect trebuie să avem în faţa celui care făcea aceste însemnări ! Căci ce forţă spirituală trebuie să fi acţionat asupra-i, ca să rămînă din ea, în virtutea legii semnalate de Aristotel, atît de mult !

Şi, mai departe, în acelaşi fragment, autorul Luceafărului *pare a-şi face analiza propriului eu, radiografiat în rădăcinile lui dureros creatoare :*

« Tot din cauza asta — fiindcă fiecare op de artă nu-i decît un fragment dintr-o nemărginită comoară spirituală — se explică şi împrejurarea că poeţi şi artişti sunt prea rar mulţumiţi cu propriile lor opere şi în loc de asta sînt întotdeauna de pornirea de-a aduce din ce în ce mai multe producţiuni din inesauriabila mină a sufletului lor, pentru că prin asta ei fac, cel puţin pentru propria lor conştiinţă, mai mică şi mai puţin apăsătoare diferenţa care există între ceea ce simt în ei şi ceea ce au produs în realitate ».

Un Eminescu încîntat de sine ? Cine şi l-ar putea închipui ? Mereu biciuit de îndoieli, mereu încruntat, căci privea în faţă absolutul, şi cutremurat din adînc, copleşit de povara de a primi şi de a transmite nişte table de legi !

Contemporanii se obişnuiseră, pînă la urmă, cu un Eminescu tunînd. Şi tuna şi fulgera deopotrivă şi împotriva sa, căci ştia că nu poate da « decît un fragment dintr-o nemărginită comoară spirituală ».

Eminescu, se ştie, n-a fost un vecin comod pentru contemporani.

Dincolo de partea vizibilă a operei marelui poet, stă o aripă uriaşă. Este, de fapt, energia spirituală a poporului român, care a găsit în el suprema încordare în stare să facă această aripă să bată. În eternitate.

Spontană la început pentru un cerc restrîns, adeziunea vorbitorilor de limbă română la acest fapt de cultură s-a făcut apoi în trepte sau în cercuri din ce în ce mai largi, care, la un veac de la stingerea « cauzei », ne ating şi pe noi ca o tălăzuire de dor pe veci cutremurat.

Picăturile şi fluviile sînt întotdeauna fericite cînd întîlnesc marea — care era şi-n ele, dar mai pe scurt, ori mai pe ocolite.

Marin SORESCU

MAI SUNA-VEI DULCE CORN

Mă deșteptam atunci de o fată al cărei păr lung se revărsa, în viața mea, ca un fluviu de aur, a cărei mireasmă atît de sfîntă se potrivea în mine mie, și astfel colindam pe străzile orașului, prin păduri și pe munți, iar acum știam fiecare depărtare și nu știam dacă am să o mai revăd, și o melancolie fără sfîrșit punea stăpînire pe mine, și din tot ceea ce stiuseam pînă atunci, poezii sale multe sau versuri de marilor poeți, nu mi-au mai rămas în minte, ca murmurul unei fîntîni în pustiu, decît aceste simple cuvinte, pe care zilnic și noaptea le-am murmurat să mi le știu:

Mai sună-vei dulce corn
Pentru mine vie oară?

De atunci, de cîte ori mă despart pentru multă vreme, și nu știu dacă nu va fi cumva pentru totdeauna de cineva drag, sau de un loc al lumii în care am fost fericit — țărmuri de mare verde pînă la cobalt sau în care mi-am găsit și în care mi-ar plăcea să mă întorc — de orașul, din adîncul ființei mele, urcă ritualul melancoliei, ca o mîngîietoare muzică ucisă de lacrimi și aceleași cuvinte:

Mai sună-vei dulce corn
Pentru mine vie oară?

Iar cînd voi fi să plec cu totul din aceste locuri, și, părăsindu-mi zăul de fiorurile ei, aș vrea spăimîntat că mi-ar putea răpune cineva, că încă o dată aș mai privi mări și munți și ochi de oameni, că aș întîlni iarăși ochii sau părul cuiva cu o față de mireasmă, ce aș putea spune atunci, în ultimul meu suspin, decît aceste cîteva cuvinte să mi se scrie pe mormînt, decît aceste cîteva cuvinte:

Mai sună-vei dulce corn
Pentru mine vie oară?

Geo Bogza

I. FRAGMENTARIUM

Drumul spre desăvîrșire

MANUSCRISELE EMINESCIENE, CONsultate direct sau prin intermediul ediției academice Perpessicius, dezvăluie cititorului chipul fericitului creator care scrie ușor, netrudnic. Adesea rîndurile se așternca de la sine pe hîrtie și totuși nu există text care să nu comporte intervenții — de la minime variante de redactare pînă la ample operații de decantare. Dacă nouă multe versiuni prime sau intermediare ale unor texte ne par, și sînt, perfecte, multe postume publicabile, Eminescu le cîntărea cu o exigență atît de severă, încît extrem de puține au primit de la poet girul publicării. Mai mult, manuscrisele stau mărturie, chiar textele tipărite nu erau considerate de poet desăvîrșite. Dacă timpul i-ar fi îngăduit răgazul unei vieți firesc încheiate la senectute, pe cît e de sigur că numărul antumelor ar fi fost mai mare, tot pe atît de sigur este că poetul ar fi publicat și republicat texte mereu și mereu remaniate. O lectură atentă a întregului corpus eminescian ne dezvăluie imaginea unui neobosit truditor către o desăvîrșire care tinde, cel puțin pentru noi, a lua «chipul» frumoasei fără corp. Să fi fost astă trudă fără sfîrșit, definitorie pentru Eminescu dincolo de contingentul existenței sale, ursirea cea rea, pedeapsa celui ce rîvnește dincolo de ceea ce constituie îndeobște preaplinul împlinirii omenești sau menirea creatorului de excepție de-a scoate, cu muncă, din neființa nespusului și a da viață rostind universului de simțire și gîndire al omului de pretutindeni și dintotdeauna? Ceea ce pare și este trudă fără sfîrșit este drumul lui Eminescu către desăvîrșire, către împlinire, un drum pe care desăvîrșirea, împlinirea se vor fi întrupat într-un chip numai lui menit a-l fi întrevăzut, a-l căuta, a-l atinge.

O bună abordare a operei eminesciene presupune refacerea prealabilă, pe cît o permit manuscrisele, a acestui drum.

Un text poate comporta în elaborarea lui două tipuri de modificări: remanieri ale expresiei vizînd adecvarea ei formală și de conținut, deci proprietatea ei în toate sensurile, și restructurări ale conținutului. În funcție de raportarea la un text de bază, de gradul lor de dependență față de acesta, textele din ascendența lui se pot împărți în trei categorii: *variantele*, texte integrale sau numai fragmentare (strofe, versuri) sînt modificări minimale ale expresiei; *versiunile*, texte integrale sînt tatonări ale conținutului ce au un grad notabil de independență față de textul de bază; *textele aferente* sînt generate de intenția unei dezvoltări sau/și restructurări de conținut în text, care dusă pînă la capăt ar genera o nouă versiune sau chiar un text independent față de cel de bază. Se înțelege că atît versiunile, cît și textele aferente pot avea variantele lor.

MEMENTO MORI — *texte aferente* (**TA**) și *variante* (**Var.**)

Poemul apare în manuscrise în două versiuni cu variantele lor de redactare (OPERE, IV, pp. 110—151, V, pp. 69—146) însă, dincolo de versiunea B — versiunea «finală» —, și în marginea ei poetul continuă să caute, dezvoltînd sugestii ale textului în vederea unei mai coerente și mai bine echilibrate structurări a poemului. În acest chip, în familia textului vor intra o serie de texte aferente, unele editate de Perpessicius și asupra cărora vom reveni, altele rămase în paginile manuscriselor ca *[Moarte înger cu-aripi negre...]*, versuri restituite de Petru Creția, în *„Manuscriptum"*, 1/1987, pp. 6—8, ca și textele ce văd acum lumina tiparului. Am numerotat aceste texte de la 1 la 4 și vom încerca să determinăm, pe cît posibil, locul lor în structura poemului, contextul care le-a generat. Să precizăm că atît textele aferente, cît și variantele de redactare pe care le publi-

căm figurează în ms. **2291**, caiet original de la Viena, şi nu pot fi datate decît cu largheţe 1870—1873, dacă e să urmăm datările lui Perpessicius.

TA1 şi **TA2** sînt tatonări ale unor strofe ce urmau să ne introducă prin intermediul paletei şi tematicii rafaelite într-un ţinut, ale cărui contururi sînt, în această fază a textelor abia schiţate, într-un ţinut ce nu se lasă identificat cu siguranţă din aceste bruioane. Judecînd după **TA2**, ceva mai bogat în sugestii, Rafael urma să ne introducă în Paradis. « A pămîntului grădină » poate fi o metaforă a Edenului populat cu « umbre palide ca de cristal », fericit refugiu al Madonei — « îngerul cel pal ». S-ar putea să greşim în această identificare lăsîndu-ne influenţaţi de explicitul **TA3**. Totuşi, luminozitatea cu nuanţe coloristice atît de preţioase din **TA2** ne face să credem că identificarea noastră este posibilă, chiar probabilă. Scrisul celor două texte aferente este asemănător, dacă nu identic, cu cel al *versiunii B* a poemului, mai exact cu cel al noilor capitole (*Egiptul*, *Grecia* etc.) ce individualizează această versiune. Asupra locului lor posibil de inserare în text ne vom opri după ce vom prezenta **TA3**. Ar mai fi de spus că **TA2** este puternic influenţat de imagistica poeziei *Venere şi Madonă*, ceea ce poate pune sub semnul întrebării datarea versiunilor poemului *Memento mori*, dacă socotim că o atare influenţă nu se putea situa decît în răstimpul imediat următor transcrierii poeziei în sub-manuscrisul *Marta*, retuşării ei în vederea publicării — începutul anului 1870 — şi cînd, firesc, poetul putea fi încă dominat de atmosfera ei.

TA3 este un text ce nu comportă comentarii asupra conţinutului său; este un text explicit, ce ne introduce în Paradis. Dar dacă primele două strofe se succed în mod firesc, constituind un corpus, strofa a treia ridică problema locului ei, a intenţiei care a generat-o; ne aflăm tot în Paradis, o atestă varianta versului 18: « Şi cîntări aeriene dulce-n rai se prelungesc », chiar dacă versurile 11, 12 ne-au sugerat, nouă cel puţin, sfîrşitul viziunii, dar nu putem deduce de ce ne mai aflăm acolo. În plus, între strofele 2 şi 3 apare o linie al cărei rost e legat probabil de statutul acestei strofe, de contextualizarea şi implicit sensul ei. Locul din structura poemului, în ambele sale versiuni, care ar fi putut sugera necesitatea dezvoltării unei descrieri a Paradisului este cel al strofei a doua a poemului, respectiv al versurilor 7—12;

« Mergi tu, luntre-a vieţii mele, pe-a visării lucii valuri
Pînă unde-n ape sfinte se ridică mîndre maluri,
Cu dumbrăvi de laur verde şi cu lunci de chiparos
Unde-n ramurile negre o cîntare-n veci suspină,
Unde sfinţii se preîmblă în lungi haine de lumină,
Unde-i moartea cu-aripi negre şi cu chipul ei frumos. »

A se observa că multe dintre imaginile celor trei texte aferente aparţin şi acestei strofe şi totodată că o primă analogie între *Memento mori* şi *[Moarte înger cu-aripi negre...]* îşi are temeiul în ultimul vers al acestei strofe.

TA4 este un text suspendat între *Memento mori* şi *Andrei Mureşanu* (B). Ceea ce ne-a determinat să-l afiliem poemului *Memento mori* este structurarea strofică a primelor 6 versuri, schema rimelor (aabccb) dar mai ales popasurile concrete ale incursiunii istorice. Dar textul rămîne încă foarte aproape şi de *Andrei Mureşanu* (B), atît în litera lui, cît şi formal, prin utilizarea versului liber. De altfel statutul acestui text aferent probează ceea ce se poate decela cu uşurinţă la lectura celor două

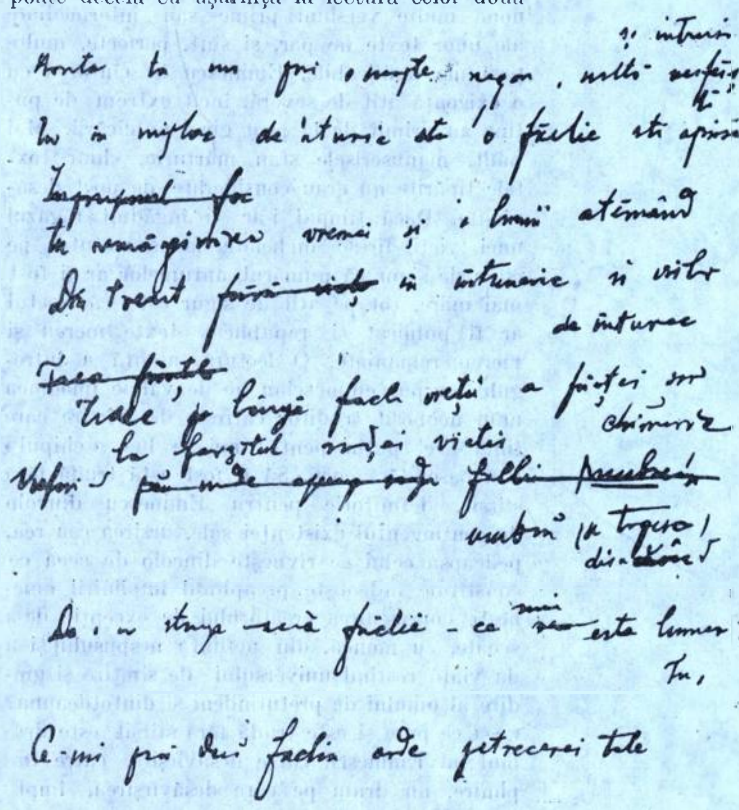

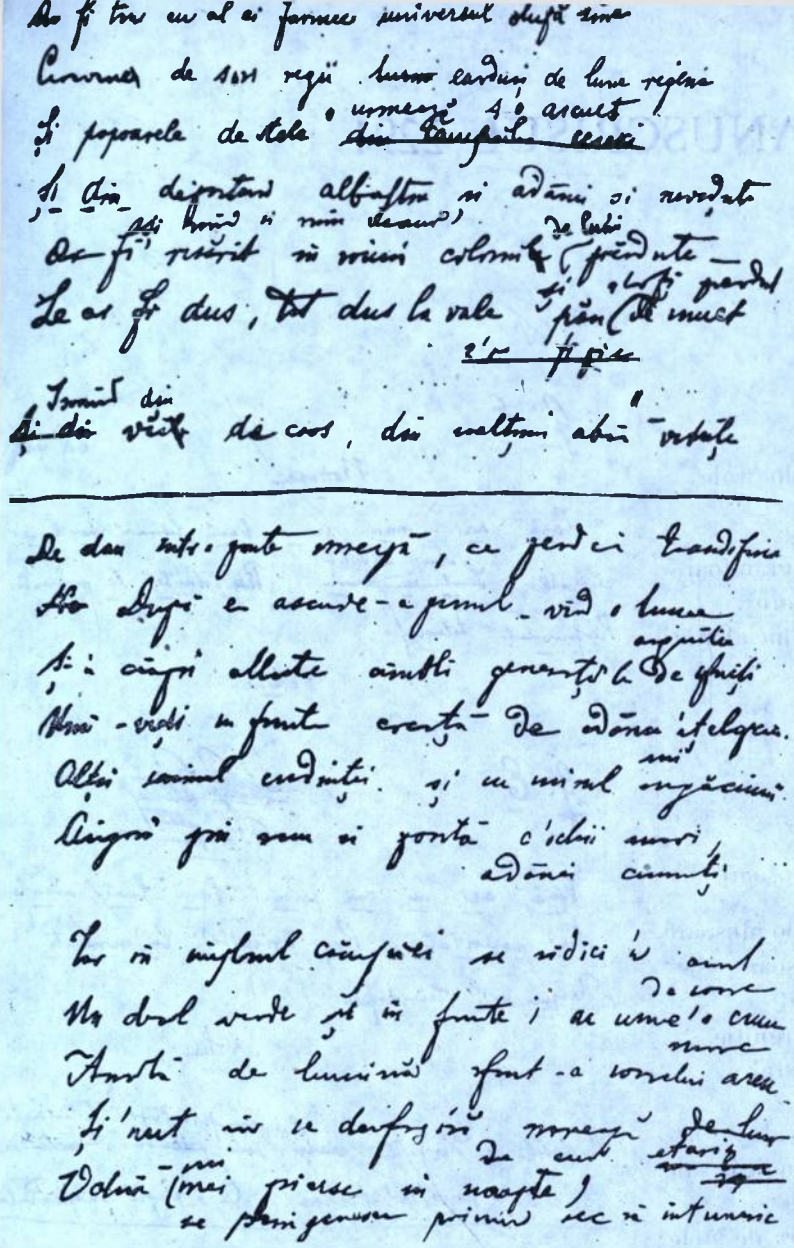

File din Manuscrisul eminescian 2291.

poeme, că, dincolo de interferențele largi dintre cele două texte, de sorgintea lor tematică comună, se poate discerne o notabilă influență a poemului *Andrei Mureșanu* asupra poemului *Memento mori*.

Var. 1. se raportează la versurile 325—336 din versiunea finală a poemului (OPERE, IV, p. 121, V, pp. 105, 106, 112) și, după cum se poate constata, presupune o modificare a cadrului de inserare în text, așa încît ea se vădește a avea între variantele acestor versuri un statut aparte. Versurile 4 și 5 sînt despărțite de puncte de suspensie legate probabil de faptul că

Ceasul poetului

unul din ele, pare-se versul 4, comportă o variantă de redactare — în editarea noastră versul 7. Cum nu putem ști exact care va fi fost opțiunea poetului și ce semnifică exact acele puncte de suspensie, am editat textul fără a-l supune unei ordonări editoriale arbitrare, așa cum, din motive similare, am procedat și cu **TA1** și **TA2**.

Var. 2 se raportează la versul 1230 din versiunea B a poemului (OPERE, IV, p. 148), este ulterioară acestuia și este unica sa variantă de redactare. În ansamblul textelor aferente **1** și **2**, poetul încearcă să găsească alt atribut *cerului* decît *încărcat*, atît *zugrăvit*, cît și *aprins* fiindu-i sugerate de atmosfera, de cuprinsul celor două texte aferente.

Var. 3 se raportează la un text aferent atît poemului *Memento mori*, cît și *Scrisorii I*, și anume la textul cunoscut deja sub titlul *[Moarte...]* („*Manuscriptum*", 1/1987, pp. 6—8), editat de Perpessicius ca material premergător elaborării *Scrisorii I*, cu specificarea că textul aparține «ca atmosferă» *Poemului deșertăciunilor* (OPERE, II, pp. 174, 177—179). Revenind asupra statutului acestui text în OPERE, V, p. 90, Perpessicius îl declară «neîndoios» redactat chiar pentru *Memento mori*. **Var. 3** este, cum se poate constata prin consultarea aparatului ei, o redactare anterioară a versurilor 1—8 din poemul *[Moarte...]* acesta fiind, pînă la un punct, copia caligrafică a unui text anterior ce nu ni s-a păstrat.

Oxana BUSUIOCEANU

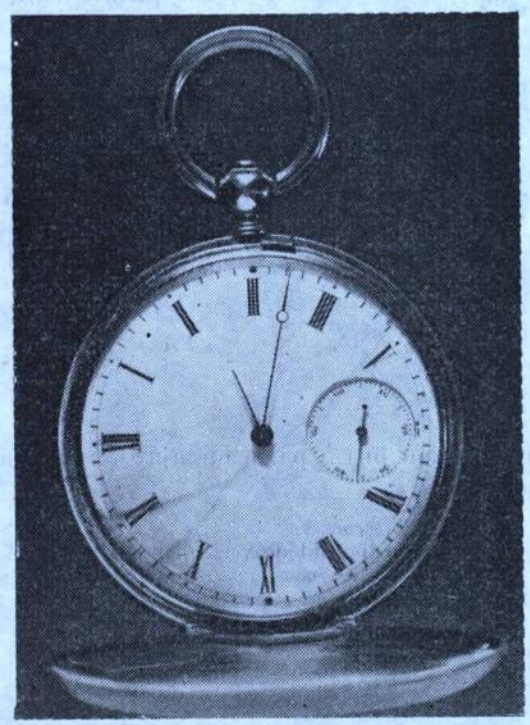

FRAGMENTE DIN MANUSCRISUL 2291

TA 1

2291

53r Spre-arunca pe pînza albă umbra gîndirilor sale
Pictorul topeș[te]

Și-n a Sudului blîndețâ, sub a Nordului grandoare
A[1] pămîntului grădină înflorește zîmbitoare
Ridicînd dumbrăvi de laur din albastru-adînc al mării
În al cerului albastru-adînc

TA 2

2291

52v Rafael topind argintul lunei fraged — o ninsoare

El topește-argintul lunei alb și fraged — o ninsoare,
Ale florilor lumine[2] — aurul cel roș din soare,
(Și a florilor lumine[3] galbeni, roșii, viorie)
Tremurul undelor de-aer printre cari * argintie
Trec tremurătoare umbre palide ca de cristal.

El aruncă pe o * pînză umbra gîndurilor sale
Înflorind[4] pînza cea goală cu-umbre-a gîndirii sale.

Peste fruntea[5] ei boltită, suspendat un arc de stele;
Raze viorii aruncă-ntunecînd albeața piele,
În lumina viorie — surîde îngerul cel pal.

TA 3

2291

37r De dau într-o parte mreaja[6] ca perdea trandafirie

---

* *Lectio incerta.*
[1] După un început de vers abandonat: *Înflorește iar gr[ădina]* ~
[2] Inițial: *(Luminoasă)*; [3] După *lumine a*, șters; [4] În ms.: *Înflorin*; [5] Supraintercalat;
[6] În ms.: *mreajă*.

După [1] ea ascunde-apusul, văd o luncă argintie,
Şi-n cîmpii albastre îmblă generaţiile de sfinţi;
Unii-[i] vezi cu fruntea creaţă de adîncu-nţelepciunii,
Alţii[-n] seninul credinţei şi cu mirul rugăciunii,
Îngerii prin rai îi poartă c-ochii mari, adînci, cuminţi
Iar în mijlocul cîmpiei, se ridică aurit de soare [2]
Un deal verde şi în frunte-i se usuc-o cruce mare,
Aurită de lumina [3] sfînt-a soarelui ceresc.
Şi-ncet iar se desfăşoară mreajă de aur eteric [4],
Ochii-mi se păinjeneşte privind sec în întuneric [5],
87v Şi-n apusul negru, rece, ale nopţii [6] umbre cresc.

Prin cîmpiile albastre şi cu straturi de ninsoare [7],
Rîuri de stele valuri undele îşi desfăşoară,
Florile pe lugeri de-aur lune sînt ce blînd sclipesc,
Varsă-n lumea [8] lor cerească o lumină viorie
Ce străbate-n raze vineţi atmosfera argintie
Şi cîntări aeriane printre straturi lin roiesc [9].

TA 4

2291

58v A vieţii rădăcină e minciuna. De vei pune
Temelie la viaţa-ţi o sistemă de minciune
Ea durează. Prin Olimpul atît de frumos dar rău
A-nflorit Grecia veche. Prin minciunele îndrăsneţe
Ale Bibliei — Vestirea de biblici măreţe;

Risipit totuşi trăieşte popolul din Chanaan.
De cum intră adevărul în gîndirea omenească
Ea decade

Căci minciuna-ncheagă viaţa, adevărul o risipeşte.

var. 1

2291

87r Ar fi tras cu al ei farmec universul după sine,
Caravane [10] de sori regii, cîrduri [11] de lune regine,

---

[1] După *Ne*, şters
[2] Iniţial: *Iar în mijlocul cîmpiei se ridică-n* ~
[3] În ms.: *lumină*
[4] Iniţial: *Şi-ncet iar se desfăşoară mreajă de lumină lină*, apoi *Şi-ncet iar se desfăşoară mreajă de lumină * roşă*
[5] Iniţial: *Ochii (mei privesc în noapte)* ~
[6] Deasupra lui *serei*, şters
[7] Iniţial: *Prin cîmpiile albastre (înflorit cu flori de soare)* apoi, ulterior variantei din text, *Prin cîmpiile albastre şi cu straturi albe de ninsoare*
[8] Iniţial: *Vărsînd lumii*
[9] Iniţial: *Şi cîntări aeriene (dulce-n rai se prelungesc)*
[10] Iniţial: *Caravanel[e]*
[11] După *turme* şters

Și popoarele de stele o urmează și-o ascult [1];
Și din depărtări albastre și adînci și nevăzute
. . . . . .
Ar fi [2] răsărit în roiuri colonii de lumi pierdute [3]
Le-ar fi dus, tot dus la vale și s-arfi pierdut de mult [4].
Izvorînd din văi de caos, din nălțimi abia văzute [5]

var. 2
2291

53r Cu-n cer zugrăvit [6] de mite asfințești din ev în ev.

var. 3
2291

59r Moart tu îmi pari o noapte neagră, naltă și întinsă [7]
Iar în mijloc de-ntu[ne]ric o [8] făclie stă aprinsă,
În [9] nemărginirea vremei și a lumei atîrnînd;

Din trecut în întuneric [10] în viitor de întuneric
Trece [11] lîngă facla vieții a ființei șir chimeric
La sfîrșitul razei vieței umbre-n umbră dispărînd. [12]
De s-ar stinge acea făclie, ce mai este [13] lumea — Tu.

Ce-mi pasă daca făclia arde petrecerei tale?

var. 4

39r Reverși picături de soare peste lumea
adormită.

---

[1] Inițial: *Și popoarele de stele din cîmpiile cerești*
[2] În ms.: *Ar fi*, șters, după o variantă abandonată a versului *Și roind în roiuri de-aur*
[3] Inițial: *Ar fi răsărit în roiuri coloniile pierdute*
[4] Inițial: *Le-ar fi dus tot dus la vale pîn' de mult s-ar fi pie[rdut]*
[5] Inițial: *Și din văile din caos, din nălțimi abia văzute*
[6] Precedat de *aprins* notat deasupra și urmat de *încărcat* închis între paranteze rotunde.
[7] Inițial: *Moarte tu îmi pari o noapte, neagră, naltă, nesfîrșită*
[8] După *stă*, șters
[9] După *Împrejurul fă[cliei]* *
[10] Inițial: *Din trecut fără viață* ~
[11] Inițial: *Trec ființele*, apoi, *Trec pe lîngă*
[12] Inițial: *Vieții pîn-unde ajunge raza faclei* ~ ; apoi: *La sfîrșitul razei vieței umbre-n umbră se topesc*
[13] Inițial: *ce răm[îne]*

II. PAGINI GERMANE

Lingvistică și psihologie

EMINESCU TRANSCRIE ÎN MANUSCRISUL *2285* din studiul lui H. Steinthal, *Assimilation und Attraction psychologisch beleuchtet*, publicat în revista „*Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*“ nr. 2, pe martie—aprilie 1869, pp. 93—179. Este reprodus de H. Steinthal în ediția sa *Gesammelte kleine Schriften* (I, Berlin, 1880, pp. 107—190). Studiul este o prezentare critică a lucrării lui Iacob Grimm, *Ueber einige Fälle der Attraction*, publicată în „*Abhandlung der Akademische der Wissenschaft zu Berlin*“ în 1858. Steinthal indică acest lucru în fruntea studiului său (Auf Anlass von: Iacob Grimm, Ueber einige Fälle der Attraction. Aus den Abh. d. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1858). Grimm reproduce studiul în ediția sa *Kleinere Schriften* (III, Berlin, 1866, pp. 312—313).

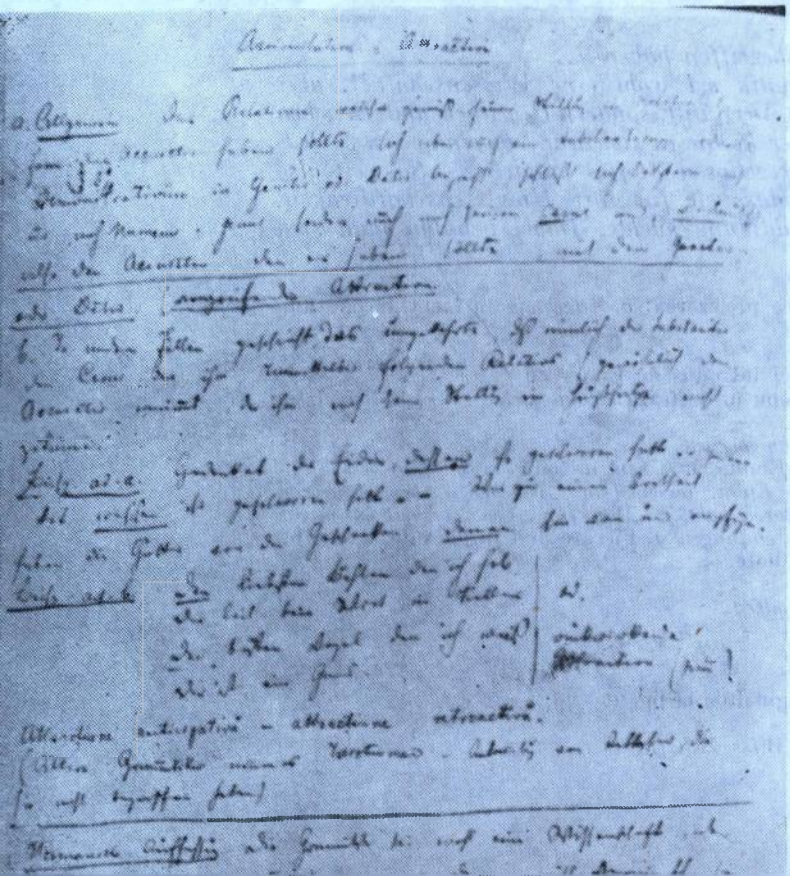

M. Lazarus și H. Steinthal, fondatorii «psihologiei popoarelor», ca disciplină științifică, considerau limba ca element definitoriu în caracterizarea unei colectivități. Studiul de față pune în discuție problema «materialului — limbii», a «mecanismului psihic» și a desfășurării ei în «formă serială».

H. Steinthal reproduce ample extrase din lucrarea lui Iacob Grimm și-și susține tezele cu o bogată armătură științifică, cu texte cu precădere grecești și multe note de subsol. Eminescu omite, cu puține excepții, acest aparat științific, și transcrie părțile teoretice. Procedează, în cîteva cazuri, la rezumarea pasajelor ce i se par importante, însă cu prea multe exemplificări în greceşte. Îi aparțin poetului și sublinierile, care nu se află în originalul german, fapt important pentru cunoașterea tezelor care stau în atenția sa.

Eminescu acordă o atenție deosebită problemelor limbii în definirea psihologiei poporului nostru. Va trebui să vedem și pregătirea teoretică ce stă la baza considerațiilor sale cu caracter de generalitate. Studiul de față reprezintă un document fundamental privind cunoașterea pregătirii sale științifice.

D. VATAMANIUC

ASSIMILATION UND ATTRACTION

[2285]

49v *a.* Allgemein [1]: *Das Relativum, welches gemäss seiner Stellung im Relativsatze* [2] *die Form des Accusativ haben sollte, sich aber auf ein Substantivum oder Demonstrativum im Genitiv oder Dativ bezieht, schliesst sich letzterem nicht nur nach Nummerus und Genus, sondern auch nach seinem Casus as*, vertauscht also den Accusativ, den es haben sollte, mit dem Genitiv oder Dativ. (vorgreifende Attraction) [3]

b. [4] *In andern Fällen geschieht das umgekehrte* [5], *dass nämlich das Substantiv den Casus des ihm unmittelbar folgenden Relativs (gewöhnlich den Accusativ) annimmt, der ihm nach seiner Stellung im Hauptsatze nicht zukäme.*

Beisp[iel] ad a. *Gedenke des Eides*, dessen *ihr geschworen habt... Gedenket wessen ihr geschworen habt... Was für einen Vortheil haben die Götter von den Geschenken*, denen *sie von uns empfi[n]gen.* [6]

Beisp[iel] ad b. [7]

Den *liebsten Buhler, den ich hab,*
Den leit beim Wirt im Keller [8]
Den besten Vogel den ich weiss
Das ist ein Gans [9]

rückwirkende Attraction (Grimm) [10]

Attracțiune anticipativă — atractivă
retractivă [11]

Ältere Grammatiken nennen es Idiotismen —
Ansammlung von Tatsachen, die sie nicht begriffen haben [12].

Hermannische Auffassung [13]. *Die Grammatik sei wohl eine Wissenschaft* [14], *aber nicht die Lehre von Idiotismen, in denen nicht Vernunft, sondern Gebrauch und Belieben* (non ratio, sed usus et licentia) *herrsche. Hier könne es sich nur um eine gewisse Ordnung und Eintheilung des irrationalen und regellosen Stoffes handeln. — So weit also war die Grammatik bei Hermann gediehen, dass sie für ihre Unwissenschaftlichkeit, für ihr mangelhaftes Begreifen eine Entschuldigung suchte. Dabei benahm man sich*

---

[1] Eminescu omite începutul recenziei și introduce precizarea: *a. Allgemein* în locul începutului de frază: *Dies Allgemein ausgedrückt* (p. 94).

[2] În original: *Relativ = Satze.*

[3] În original nesubliniat; *(vorgreifende Attraction)* introdus de Eminescu.

[4] Numerotarea aparține lui Eminescu; omite începutul de frază: *Fügte sich in diesen Beispielen das Relativ dem Worte, auf das es sich bezog.*

[5] În original: *so geschieht in andern Fällen das umgekehrte.*

[6] Acest alineat precede întregul text transcris de Eminescu și este introdus la acest loc cu modificări: *Der Grieche also konnte sagen: „Gedenket des Eides, dessen (statt „welchen") ihr geschworen habt"). „Gedenket wes (statt dessen, was) ihr geschworen habt"). „Was für einen Vortheil haben die Gotter von Geschenken, denen (statt „die") sie von uns emfangen").* Fiecare text în paranteză trimite, în note, la originalul grec. Eminescu omite aceste note.

[7] *Beisp[iel] ad b*, introdus de Eminescu.

[8] În original urmează: *(statt: der liebste Buhle) oder:.*

[9] În original urmează: *(statt: der beste Vogel).*

[10] Text introdus aici de Eminescu.

[11] În manuscris în românește.

[12] Eminescu rezumă prin cele două fraze textul original de la pp. 95—96.

[13] Titlu introdus de Eminescu.

[14] În original: *Daher sei wohl die Grammatik eine Wissenschaft.*

ASIMILAȚIE ȘI ATRACȚIE

[2285]

a. *În general:* Relativul, care potrivit poziției sale în propoziția relativă ar trebui să aibă forma acuzativului, se referă însă la un substantiv sau pronume demonstrativ la genitiv sau dativ, se alătură acestuia din urmă nu numai după număr și gen, ci, de asemenea, și după cazul său, *schimbă deci acuzativul, pe care ar trebui să-l aibă, cu genitivul sau dativul (atracție anticipativă).*

b. În alte cazuri se produce invers, că anume substantivul preia cazul relativului ce urmează direct (de obicei acuzativul) care de obicei nu i s-ar cuveni după poziția sa în propoziția principală.

Exemplu *ad a.* Amintiți-vă de jurămîntul *ce* ați depus... Ce fel de avantaj au zeii de la darurile *ce* au primit de la noi.

Exemplu *ad b.*

Pe cel mai drag iubit pe care-l am
Îl duc la hangiu în pivniță — sau atracție
Pe cea mai bună pasăre, pe care o — retroactivă
știu aceea e o gîscă — (Grimm)

[în românește] Atracțiune anticipativă — atractivă
retroactivă

Gramaticienii mai vechi le numesc idiotisme.

Listă de fapte, pe care ei nu le-au înțeles.

Concepția lui Hermann. Gramatica e desigur o știință, dar nu teoria idiotismelor în care domină nu rațiunea, ci obiceiul și bunul plac *(non vates, sed usus et licentia).* Aci nu poate fi vorba decît de o anumită ordine și diviziune a materialului irațional și neordonat. La Hermann gramatica a fost promovată deci în așa măsură încît se căuta o scuză pentru înțelegerea sa defectuoasă. Aci se comporta uman: în loc de a recunoaște lipsa de noțiuni din partea cercetătorului, se afirmă că iraționalul constă în obiectul însuși.

Caracterul științific pare a fi căutat numai în aceea ca starea de fapt să se exprime în cele mai abstracte cuvinte posibile: «fenomene ale foneticii sînt adesea foarte asemănătoare acelora ale sintaxei, influențează reciproc diferitele cuvinte din frază, cînd anticipînd, cînd retroactiv» (Grimm). Prin aceasta s-a obținut un progres în două sensuri pentru explicarea atracțiunii. Căci prin punerea ei pe aceeași treaptă cu asimilarea s-a obținut pentru ea mai întîi nu numai o analogie, ci este prin aceasta îndeobște raportată în general la forțele ce acționează în limbă direct și neintenționat creator, iar în al doilea rînd e indicată pentru o destinație și mai mare, că aceleași forțe ale limbii care generează asimilarea determină și atracția. Ambele sînt juste și esențiale pentru explicație. Grimm se raportează numaidecît la *efectul* estetic al ambelor acestor procese, al asimilării și atracției, spunînd: «Temeiul efectului în ambele cazuri este faptul că din aceasta rezultă o mai mare armonie a exprimării, structurare mai fermă a frazei. Cum deja vocalele simple obțin prin diftongi, iar consoanele simple prin îmbinare și deplasare, consistență și sistem, s-ar putea spune că și datorită forței de atracție se înlătură noduri și fîșuri la sunet. Multe sînt înghițite în cursul vorbirii». (Opinie veche logică, opinie organic-logică mai nouă.)

Pe lîngă aceasta trebuie să mai facem abstracție nu numai de faptul că arta literară imită în mod intenționat ceea ce, prin firea ei, limba, spiritul poporului crease mai înainte; și tocmai de aceea, facem deocamdată cu totul abstracție de latura este-

289.682

SALA DE LECTURĂ

recht menschlich: Statt den Mangel an Begriff auf Seiten des Forschers, einzugestehen, behauptet man, im Gegenstande selbst läge die Unvernunft.

50r Die Wissenschaftlichkeit scheint lediglich darin gesucht, dass der einfache Tatbestand in den möglich[st] abstractesten Wörtern ausgedrückt wird [15]: «*Erscheinungen der Lautlehre sind denen der Syntax oft sehr ähnlich, gleich einzelnen Lauten an ihrer Stelle wirken auf einzelne Worte im Satz auf einander hin,* bald vor- bald rückgreifend.» [16] *(Grimm). Hiermit ist in doppelter Hinsicht ein Fortschritt für die Erklärung der Attraction gewonnen. Denn durch die Gleichstellung derselben mit der Assimilation ist erstlich nicht bloss überhaupt eine Analogie für sie gewonnen; sondern sie ist auch dadurch im Allgemeinen auf jene in der Sprache unmittelbar und unabsichtlich schöpferisch wirkenden Kräfte zurückgeführt und zweitens ist zu noch grösserer Bestimmtheit angedeutet, dass dieselben Sprachmächte, welche die Assimilation erzeugen, auch die Attraction hervorbringen. Beides ist richtig und wesentlich für die Erklärung. Grimm wendet sich sogleich zur ästetischen* Wirkung *jener beiden Processe, der Assimilation und Attraction, indem er sagt* [17]*: «Grund der Einwirkung in beiden Fällen ist, dass daraus grössere Harmonie der Aussprache, festere Füge des Satzes entspringe. Wie schon die einfachen Vocale durch Diphthonge und Umlaut, die einfachen Consonanten durch Verbindung und Verschiebung Halt und System gewinenn, konnte man sagen, dass auch vermöge der Attractionskraft, Knoten und Risse des Lautes fortgeschafft. Keile in die Laufe der Rede eingeschlungen werden».* (Alte logische, neuere organisch-logische Ansicht) [18].

Wir haben ferner nicht nur davon abzusehen, dass schriftstellerische Kunst mit Absicht nachbildet, was die Natur der Sprache, der Volksgeist, vorgeschaffen hat; sondern wir sehen auch eben darum zunächst ganz von der ästhetischen Seite und der Zweckmässigkeit ab und stellen uns lediglich auf den causalen Boden [19]*, d.h. wir fragen, welche Processe sind es, welche im Bewusstsein des Sprechenden die Erscheinungen der Attraction hervorbringen, welches sind Bedingungen, wie ist der Verlauf dieser Processe.* Zuerst haben wir nach den Ursachen der Attraction zu fragen, und dann nach ihrem Zweck. [20]

50v *|| Ihre Ursachen, erkannt werden wir auch einsehen, in welchem Verhältnisse sie zur Grammatik, zum normalen Gange der Sprache steht. Das der Zweck selbst eine von den treibenden Ursachen ist, soll hiermit nicht geleugnet werden; in wiefern aber derselbe, auch als unbewusster, als ein Glied in die Reihe der Ursachen eintreten könne, wäre ein Gegenstand weitgreifender und mannichfaltige Gebiete umfassender Untersuchungen (vergl. M. Lazarus,* Leben der Seele, *II, S. 287 ff).*

Diese blosse Erinnerung daran, dass wir in die Psychologie einzugehen haben, befähigt uns schon, den Wink, den uns Grimm gab, zu begründen und auch ihn fruchtbar zu machen. Wenn Grimm die Verhältnisse der einzelnen Laute im Worte mit denen der einzelnen Worte im Satze zusammenstellt, so ist dies, bei aller Anerkennung seiner Richtigkeit und Fruchtbarkeit, doch zunächst nur ein geistreicher Gedanke, eine Combination, welche überrascht, wie alles Geistreiche. Nun erinnert uns aber die Psychologie sogleich, dass doch das Wort eine Reihe *von Lauten ist, wie der Satz eine* Reihe [21] *von Wörtern; die Reihen sind verschiedenartig, aber beide sind eben Reihen. Wie natürlich also, dass man sie beide unter demselben, Geschichtspunke zusammenfasst! wie notwendig, dass der Entwickelung der einen wie der anderen Reihe dieselben Gesetze vorstehen!*

Wenn es der Erklärung der Attraction nachteilig war, vorzugsweise oder ausschliesslich ihren rhetorischen Zweck und die bewusste Absicht [22] *des Schriftstellers zu berück-*

---

[15] Textul subliniat aparţine lui Eminescu şi prin el face legătura cu cel următor după ce omite două paragrafe şi trimiterile din subsol.

[16] Sublinierea lui Eminescu.

[17] Eminescu rezumă cu această frază textul din original: *Es weiter auszuführen lag nicht in Grimms geschichtlicher Aufgabe. Vielmehr wendet auch er sich sogleich zur ästhetischen Wirkung jener beiden Processe, der Assimilation und Attraction, indem er sagt.*

[18] Textul subliniat aparţine lui Eminescu.

[19–22] Sublinierile lui Eminescu.

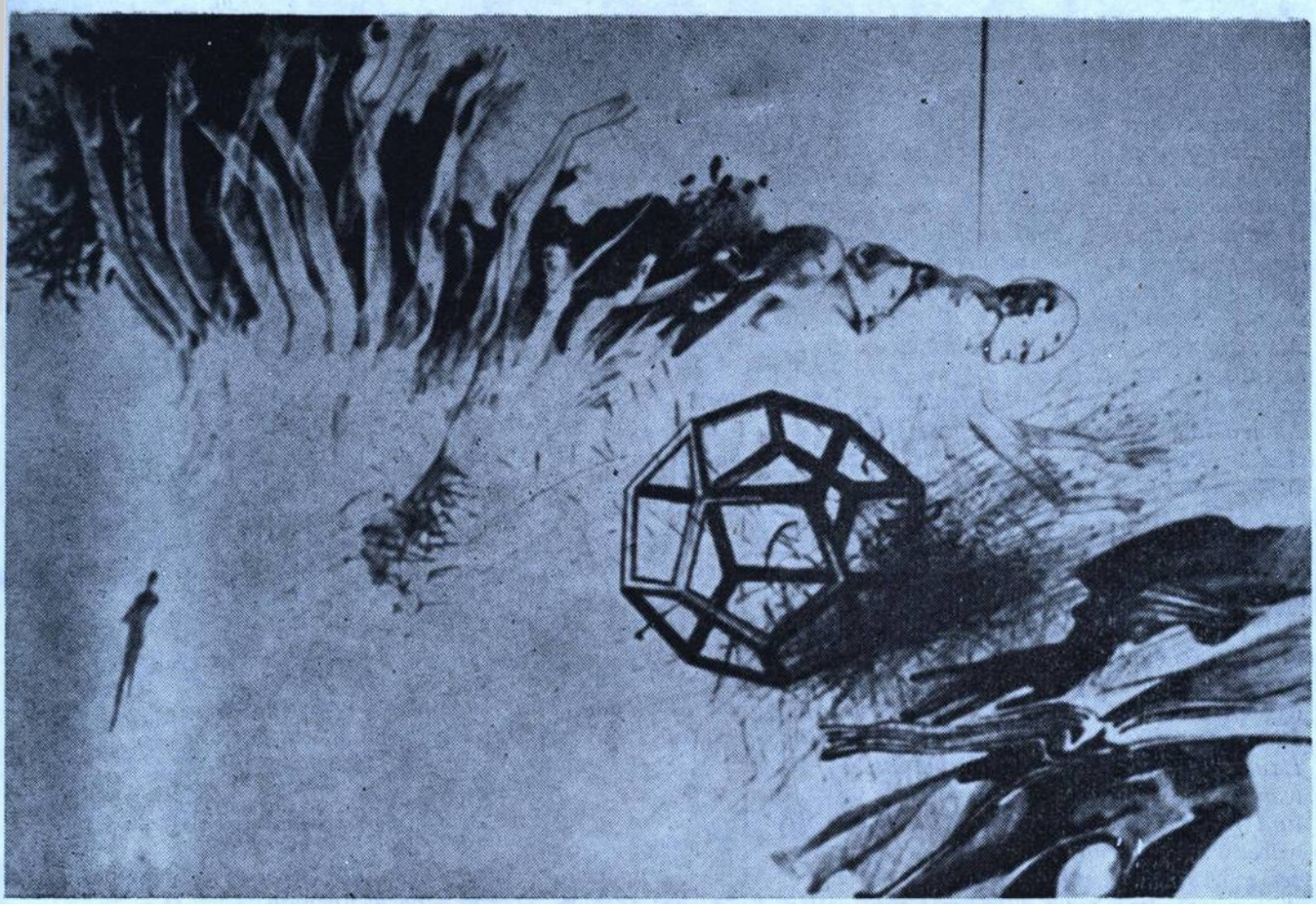

Desen de Mircea DUMITRESCU

tică și practică, situîndu-ne pur și simplu pe *bază cauzală*, adică întrebăm care sînt procesele ce produc în conștiința celui ce vorbește fenomenul atracției, care sînt condițiile, cum se desfășoară aceste procese. *Trebuie să întrebăm în primul rînd de cauzele atracției, iar apoi de scopul ei.* Constatînd cauzele, vom vedea și raportul în care se găsește cu gramatica, cu mersul normal al limbii. Prin aceasta nu trebuie să se nege că scopul însuși e una din cauzele motrice; dar în ce măsură s-ar putea include aceasta, ca un element inconștient, în rîndul cauzelor, ar fi unul din obiectele cercetării în vaste și diverse domenii. (Cf. M. Lazarus, *Leben der Seele*, II, pag. 287).

Reamintind simplul fapt că trebuie să abordăm psihologia, ne oferă deja posibilitatea de a fundamenta indicația ce ne dădea Grimm și s-o facem rodnică. Cînd Grimm a coroborat raporturile diferitelor sunete din cuvînt cu acele ale diferitelor cuvinte din propoziție, aceasta e, în pofida recunoașterii corectitudinii și rodniciei ei, o combinație ce surprinde ca orice vorbă spirituală. Dar acum psihologia ne amintește numaidecît că cuvîntul e o *serie* de sunete, după cum propoziția e o *serie* de cuvinte; seriile sînt de natură diferită, ambele sînt însă doar *serii*. E deci firesc ca ambele să fie concepute din același punct de vedere, după cum e necesar ca desfășurarea uneia sau a celeilalte serii să se facă după aceleași legi!

Dacă pentru explicarea atracției era dezavantajos să se țină seama de preferința și exclusiv de *scopul retoric* și de *intenția conștientă* a scriitorului, cu cuvîntul atracție

sichigen, so hehielt man andererseits mit dem Worte Attraction auch noch einen anderen Fehler aus alter Zeit bei, der einen ganz entgegengesetzten Charakter hat. Auf der einen Seite liess man den Schriftsteller mit Worten und Formen frei schlachten und walten,
51r *dieselben stellen und schwi,an || und verschieben, wie Figuren auf dem Schachbrett; auf der anderen Seite aber schrieb man den Worten Kräfte und Thätigkeiten zu, und wie man sagte, dass ein Wort das andere regiere, so legte man ihm nun auch eine gewisse Attractionskraft bei, mit welcher es, wie vermöge eines gewissen Magnettismus, ein anderes Wort anzieht, vor — und rückwärts greifend. Das ist nun aber eine ganz haltlose und für die wahre Auffassung der Sache verderbliche* Fiction; man hat, um eine wahrgenommene Erscheinung zu erklären, eine Kraft erdichtet, welche dieselbe mache solte.[22] *Solche mytische Kräfte überall aufzulösen, ist nun Aufgabe der Wissenschaft. Attraction ist nicht eine Handlung, welche das Wort übt, und von ihr zu reden, ist überhaupt nur etwa in derselben Weise erlaubt, wie man vom Auf- und Untergang der Sonne spricht*[23] *[...] Für die Grammatik sind die Worte keine selbstständige Wesen, deren Thaten und Leiden sie zu registriren und zu schematisiren hätte; sondern es sind psychische Processe, nach ihren Bedingungen und Erfolgen und ihren ganzen Verlaufe zu beobachten.*

Beginnen wir, nach diesen vorläufigen Bemerkungen, mit der einfachsten Ansicht vom Sachverhalt. Ein Satz, die kleinste Rede, ist eine Reihe aufeinanderfolgender Worte; das Wort eine Reihe aufeinanderfolgender Laute. Es ist unmöglich, nicht nur eine längere Rede, ein Gedicht, sondern auch nur einen Satz, ja nur mehrere Sprachlaute zugleich auszusprechen; und auch gedacht müssen sie in Form der Reihe werden, selbst wenn sie gleichzeitig im Bewusstsein erscheinen. Die Thätigkeiten des Denkens und Sprechens werden ganz unvermeidlich in der Form des Durchlaufens durch eine Reihe verschiedener Elemente vollzogen. Wenn von so vielen Personen, wie ein Wort oder ein Satz einzelne Laute enthält, jeder einen Laut ausspräche im selben Augenblicke, wie der andere, so wären freilich sämmtliche Elemente des Satzes oder des Wortes simultan gesprochen und gedacht; indem aber die Form der Reihe und ihres allmählichen Ablaufes gestört
51v *wäre, wäre auch das Wesen des Gedankens und der Rede aufgehoben. || Durch das gleichzeitige Aussprechen aller Elemente der Reihe würde ein unverständlicher Lärm entstehen. Aber selbst wenn jeder einzelne Laut deutlich für sich vernehmbar bliebe, und wenn man sie zusammen auffassen könnte, wie wir die Töne verschiedener Instrumente zugleich hören und dennoch unterscheiden können, so würde dennoch kein Satz, kein Wort gesprochen und gehört, gedacht und verstanden werden, wenn nicht die gleichzeitig gehorten Laute wieder in die Form der Reihe gebracht und in ihr gedacht werden, Wir mögen also aus dem Munde der einen Person* a, *und gleichzeitig aus dem der andern* b *hören und werden beide Laute auffassen,* a *und* b. *Indem wir aber* ab *oder* ba *denken, haben wir jenen Lauten zur Gleichzeitigkeit die Reihenfolge hinzugefügt. Dasselbe thun wir beim Lesen. Unser Auge erfasst viele Buchstaben simultan; jedoch das sinnliche Auffassen sichtbarer Zeichen ist noch nicht Lesen. Der einer Schriftart oder der Schrift überhaupt nicht Kundige erfasst die Striche und Züge ebenso wohl, wie der Lesende, und beide mögen eine grössere Menge von Zeichen simultan erfassen. Was aber der Lesende mehr thut als der Unkundige, die gedankliche Auffassung und das Unterschieden von Lauten anstatt der Zeichen, dies geschieht wieder in der Form eines Nebeneinander; das sinnlich simultan Erfasste wird sprachlich und gedanklich aufgelöst und in die Reihenform gebracht *.*

---

[23] Urmează fraza omisă: *Unter solcher Verwahrung mag der Grammatiker immerhin dieser Redeweise sich bedienen, wie ich selbst im Folgenden es thun werde.*

* *In dem oben liegt weiter nichts als eine besondere Anwendung des allgemeinen Grundsatzes von der Enge des menschlichen Bowusstseins, auf welchen Herbart seine Psychologie baut. Ihn läugnen wird eben so unmöglich sein, ales es nöthig sein wird, ihn näher zu bestimmen. Die notwendigen Bestimmungen aber, die er noch zu erfahren haben mag, werden sich, denke ich, am leichtesten und sichersten ergeben, wenn man zunächst einmal ihn immer nur in der Beschrankung auffasst, wie die jedes-*

s-a păstrat şi o altă eroare din epoca mai veche, care are un caracter cu totul contrar. Pe de o parte scriitorul e lăsat să dispună după bunul lui plac de cuvinte şi de forme, să le aşeze şi să le mute, sau să le schimbe ca figurile de pe o tablă de şah; pe de altă parte însă li se atribuiau cuvintelor forţe şi activităţi şi, cum s-a spus, că un cuvînt îl dirijează pe celălalt, aşa s-a adăugat acum o anumită putere de atracţie, prin care atrage, cum ar putea s-o facă un anumit magnetism, un alt cuvînt, intervenind anticipativ sau retroactiv. Aceasta e însă o *ficţiune* cu totul intenabilă şi dăunătoare pentru înţelegerea adevărată a lucrului; *pentru a explica un fenomen perceput s-a inventat o forţă care ar trebui s-o facă.* Dar e misiunea ştiinţei să destrame şi să spulbere astfel de forţe mitice. Atracţiunea nu e o acţiune exercitată de cuvînt şi e permis să se vorbească despre ea doar în acelaşi mod cum se vorbeşte despre răsăritul şi apusul soarelui. Pentru gramatică cuvintele nu sînt entităţi independente ale căror fapte şi consecinţe ar trebui să le înregistreze şi să le schematizeze; ci sînt procese psihice ce trebuie observate potrivit condiţiilor şi succesiunii lor şi ansamblului desfăşurării lor.

După aceste observaţii preliminare să începem cu opinia cea mai simplă despre starea reală a lucrurilor. O propoziţie mică, cea mai mică vorbire, este o serie de cuvinte ce se succed; iar cuvintele sînt o serie de sunete ce se succed. E imposibil să se rostească simultan nu numai o cuvîntare mai lungă, o poezie, dar nici chiar o propoziţie, ba chiar şi doar mai multe sunete; şi gîndite trebuie să fie sub forma unei serii, a unui rînd, chiar dacă apar simultan în conştiinţă. Activităţile gîndirii şi vorbirii sînt efectuate în mod cu totul inevitabil sub forma trecerilor printr-o serie de elemente diferite. Dacă atîtea persoane cîte sunete conţine un cuvînt sau o propoziţie ar exprima fiecare cîte un sunet în aceeaşi clipă, atunci ar fi rostite şi gîndite simultan toate elementele propoziţiei sau ale cuvîntului; forma seriei şi a desfăşurării sale treptate fiind însă perturbate, s-ar anula pînă şi esenţa gîndirii şi a vorbirii. Prin exprimarea simultană a tuturor elementelor seriei, s-ar produce un zgomot din care nu s-ar înţelege nimic. Însă chiar dacă diferitele sunete ar rămîne fiecare în parte clar perceptibile, şi dacă ar putea fi prinse împreună, aşa cum auzim simultan sunetele diferitelor instrumente, putîndu-le totuşi deosebi, nu s-ar rosti şi auzi, gîndi şi înţelege totuşi nici o propoziţie, nici un cuvînt, dacă sunetele auzite simultan nu vor fi readuse din nou în forma seriei şi nu vor fi gîndite în ea. Noi vom putea auzi deci din gura unei persoane *a* şi în acelaşi timp din aceea a celeilalte persoane *b*, şi le vom percepe ambele sunete: *a* şi *b*. Gîndind însă *ab* sau *ba*, am adăugat sunetelor acelora pentru simultaneitate succesiunea în serie. Acelaşi lucru îl facem şi cînd citim. Ochii noştri cuprind simultan mai multe litere; totuşi perceperea senzorială a semnelor vizibile nu e încă citire. Cel ce nu cunoaşte felul scrierii sau nu cunoaşte în genere scrisul percepe ştersăturile şi liniile la fel de bine ca şi cel ce citeşte şi amîndoi pot percepe simultan cantităţile de semne. Dar ceea ce face în plus cel ce citeşte faţă de neştiutor este înţelegerea ideatică şi substituirea sunetelor în locul semnelor, ceea ce se produce tot sub forma unei succesiuni; ceea ce s-a perceput senzorial se descompune în limbă şi gîndire şi se aşază în formă de serie *.

Limba nu se mişcă însă în general numai în formă serială, ci elemente ale acestei serii îşi au, fiecare în parte, un loc determinat în serie. Aceasta nu e ceva cu arti-

---

* În cele spuse mai sus nu este nimic altceva decît o aplicare deosebită a principiului general al îngustimii conştiinţei omeneşti, pe care îşi construieşte Herbart psihologia. A-l nega ar fi la fel de imposibil pe cît va fi de necesară definirea lui mai îndeaproape. Determinările necesare ce ar putea să mai suporte ar rezulta, cred eu, mai uşor şi mai sigur dacă ar fi înţelese deocamdată tot numai în limitarea pe care i-o pretinde misiunea specială acordată de fiecare dată. După aceea, mai tîrziu,

52r *Sprache bewegt sich aber nicht bloss überhaupt in Reihenform, sondern die Glieder Reihe haben auch, ein jedes für sich, einen bestimmten Ort in der Reihe. Diese ist nicht eine Kelle gleichgültiger Gelenke, die überhaupt nur in einander greifen müssen, einerlei wo oder wie es geschieht; sondern jedes Glied einer Sprachreihe hat seinen eigentümlichen Wert*[25] *nur an dem bestimmten Orte, in der bestimmten Verbindung. Es muss also jedes Sprach-Element als besonderes Glied einer in bestimmter Ordnung ablaufenden Reihe gesprochen und gedacht werden, indem immer Glied auf Glied in einer von dem Ganzen und dem Zweck der Reihe bedingten Weise folgt.*

Es ist ferner nötig, noch eine sehr einfache Bemerkung zu machen: Zweck und Mittel sind zweierlei. Das Haus wird nicht mit einem Haus gebaut, sondern mit lauter einzelnen Steinen und Balken, die auf und an einander gefügt werden. Der Zweck des Hauses bedingt allerdings die Fügung des Materials, man kann sagen, bis in alle Einzelheiten des Baues; aber nicht weniger will auch die Natur des Materials, seine Fügsamkeit, berücksichtigt werden. Der Baustoff will auch erst am Orte seiner Bestimmung zusammengebracht sein; der Zweck, ein Haus zu bauen, als solcher, als Gedanke, führt nicht Stein und Holz herbei. Der Zweck behauet nicht Stein und Holz und legt nicht eins auf das andere, er bauet nicht. — Machen wir hiervon die Anwendung auf unseren Gegenstand. Zweck der Sprache ist Sinn und Gedanke; er bestimmt die Form des Satzes, der Rede, bis auf jede Wortform, jeden Buchstaben; aber er macht die Sprache nicht, er erzeugt nicht den Lautstoff. Wie der Zweck des Gebäudes seine Seele, so ist der Sinn die Seele der Sprache; die Seele wohnt und wirkt in ihrem Leibe, sie schafft ihn nicht.

Wie also aller Baustoff nach seiner physikalischen Natur erzeugt ist und bearbeitet werden muss; wie der Leib, obwohl im Dienste der Seele, nach seinen physiologischen Gesetzen lebt; so ist die Sprache nach ihrem Stoffe und ihrer Fügungsweisse, obwohl
52v *im Dienste des Gedankens, doch bedingt durch ihre eigenen Gesetze, // durch ihre eigenen Causalitätsverhältnisse. Die Sprache wird von Kräften erzeugt, über welche allerdings der Gedanke zu gebieten hat; aber er kann ihnen nichts gebieten, was gegen ihre Natur läuft, was auszuführen ihr Wesen versagt. Die Gesammtheit dieser Kräfte bilden einen Mechanismus, der nach eigenen, vom Gedanken unabhängigen Gesetzen gebaut ist und sich bewegt. Der Gedanke als Zweck dictirt diesem Mechanismus den Befehl, den derselbe auszuführen hat; ein Befehl von oben also setzt die untergebenen mechanischen Kräfte in Bewegung (vgl. Zeitschr.*[26] *I, S. 22). Er enthält und sagt aber nur, was geschehen soll; Bildung und Darstellung eines bestimmten Gedankens; das* Wie *haben die ausführenden Kräfte selbst ihrer Wirkungsweise gemäss zu bestimmen. Dass sie überhaupt den erhaltenen Befehl zu vollziehen im Stande sind, ist mit der allgemeinen Harmonie des menschlichen leiblich — geistigen Organismus gegeben; für das Wie der Ausführung aber sind sie für sich durch ihre mechanische Natur bestimmt, der sie sich nicht entäussern können, ohne sich selbst aufzuheben. Von dieser ganzen Bestimmtheit des seeliscen Mechanismus aber weiss der Befehl und die geistige Macht, die ihn ertheilt, gar nichts, braucht sie auch nichts zu wissen; die Seele an sich kennt ihren eigenen Mechanismus eben so wenig wie den ihres Leibes. Wer sich ein Haus bauen lässt, braucht nicht zu wissen, wie es der Meister anfängt, den Bau herzustellen, und der Meister selbst nimmt*

---

malige besondere Aufgabe es erfordert. Dann wird sich später eine vollständige Gesammtauffassung versuchen lassen. Nur dies sei hier noch erinnert: Der Mensch denkt nicht darum discussiv, d.h. in Reihenform, weil er so spricht, sondern er spricht überhaupt nur in solcher Weise, weil er so denkt; und er denkt eben so wegen der Enge des Bewusstseins. Die Unmöglichkeit, mehrere Laute zugleich auszusprechen, und die Erscheinung, dass u]nd] in weifern überhaupt jedes Wesen immer nur in einem
52r *Zustande sein und nur aus einem Zustande in den anderen übergehen kann, // dürfte vielleicht analogisch zeigen, warum und in wiefern auch die Seele nur dies vermag, wodurch denn die Enge des Bewusstseins aus einem allgemeinen Verhaltnisse aller Wesen erklärt wäre.*[24]

[24] Notă a autorului la p. 103. Este integrată de Eminescu în text şi marcată prin **linia** de separare.

[25] În original: *Werth.*

[26] În original: *vergl. Heft.*

culaţie diferită, care ar trebui doar să se agaţe una în alta, indiferent unde şi cum se întîmplă; ci fiecare element al unei serii lingvistice îşi are valoarea proprie numai în locul determinat în combinaţia determinată. Deci fiecare element de limbă trebuie rostit şi gîndit ca un element deosebit al unei serii ce se desfăşoară într-o ordine determinată, urmînd întotdeauna element după element, într-un mod condiţionat de ansamblul şi scopul seriei.

E necesar apoi să se mai facă o remarcă foarte simplă! Scopul şi mijlocul sînt două lucruri diferite. Casa nu se construieşte cu o casă, ci din pietre şi grinzi cu totul diferite, care se îmbină una în alta şi una cu alta. În orice caz, scopul casei condiţionează îmbinarea materialului, se poate spune, în toate detaliile construcţiei; nu mai puţin însă şi natura materialului vrea să se ţină seama de maleabilitatea sa! Materialul de construcţie încă trebuie să fie adunat mai întîi la locul destinaţiei sale; scopul de a construi o casă, ca atare, ca idee, nu adună pietrele şi lemnul. Scopul nu adăposteşte pietre şi lemne şi nu le aşază una peste alta, el nu construieşte. — Să aplicăm aceasta la obiectul nostru. Scopul limbii este sensul şi gîndul; el determină forma propoziţiei, a vorbirii, pînă la fiecare formă a cuvîntului, la fiecare literă; el nu constituie însă limba, nu produce materialul sonor. Precum scopul conştiinţei e sufletul ei, aşa şi sensul constituie sufletul limbii; sufletul locuieşte şi acţionează în corpul ei, dar nu-l creează.

Deci, aşa cum orice material de construcţie e produs şi trebuie să fie prelucrat potrivit naturii sale fizice, aşa cum corpul — deşi în serviciul sufletului — trăieşte potrivit legilor sale fiziologice, la fel şi limba — deşi în serviciul ideii — este totuşi, potrivit substanţei şi modului său de îmbinare, condiţionată de propriile sale legi, de raportul cauzal propriu. Limba e produsă de forţe de care trebuie să dispună în orice caz ideea; ea nu poate însă impune acestor forţe, ceea ce este contrar naturii lor, ceea ce refuză să execute prin firea lor. Ansamblul acestor forţe formează un mecanism construit şi care se mişcă după legile sale proprii, independente de idee. Ideea ca scop dictează acestui mecanism ordinul ce trebuie să execute; deci, un ordin de sus pune în mişcare forţele mecanice subordonate (cf. „*Revista*“ II, pag. 22). El conţine însă şi spune numai ceea ce trebuie să se întîmple; formarea şi reprezentarea unei anumite idei; felul *cum* trebuie să fie determinat de forţele executante însele, potrivit modului lor de acţionare. Faptul că în general sînt în stare să execute ordinul primit este dat prin armonia de ansamblu a organismului sufletesc-corporal omenesc; pentru *cum* va fi execuţia însă, ele însele sînt determinate prin natura lor mecanică, de care nu se pot înstrăina fără a se anula pe sine. Ordinul şi puterea spirituală care-l dă nu ştiu absolut nimic şi nici n-au nevoie să ştie de întreagă această determinare a mecanismului psihic; sufletul în sine îşi cunoaşte tot atît de puţin propriul mecanism ca şi pe cel al corpului său. Cine pune să i se construiască o casă n-are nevoie să ştie cum va începe meşterul să facă construcţia, iar meşterul însuşi nu pune mîna pe ciocan şi mistrie. Omul constată însă, destul de frecvent, şi în limbă că forţele active sînt independente de puterea care ordonă, de scop. În cazul paralizării organului, la beţie sau în bolile mintale, vedem că ordinul dat cînd nu se execută deloc, cînd se execută prost sau pe dos: în ciuda tuturor străduinţelor de a rosti ceva, se bîlbîie neînţeles, aiurează, sau se vorbeşte de altceva decît de ceea ce ar vrea să se spună. Acelaşi lucru i se întîmplă şi omului sănătos de cîte ori comite greşeli în vorbire sau în scris.

---

se va putea încerca o concepţie de ansamblu completă. Aci mai trebuie amintit doar atît: omul nu gîndeşte discursiv, adică sub formă de serie, fiindcă aşa gîndeşte, ci vorbeşte în general numai în acest fel, fiindcă aşa gîndeşte; iar el gîndeşte aşa tocmai din cauza îngustimii conştiinţei. Neputinţa de a exprima simultan mai multe sunete şi faptul că şi în ce măsură, în general, fiecare fiinţă este totdeauna numai *într-o* stare şi poate trece numai dintr-o stare în altă stare, ar trebui poate să arate prin analogie de ce şi cum poate şi psihicul doar atît, — prin care deci îngustimea conştiinţei s-ar explica din condiţiile generale ale tuturor fiinţelor.

nicht den Hammer und die Kelle in die Hand. Daß aber die wirkenden Kräfte unabhängig sind von der befehlenden Macht, dem Zwecke, das erfährt der Mensch oft genug auch im Sprechen. Bei Lähmung der Organe, bei Trunkenheit oder Seelenkrankheiten sehen wir, wie der Mechanismus den erteillen Befehl bald gar nicht, bald schlecht und verkehrt ausführt: bei allem Streben, etwas zu sagen, wird unverständlich gestammelt, gelallt, oder es wird etwas anderes gesprochen, als gesagt sein will. Aehnliches begegnet gelegentlich auch dem Gesunden, so oft er sich verspricht oder verschreibt.

Die Reihen der Sprach-Elemente sind der Stoff, und die Kräfte — der lebendige, wirkende Stoff, welcher den Gedanken bilden, den geforderten Zweck verwirklichen soll. Man
58r *wird aber doch diesen Satz und das Vorangehende nicht so mis || verstehen, als wäre es wirklich meine Meinung, dass irgend eine Kraft oder ein Vermögen der Seele einen Gedanken bildete und ihn dann dem-Sprach-Vermögen übergabe, um ihn, den noch ungesprochenen, sprachlich darzustellen. Nicht so wie ein Haus, bevor es gebaut ist, vor den Augen unserer Einbildungskraft steht, nicht so steht der noch nicht in Worte gefasste Gedanke als ein unverwirklichten Zweck vor uns. Es ist nur von aussen oder von innen ein Gegenstand gegeben, d.h. es sind Empfindungen, Anschauungen, Gefühle, Strebungen vorhanden, welche gedanklich ergriffen, in die Form des Gedankens gebracht werden sollen. was eben vermittelst der Sprache geschieht. Schliesslich ist es die denken wollende Seele, welche aus gegebenen Empfindungen u.s.w. sprechend den Gedanken bildet und insofern Geist genannt wird. Wenn wir also oben zwischen den Gedanken und der Sprache unterschieden, jenen als Zweck und Befehl, dieser als ausführender Kraft entgegenstellten so geschah dies der Deutlichkeit wegen. Es sollte daran erinnert werden, dass die Seele, wie bei allen ihren greiesten Tätigkeiten, so auch beim Sprechen, und d.h. allerdings bis auf einen Punkt zugleich beim Denken, von einem Mechanismus bedingt wird, der zu ihrem Wesen gehört.*

Die sprachlichen Reihen sind also ein Organ Werkzeug der Seele zum Denken, welches sie selbst sich geschaffen hat, das aber auch von ihr nur so angewendet werden kann, wie es seine eigene mechanische Natur im Zusammenhange mit dem Mechanismus der Seele überhaupt gestattet. Sich der sprachlichen Reihen bedienen, heisst sie ins Bewusstsein erheben und hier entwickeln oder sie durch das Bewusstsein sich bewegen lassen, während sie vorher in jener Unbewusstheit lagen, in der wir alle Kenntnisse und Gedanken tragen, an die wir nur jetzt gerade nicht denken, deren wir uns aber bei gegebener Gelegenheit erinneren können. Bei dieser Bewegung und Entfaltung der Reihe (z.B. bei der Wiedererinnerung) tritt ein Glied derselben nach dem andern in das Bewusstsein, d.h. so zu
58v *sagen in den Punkt der grössten seelischen Heilligkeit, || der wirksamsten inneren Beleuchtung; und verschwindet aus demselben wieder nach kurzen Aufenthalte, gedrängt vom folgenden Gliede. Dies kann aber nicht anders geschehen, als nach denselben Gesetzen, nach welchen überhaupt sich Reihen von Seelengebilden durch das Bewusstsein ziehen. Denn sie bewegen sich überhaupt nicht ohne Ursache, und nicht ohne Ursache tritt dieses Glied zuerst, sodann jenes und dann erst das wieder folgende aus dem dunklen Seelengrunde hervor an die Helle des Bewusstseins. Es kommt dabei z.B. an auf die Art des Zusammenhanges der Glieder und auf die Verbindung der Reihe mit anderen Reihen. Nur unter günstigen Bedingungen hebt sie sich: nur ohne störende Eingriffe, die entweder gar nicht vorhanden oder überwunden sein müssen, entfaltet sie sich regelmässig und sicher, ohne sich in sich selbst zu verwickeln oder mit anderen Reihen zu verwirren.*

So ist die Sprache anzusehen als ein psychischer Mechanismus; dieser aber ist in seiner Wirkungsform durch Gesetze bestimmt, die aus seiner eigenen inneren Einrichtung und der Natur der psychischen Mechanik überhaupt erfolgen; nur so wie, und nur in so weit diese Gesetze es möglich machen, kann das vom Geiste geforderte Wort, oder der erstrebte Satz gesprochen werden.

Dieser Mechanismus ist ferner[27] *nicht rein psychisch: sondern, da Sprechen mit einer leiblichen Thätigkeit verbunden ist, ist er von einer Seite her in seiner Wirksamkeit*

[27] In original: *ferner ist nicht,*

Seriile elementelor de limbă constituie materialul, iar forțele — substanța vie activă, care formează ideea — trebuie să realizeze scopul promovat. Această frază și cea premergătoare să nu fie însă greșit înțeleasă, ca și cum ar fi cu adevărat părerea mea, că o putere oarecare sau o capacitate a sufletului a format ideea pe care a predat-o apoi capacității de a rosti, pentru a reda vorbit ceea ce nu fusese încă exprimat. Ideea, încă necuprinsă în cuvinte, ca un scop nerealizat, nu ne apare așa cum stă în fața ochilor imaginației noastre o casă înainte de a fi fost construită. E dat numai un obiect din afară sau dinăuntru, adică există senzații, reprezentări, sentimente, străduința, care sesizate ideatic, trebuie să fie transpuse în forma ideii, ceea ce se întîmplă exact prin mijlocirea limbii. În sfîrșit, sufletul ce desăvîrșește gîndirea este cel care, vorbind pe baza senzațiilor date și a celorlalte, formează ideea și ca atare e numit spirit. Dacă facem deci, mai sus, deosebire între idee și limbă, opunînd prima ca scop și ordin celei de a doua ca forță executorie, se întîmplă numai pentru claritate. Ar trebui să reamintim că, precum în toate acțiunile sale cele mai libere, spiritul e condiționat și în vorbire — adică în orice caz pînă la un punct și în gîndire — de un mecanism inerent esenței sale.

Seriile limbii sînt deci un organ, ce și-a creat pînă și, sufletul care poate fi utilizat însă numai așa cum o permite în general propria sa natură mecanică în corelație cu mecanismul sufletesc. A te folosi de seriile limbii înseamnă a le aduce în conștiință în care să le dezvolți sau să le lași să fie puse în mișcare de conștiință, în timp ce ele zăceau mai înainte, în inconștiența în care purtăm toate cunoștințele și ideile, la care nu tocmai acum ne gîndim, de care însă ne putem aminti în orice ocazie dată. În această mișcare și desfășurare a seriei (de exemplu în reamintire) intră în conștiință, unul după altul, cîte un element al lor, sau, ca să spunem așa, în punctul luminozității ei celei mai mari, al iluminării interioare celei mai eficiente; și dispare din ea din nou, după scurte zăboviri, presat de elementul următor. Aceasta nu se poate produce în alt fel decît după aceleași legi după care trec prin conștiință în general seriile formațiilor spirituale. Căci în general ele nu se mișcă fără cauză și nu fără cauză apare mai întîi acest element, apoi celălalt și abia apoi din nou următorul din fondul obscur al sufletului în lumina conștiinței. Aci depinde, de exemplu, de felul corelației elementelor și legătura seriilor cu alte serii. Ele se ridică numai în condiții favorabile, numai fără intervenții perturbante care trebuie ori să nu existe deloc, ori să fie depășite — se desfășoară în mod regulat și sigur fără să se încîlcească singure sau să se încurce cu alte serii.

Astfel limba trebuie văzută ca un mecanism psihic; acesta e determinat însă, în forma sa de acționare, de legi ce rezultă în general din propria sa structură interioară și din natura mecanicii psihice; numai așa cum și numai în măsura în care o fac posibilă aceste legi, se poate pronunța cuvîntul cerut de spirit sau propoziția năzuită.

Dealtfel, acest mecanism nu este pur psihologic; ci, dat fiind că vorbirea e legată de o activitate corporală, el e determinat, dintr-o parte, în eficacitatea sa de raporturile psihologice. Efectuarea scopului, transmisă limbii, stă deci într-o dublă dependență, pe de o parte, de o mecanică psihică, iar pe de alta, de anumite organe corporale supuse în mișcările lor mecanicii lor corporale. Cît de ușor posibilă este deci o confruntare între exigență și execuție! Și cît de mobil și sprinten trebuie să fie mecanismul, dacă totuși luptă și contradicția dintre idee ca scop și cuvîntul sau propoziția exprimată potrivit legii mecanice constituie doar excepție!

1) Ceea ce am diferențiat eu mai sus ca scop și mecanism succesiv corespunde unei diferențieri făcute de Herbart (Capitolul despre Categorii și Conjuncții § *15*) între producțiunea principală și reproducerea parțială sau interioară.

Trebuie să tratăm acum mai îndeaproape natura seriilor limbii. În ele, de exemplu în propoziție, își are nu numai fiecare element forma sa de legătură anumită cu celălalt element și locul său determinat în serie, ci se mai adaugă aci o împrejurare ce pare să contrazică principiul îngustimii conștiinței. Si anume, cine aude o serie rostită, o serie mai lungă de cuvinte, și trebuie s-o înțeleagă, acela trebuie nu numai

durch physiologische Verhältnisse bestimmt. Dic Ausführung des Zweckes also, welche der Sprache aufgetragen ist, steht in einer doppelten Abhängigkeit, einerseites von einer psychischen Mechanik, und andererseits von gewissen leiblichen Organen, die in ihren Bewugungen ihrer physiologischen Mechanik unterworfen sind. Wie leicht ist also ein Widerstreit zwischen Forderung und Ausführung möglich! Und wie beweglich und
54r *regsam muss der Mechanismus sein, wenn dennoch der Streit und || Widerspruch zwischen dem Gedanken als dem Zweck und dem nach mechanischem Gesetz gesprochenen Wort oder Satz nur die Aushme ist* [28]

Was ich oben al Zwek u[nd] reinen Mecanismus unterschieden habe, entspricht einem Unterschiede, welchen Herbart macht (Abs[chnitt] über Kategorien u[nd] Conjunctionen § 15.) zwischen Hauptreproduction u[nd] partialen od[er] innere[n] Reproductionen.

Wir haben jetzt die Natur der Sprachreihen näher zu betrachten. In ihnen (z.B. im Satze) hat nicht nur jedes Glied seine bestimmte Verbindungsform mit dem andern und seinen bestimmten Platz in der Reihe; sondern es kommt noch ein Umstand hinzu, der dem Grundsatze von der Enge des Bewusstseins zu widersprechen scheint. Wer nämlich eine gesprochene Rede, eine längere Reihe von Worten hört und verstehen soll, der muss nicht bloss jedes Glied derselben an seiner rechten Stelle und in seiner rechten Verbindungsform warnehmen, sondern er muss auch die ganze Reihe als ein in sich geschlossenes einheitliches Ganze auffassen und darf nicht bloss jedes Glied für sich einzeln denken. Der Satz ist nicht bloss eine Reihe so und so geformter Wörter, welche eines nach dem andern aufgezählt werden, wie man eine aufgestellte Reihe verschiedener Gegenstände herzählt; sondern, soll der Sinn des Satzes erfasst werden, so müssen alle Glieder desselben, das erste mit dem letzten und jedes mit allen zusammengehalten werden im Bewusstsein. Mir scheint, es sei leicht, wenn es sich auch nur um einen drei Zeilen langen Satz handelt, noch mehr aber, je länger die Periode ist, in uns die doppelte, in sich entgegengesetzte Beobachtung zu machen, erstlich; das wir einen verstandenen Satz vollständig zugleich im Bewusstsein haben, und zweitens: dass wir schon beim Lesen oder Hören der zweiten und dritten Zeile, die erste nicht mahr im Bewusstsein haben. Aber wozu bei
54v *Sätzen stehen bleiben? Die Sache || wird klarer, wenn wir grössere Beispiele wählen. Um eine Seite eines Buches zu verstehen, oder ein Kapitel, oder das ganze Buch, muss uns der Anfang bekannt sein und muss uns im Geiste beim Lesen bis zum Schlusse begleiten. Wer den ersten Satz einer zusammenhängenden Darlegung am Schlusse derselben vergessen hätte, würde den Schluss und den Zusammenhang des Ganzen nicht erfassen können. Denn lesend wandelt unser Geist nicht von Punkt zu Punkt, den einen verlassend, wenn er zum andern geht, wie unser leibliches Auge; sondern, was er durchläuft, da nimmt er mit sich und zum Schlusse der Reihe gelangt, muss er sie ganz und simultan in sich tragen — denn Zusammenhang bedingt Simultaneität —: sonst hat er sie nicht verstanden. Allein so gewiss dies ist, ist nicht auch das Entgegengesetzte eben so gewiss dass wir beim Lesen der letzten Zeile eines Kapitels, einer Seite, die erste nicht, mehr im Bewusstsein haben?*

Man könnte diese widerspruchsvolle, aber unleugnbare Tatsache dazu benutzen wollen, die Herbartische Annahme zu begründen von verschiedenen Graden der Bewusstheit eine Vorstellung, oder Graden der Helligheit, mit der sich eine Vorstellung im Bewusstsein befindet. Man könnte sagen, beim Schlusse eines gelesenen Kapitels sei der Letzte Satz im höchsten Grade der Helligkeit in uns, während alles Vorangehende sich je nach den Umständen in abgestuften Graden der Bewusstheit befindet. Dann müsste aber, da sich diese Abstufung sich| auf jeden Buchstaben erstrecken würde, eine so grosse Anzahl von Graden, eine solche Feinheit der Stufenfolge anzunehmen sein, wie wir sie uns weder denken, noch durch die Erfahrung bestätigen können. Ueberhaupt aber, wenn wir uns zwar einerseits logisch gezwungen sehen zu behaupten, wo ein Zusammenhang von Glie-

[28] Nota autorului la p. 107 introdusă de Eminescu în text și marcată prin linii despărțitoare. În original, cuvintele fără prescurtări.

să perceapă fiecare element al ei, în locul just și în forma sa de legătură, dar trebuie să sesizeze și întreaga serie ca un întreg unitar închis în sine, și nu are voie să gîndească separat fiecare element. Propoziția nu e doar o serie de cuvinte formate așa și așa, enumerate unul după altul, cum se numără o serie întocmită de obiecte diferite, ci trebuie sesizat sensul propoziției, încît toate elementele ei să fie îmbinate, primul cu ultimul și fiecare cu toate, în conștiință. Mi se pare că e ușor cînd este vorba doar de o propoziție de trei rînduri, și mai mult însă cu cît e mai lungă perioada, să facem în noi, observația dublă, contradictorie în sine, întîi: că avem simultan în conștiință o propoziție înțeleasă completă, iar a doua: că deja la citirea și auzirea rîndului al doilea și al treilea nu-l mai avem în conștiință pe primul rînd. De ce să ne oprim însă la fraze? Lucrul devine și mai clar dacă alegem exemple mai mari. Pentru a înțelege o pagină dintr-o carte, sau un capitol, ori întreaga carte, trebuie să ne fie cunoscut începutul și acesta trebuie să ne însoțească în spirit la citit pînă la capăt. Cine ar uita prima frază a unei expuneri coerente, la sfîrșitul ei n-ar mai putea înțelege încheierea și corelația ansamblului. Căci, citind, spiritul nu trece de la punct la punct, părăsindu-l pe unul cînd trece la celălalt, cum face ochiul nostru corporal; ci ia cu sine ceea ce parcurge și, ajungînd la sfîrșitul seriilor, trebuie să le poarte în el complet și simultan — căci corelația condiționează simultaneitatea: altfel, înseamnă că nu le-a înțeles. Dar pe cît e de sigur aceasta, nu la fel de cert este contrariul, că la citirea ultimului rînd al unui capitol, al unei pagini, nu mai avem în conștiință primul rînd?

Dorința. Desen de Ligia MACOVEI.

Atît de fragedă. Desen de Ligia MACOVEI.

dern erkannt werde, da müssen diese zusammenhängenden Glieder simultan im Bewusstsein sich finden: so lehrt dagegen andererseis die Erfahrung ganz entschieden, dass wir am Schlusse einer durchlesenen und wohl verstandenen Abhandlung bei aller Gewissheit, sie verstanden zu haben und ihren Inhalt in uns zu tragen, dennoch nur den allergeringsten Theil dieses Inhaltes im Bewusstsein gegenwärtig haben, und dass, wenn wir uns auf denselben besinnen, wir immer wieder nur, wie beim Lesen selbst, ein kleines Stück nach dem andern uns vergegenwärtigen, nie aber das Ganze mit einem Male, wiewohl alles grade auf die Erfassung des Ganzen als eines solchen, und nicht als eines blossen Haufens von Theilen, ankommt.

Wenn uns nun überhaupt die Erfahrung nichts von einer abgestuften Bewusstheit zeigt, und wenn Lotze, wie nur scheint, durchaus Recht hat, es sei immer nur eins von beiden möglich, entweder nämlich ist etwas im Bewusstsein oder es ist nicht im Bewusst-
55r *sein; es kann aber nicht zwar im Bewusstsein, aber schwach || erhellt oder nur halb und theilweise sein: so wird der oben dargelegte Wiederspruch um so schwieriger aufzulösen; aber der Psycholog darf sein Auge nicht vor ihm verschliessen.*

*Es ist aber nicht bloss dieser Widerspruch, sondern es sind viele, viele Thatsachen, besonders das ganze Wesen der Sprache, welche uns nötigen, ausser dem Bewusstsein ein unbewusstes Reich seelischen Lebens anzuerkennen, wo nicht nur aller Reichtum der Seele ruht, sondern wo auch die bedeutungsvollsten schöpferischen Processe vollzogen werden, wo der Quell aller Dichtung, Religion und Philosophie entspringt. In diesen dunkelen Schacht vorsichtig zu steigen, darf sich der Psycholog nicht untersagen. Er kann es darum, weil jene Tiefe der Seele in ununterbrochenen Verkehr mit dem Bewusstsein steht; und ich habe anderwärts („*Zeitschr. für Philos.“, *Halle, 32 Bd S. 216—218) gezeigt, dass das Wesen und die Bedeutung der Sprache gerade darin liegt, die Vermittlung zwischen den beiden Seelen-Reichen zu bilden, die lebendigen Adern, Welche fortwährend das geistige Blut in das Bewusstsein führen wie in eine Lunge, um es hier zu erfrischen, und dann wieder in den geistigen Organismus zurücktreiben, um ihm Wachsthum zu geben. Für den besonderen hier vorliegenden Fall sei es gestattet, eine unedlers Analogie herbeizubringen. Wir essen und trinken schluck— und bissenweise; so lesen wir auch wort— und satzweise; am Schlusse des Mahls haben wir das Gefühl der Sättigung, die Folge des Zusammenfassens aller einzelnen Bisse und Schlucke: so haben wir beim Ende der Abhandlung das Gefühl des Verständnisses als Folge des Zusammenhanges alles Einzelnen. Das Bewusstsein ist der Mund der Seele; sie hat auch einen Magen und Symphgefässe, wo sie verdaut und den nährenden Stoff in* Succum et sanguinem *überführt.*

Wir müssen also eine Bewegung und Erregtheit der Vorstellungen auch in dem Zustande, in welchen wir uns ihrer nicht bewusst sind, anerkennen, und auch für sie die bestimmenden Gesetze suchen; denn gesetzlos geschieht so wenig etwas in der inneren, wie in der äusseren Welt. Hier bemerke ich für die vorliegende Aufgabe nur eins[29]*. Es gibt eine Erregtheit der nicht im Bewusstsein sich befindenden Vorstallungen, welche dadurch veranlasst wird, dass eine lange Reihe oder Kette von Vorstellungen durch irgend eine Ursache in das Bewusstsein gehoben ist, ohne dass sie sich hier, wegen der Enge des*
55v *Bewusstseins, vollständig entwickeln könnte. || Dann werden einzelne wenige Glieder jener Kette bewusst sein, während andere, besonders vorangehende, aber auch folgende, unter dem Bewusstsein bleiben werden, aber natürlich nicht ruhig. Die Erregung der bewussten Glieder pflanzt sich fort auf alle übrigen, mit denen sie zusammenhängen. Der eigentlich bewegende Stoss, der vom Bewusstsein ausgeht, mag unmittelbar nur ein Glied treffen; nichts desto weniger wird die ganze Kette, vermöge ihres inneren Zusammenhangs, in Schwingung versetzt. Besonders werden diejenigen Glieder schwingen, welche theils mit dem bewusstvoll berührten Gliede in engerer Verbindung stehen, theils*

---

[29] În text trimiterea *1* la o notă de subsol omisă de Eminescu (p. 110).

S-ar putea utiliza acest fapt contradictoriu, dar incontestabil, la fundamentarea concepției lui Herbart despre diferitele grade ale conștiinței unei reprezentări sau grade ale luminozității cu care se găsește o reprezentare în conștiință. S-ar putea spune că la sfîrșitul unui capitol citit, ultima frază e la maximum de luminozitate în noi, în timp ce tot ce a precedat se găsește, în funcție de împrejurări, în grade descrescînde ale conștiinței. În acest caz însă, această gradare extinzîndu-se la fiecare literă, ar trebui să se presupună un atît de mare număr de grade, o astfel de finețe a succesiunii treptelor cum nu ne putem nici imagina, nici confirma prin experiență. În general însă, dacă pe de o parte ne vedem constrînși să afirmăm unde s-a constatat o corelație de elemente, atunci aceste elemente corelate trebuie să se găsească simultan în conștiință: pe de altă parte, experiența arată în mod hotărît că, la sfîrșitul unei lucrări citite și înțelese, în pofida certitudinii depline de a o fi înțeles și de a-i purta conținutul în noi, totuși avem prezentă în conștiința noastră numai cea mai mică parte a acestuia; și că, dîndu-ne seama de aceasta, ne actualizăm mereu, chiar ca la citit, una după alta, bucată de bucată, dar niciodată întregul dintr-odată, deși contează tocmai sesizarea ansamblului ca atare, iar nu ca o simplă aglomerare de părți.

Dacă în general experiența nu ne arată nimic despre o conștiință treptată și dacă Lotze are absolută dreptate, așa cum doar apare, că e posibilă totdeauna numai una din două, și anume ori este ceva în conștiință, ori nu este nimic în ea, dar nu poate fi de fapt în conștiință doar slab luminat sau numai pe jumătate, parțial; în acest fel contradicția expusă va fi cu atît mai greu de soluționat, psihologul nu are însă voie să-și închidă ochii în fața ei.

Dar nu există numai această contradicție, ci mai sînt multe fapte, îndeosebi întreaga problemă a limbii, care ne constrîng să recunoaștem, în afară de conștiință, și un domeniu inconștient al vieții sufletești, în care rezidă nu numai toată bogăția sufletului, dar unde se efectuează și procesele creatoare cele mai importante, unde țîșnește izvorul întregii poezii, religii și filosofii. Psihologul nu-și poate interzice să coboare cu prudență în acest strat obscur. O poate face, deoarece profunzimea aceea a sufletului este în comunicație neîntreruptă cu conștiința; am arătat și eu în altă parte („*Zeitschrift für Philos.*", Halle, vol. 32, pag. 216—218), că esența și importanța limbii constă tocmai în a constitui mijlocirea dintre ambele domenii psihice, arterele vii ce duc fără încetare, asemeni plămînilor, sîngele spiritual în conștiință, ca s-o împrospăteze, iar apoi din nou să-l mîne înapoi în organismul spiritual, pentru a-l face să crească. Pentru cazul special existent aci, să fie permisă invocarea unei analogii mai puțin nobile. Noi mîncăm și bem pe măsură ce înghițim și mușcăm; la fel citim noi cuvînt cu cuvînt, frază cu frază; la sfîrșitul mesei avem senzația saturației, în urma aglomerării tuturor mușcăturilor și înghițiturilor diferite; la fel avem, la sfîrșitul unei lucrări, sentimentul înțelegerii, ca urmare a corelației tuturor amănuntelor. Conștiința e gura sufletului; ea are și un stomac și vase limfatice, în care digeră și transformă materia nutritivă *in succum et sanguinem*.

Trebuie să recunoaștem, deci, o mișcare și o excitare a reprezentărilor și în starea în care nu sîntem conștienți de existența lor; și să căutăm și pentru ele legile determinante, căci fără lege nimic nu se întîmplă, nici în lumea interioară, nici în cea exterioară. Pentru problema prezentă voi remarca numai una *. Există o excitare a reprezentărilor care nu se găsesc în conștiință, cauzate prin aceea că o lungă serie sau un lanț de reprezentări este adus, dintr-o cauză oarecare, în conștiință, fără a se putea dezvolta aici deplin din pricina îngustimii conștiinței. Devin apoi conștiente diferite elemente, puține, ale acestui lanț, în timp ce altele, îndeosebi cele precedente, dar și următoarele, rămîn sub conștiință, însă, firește, nu liniștite. Excitarea elementelor conștiente se propagă la toate celelalte cu care sînt corelate. Impulsul propriu-zis al mișcării ce pleacă din conștiință poate nimeri direct doar un element; nu mai puțin însă, e pus în vibrație întregul lanț, datorită corelației sale interne. Vor vibra îndeosebi elementele ce stau, în parte, în strînsă legătură cu

Vezi nota 29.

auch selbst arst kurz zuvor noch durch das Bewussts in gezogen waren. Solche Vorstellungen wollen wir schwigende *nennen* *.

Für solche liefern die eben berührten Thatsachen klare Beispiele. Wenn wir eine längere Periode, eine Abhandlung lesen, so sinken die gelesenen Worts oder Gedanken allerdings sehr bald vor den gerade in Augenblick ins Auge fallenden Sätzen und Satztheilen aus dem Bewusstsein zurück; aber sie fallen sicherlich nicht in jene Ruhe, in der sich sämmtliche jene die Abhandlung nicht betreffende Vorstellungskreis befinden, und geben sich vielmehr durch eine ganz entschiedene Erregtheit kund, durch welche das Verständnis des Ganzen möglich wird; ja, auf dieser Erregtheit beruht das Wesen und Leben, die Energie des Ganzen als eines solchen, als einer systematischen Einheit, weil in ihr der
56r *Zusammenhang des Einzelen sich kundgibt. Daher ist auch das Bewusstsein un||ruhig unbefriedigt, so lange nicht das dem ersten Worte der Periode entsprechende Ietzte erklungen ist; denn das erste Wort, wiewohl es vor den folgenden aus dem Bewusstsein tritt ihnen macht, schwingt dennoch so lange nach, bis die mit ihm angeregte Erwartung durch Anschluss des letzten Wortes befriedigt ist. Und wie mit den Worten der Periode ist es mit langen Schlusskette einer Wissenschaftlichen Deduction, oder mit der Reihe von zusammenhängenden Phantasie=Gebilden eines Kunstwerkes. Es begreift sich aber auch leicht, dass solche schwingende, nachtönende Vorstellungen sehr leicht wieder in das Bewusstsein zurücktreten, da sie ja, so zu sagen, an dessen Schwelle stehen. — Dies mag vorlaufig genügen* [31].

Assimilation im Laute läuft paralell mit der Attraction im Satze. — In — Imbiss — Un — Umbindung. Ent — empfinden empfehlen [32].

Latein. *ad. accede[re], affero, aggredo. Im Deutschen in der lebendigen Rede viel häufiger als in der schriftl[ichen] [giest, liesst — rauben — raupt]. Bei Consonanten — unmittelbarer Zusammenstoss. Bei Vocalen se[l]bst dann, wenn ein Consonant dazwischen steht. Lat[ein] tibi — statt tubi. Aus den gegebenen Beispielen geht hervor, dass bei der Assimilation sich theils der erste Laut dem folgenden fügt (rückwirkende Assimilation), theils dieser sich nach jenem richtet (vorschreitende Assimilation). Ferner entsteht eine völlige* Angleichung [33], *n vor r zu r, vor l zu l wird: in corrigiren, illegitim* [34] *-n vor p zu m. Comprehendo.*

Psychologische Thatsachen lassen sich nicht anders aufweisen, als indem man den Leser bittet, er möge zusehen, ob er sie in sich bestätigt finde [35].

Das einfache Wort ist eine Reihe, deren Glieder, die einzelnen Laute, nur dadurch associirt sind und gerade in dieser Ordnung folgen, weil unser Bewusstsein die Reihe fertig und so wie vorlag aufnahm und vielfach wiederholte. Was in unserer Seele die Buchstaben und Sylben eines Wortes an einander bindet, ist Gewöhnung.

Ferner lehren unbestrittene Erfahrungen, dass oft zwei Vorstellungen so mit einander associirt sind, dass zwar die eine der anderen schnell zur Reproduction hilft, aber nicht auch umgekehrt diese in gliecher Weise jener dient [36].

---

* *Ich muss es Psychologen von Fach überlassen, das oben Vorgetragen zu prüfen und das Verhältnis desselben zu Herbarts „mechanischer Schwelle" zu bestimmen. Nur dass, wie mir scheint, viele Anhägne Herbarts zwischen dieser mechsnischen und der „statischen Schwelle" nicht unterscheiden zunmüsse meinen, kann ich nicht billigen. Wenn jene bisher noch nicht genügend bestimmt ist, so muss man hier zu ergänzen suchen, um nicht wesentlich Verschiedenes zu vermischen. — Ferner bemerke ich, dass der Satz (S. 62) die Enge des Geistes werde aufgehoben durch die Beweglichkeit deselben, erst durch Hinzunahme zunächst der schwingenden Vorstellunge, sodann aber auch aller anderen Verhältnissen, in welche die unbewussten Vorstellungen geraten können, seinen wahren Sinn erhält. Denn überall, wo ein Zusammenfassen nötig ist, könnte ein blossen sich Hin- und Her- Bewegen von einem Gliede zu andernnichte genügen* [33].

[30] Notă de subsol (p. 111) introdusă de Eminescu în text şi marcată cu linii de despărţire.
[31] Eminescu omite ultimul paragraf din această parte (p. 112).
[32] Acest paragraf şi cel care urmează reprezintă extrase (p. 113).
[33] Sublinierea lui Eminescu; urmează *wie wen.*
[34] În original urmează: *u.s.w., bald bloss Anähnlichung, wie wenn* (p. 113).
[35] Eminescu omite mai multe fraze (pag. 114).
[36] Omite cîteva fraze (p. 115).

Odă (în metru antic). Povestea codrului
Desene de Ligia MACOVEI.

elementul conştient atins, în parte şi cu elemente ce au trecut abia de curînd prin conştiinţă. Astfel de reprezentări să le numim *vibrante*. *

Pentru astfel de reprezentări faptele menţionate aci furnizează exemple clare. Dacă citim o perioadă mai lungă un tratat, cuvintele citite sau ideile dispar în orice caz foarte curînd din conştiinţă din faţa propoziţiilor şi părţilor de propoziţii pe care tocmai cad ochii; cu siguranţă însă ele nu dispar în liniştea în care se găsesc toate acele cercuri de reprezentări ce nu privesc tratatul ci, dimpotrivă, îşi dau de ştire printr-o excitare absolut hotărîtă, prin care devine posibilă înţelegerea întregului; chiar pe această excitare se bazează fiinţa şi viaţa, energia întregului ca atare, ca o unitate sistematică, deoarece în ea se manifestă corelaţia elementului singular. De aceea şi conştiinţa este neliniştită, neîmpăcată, atîta vreme cît n-a răsunat ultimul cuvînt corespunzător primului din perioadă, căci primul cuvînt, deşi iese din conştiinţă din faţa celui următor, le creează spaţiu, vibrînd totuşi în continuare pînă

* Trebuie să las pe seama psihologilor de specialitate să examineze cele expuse mai sus şi să determine raportul lor cu «pragul mecanic» al lui Herbart. Dar nu pot fi de acord cu faptul că, după cum mi se pare, numeroşi adepţi ai lui Herbart nu cred că trebuie să fie diferenţă între acest prag mecanic şi «pragul static». Dacă primul n-a fost încă suficient definit pînă acum, trebuie căutat să fie completat aci, pentru a nu amesteca lucruri esenţial diferite. Remarc de asemenea că teza (62) că îngustimea spiritului e anulată prin mobilitatea ei îşi primeşte sensul adevărat abia prin adăugarea mai întîi a reprezentărilor oscilante, apoi şi a tuturor celorlalte raporturi, în care pot ajunge reprezentările inconştiente. Căci peste tot unde e necesară o concentrare, n-ar putea fi suficientă o simplă mişcare încoace şi încolo a unui element faţă de celelalte elemente.

Er ist, um ein Gleichnis zu geben, nur ein und derselbe Weg, der Berg und Thal mit einander verbindet; dennoch geht es schneller abwärts als aufwärts. Eben so kann das Band, welches zwei Vorstellungen an einander bindet, die eine fester an die andere knüpfen, als diese an jene.

Das war Verbindung, Association *zweier Vorstellungen, in welchen Werhältnis die*
56v *eine neben der anderen steht, wie z.B. ein Consonant || neben dem andern, so dass jede- in ihrem Wesen von der anderen unberührt bleibt. Sie Bilden trotz ihres Zusammen hanges zwei besondere Acte der Seele und zwei verschiedene Wesen des Bewusstseins. Blau und gelb, diese beiden Vorstellungen, mögen noch so fast associirt sein, sie fliessen nicht zusammen zu grün. Es ist eben das Wesen des Bewusstseins, in aller Beziehung der Dinge auf einander doch das Bezogene von einander zu sondern,* und Beziehung setzt eben Gesonderheit voraus[37]. *Es gibt aber allerdings auch noch einen anderen Process zwischen Vorstellungen, nämlich* Verschmelzung *im eigentlichen Sinne des Wortes, so dass zwei Vorstellungen wirklich in eine zusammenfallen, und nun* eine *Vorstellung durch* einen *Seelenact im Bewusstsein ist. Dann findet eben Mangel an Unterscheidung statt; für das Bewusstsein der bettreffenden Person sind dann von zwei verschiedenen Gegenständen nicht, wie gefordert würde, zwei Vorstellungen da, sondern es ist in ihr nur* eine *Vorstellung vorhanden, als wäre nur* ein *Gegenstand aufzufassen. Diese Person weiss natürlich nicht, dass sie sich irrt; nur der beurteilende Zuschauer bemerkt, dass sie zwei Vorstellungen haben sollte von zwei Gegenatänden, in der That aber nur eine von ihnen hat*[38].

(Bla ai = ai = e) Verschm[elzung] (sch aus s+ch...[39] *In der durchaus unbewussten gemeinen Volkssprache lassen sich mehr u[nd] gewaltsamere Verschmelzungen entdeken, als die Grammatiker darbieten. Ein Dienstmädchen, welche über Ausgaben für die Küche Buch hielt, zu führen hatte schrieb — und zwar ganz nach dem Grundsatze: Schreibe, wie du sprichst — „Morim" für Mohrrüben.*

Jedoch beruht, wie schon bemerkt, die Assimilation, deren Erklärung wir hier suchen, nicht auf einer Verschmelzung. Vielmehr scheint es mir nöthig, noch ein anderes Verhältniss zwischen Vorstellungen anzunehmen, das wir Einfluss *nennen wollen. So wie das Auge, nachdem es lange auf einer Farbe geruht und sich an ihr, so zu sagen, voll gesogen hat, wenn es nun auf eine andere Farbe gerichtet wird, diese nicht so rein sieht, wie sie wirklich ist, sondern etwas von der erster Farbe in die zweite einfliessen lässt: so ist auch zuweilen die Seele so voll von einer Vorstellung, dass sie etwas von ihr auf eine andere, die sie ganz getrennt von jener bilden sollte, überträgt. Ja, wie das Auge so woll sein kann von einer Farbe, dass es dieselbe*[40] *nicht sieht, wenn sie schon entfernt ist; wie uns Musik, obwohl sie vorüber ist, noch vor den Ohren rauscht: so kommt*
57r *es auch || vor, dass die Seele von einer Vorstellung so eingenommen ist, dass sie, statt eine andere, die gefordert ist, zu bilden, nur die erstere wiederholt. Es dehnt also eine Vorstellung ihre Macht über andere aus, übt Einfluss auf sie: wie ein heller Fleck auf dunklem Grunde dem Auge grösser erscheint, als er ist. Und auf diesem Process beruht die Assimilation. Wenn bei der Verschmelzung zwei Vorstellungen zu einer werden (bei der Contraction zwei Laute zu einem): so bleiben beim blossen Einfluss immer zwei Vorstellungen (in der Assimilation zwei Laute). Durch Verschmelzung wird im Französischen* ai *zu* ä, *im Deutschen wurde* a *durch Einfluss eines folgenden* i, *welches für sich bleib, in* ä *verwandelt, und also dem* i *assimilirt. In den Fällen der blossen Anähnlichung, wie* „impello, *Imbis" hat der Lippenhaut von seiner Natur dem* n *mitgeteilt ihn beeinflusst; bei der Angleichung, wie in* „appellare, *Hoffhrt", hat die mächtige Vorstellung die schwächere verdrängt und sich statt ihrer gesetzt. Hier liegt Unterjochung einer Vorstellung durch die andere vor; dort, indem bloss die eine der anderen ein wenig*

---

[37] Sublinierea lui Eminescu.
[38] Omite mai multe paragrafe (pp. 116, 117, 118) şi o notă (p. 118).
[39] Textul *(Bla ai = ai = e Verschmalzung (sch aus s + ch...)* introdus de Eminescu ca element de legătură.
[40] În original urmează: *sieht, obwohl sie entfernt ist; wie uns Musik, obwohl.*

cînd se împlinește așteptarea excitată de el, prin alăturarea ultimului cuvînt. Și, precum cu cuvintele perioadei, se întîmplă și cu lungul lanț de încheiere a unei deducții științifice sau în seria de creații corelate ale fanteziei într-o operă de artă. E ușor de înțeles că astfel de reprezentări vibrante, oscilante, persistînd ca ecou, se reîntorc din nou foarte ușor în conștiință, deoarece ele stau — ca să zicem așa — în pragul ei. — Deocamdată aceasta poate fi de ajuns.

Faptele psihologice nu pot fi dovedite altfel decît rugînd cititorul să examineze dacă le găsește confirmate în el însuși.

Cuvîntul simplu e o serie ale cărei elemente, diferitele sunete, se asociază și se succed în această ordine, numai fiindcă conștiința noastră a preluat și a repetat de mai multe ori seria gata și așa cum era prezentă. Ceea ce leagă în psihicul nostru literele și silabele (unui cuvînt) unele de altele, este obișnuința.

Experiența incontestabilă arată apoi că două reprezentări se asociază între ele de multe ori așa încît una o ajută pe cealaltă să se reproducă rapid, dar nu și invers, ultima n-o servește în același fel pe prima.

Pentru a da un exemplu, e numai unul și același drum ce leagă între ele muntele și valea; totuși, se coboară mai repede decît se urcă. La fel legătura ce leagă între ele două reprezentări, una se leagă mai strîns de cealaltă, decît aceasta de prima.

Aceasta a fost legătura, *asocierea* a doua reprezentări, în care una stă lîngă cealaltă, ca de exemplu o consonantă lîngă cealaltă, așa încît fiecare rămîne în esență neatinsă de cealaltă. În ciuda corelației lor, ele rămîn două acte deosebite ale sufletului și două entități diferite ale conștiinței. Albastru și galben, ambele aceste reprezentări, oricît ar fi de ferm asociate, nu se contopesc în verde. Tocmai în aceasta constă esența conștiinței că în toate relațiile mutuale dintre lucruri să separe cele referite între ele, căci *relațiile presupun tocmai diferențiere*. Există însă, în orice caz, încă un alt proces între reprezentări, și anume *contopirea* în sensul propriu al cuvîntului, încît două reprezentări se contopesc realmente în *una*, iar în conștiință nu există decît *o* reprezentare, printr-un act sufletesc. Atunci are loc o lipsă de diferențiere; pentru conștiința persoanei respective, nu există, cum se cere, două reprezentări despre două obiecte diferite, în conștiință există numai *o* reprezentare, ca și cum ar fi trebuit sesizat doar *un* obiect. Firește, persoana aceasta nu știe că greșește; numai privitorul (din afară) care judecă, observă că ea trebuia să aibă două reprezentări despre două obiecte, are însă în realitate numai una despre ele.

După cum s-a remarcat, asimilarea a cărei explicație o căutăm aci, nu se bazează, totuși, pe o contopire. Dimpotrivă, mi se pare necesar să presupun încă un alt raport între reprezentări, pe care îl vom numi *influență*. Așa cum ochiul, după ce a privit îndelungat o culoare și — să zicem așa — a sorbit-o din plin, dacă se îndreaptă spre o altă culoare, pe aceasta n-o vede atît de pură pe cît este în realitate, ci lasă să pătrundă ceva din prima culoare în cea de a doua: la fel, uneori, sufletul e atît de plin de o reprezentare, încît transpune ceva din ea într-o alta, pe care ar trebui s-o formeze cu totul separat de prima. Așa cum ochiul poate să fie atît de plin de o culoare încît o mai vede încă și cînd e deja departe; așa cum muzica mai zumzăie în ureche după ce a trecut, așa se întîmplă ca sufletul să fie atît de prins de o reprezentare, încît în loc să formeze o alta, cum se cere, o repetă doar pe prima. O reprezentare își extinde deci puterea asupra unei alteia, exercită influență asupra ei: așa cum o pată luminoasă pe fond întunecat i se pare ochiului mai mare decît este. Pe acest proces se bazează asimilarea. Dacă prin contopire două reprezentări devin una (la contracție două sunete devin — unul): la simpla influență rămîn totdeauna două reprezentări (în asimilare două sunete). Prin contopire în franceză *ai* devine *e*; îl asimilează deci pe *i*. În cazuri de simplă analogare, ca *impello*, *imbis* sunetul labial îi comunică din natura sa lui *n*, l-a influențat; la adaptare (Angleichung), ca în «*appellare* Hoffahrt», reprezentarea mai puternică a eliminato

nachgibt, ihr zu Geffalen etwas opfert und sich ihr fügt, herrscht Ausgleichung und Vertrag unter den Vorstellungen.

„Unter den Vorstellungen"? unter den Lauten! sollte es wohl heissen — wenn man sich so ausdrücken will, immerhin! Was ich aber meine, ist dies. Es ist oben schon zugestanden, dass die Sprach — Organe einen leiblichen Mechanismus bilden, der sich nach eigenen, durch seinen anatomischen Bau und die Physiologie bestimmten Gesetzen bewegt. Gewisse, logisch wohl denkbare Lautverbindungen, wie adpbka, *kann kein menschlicher Mund hervorbringen; andere sind wenigstens sehr unbequem und schwierig auszusprechen. Ja, manche Lautverbindung, die der Natur der Organe an sich gar nicht widerspricht, wird einem Volke aus mangelnder Gewohnheit schwer oder erscheint ihm überllautend. Wie wir in den Volksmelodien bemerken, dass sich ein Volk bald dieser, bald jener, durchaus harmonischen Accorde enthält, so versagt es sich auch in seiner Sprache manche Lautfolge aus einer gewissen Idiosynkrasie. Dies vollständig zugestanden, bin ich dennoch der Ansicht, dass die Lautprocesse, selbst der Lautwandel unter dem gegenseitigen Einflusse der Laute, in geringerem Masse von bloss leiblichen, organisch-mechanischen Bedingungen abhängen und weniger, als man gewöhnlich animmt, durch die Wirkungsform und die gegenseitige Stellung der Sprach-Organe herbeigeführt werden. Diese leiblichen Verhältnisse scheinen mir nur secundär wirksam, während ich die primäre Ursache des Lautwandels in einem psychischen Processe erkenne. Denn erstlich hängt die Beurteilung des Wohl- oder Uebel lautsvon der ästhetischen Beurteilung des Gehör — Eindruckes*
57v *ab, || also von psychischen Verhältnissen; und selbst was bequem oder unbequem ist, wird in den meisten vorliegenden Thatschen von der Energie oder Schläffheit des Volkegeistes bestimmt. Der schlaffe Bewohner des paradiesischen Tahiti hätte sich gern seine Sprache aus lauter Vocalen zusammenfügen mögen. Ihm ist Solander ein unaussprechbarer Name, den er Tolano*[41].

Ferner aber, wenn der Lautwandel nur aus Bequemlichkeit und Wohllauttrieb einträte: so begriffe man wohl die vorscheintende Einwirkung der Laute, d.h. die Wirkung des vorangehenden auf den folgenden, aber nicht die umgekehrte, die rückwirkende; und doch ist gerade diese die häufigste, die regelmässige...[42] *Wer lehrte die Maschine des Mundes solche Vorsicht? Auch Grimm sagt gerade bei dieser Gelegenheit; „Wer zwar Vorgriffe natürlich, Rückgriffe aber unnatürlich finden wollte, weil das schon Vorhergegangen nicht noch durch das Folgende bestimmt werden möge, hat zu erwägen, dass der Gedanke des Sprechenden und Redenden blitzschnell alle Theile des Worts und der Worte überschaut, also auf das zuerst Verlautende bereits das Nachschallende einwiken lässt". Hiermit ist anerkannt, dass der Lautwandel eine psychologische Ursache hat, von psychologischen Gesetzen abzuleiten ist.*

Ueberhaupt hat man sich von der falschen Meinung zu befreien, zu der jene schielende, halbwahre Ansicht „die Sprache sei ein Organismus und organisch", gelegentlich verführt hat, als wäre die Sprache eine leibliche Bewegung, wie Athman, Zittern und Zucken und Zähneklappern. Die Sprache ist im Gegentheil eine geistige Thätigkeit, eine psychische Bewegung, und nur darin hat jene Ansicht Recht, das jede Absichtlichkeit bei Erklärung ihrer Erscheinungsformen fern zu halten ist. Darum dürfen wir allerdings auch bei der Betrachtung der Assimilation und Attraction nicht von einem bewusten „Streben" nach Harmonie der Aussprache und fester Satzfügung ausgehen. Ja aus solchen Streben würden sich jene Erscheinungen nicht einmal vollständing erklären lassen[43].
58r *Unsere Betrachtung muss also, bei gerechter Bewunderung vor der Weisheit des sprachlichen Instincts, dennoch, zunächst wenigstens, rein causal bleiben und sich an jenen unbewusst wirksamen psychischen Mechanismus wenden, der dem Bewusstsein zu Grunde liegt*[44].

---

[41] Omite cîteva rînduri (p. 120).
[42] Omite mai multe rînduri (p. 120).
[43] Omite a doua parte a acestui paragraf (p. 121).
[44] Omite o frază (p. 122).

pe cea mai slabă şi s-a aşezat în locul ei. Se produce aci subjugarea unei reprezentări de către o alta; dincolo, una cedînd doar puţin celeilalte, sacrificînd ceva, de dragul ei, i se supune, e vorba de un compromis şi înţelegere între reprezentări.

Între reprezentări? între sunete! s-ar zice, desigur... dacă vrei să te exprimi astfel! Ceea ce cred eu însă e următoarea. S-a căzut deja de acord mai sus că organele vorbirii formează un mecanism organic corporal, care funcţionează după legi proprii, determinate prin construcţia sa anatomică şi prin fiziologie. Anumite combinaţii de sunete, imaginabile desigur logic, ca *adpbka*, nu pot fi rostite de nici o gură omenească; altele sînt cel puţin incomod şi greu de exprimat. Ba unele combinaţii de sunete, care nu contrazic deloc natura organelor, i se par unui popor, din lipsă de obişnuinţă, greu de pronunţat sau că sună urît. Cum observăm în melodiile populare că populaţia se abţine cînd de la unele, cînd de la alte acorduri, absolut armonioase, la fel se refuză în limbă unele succesiuni de sunete dintr-o anumită idiosincrazie. Fiind deplin de acord cu aceasta, sînt totuşi de părere că procesele sonore, chiar *transformarea* sunetelor sub influenţa reciprocă a altor sunete depind în măsură mai mică doar de condiţiile corporale, mecanic organice, şi sînt produse mai puţin decît se admite de obicei de forma de acţionare şi de poziţia reciprocă a organelor vorbirii. Aceste condiţii corporale mi se par doar de o eficacitate secundară, în timp ce cauza primară a transformării sunetelor o constat într-un proces psihologic. Căci aprecierea sunetelor plăcute sau urîte depinde, în primul rînd, de aprecierea estetică a impresiei auditive, deci de condiţiile psihice; chiar şi ceea ce este comod şi incomod se determină în majoritatea actelor prezente de energia sau somnolenţa spiritului popular. Locuitorul somnolent al paradisului din Tahiti şi-ar fi construit bucuros limba numai din sunete vocale. Pentru el Solander e un nume de nepronunţat, îi zice Tolano.

Dacă apoi schimbarea sunetelor ar interveni numai din comoditate şi năzuinţa spre sunete plăcute, atunci se înţelege foarte bine înlăturirea progresivă a sunetelor, adică acţiunea primului asupra celui următor, dar nu şi inversă, retroactivă; şi totuşi, aceasta este cea mai frecventă, mai regulată... Cine a deprins maşinăria gurii cu astfel de prudenţă? Grimm încă spune tocmai cu această ocazie: «Cine vrea să găsească firesti intervenţiile iniţiale, dar nefireşti cele retroactive pentru că anterioara nu poate fi determinată de cea următoare, trebuie să mediteze că gîndul celui ce vorbeşte şi al oratorului priveşte fulgerător toate părţile cuvîntului şi ale cuvintelor, deci face ca ceea ce sună ulterior să înlăturească ceea ce a sunat deja mai întîi». S-a recunoscut prin aceasta că schimbarea sunetelor are o cauză psihologică, că trebuie dedusă din legi psihologice.

În general a trebuit să se elibereze de părerea falsă spre care a sedus ocazional opinia mioapă, semiadevărată că limba e un organism şi e organică, ca şi cum limba ar fi o mişcare fizică, cum e respiraţia, tremuratul şi sughiţul sau clănţănitul dinţilor. Dimpotrivă, limba e o activitate spirituală, o mişcare psihologică, iar opinia aceea are dreptate, numai în aceea că trebuie ţinută departe orice tendinţă în explicarea formelor ei de apariţie. De aceea, atît în tratarea asimilării, cît şi a atracţiei nu putem porni de la o «străduinţă» conştientă pentru armonia exprimării şi alcătuirea fixă a propoziţiei. Din astfel de străduinţe nici nu s-ar putea explica complet acele fenomene.

Consideraţiile noastre trebuie să rămînă deci, pe lîngă admirarea pe drept a înţelepciunii instinctelor limbii, totuşi, deocamdată cel puţin, pur cauzale şi să se îndrepte spre acel mecanism psihologic, inconştient, eficace, care stă la baza conştiinţei.

După tot ce s-a spus mai înainte, noi tratăm fiecare sunet ca un produs finit. La vorbire, maşinăria organelor noastre vorbitoare nu este pusă în activitate exclusiv de pîrghiile vorbitoare, dimpotrivă, emiterea fiecărui sunet vorbit se bazează pe un impuls psihic, pe care îl primeşte organul. Fiecare sunet e urmarea unei impulsionări a psihicului: aceasta e ferm stabilită, chiar dacă nu ştim nimic despre această excitare şi corelaţia ei cu organul corporal. Dar aşa ni se întîmplă în toate mişcările corpului

Wir betrachten nach allem Vorangegangenen jeden Laut als ein seelisches Erzeugnis Beim Reden wird die Maschine unserer Sprach-Organe nicht durch bloss körperliche Hebel in Thätigkeit gesetzt; vielmehr beruht die Hervorbrigung jedes gesprochenen Lautes auf einem seelischen Antriebe, den das Organ erhielt. Jeder Laut ist Folge einer Regung der Seele: dies steht fest, wenn wir auch von der Form dieser Regung und von ihrem Zusammenhange mit dem leiblichen Organ gar nichts wissen. So geht es uns aber mit allen Bewegungen das Leibes, welche die Seele absichtlich veranlaast mit allen Empfindungen, welche sie, vom Leibe erregt, bildet, mit Wesen und Wirken der Seele überhaupt. Genug, dass der Laut der Rede nicht Reflex einer rein leiblichen Ursache ist, sondern einer seelischen. Diese seelischen Regungen, welche den Organen den Anstoss geben, sie sind es, welche sich miteinander zu bestimmten längeren und kürzeren Reihen verbinden; diese Reihen innerer Regungen sind es, in deren Reflex auf den Leib die Reihen der gesprochenen Laute sinnlich voliegen; und alles was wir unter den Lauten vorgehen sehen, ist nur das sinnliche Spiegelbild dessen, was unter den bezüglichen Seelen-Regungen sich ereignet hat. Im Innern liegen die Gründe für das Aeussere; seelische Finger entlocken dem Sprach-Instrument die Töne, und die Folge, in der jene innern Finger sich setzen, bestimmt die Folge der hörbaren Laute. Jene psychischen Laut-Triebe sind es auch, welche zunächst und unmittelbar mit der Bedeutung der Laute verbunden sind, nicht die sinnlichen Laute, welche es erst mittelbar durch jene sind [45].

Wir haben zum Behilfe unserer Betrachtung den Gedanken streng von dem doppelten Mechanismus, der seinen lautlichen Ausdruck bewirkt, dem seelischen und leiblichen, zu unterscheiden [46]. *Dass in der That sowohl jener sein vom Mechanismus freies Leben führt, wie auch dieser seine vom Gedanken unabhängige Wirksamkeit übt, mag durch*
58v *einige Thatsachen die der Leser bestätigt finden wird || festgestellt werden. Wir haben die Absicht, irgend wohin zu gehen: in Folge dieses bewussten Actes unserer Seele bewegen sich unsere Beine und tragen uns an den gewollten Ort; aber wir denken nicht daran, so oft wir ein Bein heben, eben dies thun zu wollen. Dennoch wird Niemand das Gehen eine rein leiblich mechanische Bewegung nennen und das Schwingen unserer Beine — nicht bloss der bewirkten Erscheinung nach, sondern auch der Ursache nach — dem Schwingen eines Uhr-Pandels ganz gleichstellen wollen. Unser Gehen ist also von dem leiblichen und dem psychischen Mechanismus abhängig; die Absicht des Gehens aber, welche beide Mechanismen in Bewegung setzt, ist dennoch von beiden ganz verschieden und getrennt, und während die auf einander folgenden psychisch mechanischen Impulse die leiblich mechanischen Bewegungen der Beine bewirken, braucht die Absicht des Gehens, nachdem sie selbst zuerst den psychischen Mechanismus angestossen hat, nicht immerfort im Bewusstsein zu bleiben: wir können uns vielmehr während des Gehens ganz anderen Gedanken hingeben; der einmal angestossene Mechanismus wirkt nichts desto weniger fort gemäss jener längst aus dem Bewusstsein getretenen Absicht. Dabei aber handelt es sich meist nicht bloss um Gehen überhaupt, als diese bestimmte Körperbewegung; sondern wir haben, um zum bestimmten Ort zu gelangen, bald an Kreuzwegen eine Wahl zu treffen, bald von der geraden Richtung abzubiegen, einer Seitenweg einzuschlagen: alles dies doch sicherlich nicht bloss leiblich mechanisch, ja sogar nicht ohne eine gewisse Ueberlegung mit Rücksicht auf die Haupt — Absicht, ohne dass jedoch diese uns im Bewusstsein gegenwartig zu sein brauchte, das vielleicht schon voll ist von dem, was am erstrebten Orte geschehen wird.*

Ganz analoge Verhältnisse zeigen sich beim Sprechen. Wohl nur selten bleibt uns während des ganzen Satzes, den wir sprechen, der Gedanke, der eben durch diesen Satz ausgedrückt werden soll, im Bewusstsein; vielmahr wird meist der folgende Gedanke
59r *schon herbeigeholt || während der Sprach-Mechanismus noch bei der Ausführung des vorangehenden ist. Je weniger der Mechanismus der beaufsichtigenden Gegenwart des Gedankens bedarf, um so freier und lebendiger die Rede. Wie überall — beim Schreiben,*

---

[45] Omite un paragraf (p. 122).
[46] Omite trimiterea ce se face aici şi nota din subsol p. 123).

pe care psihicul le cauzează intenţionat, cu toate senzaţiile ce formează, excitat de corp, cu esenţa şi acţiunea psihicului în genere. E suficient că sunetul vorbirii nu este reflexul unei cauze corporale, ci al uneia sufleteşti. Aceste impulsuri psihice care dau primul îndemn organelor sînt cele ce se leagă între ele în serii anumite, mai lungi sau mai scurte; aceste serii de impulsuri interioare sînt acelea în reflexul cărora asupra corpului sînt prezente senzorial seriile de sunete rostite; şi tot ce vedem producîndu-se între sunete este numai imaginea reflectată senzorial a ceea ce s-a întîmplat între impulsurile psihice relative. Motivele pentru exterior se găsesc în interior; degete psihice stîrnesc tonurile instrumentului vorbirii şi succesiunea în care se situează acele degete intime determină succesiunea sunetelor audibile. Acele impulsuri psihice ale sunetelor sînt legate, de asemenea, deocamdată şi direct, ca importanţa sunetelor, iar nu sunetele senzoriale ce sînt produse prin mijlocirea primelor.

Drept sprijin al tratării noastre trebuie să deosebim strict ideea de dublul mecanism, care determină expresia sa sonoră, în psihic şi corporal. Că de fapt primul îşi duce viaţa fără mecanism, iar al doilea îşi exercită eficacitatea independent de idei, se poate constata din cîteva fapte pe care cititorul le va găsi confirmate. Avem intenţia de a merge undeva: în urma acestui act conştient al psihicului nostru se mişcă picioarele noastre şi ne poartă spre locul voit; dar noi nu ne gîndim de fiecare dată cînd ridicăm piciorul că vrem să facem aceasta. Cu toate acestea nimeni nu va numi mersul o pură mişcare corporal mecanică, iar oscilaţia picioarelor noastre nu va vrea să o asemene cu oscliaţia unui ceas-pendulă, nu numai pentru apariţia cauzală, ci şi pentru cauză. Mersul nostru depinde deci de mecanismul corporal şi psihic; dar intenţia de a merge, care pune în mişcare ambele mecanisme, este cu toate acestea total diferită şi separată de ambele; iar în timp ce impulsurile psihic mecanice ce se succed unul după altul cauzează mişcările corporal mecanice ale picioarelor, intenţia mersului nu mai are nevoie să rămînă mereu în conştiinţă; dimpotrivă, în timpul mersului putem să ne abandonăm altor gînduri; mecanismul odată declanşat acţionează nu mai puţin conform intenţiei ieşită de mult din conştiinţă. Aci nu e vorba însă, în general, nu numai de mers, ca o mişcare anumită a corpului, ci, pentru a ajunge la locul anumit, va trebui să facem curînd o alegere la încrucişările de drum, să ne abatem în curînd de la direcţia dreaptă, s-o luăm pe un drum lateral: toate acestea desigur numai corporal mecanic, ba chiar nu fără o anumită chibzuire, ţinînd seama de intenţia principală, fără ca aceasta să trebuiască a fi prezentă totuşi în conştiinţa care e poate plină de ceea ce se va întîmpla la locul urmărit.

Condiţii cu totul analoge se manifestă la vorbire. Desigur rar de tot ne rămîne în conştiinţă, în timpul întregii propoziţii rostite, ideea ce trebuie exprimată prin această propoziţie; dimpotrivă, de cele mai multe ori, e adusă deja încoace ideea următoare, în timp ce mecanismul vorbirii exprimă precedenta. Cu cît e mai puţină nevoie de mecanismul prezenţei supraveghetoare a ideii, cu atît este vorbirea mai liberă şi mai plină de viaţă. Ca peste tot — la scris, la cîntatul la un instrument etc. — cînd activitatea trebuie să se desfăşoare rapid, uşor şi oportun, spiritul nu trebuie împovărat prin mecanism şi trebuie să se poată consacra exclusiv ideii: la fel şi la vorbire, cuvîntul mecanic nu trebuie să devină împovărător pentru spirit, conştiinţă, pentru ca aceasta să poată fi plină de conţinutul obiectiv. Cu cît se va realiza aceasta într-un grad mai înalt, e cu atît mai bine pentru cel ce vorbeşte: şi în general, cu cît mecanismul e mai desăvîrşit, cu atît dispune mai liberă oportunitatea. Prietenul meu, care posedă în gradul cel mai înalt capacitatea de a improviza expuneri libere, asigură că el rosteşte lungi perioade fără să gîndească conştient cele expuse: mişcîndu-se doar organele în timp ce spiritul său, dimpotrivă, chibzuieşte desfăşurarea în continuare a expunerii. De aceea, uneori, i se trezeşte bănuiala că n-a spus cu adevărat ceea ce intenţiona să spună şi că perioadele nu fuseseră corect construite şi duse pînă la capăt, pentru care numai auditorii îi puteau furniza o confirmare şi liniştire.

O atît de mare separare între idee şi mecanism nu poate fi, totuşi, decît rară: raritatea constă însă doar în mărimea separării, în timp ce separarea însăşi se întîlneşte

beim Spielen eines Instruments u.s.w. — wenn die Thätigkeit rasch, leicht und zweckgemäss von Statten gehen soll, der Geist nicht mit dem Mechanischen belästigt werden darf und sich ausschliesslich muss dem Gedanken hingeben können: so muss auch beim Sprechen das mechanische Wort nicht dem Geiste, dem Bewusstsein zu Last fallen, damit dieses des sachlichen Inhaltes voll sein kann. In je höherem Grade dies erreicht wird, um so besser der Redner; und überhaupt: je vollendeter der Mechanismus, desto freier schaltet die Zweckmässigkeit. Mein Freund, der die Fähigkeit des freien Vortrags in hohem Gr de besitzt, versichert, dass er lange Perioden spricht, ohne das Gesprochene bewusst zu denken: indem sich nur die Organe bewegen während sein Geist vielmehr den weiteren Gang des Vortrages überlegt. Daher ihm dem zuweilen der Zweifel aufsteigt, ob er das, was er hat sagen wollen, auch wirklich gesagt habe, und ob die Perioden richtig gebaut und zu Ende geführt waren, worüber ihm erst die Zuhörer Beruhigung geben können.

Mag eine so grosse Trennung von Gedanke und Mechanismus immerhin selten sein: die Seltenheit liegt doch nur in dem grossen Masse der Trennung, während diese in geringerem Grade in jeder Rede jedes Menschen vorkommt. Immer fliegt der Gedanke voraus, und die mechanische Thätigkeit folgt nach, beim Sprechen, wie bei jedem Thun. Der Mechanismus führt den Auftrag pünktlich aus, obwohl dieser selbst schon aus dem Bewusstsein geschwunden ist. Dass der Gedanke der Periode[47] *die Absicht des Ganges, als schwigende Vorstellungen auf den Mechanismus wirken.*

Dieses Verhältnis wollen wir zunächst zu der Erklärung benutzen, wie gar leicht Wörter und Laute, die noch nicht gesprochen sind, doch schon auf solche, die noch erst zu sprechen sind, einwirken können. Sie werden im Voraus von dem Vorangeeilten Gedanken
59v *bewusstvoll gegeben oder dringen von den || schwingenden Vorstellungen her in den Mechanismus ein; denn es ist schon bemerkt, wie leicht solche schwingende oder nachtönende Vorstellungen in das Bewusstsein zurücktreten, an dessen Grenze sie stehen. — Wir haben aber noch weiters Anwendung von dem Vorstehenden zu machen.*

Steht im Allgemeinen die Thatsche fest, dass der Gedanke sich in seinem ungleich rascheren Gange vom Mechanismus trennt und denselben sich selbst überlässt, so begreift sich wohl, wie dieser, ohne jede Aufsicht und ohne rectificirende Eingriffe von Seiten des Bewusstseins, in Einzelheiten, besonders unwessentlicheren, gar oft seiner Natur mehr, als dem ihm ertheilten Auftrage gemäss wirkt, gemächlich seinen Schritt geht und den Fuss bequem setzt, zufrieden, doch immer noch ungefähr zu thun, was gewollt wird. Ja gerade da, wo die Organe in ungewohnter Form oder Combination oder Folge wirken sollen, wo also Aufsicht und Antrieb besonders nöthig wäre: da bewirkt die grössere Langsamkeit, das Zaudern des Mechanismus eine noch grössere Ungeduld des Gedankens, und von diesem in verlassen wirkt er, was er kann und mag. Es ist aber auch noch nicht einmal nöthig, dass gerade etwas Seltenes und Schwierigas von Organen gefordert wird; wenn sie nur in ungewöhnlicher Schnelligkeit wirken sollen, wenn sie von einem besonders lebedig erregten Gedanken zu einer gewissen Hast angetrieben werden, können die Räder des Mechanismus in Unordnung gerathen; die Maschine stockt — man stottert, oder die Laute kommen heraus, aber gequetscht und verstellt.

Da nur der Mechanismus ein doppelter ist, so können wir die Abänderungen der Lautreihen, welche möglich sind, unter drei Rubriken bringen: 1) Aenderungen in der Wirkung der bloss leiblichen, 2) der bloss psychischen Mechanik, 3) in den Wirken dieser auf jene, oder in ihrem Zusammenwirken.

60r *Als einen Erfolg der blossen Verhältnisse der Mechanik unserer Sprach=Organe könnten wir die vorschreitende Assimilation ansehen*[48]. *Ferner erzeugt auch der blosse Mechanismus Laute, die er nachtönen lasst (nimmb statt nimm)* [49]. *Es entsteht auch ein Laut rein mechanisch zwischen zwei andern, um bequemer von einem dieser beiden zum andern zu kommen* (sumpsi, sumptum, *statt* sumsi, sumtum) [50]. *In allen diesen*

[47] În original urmează: *(S 111) durfen wir annehmen, dass der Gedanke der Periode* (p. 125).
[48] Omite mai multe fraze (p. 126).
[49–50] Omite mai multe cuvinte.

în grad mai mic în orice vorbire a fiecărui om. Gîndul zboară înainte, întotdeauna, iar activitatea mecanică îi urmează, la vorbit ca în orice act. Mecanismul își execută punctual misiunea, deși aceasta dispăruse deja din conștiință. După gîndul perioadei, intenția mersului încă acționează asupra mecanismului, ca reprezentări oscilante.

Să utilizăm acest raport mai întîi la explicarea felului cum cuvinte și sunete ce nu sînt încă rostite pot să influențeze ușor cuvîntul și sunetele ce urmează a fi rostite. Ele sînt deplin conștient date anticipat de ideile care o iau grăbit înainte sau străbat de la reprezentările oscilante în mecanism; căci s-a remarcat deja cît de ușor se întorc astfel de reprezentări oscilante sau cum revin ca un ecou în conștiință, la frontiera căreia stăteau. Va trebui însă să facem și o altă aplicare a ceea ce s-a spus mai înainte.

Dacă este în general indiscutabil faptul că, în mersul ei neasemănat de rapid, ideea se separă de mecanism, abandonîndu-l în seama lui, se înțelege prea bine modul cum acționează acesta, fără nici un control și fără intervenții rectificatoare din partea conștiinței, în amănunte, în special în cele neesențiale, adesea mai degrabă potrivit naturii sale, decît sarcinii ce i s-a trasat, mergînd comod și așezîndu-și liniștit piciorul, satisfăcut să facă totuși în continuare aproximativ ceea ce se vrea să se facă. Ba chiar și acolo unde organele trebuie să acționeze într-o formă sau combinație sau succesiune neobișnuită, unde deci controlul și îndemnul ar fi deosebit de necesare, acolo creează încetineala mai mare, ezitarea mecanismului o și mai mare nerăbdare a ideii și, abandonat de aceasta, mecanismul acționează ce poate și cum poate. Dar nici nu e măcar necesar să li se pretindă organelor ceva rar și dificil, ele trebuie doar să acționeze numai cu o repeziciune neobișnută, dacă sînt mînate de o idee stimulată deosebit de viu spre o anumită grabă, roțile mecanismului pot ajunge în dezordine; mașina se blochează, — se bîlbîie sau sunetele apar, însă strivite, deformate.

Mecanismul fiind acum dublu, modificările seriilor de sunete posibile le putem cuprinde în trei rubrici: 1) modificări numai în acțiunea mecanicii corporale; 2) modificări numai ale mecanicii psihice; 3) modificări în acțiunea acesteia asupra primei sau în cooperarea lor.

Asimilarea progresivă am putea s-o considerăm ca un efect numai al condițiilor mecanicii organelor noastre ale vorbirii. Pe de altă parte, și mecanismul singur produce sunete pe care le face să răsune ca ecoul (nimmb în loc de nimm). Se produce un sunet pur mecanic între alte două, pentru a ajunge mai comod de la unul din acestea la celălalt *(sumpsi, sumptum* în loc de *sumsi, sumtum)*. În toate aceste cazuri mecanismul corporal urmează — lipsind supravegherea din partea ideii — inerției și comodității sale corporale, chiar și în contul sunetului corect.

Urmează să se arate curînd în mod mai amănunțit felul cum se produce dezordine în mecanismul psihic, de îndată ce e abandonat lui însuși; aci se face doar aluzie la aceasta. Dezordinea constă însă în aceea că asociațiile de sunete impuse de *scop*, fiind doar slab susținute de cele din reprezentările vibrante din spatele conștiinței, sînt înlăturate de asociațiile bazate pe alte temeiuri și de alte procese. Aceasta se întîmplă, desigur, cu atît mai ușor cînd mai e favorizată și de sunete plăcute sau printr-o mai mare comoditate a exprimării.

În al treilea rînd, mai trebuie tratate și relațiile mutuale dintre cele două mecanisme. Vorbirea normală se bazează pe desfășurarea sever paralelă a seriei stimulilor sonori psihici sau a impulsurilor ce pleacă de la suflet, pe de o parte, și a seriei mișcărilor executate de organele corporale, pe de altă parte, așa încît se produce totdeauna alternativ o mișcare a organelor, la unul din acele impulsuri sufletești. Această acțiune paralelă a mecanismelor psihic și corporal ne-o putem imagina ca o roată antrenată care se angrenează cu dinții săi în dinții unei alte roți, prin aceasta punînd-o și pe ea în mișcare. Dar mecanismul psihic e capabil de o viteză mult mai mare decît cel oganic; chiar de aceea, noi putem citi mai repede tăcînd, decît cu voce tare. Așa cum se întîmplă cînd dinții celor două roți nu se angrenează precis unii în alții, cînd sînt deplasați din poziția dintre ei mișcarea e perturbată, exact la fel sînt pertur-

Fällen folgt der leibliche Mechanismus, bei mangelnder Ueberwachung von Seiten des Gedankens, seiner körperlichen Trägheit und Bequemlichkeit, selbst auf Kosten des Wohllautes.

Wie im psychischen Mechanismus, sobald er vom Gedanken sich selbst überlassen ist, Unordnung entsteht, soll bald ausführlicher gezeigt, hier eben nur angedeutet werden Die Unordnung besteht aber darin, dass die vom Zwecke[51] *gesetzten Laut=Associationen, weil sie von den nur hinter dem Bewusstsein schwingenden Vorstellungen des Zweckes nur schwach geschützt werden, durch Associationen, die auf andern Gründen beruhen, und durch sonstige Processe verdrängt werden. Das wird freilich um so leichter geschehen, wenn es durch Wohllaut oder grössere Bequemlichkeit der Aussprache noch begünstigt wird.*

Es ist aber drittens auch das Verhältnis der beiden Mechanismen zu einander zu betrachten. Der normale Sprechen beruht auf der streng parallelen Abwickelung der Reihe der psychischen Lauttriebe oder der von der Seele ausgehenden Impulse einerseits und der Reihe der von den leiblichen Organen ausgeführten Bewegungen andererseites, so dass immer auf einen jener seelischen Anstösse eine Bewegung der Organe abwechselnd erfolgt. Man kann sich dieses parallele wirken des psychischen und leiblichen Mechanismus vorstellen, wie ein bewegtes Rad, welches mit seinen Zähnen in die Zähne eines andern greift und dadurch auch dieses bewegt. Der psychische Mechanismus aber ist einer viel grösseren Schnelligkeit fähig als der organische; wir können eben darumschneller
60v *schweigend lesen als laut vorlesen. // So wie nun aber, wenn die Zähne der beiden Räder nicht genau in einander greifen, wenn sie in ihrer Stellung gegen einander verschoben werden, die Bewegung beider Räder gestört wird: eben so wird, wenn der psychische Mechanismus mit einer Schnelligkeit eilt, welcher der leibliche nicht folgen kann,zunächst zwar dieser, dann aber auch jener in seiner Arbeit gestört werden. Läuft nämlich die Reihe der psychischen LautImpulse schneller ab,als dass die Organe ihr nachko mmen könnten, so bleiben bald einzelne Impulse unausgeführt: es werden Buchstaben und Sylben verschluckt; bald auch wirkt ein Impuls auf die Organe, während der vorangehende noch auf sie wirkt. Zwei so zusammenfallande Impulse können wohl zuweilen mit einander verschmelzen zu einer Resultante: dann entstehen statt mehrer gesonderten Laute die oben erwähnten Verschmelzungen. In andern Fällen, in denen eine solche Verschmelzung weniger möglich oder thunlich ist, wird ein Impuls auf den andern einfliessen und zwar wird der letztere auch der stärkere sein und den vorangehenden sich selbst angleichen; so sagt man* appellare *statt* adpellare.

Ueberall aber wo von der Laut — Erzeugung die Rede ist, darf neben den Organen das Ohr nicht übergangen warden. Die Seele, welche den Organen die Anstösse ertheilt, findet nicht eher Befriedigung, als bis sie durch das Ohr die Gewähr erhält, dass ihr Stoss die angemessene Folge gefunden hat. So viel *und* was[52] *die Seele den Organen gibt, will sie in anderer Form durch das Ohr zurück erhalten. Dies geschieht nun aber nicht, wenn die Organe nicht regelmässig auf die seelischen Impulse antworten. Hierdurch wird der Ablauf der Letzteren selbst unterbrochen. Nun soll dem Mangekhaften nachgeholfen werden; man will, um es besser zu machen, wieder von vorn anfangen. Wenn aber auch bloss ein Zögern und Säumen in den Organen eintritt, so ist schon eine Hemmung auch in dem ablauf der psychischen Impulse da, und nun können mancherlei Aenderungen unter diesen eintreten. Es können sich nämlich die verschiedenen Associationen, die früher anderweitig gebildet waren, geltend machen und den Lauf der Reihe ändern.*

Fassen wir die vorstehenden Betrachtungen zusammen, so dürfen wir wohl hoffen, im Allgemeinen die Assimilation erklärich zu finden. Es ist bloss noch zu beachten, dass sie nur wenige Male unter besonders günstigen Verhältnissen eingetreten zu sein braucht,//
61r *um sich dann auch unter Umständen zu zeigen, unter denen sie weniger noth wendig*

---

[51] Sublinierea lui Eminescu.
[52] Sublinierile lui Eminescu.

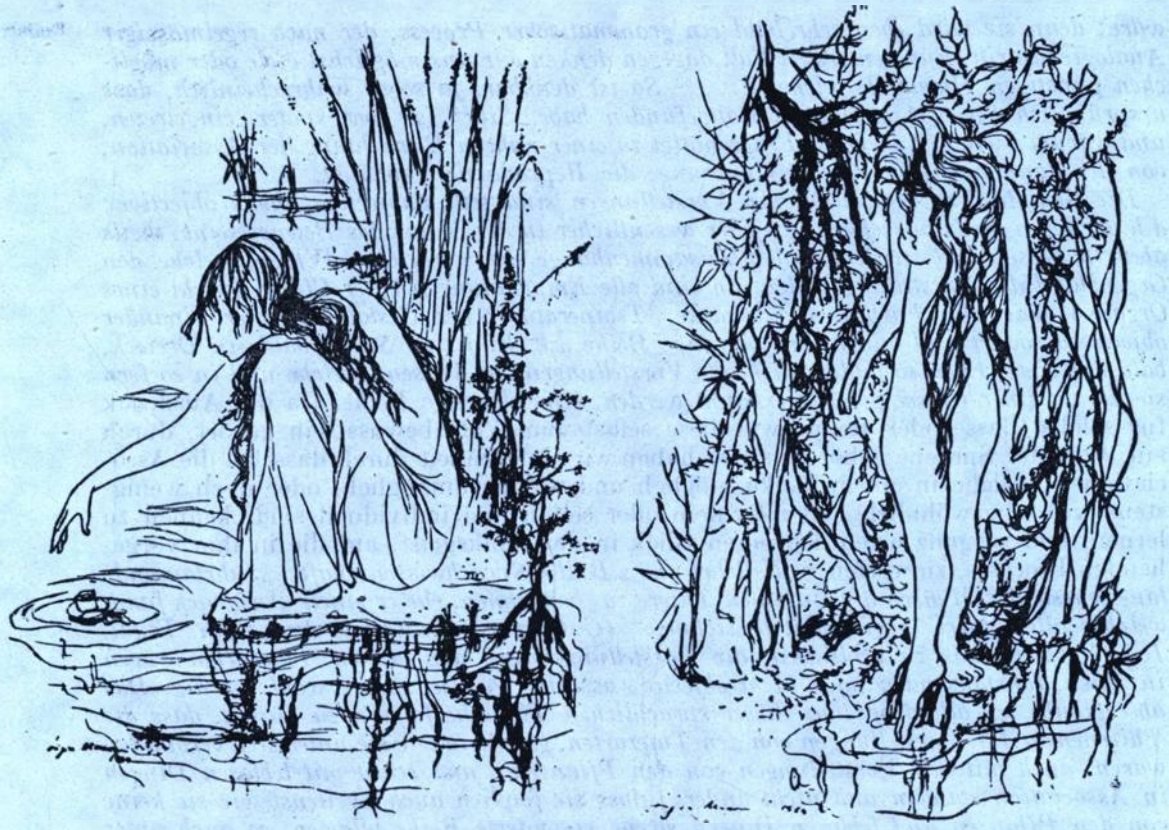

Freamăt de codru (Crăiasa din poveşti. Desene de Ligia MACOVEI.

bate în activitatea lor cele două mecanisme; cînd mecanismul psihic se grăbeşte cu o viteză căreia cel corporal nu-i poate urma, se perturbă mai întîi acesta, apoi şi celălalt. Dacă anume seria impulsurilor sonore psihice se desfăşoară mai repede decît i-ar putea urma organele, atunci rămîn curînd neexprimate diferitele impulsuri: sînt înghiţite litere şi silabe; curînd un (nou) impuls acţionează asupra organelor, în timp ce premergătorul continuă să acţioneze încă asupra lor. Incidenţa a două impulsuri se poate desigur contopi uneori într-o rezultantă: atunci, în locul mai multor sunete separate, se produc contopirile menţionate mai sus. În alte cazuri, în care o astfel de contopire e mai puţin posibilă sau de făcut, va influenţa un impuls asupra celuilalt, şi anume ultimul va fi şi cel mai tare şi îşi va anexa precedentul; aşa se spune *appellare* în loc de *adpellare*.

Peste tot însă unde vorbim de producţia de sunete nu rebuie nesocotită, pe lîngă organe, şi urechea. Psihicul care dă impulsuri organelor nu se linişteşte pînă nu obţine prin ureche garanţia că impulsul său a avut urmarea destinată. *Cît* şi *ce* dă sufletul organelor el vrea să le reprimească sub altă formă prin ureche. Aceasta nu se întîmplă însă dacă organele nu răspund în mod regulat la impulsurile psihice. Prin aceasta se întrerupe desfăşurarea celor din urmă. Acum trebuie să i se ajute celui defectuos; ca s-o facă mai bine, vrea să înceapă de la capăt. Dacă intervine în organe doar o simplă ezitare sau scăpare, apare numaidecît o piedică şi în desfăşurarea impulsurilor psihice; şi acum poţi interveni cu unele modificări printre ele. Şi anume, diferitele asociaţii, care înainte fuseseră altfel formate, se pot impune schimbînd mersul seriilor.

Dacă rezumăm consideraţiile de mai sus, putem spera desigur să găsim în general explicabilă asimilarea. Mai trebuie doar ţinut seama că ea nu are nevoie să apară decît de puţine ori în condiţii deosebit de favorabile, pentru a se manifesta apoi şi

wäre; denn sie wird eben sehr bald ein grammatischer Process, der nach regelmässiger Analogie eintritt. Für den ersten Fall dagegen denken wir uns möglichst viele oder möglichen günstigen Umstände wirksam... [53] *So ist denkbar, ja sogar wahrscheinlich, dass ursprünglich keine Assimilation stattgefunden habe. Sie* [54] *ist aber später eingetreten, und warum? wie so? — Diese Frage nötigt zu einer nähern Betrachtung der Association, von der dann auch die Wiedererinnerung, die Reproduction abhängt.*

Die Gründe der Association der Verstellungen sind teils subjective, theils objective; d.h. sie legen theils ausschliesslich oder wesentlicher in der Natur des Bewusstseins, theils aber in dieser und in dem realen Zusammenhange der wirklichen Wesen, welche den Gegenstand der Vorstellung bilden. So sind alle Empfindungen einer Classe (nicht eines Organs), wie alle Farben, Geschmäcke, Temperaturgr der, Gestalten, unter einander objectiv associirt und bilden eine objective Reihe d.h. bald eine Scala, bald ein Dreieck, bald ein Netz. Eben so bilden auch alle Vorstellungen von Wesen, welche und in so fern sie als zu einer Classe gehörig erkannt werden, eine objective Reihe. Da der Ausdruck für solche Classe oder Reihe, wie diese selbst zum Volksbewusstsein gehört, durch ein Wort der Sprache geboten ist, so haben wir Gelegenheit durch dasselbe die Associationen, welche in einem Volke möglich und welche unmöglich, oder doch wenigstens welche gewöhnlich und allgemein oder selten und individuell sind, kennen zu lernen, und so ganz eigentlich einen Blick in den Volksgeist, auf die in ihm vorgehenden Processe, zu werfen [55]. *Es lehrt uns z.B. die Sprachwissenschaft: „Jahrtausende lang wusste der Mensch die einzelnen Thiere zu bezeichnen, ehe er einen Ausdruck fand, welcher alle Thiere insgesammt bezeichnete" (G. Curtius, Grundzüge der griech. Etym. I S. 78). Hieraus zu schliessen, die Vorstellungen von den eizelen Thierarten wären in jenen Jahrtausenden noch nicht objectiv associirt gewesen, wäre wohl voreilig. Das aber glaube ich allerdings aus dieser sprachlichen Thatsche folgern zu dürfen, dass die Thiernemen d.h. Vorstellungen oon den Thierarten, gerade so wie sie unter sich verbunden*
61v *waren, auch mit den Vorstellungen von den Pflanzen || und selbst mit leblosen Dingen in Association standen und nicht anders; dass sie folglich auch zweitens, wie sie keine von den Pflanzen und leblosen Dingen streng gesonderte Reihe bildeten, so auch unter sich nicht so innig unter einander associirt waren, wie bei uns heute. Wichtiger nämlich als das Zusammenfassen der Thierarten zu einem Thierreiche ist die Absonderung derselben vom Pflanzenreiche und den leblosen Dingen; und eben erst durch feste und entschiendene Abgreuzung nach aussen hin antsteht innige Verbindung nach innen. Das Wort aber entstand in dem Process der Absonderung und innigern Verkttung selbst, ist Ausdruck desselben, d.h. sowohl. Ursache als Wirkung. Darum schliesse ich vom Wort auf den Process.*

Die obige sprachliche Thatsache und unser darauf gegründeter psychologischer Schluss gilt noch für die Zeiten Homers; denn das griechische Wort Zῶον *ist erst nach Homer. entstanden. Nun hören wir aber weiter (das|elbst|): „Zu einem Wort von Thier im Unterschied von Mensch hat es die griechische Sprache überhaupt gar nicht gebracht, indem das Wort* Zῶον *wie das lateinische* animal, *alle lebenden Wesen umfass", den Menschen mit inbegriffen. Hieraus folgere ich dreist, dass der griechische Volksgeist die Vorstellungen vom Menschen viel fester und intensiver mit denen von den Thierarten associirt hatte, als der deutsche Volksgeist, da allerdings unser deutsche „hier" sich eben so sehr vom Menschen wie von der Pflanze abscheidet. Welch ein Licht fällt nun aus dieser einen psychologisch gedeuteten Thatsache auf die Culturgeschichte und die Geschichte der griechischen Philosophie! Die Griechen und Römer als Volk — und überhaupt nur mit einzelnen Ausnahmen — haben das Wesen des Menschen und Geistes nicht erfasst,* wie
62r die Associationsverhaltnisse ihrer Vorstellungen beweisen [56]. *Und die || selben Verhaltnisse machen es erklärlich, wie man das Denken als materielle Bewegung, den Menschen*

---

[53] Omite mai multe pagini (128–132) și continuă: *Und so ist... es.*
[54] În original început de paragraf (p. 132).
[55–56] Sublinierile lui Eminescu.

în împrejurări unde ar fi mai puțin nevoie de ea; căci ea devine foarte repede un proces gramatical ce se produce conform unei analogii reglementare. Pentru primul caz în schimb ne imaginăm eficace, cît se poate de multe împrejurări sau cît se poate de favorabile... Astfel se poate crede, ba chiar socoti probabil, că inițial n-a avut loc nici o asimilare. Ea intervine însă mai tîrziu, și de ce? În ce fel? Această întrebare necesită o tratare mai îndeaproape a asociației de care depinde și reamintirea, reproducerea.

Temeiurile asociației de reprezentări sînt în parte subiective, în parte obiective; adică ele se găsesc parțial exclusiv sau esențial în natura conștiinței, parțial însă în aceasta și în corelația reală a entităților adevărate ce formează obiectul reprezetării. Astfel, toate senzațiile unei clase (nu ale unui organ) ca și toate culorile, gusturile, gradele de temperatură, figuri sînt asociate obiectiv între ele și formează o serie obiectivă, adică o scală, cînd un triunghi, cînd o rețea. Exact la fel formează toate reprezentările de esențe ca și în măsura în care ele sînt recunoscute ca aparținînd unei clase. *Deoarece expresia pentru astfel de clase sau serie care aparține ea însăși asociațiile populare e dată printr-un cuvînt al limbii; prin acesta trebuie să cunoaștem asociațiile posibile sau imposibile la un popor sau cel puțin care, totuși, sînt obișnuite și generale sau rare și individuale; și să arunce propriu-zis o privire în spiritul poporului, asupra proceselor premergătoare lui.* Așa ne învață, de exemplu, știința lingvisticii: timp de milenii omul a știut să denumească diferitele animale înainte de a găsi o expresie care denumea toate animalele împreună (G. Curtius, *Grundzügs der griech. Etym.* I, pag. 78). Ar fi desigur pripit să se tragă de aci concluzia că reprezentările despre diferitele specii de animale n-ar fi fost încă în mileniile acelea asociate obiectiv. Cred însă, în orice caz, că pot să deduc din aceste fapte de limbă că numele de animale, adică reprezentările despre speciile de animale, exact așa cum erau asociate între ele și cu reprezentările despre plante și chiar despre lucrurile fără viață, iar nu altfel; că, în consecință, și în al doilea rînd, că ele neformînd o serie strict separată de plantele și lucrurile fără viață, la fel nu erau nici între ele atît de intim asociate, cum sînt astăzi la noi. Msai important anume decît cuprinderea speciilor animale într-un regn al animalelor eete separarea lor de regnul vegetal și de lucrurile fără viață; și tocmai prin această dlimitare fermă și hotărîtă a lor în afară ia naștere înlănțuirea intimă din interior. Cuvîntul a apărut în însuși procesul separării exterioare și al înlănțuirii interne, e expresia lui, adică atît cauză cît și efect. De aceea de la cuvînt trag concluzia cu privire la proces.

Faptul lingvistic de mai sus și concluzia noastră psihologică bazată pe el mai era încă valabil pentru vremile lui Homer, căci cuvîntul grecesc *Zῶον* a apărut numai după Homer. Auzim însă mai departe (tot acolo): În general limba greacă nici n-a ajuns să aibă un cuvînt despre animal, spre deosebire de om, căci cuvîntul *Zῶον* ca și latinescul *animal*, cuprinde toate ființele vii, implicit omul. De aci deduc eu în al treilea rînd că spiritul poporului grec asociase mult mai tare și mai intens reprezentările despre om cu acele despre speciile animale, decît spiritul popular german, deoarece numele german de *Thier* se diferențiază la fel de tare de om ca și de plantă. Ce lumină cade acum din acest fapt interpretat psihologic, asupra istoriei culturale și a istoriei filosofiei grecești! Grecii și romanii ca popor — și în genere numai cu diferite excepții — n-au sesizat esența omului și a spiritului, *așa cum o dovedesc condițiile asocierii reprezentărilor lor.* Și aceleași condiții fac explicabil modul cum au putut năzui să dezvolte gîndirea ca o mișcare materială, pe om ca imaginea microcosmică a macrocosmosului, iar cosmosul din patru elemente, din două, din unul. Căci toate acestea se bazează pe o asociere uniformă a reprezentărilor fără gradările necesare. Seria esențelor *(series rerum)* evoluează prea liniar, legîndu-se serie de serie, în loc de a se extinde în toate părțile sub formă de rețea împletindu-se în direcții multiple. Dar studiul e prea important ca să poată fi expediat în acest loc ocazional.

als mikrokosmisches Abbild des Makrokosmos, und den Kosmos aus vier Elementen, aus zweien, aus einen zu entwickeln streben konnte. Denn alles dies beruht auf einer zu gleichförmigen Association der Vorstellungen ohne die notwendigen Abstufungen. Die Reihe der Wesen (series rerum) *verläuft zu sehr linear, indem sich Reihe an Reihe knüpft statt sich allseitig und netzförmig auszubreiten und sich nach mannigfachen Richtungen hin zu verflechten. Die Betrachtung aber ist zu wichtig, als dass sie hier an diesem gegentlichen Orte abgetan werden könnte.*

Die anders Weise der Association ist die subjective, die auf dem Zusammentreffen zweier Vorstellungen im Bewusstsein beruht. Sie betrifft Empfindungen, also Dinge und Verhälnisse, die sich mehr oder weniger feststehend zusammenfinden, ohne dass in ihnen, an sich betrachtet, eine wesentliche Hindeutung aufeinander läge, weil sie ganz verschiedenen Classen angehören. So ist die Warnehmung des Schnees, bei welcher sich die weisse Farbe mit der kalten Temperatur, die des Himmels, bei der sich die blaue Farbe mit der Form der Höhlung associiren, ohne dass in der Farbe an sich eine Hinweisung auf Temperatur und die Form läge. Beide treten nur zusammen ins Bewusstsein, und so verbinden sie sich. Dies kann gelegentlich auf einem rein zufälligen Zusammentreffen beruhen, wie wenn die Vorstellung einer Person sich mit der vom Orte, wo wir sie zuerst gesehen haben, associirt. Ja wir verbinden absichtlich ganz verschiedenartige Vorstellunge, wenn wir, z.B. Vocabeln auswendig lernen, oder uns die Jahreszahlen der historischen Begebenheiten merken u.s.w. Denn zwischen den Lauten „amare" und „lieben" ist kein objektiver Zusammenhang, so wenig wie zwischen der Schlacht bei/ und 1813. Hier werden sujectiv und absichtlich Verbindungen geknüpft.

Celălalt fel de asociere este cel subiectiv, ce se bazează pe întîlnirea în conştiinţă a două reprezentări. Ea priveşte senzaţii, deci lucruri şi condiţii, care se întîlnesc mai mult sau mai puţin ferm, fără ca în ele, considerate în ine, să existe o indicaţie mutuală esenţială, deoarece ele aparţin unor clase cu totul diferite. Aşa e perceperea zăpezii, la care culoarea albă se asociază cu temperatura rece, aceea a cerului, la care culoarea albastră se asociază cu forma hăului, fără ca în culoarea în sine să existe o referire la temperatură şi la formă. Ambele se întîlnesc numai în conştiinţă şi astfel se leagă. Aceasta se poate baza ocazional pe o întîlnire pur incidentală, aşa cum se asociază reprezentarea unei persoane cu locul unde am văzut-o pentru întîia dată. Noi legăm intenţionat reprezentări de natură cu totul diferită, cînd învăţăm pe dinafară de exemplu cuvinte sau ne notăm anii evenimentelor istorice etc. Căci între sunetele «amare» şi «a iubi» nu există nici o corelaţie obiectivă, la fel cel puţin ca între lupta de la ... şi 1813. Aci se fac subiectiv şi intenţionat legături.

(Transliterare şi traducere de G. PINTEA)

M. Eminescu

II. PAGINI GERMANE

Concepțiile vremii despre Stat

Desen de Ligia MACOVEI.

ÎN CAIETUL DE MANUSCRISE EMINESciene nr. 2285 de la Biblioteca Academiei R.S.R., cu un abundent și variat material în limba germană, figurează un text (la ff. 170r—172r) copiat de poet foarte citeț și cu sublinieri, în care un «autor», menționat ca atare, dar nenumit (ca de obicei în notițele în care nu semnatarul, ci conținutul îl interesează) definește principiile fundamentale ce stau la baza concepțiilor despre stat, curente în epocă. Epoca e caracterizată ca o perioadă de tranziție în care «vechea ordine s-a degradat», iar cea nouă încă nu a adoptat o «formă și făptură» cu șanse de durabilitate; «sub raport statal ne găsim mai degrabă într-un provisorium decît într-un definitivum».

«Gîndirea și năzuința politică a ultimei generații se agită îndeosebi în jurul a două principii fundamentale: suveranitatea poporului de o parte și dreptul divin de alta», adică «principiul revoluționar» cu «voința poporului ca forță antrenantă» și principiul «reacționar». Sînt ambele combătute pentru excesele lor; un al treilea principiu e acel «al rațiunii», la mijloc între primele, și care-și propune «să depășească dezavantajele arbitrariului capricios al voinței poporului» și al «lipsei de libertate» rezultate într-un sistem bazat pe dreptul divin. Autorul nenumit găsește un corectiv pentru toate sistemele în «autonomia», independența comunelor și instituțiilor care ar contracara excesele de putere ale organelor centrale de stat indiferent de forma de guvernămînt. Statul e un «produs natural», el ia naștere prin forțele «naturale», sociale, ce se dezvoltă. «Nu libertatea, ci necesitatea constitue baza statelor.» Numai «o confederație generală a statelor europene ar înlătura pentru totdeauna tendințele reciproce de cucerire și ar distruge militarismul». Poetul consemnează fără a comenta, ca de regulă, textele pe care le reține în cursul lecturilor sale.

Textul e prezentarea succintă a unui articol de ziar sau dintr-o revistă; mai puțin un capitol dintr-o carte.

G. PINTEA

Die gewaltigen politischen Freignisse, welche in der Gegenwart und überhaupt in der neuesten Zeit die alte und die neue Welt bewegen, mögen — je nach dem Standpuncte des Beurteilers — verschiedene Urteile hervorrufen; in zwei Puncten aber werden ale unbefangenen Beobachter übereinstimmen, nämlich darin, daß einerseits die alte Ordnung der Dinge einem tiefgreifenden, allgemeinen Zersetzungsprozesse unterliegt, während andererseits die neue Ordnung noch keine Form und Gestalt gewonnen hat, welche hinlängliche Sicherheit und Dauer versprache. Auf beiden Seiten des atlantischen Oceans, in Amerika wie in Europa, ändert und bessert man fortwährend an den bestehenden Verfassungen und es kann einem aufmerksamen Auge nicht entgehen, daß z.B. in Europa, nicht nur die verschiedenen Institutionen der bürgerlichen Gesellschat und die besonderen Verfassungen der einzelnen Staaten, sondern auch die europäischen Staatensysteme im großen Ganzen einer wesentlichen Änderung entgegengehen. Wir leben in einer entschiedenen Übergangsperiode und der allgemeine Charakter der heutigen Zustände ist offenbar provisorischer Natur; möge die Zeit nicht allzufern sein, wo || diese mehr od]er[weniger unsicheren Verhältnisse zu einem berfriedigenden Abschluß gelangen, und unser staatliches Leben zum Wohle des Einzelnen wie des Ganzen eine dauerhafte Basie gewinnt. (Geschrieben unter dem Eindruck, daß wir uns in staatlicher Beziehung mehr in einem Provisorium als in einem Definitivum befinden.)

Es gibt vornämlich zwei Grundprinzipien, u]m[welche sich das politische Denken und Streben des letzten Menschenalters vorzugeweise bewegte, die Volkssouveranität einerseits und das göttliche Recht andererseits. Die Volkssouveranität bezeichnet es als das eigentliche Revolutionsprinzip, dem es die treibende Kraft, soweit es auf bloße Beseitigung der alten Zustände ankommt, nicht abspricht, da der Volkswille darin seine unbestreitbare Macht beweise. Während aber der Volkswille die besten Proben davon abgelegt habe, daß er jede gegebene Verfassung umzustürzen im Stande sei, habe er sich hinsichtlich der Gründung neuer Verfassungen nur um so schwächer bewiesen. Der Autor meint das Gründen neuer Verfassungen, werde dem Prinzip der Volkssouveranität auch wo]h[l niemals gelingen, weil der Volkswille nur die reine Veränderlichkeit representiere, worauf überhaupt keine Vorfassung beruhen konne. Und eben dieser Punct sei es, worauf sich dann andererseits die Theorie des göttlichen Rechts [1] berufe, als das eigentliche Reactionsprinzip, und wie auf jeder Action die Reaction folge, so erscheine das Auftretten dieses Gegensatzes insoweit auch ganz naturgemaß.

Die Vertreter der Theorie des göttlichen Rechts behaupten ganz mit Recht, daß die Grundlage des Staates etwas von dem Volkswillen unabhängiges sein müsse. Und was leiste sich nun Imponinderes Denken, als den Willen Gottes, der jeden Widerspruch niederchlägt! Wenn man nur im gegebenen Falle auch nachzuweisen vermochte, welche Verfassungsformen denn unser Herrgott vorgeschrieben habe, statt dessen jeder Versuch eines solchen Nachweises nur zu regen Behaptungen führt, die ohne iregend welcher Erkenntniß zu gereichren, sich an das fromme Gefühl richten Keine Möglichkeit irgend eines bestimmten Inhalts, außer etwa die Eingebungen derjenigen, die sich dann eben für die Verkünder des göttlichen Willens erklaren, sich dadurch selbst zu Herren machend, und wodurch natürlich alle wirkliche Volksfreiheit verschwindet. Wie haltungslos dabei solch theokratisches Gebahren in sich selbst sei.

Als in der Mitte zwischen den beiden entgegengesetzten Lehren der Volkssouveranität und des göttlichen Rechts und ihnen beiden entgegentrettend bezeichnet der Verfasser das sogenannte Vernunftsprinzip, welches beanspruche, einerseits die Nachtheile zu überwinden, welche durch das veränderliche Belieben des Volkswillens hervorgerufen wurden, andererseite die Unfreiheit aufzuheben, zu welcher die Theorie des göttlichen Rechte führe. Man hat vielfach die Dauerhaftigkeit, ja Ewigkeit der Verfassungen gerühmt, welche das Vernunftssystem zur Basie nehmen; allein die Proben, welche man in Frankrei ch in dieser Richtung anstellen sah, tragen nichts ewiges an sich. In rascher Folge wechselten hier die Verfassungen; namentlich wurde dem mit der Volkssouveranitat in Ver-

Uriașele evenimente politice, ce frămîntă în prezent și în general în vremea mai nouă lumea veche și cea nouă, pot provoca — în funcție de punctul de vedere personal al scrutătorului — diferite judecăți; dar toți observatorii nepărtinitori vor fi de acord în două puncte, anume în acelea că, pe de o parte, vechea orînduire a lucrurilor e supusă unui general și profund proces de dezagregare, în timp ce, pe de altă parte, noua ordine n-a obținut încă nici o formă și structură care să promită suficientă certitudine și durabilitate. Pe ambele laturi ale Oceanului Atlantic, în America și în Europa, se modifică și se ameliorează constituțiile existente și nu-i poate scăpa nici unui ochi atent că, de exemplu, în Europa se îndreaptă în ansamblu spre o schimbare esențială nu numai diferitele instituții burgheze și constituțiile speciale ale diferitelor state, dar chiar și sistemele statale. Trăim într-o perioadă de tranziție decisivă, iar caracterul general al stărilor de astăzi e în mod evident de natură provizorie; fie ca să nu întîrzie prea mult timpul cînd aceste condiții mai mult sau mai puțin nesigure să ajungă la o încheiere satisfăcătoare și viața noastră de stat să cîștige, spre binele indivizilor ca și al ansamblului, o bază durabilă (Scris sub impresia că ne găsim sub raport statal mai degrabă într-un provizorat decît într-un stadiu definitiv.)

Există îndeosebi două principii fundamentale care au preocupat de preferință gîndirea politică și năzuința ultimei generații de oameni, de o parte suveranitatea poporului, iar de cealaltă parte dreptul divin. Suveranitatea poporului o caracterizează principiul revoluționar propriu-zis, căruia nu i se contestă forța motrice în măsura în care e vorba de simpla înlăturare a vechilor stări, deoarece voința poporului își dovedește prin ea puterea invincibilă. În timp ce însă voința poporului a furnizat cele mai bune dovezi că ea e în stare să răstoarne orice constituție dată, s-a dovedit cu atît mai slabă în ce privește întemeierea de noi constituții. Autorul e de părere că principiului suveranității poporului nici nu-i va reuși niciodată să instituie noi constituții, deoarece voința poporului reprezintă doar capacitatea pură de a schimba, pe care, evident, nu se poate baza în general nici o constituție. Și tocmai acesta e punctul pe care, pe de altă parte, se bazează teoria dreptului divin, ca principiul propriu-zis al reacțiunii și, așa cum oricărei acțiuni îi urmează o reacțiune, la fel ivirea acestei contradicții apare cu totul firească.

Reprezentanții teoriei dreptului divin afirmă cu tot dreptul că baza statului trebuie să fie ceva independent de voința poporului. Și ce-și permite să invoce gîndirea impunătoare decît voința lui Dumnezeu, care zdrobește orice contradicție! Dacă s-ar putea dovedi, numai în cazul dat, ce forme de constituții ne-a prescris Domnul Dumnezeul nostru; în loc de aceasta, orice încercare de a obține o astfel de dovadă duce numai la afirmații agitate care, fără a oferi nici o idee, se adresează doar sentimentului pios. Fără posibilitatea vreunui conținut, cu excepția eventuală a pretențiilor celor ce se declară apoi tocmai propovăduitorii voinței divine, făcîndu-se prin aceasta ei înșiși stăpîni, și prin care firește dispare orice libertate reală a poporului. Cît de lipsită de consistență este prin ea însăși o astfel de postură teocratică.

Autorul caracterizează ca ceva la mijloc între ambele teorii opuse ale suveranității poporului și dreptului divin și opus lor, așa-numitul principiu rațional care pretinde, pe de o parte, să depășească dezavantajele ce ar fi provocate prin arbitrariul schimbăcios al voinței poporului, pe de altă parte, să anuleze lipsa de libertate la care duce teoria dreptului divin. S-au preamărit adesea durabilitatea, ba chiar veșnicia constituțiilor ce se întemeiază pe sistemul rațiunii, dar dovezile ce s-au văzut în această privință în Franța n-au nimic etern în ele. Constituțiile s-au schimbat aici într-o succesiune rapidă; îndeosebi sistemului rațional, apărut în legătură cu suveranitatea poporului, i-au pus capăt cu sabia în mod repetat Napoleonizii. La fel s-a întîmplat cu încercările făcute în Germania; ele ne-au relevat prea adesea aceeași nestatornicie a unor adevăruri eterne zadarnice... Căci altfel vorbea rațiunea pură prin Kant, altfel prin Fichte, altfel prin Schelling, altfel prin Hegel. Tocmai așa se modifica și

bindung getrettenen Vernunftsystem wiederholt durch den Säbel der Napoleoniden ein Ende gemacht. Ähnlich erging es den in Deutschland gemachten Versuchen; sie offenbarten uns zu haufig dieselbe Wandelbarkeit vergeblich ewiger Wahrheiten... Denn anders sprach die reine Vernunft durch Kant, anders durch Fichte, anders durch Schelling, anders durch Hegel. Und gerade so veränderte sich auch die mit jedesmaligen Philosophie zusammenhangende Staatslehre, in mancher Hinsicht bis zum directen Gegensatz, so daß die Nichtigkeit der Vernunftstaatslehre für jedermann der nicht absichtlich die Augen dagegen verschließen will, durch die Thatsachen selbst, vor Augen liegt.

Diese drei Hauptprinzipien der modernen Staatalehre, die Volkssouveranitat, das göttliche Recht und das Vernunftsistem sind nicht nur bei den sogenannten philosophischen Schriftstellern mit vollem Bewustsein durchgeführt, sondern sie haben die ganze politische Wissenschaft und selbst das politische Denken des // Publicums durchdrungen, da sie aber doch so außerst mangelhaft seien, so sei, damit ein wirklicher Fortschritt in der Staatslehre eintreten könne, ein neues Prinzip erforderlich, um eine durchgreifende Reform der Wissenschaft nach Inhalt und Methode einzuleiten. Worauf es aber dabei vor allen Dingen ankomme, werde am besten aus der Unzulänglichkeit uJndſden Miserfolgen der bisherigen Theorie und Praxis zu entnehmen sein. Es sei klar, daß es nichts schwankenderes geben könne als der Ocean des Volkswillens. Das reine Denken der Vernunft erscheine zwar, fast als ein Bild der ewigen Ruhe im Vergleich zu jenem brausenden Ozean, indessen diese Vernunft sei in ihren verschiedenen Entwürfen nahezu ebenso veränderlich und unberechenbar wie der Volkswille; in gewisser Hinsicht habe letzteres sogar noch etwas mehr Realität als das reine Vernunftprinzip. Die hinein,es göttlichen Rechts endlich baue ihre Staategebäude nicht nur in die WolkenTheoriedsondern von oben herab aus den Wolken heraus. So sind denn alle drei genanten Theorien im eigentlichsten Sinne des Wortes — bodenlos; ein Prinzip aber müsse man in der Staatslehre befolgen oder man gerathe ganz und gar auf Abwege. Als den richtigen und festen Boden aber für eine gesunde Staatslhre bezeichnet der Verfasser die Natur; bei diesem neuen Aus gangspuncte wurde ohne Zweifel auch ein neuer Standpunct in theoretischer und practischer Hinsicht gewonnen. Unter „Natur" will Verfasser die Natur des Staates verstehn. Das eigentliche Wesen des Staates sei eben seine Natur, und nur eine philosophische Auffassung und Behandlung der Staatswissenschaft gewahre einen realen Boden für dieselbe. Um sich der Centralgewalt gegenüber geltend machen zu können dazu, gehören selbst schon in kleinen Staaten selbständige Gemeinden und Cooperationen. Mag die Centralgewalt im Cabinet einer absoluten Monarchie oder in einer constitutionellen Kammer oder in einem souveranen Convente ruhen, das ändert sehr wenig an der Sache. Immer bleibt die politische Freiheit haltungslos und kaum mehr als ein frommer Wunsch, solange die Gemeinden, Kreise und Provinzen nicht auf eigenen Füssen stehen. Ist das nicht der Fall, so muß sie Jsichſ auf eigene Füsse zu stellen suchen, und nur insoweit dies gelingt, wird politische Freiheit Wurzel schlagen. Eben in solcher Autonomie der Gemeinden Kreise und Provinzen liegt das Wesen des Föderativ-Prinzips, daß sich übrigens in sehr verschiedener Weise gestalten kann und keinesfalls an das Muster der Schweiz oder Nordamerikas gebunden ist. In diesem Sinne behaupten wir die Notwendigkeit föderativer Grundlage. Und wenn die seit zwei Menschenaltern versuchten Constitutionen bisher so wenig Erfolg hatten, so ist die Nichtbeachtung dieser Wahrheit eine der Hauptursachen davon.

Der Staat entsteht durch natürliche Kräfte und ist nach seiner Grundlage ein „Naturproduct". Nicht Freiheit sondern Notwendigkeit bildet die Basis der Staaten, und dieses gilt nicht nur für die alte Welt, sondern auch für die neue Welt. Die Kirche ist ein Lebensgebiet für sich, von Staat und Gesellschaft gleich verschieden und sich doch über beide verbreitend, wie die Atmosphäre Land und Meer umspannt. Wo die Aristokratie keine entscheidende Macht mehr besitst, dor tist eine erste oder aristokratische Kammer (Herrenhaus) ein anachronismus; ein Staataraht mit einem öffentlichen Character sollte an der Stelle tretten. Nur eine allgemeine Conföderation der europaischen Staaten würde ihre gegenseitigen Eroberungstendenzen für immer beseitigen und den Militarismus gründlich vernichten.

teoria statului, corelată cu filosofia lor respectivă, în unele privinţe pînă la contradicţie directă, încît lipsa de valoare a teoriilor raţionale asupra statului apare cu evidenţă prin chiar stările de fapt, pentru oricine nu vrea să-şi închidă ochii intenţionat în faţa lor.

Aceste trei principii de căpetenie ale teoriei moderne a statului, suveranitatea poporului, dreptul divin şi sistemul raţiunonal, sînt aplicate nu numai în deplină conştiinţă la aşa-numiţii scriitori filosofici, ci au străbătut întreaga ştiinţă politică şi chiar gîndirea politică a publicului; deoarece însă ele sînt atît de extrem de lacunare, ca să poată interveni un progres real în teoria statului, e necesar un principiu nou care să determine o reformă radicală a ştiinţei în conţinut şi metodă. Ce e necesar însă aci în primul rînd se poate constata cel mai bine tocmai din insuficienţa şi rezultatele proaste ale teoriei şi practicii de pînă acum. Este clar că nimic nu poate fi mai schimbăcios decît oceanul voinţei poporului. Gîndirea pură a raţiunii apare de fapt aproape ca o imagine a liniştii eterne în comparaţie cu acel ocean agitat; dar această raţiune e în proiectele sale aproape la fel de schimbăcioasă şi imprevizibilă ca voinţa poporului, ba aceasta din urmă are în anumită privinţă chiar ceva mai multă realitate decît principiul pur al raţiunii. În sfîrşit, teoria dreptului divin nu-şi construieşte edificiul statal numai în nori, de sus în jos, ci şi din nori, de jos în sus. Astfel deci, toate cele trei teorii menţionate sînt, în sensul propriu-zis al cuvîntului, fără temei; dar trebuie să se urmărească în teoria statului un principiu sau se ajunge cu totul pe căi greşite. Ca teren just şi solid pentru o teorie sănătoasă a statului însă autorul indică *natura;* prin acest nou punct de plecare s-a obţinut, fără îndoială, şi un punct de vedere nou sub raport teoretic şi practic. Prin *natură* autorul vrea să înţeleagă natura statului. Esenţa propriu-zisă a statului este chiar natura sa, şi numai o concepţie şi tratare filosofică a ştiinţei statului îi oferă un teren real acesteia.

Pentru a se putea impune faţă de puterea centrală sînt necesare chiar şi în statele mici comune şi cooperaţii autonome. Puterea centrală poate consta din cabinetul unei monarhii absolute sau dintr-o cameră constituţională sau dintr-un Convent suveran, aceasta schimbă prea puţin lucrurile. Libertatea politică rămîne, în toate cazurile, fără consistenţă şi abia dacă mai mult decît un pios deziderat, atîta timp cît comunele, judeţele şi provinciile nu stau pe picioare proprii. Dacă nu este acesta cazul, ele trebuie să caute să se situeze pe picioare proprii şi numai în măsura în care aceasta le reuşeşte va prinde libertatea politică rădăcini. Tocmai într-o autonomie de acest fel a comunelor, judeţelor şi provinciilor se găseşte esenţa principiului federativ care, dealtfel, se poate forma în moduri foarte diferite şi nu e nicidecum legat de modelul Elveţiei sau al Americii de Nord. În acest sens afirmăm noi necesitatea unei baze federative. Iar dacă constituţiile experimentate de două generaţii au avut pînă acum atît de puţin succes, una din principalele cauze este nerespectarea acestui adevăr.

Statul ia naştere prin forţe firesti şi prin temeiul său e un « produs al naturii ». Nu libertatea, ci necesitatea formează baza statelor, iar aceasta e valabil nu numai pentru lumea veche, ci şi pentru lumea nouă. Biserica e un domeniu vital propriu, la fel de diferit de stat şi de societate şi, totuşi, extinzîndu-se asupra ambelor, aşa cum atmosfera cuprinde deopotrivă uscatul şi marea. Unde aristocraţia nu mai posedă nici o putere decisivă, acolo o Cameră superioară sau aristocratică (Casa magnaţilor) e un anacronism; în locul ei ar trebui să apară un Consiliu de stat cu caracter public. Numai o Confederaţie generală a statelor europene ar înlătura pentru totdeauna tendinţele lor expansioniste şi ar distruge din temelie militarismul.

(Transliterare şi traducere de G. PINTEA)

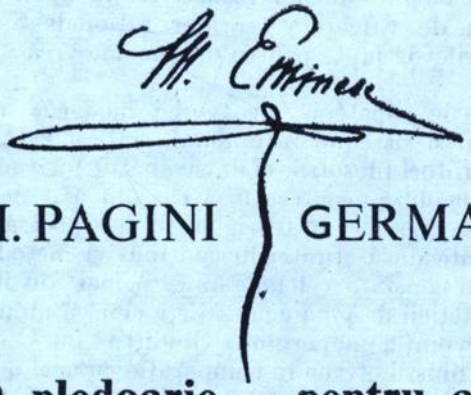

II. PAGINI GERMANE

O pledoarie pentru adevăr

PRINTRE TEXTELE GERMANE DIN caietul nr. 2285 (ff. 173—175) al manuscriselor eminesciene de la Academie, figurează şi cîteva copiate de Eminescu din opera poetului austriac Franz Grillparzer. De astă dată Eminescu notează numele sau iniţialele autorului, fără a da, totuşi, un titlu sau a indica lucrarea din care a preluat.

Grillparzer (1791—1872) e unul din cei mai mari poeţi germani, cu amprentă austriacă, din secolul al XIX-lea, cunoscut marelui public îndeosebi prin operele sale dramatice. Romantic prin temperament, dar tributar culturii clasice, care domina în epoca formării sale intelectuale, Grillparzer s-a priceput să reunească şi contopească în stilul său avîntul romantic cu trăsăturile clasice. A început să scrie opera sa dramatică sub influenţa lui Schiller, pentru a se îndrepta apoi, mai tîrziu, în special sub îndrumarea «intendentului» Burgtheaterului Schreyvogel, spre Goethe. În momentul sosirii lui Eminescu la Viena, Grillparzer îşi trăia ultimii ani de glorificare şi de distincţii conferite de forurile culturale şi politice din Austria şi din Germania. Textele selectate de Eminescu din opera acestuia şi pe care le publicăm în numărul de faţă dau şi ele o dovadă a contactului poetului român cu opera confratelui austriac.

Versurile de pe fila 174 r a caietului eminescian, cu continuare pe fila anterioară—173 v, figurează în comedia lui Grillparzer, intitulată *Weh' dem der Lügt (Vai celui ce minte)*, actul I, scena a doua (nenumerotată), unde Episcopul de Chalon, Gregor, apare cu un caiet în mînă din care citeşte o diatribă contra minciunii, îndemnînd omul să aibă tăria de a spune numai adevărul: da sau nu, în veci. Textul începe cu versul: *Cuvîntul tău însă trebuie să fie: da, da, nu, nu!* Lipsesc deci primele cinci versuri, lipseşte, de asemenea, finalul versului penultim în care, în piesă, e vizat un «Geliebtester Bruder» (frate preaiubit); iar în ultimul vers e înlocuit pronumele *Euer* Wort, cu *eines* Wort.

Dar, din ultimul act, în scena finală, sînt recuperate trei versuri, 3—5, rostite de acelaşi episcop Gregor, într-o altă conjunctură a acţiunii, versuri care sînt aduse însă în mod foarte util aici, în completare. În sfîrşit, apar şi versurile 1 şi 2, dînd astfel întregii producţii un caracter de poem autonom, desprins total de intriga piesei, avînd o valoare proprie. A găsit Eminescu undeva acest text ca un poem independent, nelegat nici măcar prin «prea iubite frate» din versul penultim ori prin «cuvîntul vostru»? Sau l-a combinat el însuşi, mutînd în frunte versurile 3—5, iar apoi plasînd, poate chiar el, primele două versuri care, în fond, rămîn pe jumătate în aer, fiindcă în text nu se dă nici o dezvoltare aserţiunii că se minte şi prin faptă? În orice caz, în structura de aici apare ca un poem independent, ca un pamflet la adresa mincinoşilor şi a minciunii.

La fel se întîmplă cu mica poemă în şapte versuri de pe fila 175 r despre ţara în care tronează adevărul. Textul ei figurează în aceeaşi comedie, *Vai celui ce minte*, şi anume sînt versurile din finalul piesei. Tot episcopul de Chalon, Gregor, încheie acţiunea piesei şi reţine morala, dar nu în şapte versuri, ci în nouă; după al cincilea vers, el întrerupe preamărirea ţării adevărului, şi se adresează nepotului

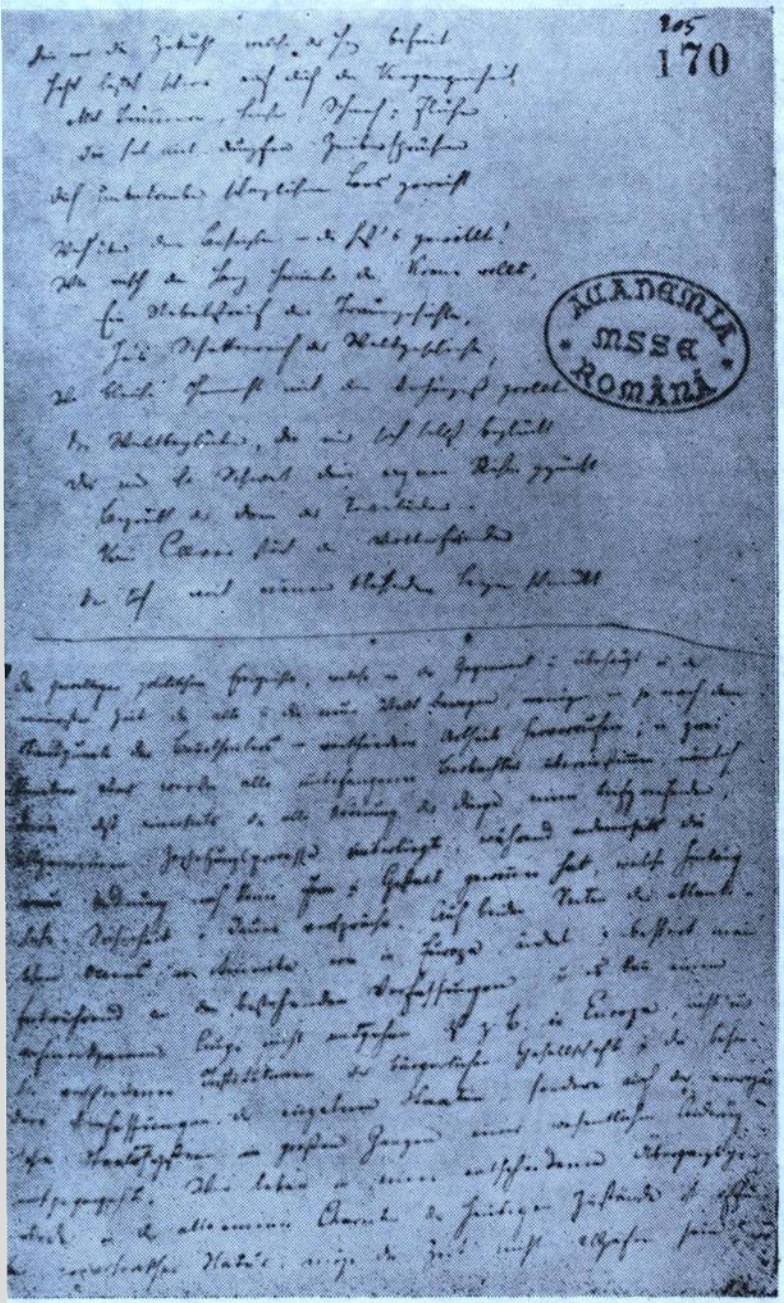

său: *Willst du, so folg, wie sie früher bestimmt* (Dacă vrei, atunci urmează aşa cum s-a hotărît înainte); după care arată că acolo, în ţara fără minciuni, e fericire fără decepţii. În sfîrşit, episcopul încheie cu un ultim îndemn, care mai figurează după cele şapte versuri ale noastre: *Iar aceştia de acolo* (arătînd spre tineri) *să poftească să se împace* (Und diese da mögen sich vertragen), ceea ce Leon şi iubita sa şi fac, îmbrăţişîndu-se.

Astfel «epurat» acest final devine o poezioară care veşteşte şi preamăreşte o ţară a adevărului şi fericirii, versuri fără nici o integrare şi contingenţe speciale. A făcut Eminescu epurarea şi prezentarea în această formă general valabilă?

În acest caz el a procedat la fel cu un alt text de Grillparzer, şi anume cu un pasaj din nuvela *Der arme Spielmann*, text care a mai fost publicat mai întîi în româneşte de I. Chendi, iar apoi în germană şi română de D. Murăraşu. Îl reproducem încă o dată, aici, cu traducerea. Faţă de textul lui Grillparzer, Eminescu începe prelucrarea de la prima frază, schimbînd unele expresii şi scurtîndu-l: astfel elimină o lungă intercalare în legătură cu preferinţa lui Grillparzer, «ca poet dramatic, pentru manifestaţiile dezordonate ale unei săli de spectacol arhipline, părîndu-i-se de zece ori mai interesante decît judecata unui autor pipernicit, supt de sînge, umflat în matador literar» şi înlocuieşte, de exemplu, expresia de *Liebhaber* (amator) cu cea de *Freund* (prieten). La alineatul al doilea taie din atributele grandilocvente ale lui Plutarch, simplificînd, iar cuvîntul *Berühmten* = vestiţi, îl înlocuieşte mai adecvat prin *Bezeichneten* = de scamă.

În felul acesta, Eminescu cristalizează ideea ataşamentului faţă de popor şi obiceiurile sale în cuvinte mai simple, mai directe, mai sincere şi mai pregnante, similare propriilor sale sentimente.

Asistăm aici în mod clar — şi probabil şi în poeziile menţionate — la o adaptare după gustul şi exigenţele sale, făcînd să rezulte texte de natură a sugera idei şi sentimente comune. (Vezi şi D. Murăraşu, *Eminescu şi literatura populară*, Craiova, „Scrisul Românesc", pp. 23—24).

În ceea ce priveşte perechile de versuri aforistice notate pe fila 173 v, ele se regăsesc în volumul de poezii ale lui Grillparzer, care este, de regulă, primul volum în operele sale complete.

G. PINTEA

174 r *Er lügt acr Mensch mit Worten nicht allein*
Auch mit der That.
Am Ende zwingt die Wahrheit jeden doch
Sie braucht nicht äußere Helfer und Beschütz[e]r
Wär sie auch Wahrheit sonst?
Dein Wort soll aber sein: Ja ja, nein nein!
Denn was die menschliche Natur auch Böses kennt,
Verkehrtes, Schlimmes, Abscheuwürdigez,
Das Schlimmste ist das falsche Wort, die Lüge.
Wär nur der Mensch erst wahr, er wär' auch gut,
Wie könnte Sünde irgend doch bestehen
Wenn sie nicht lügen könnte, täuschen? erstens sich,
Alsdann die Welt; dann Gott, ging'es nur an
Gäb's einen Bösewicht, müßte er sich sagen,
So oft er nur allein: du bist ein Schurk!
Was hielt sie aus, die eigene Verachtung?
Allein die Lügen in verschiedenem Kleid:
Als Eitelkeit, als Stolz, als falsche Scham,
Und wiederum als Großmuth und als Stärke[,]
Als innre Neigung und als hoher Sinn,
Als guter Zweck bei etwa schlimmen Mitteln,
Die hüllen unser Schlechtheit Antlitz ein
Und stellen sich geschäftig vor, wenn sich
Der Mensch beschaut in des Gewissens Spiegel.
Nun erst die wissentliche *Lüge! Was*
Hielt sie für möglich, wär' sie wirklich nicht?
Was, Mensch, zerstörst du deines Schöpfers Welt?
Was sagst du, es sei nicht, *da es doch* ist,
Und wiederum es sei, *wenn es doch nie* gewesen?
Greifst du das Dasein an, durch das du bist?
Zuletzt noch Freudschaft, Liebe, Mitgefühl
Und all die schöne[n] Bande unsres Lebens,
Woran sind sie geknüpft, als an das wahre Wort?
Wahr ist die ganze, kreisende Natur:
Wahr ist der Wolf, der brüllt eh er verschlingt,
Wahr ist die Flamme, die von fern schon sengt,
Die Wasserflut, die heulend Wirbel schlägt,
Wahr sind sie, weil sie sind, weil Dasein Wahrheit.

173 v *Was bist denn du, der du dein Bruder lügst*
Den Freund betrügst, den Nächsten hintergehst?
Du bist kein Thier, denn das ist wahr;
Kein Wolf, kein Drach', kein Stein, kein Schielingsgift
Ein Teufel bist du! der allein ist Lügner,
Und du ein Teufel, insofern du lügst.
Drum laßt uns wahr sein,
Und eines Wort sei: Ja und nein auf immer.

Singurătate. **Desen de** Ligia MACOVEI.

Desen de Mircea DUMITRESCU

Omul minte nu numai prin cuvinte
Ci și cu fapta.
La urmă adevărul îl supune totuși pe fiecare
El n-are nevoie de ajutoare din afară și de protector
Ar fi el, altfel, adevăr?
Cuvîntul tău însă trebuie să fie: da, da, nu, nu!
Căci din ceea ce firea omenească știe că e răutate,
Greșit, rău, vrednic de scîrbă,
Cel mai rău e cuvîntul fals, minciuna.
Dacă omul ar fi numai adevăr, el ar fi și bun,
Cum ar putea păcatul să existe undeva
Dacă n-ar putea minți, înșela? mai întîi pe sine
Și-apoi lumea; apoi pe Dumnezeu, dacă s-ar putea.
Dacă ar fi un nemernic, ar trebui să-și spună
De cîte ori e singur cu sine: tu ești un ticălos!
Ce l-ar putea opri să se disprețuiască?
Doar minciunile în haine diferite:
Ca vanitate, mîndrie, falsă pudoare,
De asemenea ca mărinimie și tărie,
Ca înclinare intimă, cu un sens superior,
Ca un scop bun practicat cu mijloace rele,
Care camuflează înfățișarea răutății noastre
Și-ar vrea să-și pară sieși preocupat cînd
Omul se privește în oglinda conștiinței.
Abia acum minciuna e *conștientă:* Ceea ce
Socoate ea că e posibil, să nu fie oare realmente?
Cum, omule, tu distrugi lumea Creatorului tău?
Ce spui tu că *nu* există, cînd totuși *este*,
Și iarăși, poate *ea să fie* dacă n-a *fost niciodată*?
Tu ataci existența datorită căreia ești?
În definitiv, și prietenia, dragostea, compasiunea
Și toate frumoasele fire ale vieții noastre,
De ce se leagă ele dacă nu de cuvîntul adevărat?
Adevărată e întreaga natură ce ne înconjoară,
Adevărat e lupul care urlă înainte de a devora,
Adevărat e trăznetul, amenințînd, cînd fulgeră,
Adevărată e flacăra care deja de departe dogorește,
Torentul de apă, care provoacă, urlînd, vîrtejuri,
Sînt adevărate fiindcă sînt, fiindcă existența e adevăr.
Dar ce ești tu, care îți minți fratele,
Îți înșeli prietenul, abuzezi de aproapele?
Tu nu ești un animal, căci acela e adevărat,
Nici lup, nici balaur, nici piatră, nici otravă de cucută.
Un drac ești tu! căci numai acela e mincinos,
Tu ești un drac întrucît minți.
De aceea lasă-ne să fim adevărați,
Și să avem un (singur) cuvînt: da sau nu, în veci.

178 v *Ich versaume nicht leicht einem Volksfest beizuwohnen. Als ein leidenschaftlicher Freund der Menschen, (vorzüglich des Volkes) besonders wenn sie in Massen vereinigt, für einige Zeit die einzelnen Zwecke vergessen und sich als* Theile eines Ganzen *fühlen, in welchem doch zuletzt das Göttliche liegt — als einem solchen ist mir ein jedes Volksfest ein eigentlich Seelenfest, eine Wallfahrt, eine Andacht.*

Wie aus einem aufgerollten, ungeheueren Plutarch lese ich aus den heiteren, aber heimlich bekümmerten Gesichtern, dem lebhaften od[er] gedrückten Gange, dem wechselseitigen Benehmen der Familienglieder, den einzelnen theils unwillkürlichen Äußerungen nur die Biographie der unberühmten Menschen zusammen — und wahrlich man kann die Bezeichneten nicht verstehen, wenn man die Obscuren nicht durchgefühlt hat.

Dein Wagen ist dein Wert *

Der letzte Schritt auf Erden
macht den letzten Fehler gut.

—

An was das Herz mit gläubiger Füll[e] hängt
Ist einzig stets das Eine

—

Was dir selber nützt, taugt nicht zu viele[n]
Was vielen frommt, das wächst mit Kraut und Gras

—

Ein Mensch ist umsomehr
Je mehr er Mensch.

—

2285

175 v Ich weiss ein Land, das aller Wahrheit Tron
Wo selbst die Lüge nur ein buntes Kleid,
Dass schaffend er gennant: « Vergänglichkeit »
Und das er umhing dem Geschlecht der Sünder
Daß ihre Augen nicht am Strahl erblinden
Dort ist ein Glück, das keine Täuschung nimmt
Das steigt und wächst bis zu den späten Tagen.

GP. [pentru GRILLPARZER]

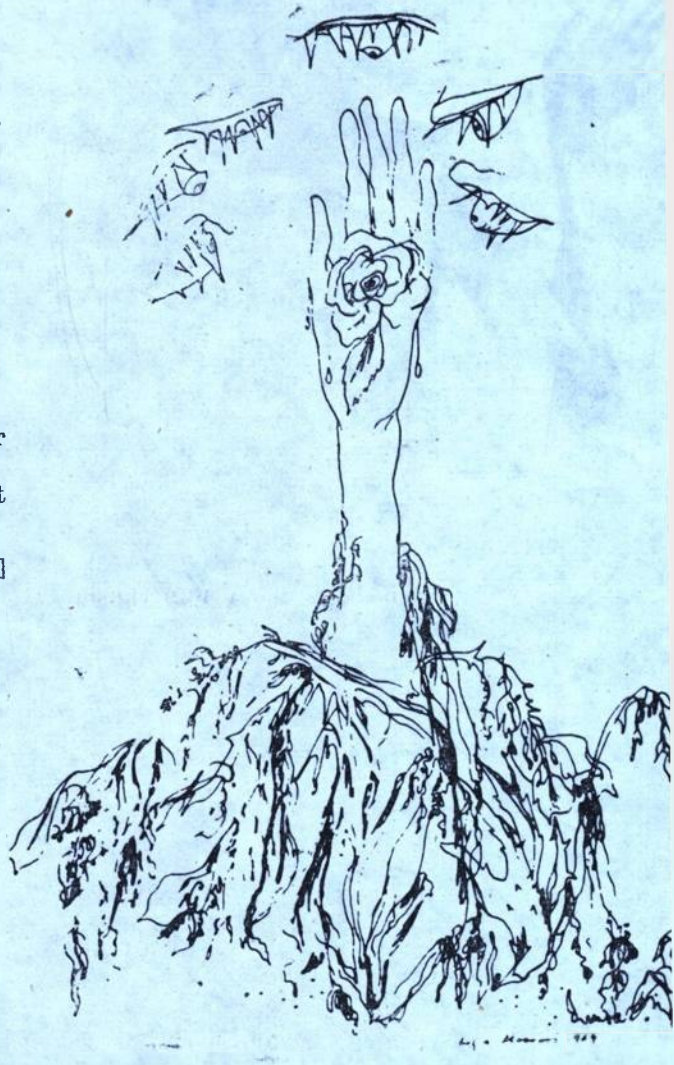

Criticilor mei. Desen de Ligia MACOVEI.

* *G*

Nu las uşor să-mi scape ocazia de a participa la o sărbătoare populară. Ca pasionat prieten al oamenilor (de preferinţă al poporului) — îndeosebi cînd sînt reuniţi în masă uitînd pentru un oarecare timp preocupările individuale şi simţindu-se ca părţi ale unui întreg, în care constă în definitiv dumnezeescul, — ca atare orice sărbătoare populară pentru mine e o sărbătoare a sufletului, o procesiune, o reculegere.

Ca dintr-un uriaş Plutarch, desfăşurat, citesc din feţele senine, dar tainic îngrijorate, din pasul vioi sau apăsat, din comportamentul reciproc al membrilor de familie, din diferitele lor exprimări în parte involuntare, doar biografia oamenilor de rînd reuniţi — şi într-adevăr nu pot fi înţeleşi cei de seamă, dacă n-ai intuit pe cei obscuri.

Valoarea ta e puterea de cumpănire.

—

Ultimul act săvîrşit pe pămînt
repară ultima greşală.

—

La ceea ce ţine inima cu deplină credinţă
e totdeauna exclusiv Una.

—

Ceea ce-ţi foloseşte ţie nu e bun pentru mulţi.
Ceea ce convine multora creşte precum iarba şi buruiana.

—

Un om e cu atît mai deosebit
Cu cît e un om (veritabil).

Viaţa. Desen de Ligia MACOVEI.

Ştiu o ţară ce-i tronul întregului adevăr
Unde însăşi minciuna e doar o îmbrăcăminte pestriţă
Pe care, creînd-o, el a numit-o: « Deşertăciune »
Şi pe care o atîrnă în jurul tagmei păcătoşilor
Ca ochii să nu le orbească din cauza razei.
Acolo e o fericire ce nu cunoaşte decepţie,
Care creşte şi sporeşte pînă în zilele din urmă.

(Transliterare şi traducere de G. PINTEA)

III. CORRIGENDA

Două scrisori către Al. CHIBICI-REVNEANU

ÎN LUNA IUNIE 1883, MINTEA LUI EMINESCU se surpă în chip tragic. Maiorescu hotărî internarea poetului, pe cheltuiala sa, în Casa de sănătate „Caritas" a doctorului Şuţu. Cum tratamentul aplicat aici nu dădea rezultate promiţătoare, tot Maiorescu este acela care a pus la cale trimiterea lui Eminescu în străinătate, în sanatoriul Ober-Döbling de lîngă Viena, al doctorilor Obersteiner şi Leidesdorf, unde stătuse în vremea alienaţiei şi murise, în 1850, poetul N. Lenau. Această hotărîre a fost luată la sfîrşitul lunii august 1883, după ce tatăl poetului, Gheorghe Eminovici, venind în capitală, lăsă asupra prietenilor junimişti «toată îngrijirea materială pentru nenorocitul [său] fiu», iar «fratele său, locotenentul [Matei Eminovici], s-a folosit de această ocazie [o vizită la Maiorescu] spre a-şi anexa ceasornicul alienatului său frate» (*Însemnări zilnice*, II, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu, Ed. Librărie Socec et Co., f.a., pp. 201, 193). Această perioadă este cea mai sumbră din biografia lui Eminescu.

Poetul bolnav sosi la Viena, la 21 octombrie/2 noiembrie 1883, însoţit de un păzitor şi de prietenul său Alexandru Chibici-Revneanu. Din punct de vedere material, totul fusese orînduit de Maiorescu în colaborare cu prietenii săi junimişti şi, în ultimă instanţă, cu preţiosul concurs al lui Vasile Alecsandri, care ţinuse la Ateneu o conferinţă la 14 octombrie 1883, în fapt, lectura dramei *Fîntîna Blanduziei*, pentru a veni în ajutorul confratelui său (amănunte şi comentarii în articolul lui Perpessicius, *Conferinţa lui Alecsandri*, în *Jurnal de lector completat cu eminesciana*, „Casa şcoalelor", 1944, pp. 199—212). Criticul nota laconic în jurnalul său: «*Marţi 18/30 oct. 83.* Seara. Încheierea socotelilor despre casa pentru susţinerea lui Eminescu şi trimiterea lui la Viena într-un institut de boale mintale. Proces-verbal semnat la mine de T. G. Rosetti, Simţion, Slavici, Nica, Chibici. Conferinţa lui Alecsandri a adus 2000 de lei, cu bilete a 2 lei la Atheneu». (*Însemnări zilnice*, II, pp. 201—202).

I

Döbling 12/24 ianuarie 1884

Iubite Chibici,

Nu sînt de loc în stare să-mi dau seamă de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul în care am fost internat aici în ospiciul de alienaţi. Ştiu numai atît că boala intelectuală mi-a trecut, deşi fizic stau îndestul de prost. Sunt slab, rău hrănit şi plin de îngrijire asupra unui viitor care de-acum înainte e fără îndoială şi mai nesigur pentru mine decît oricînd.

Ceea ce aş voi să ştiu de la tine este dacă cărţile şi lada mea sunt în oarecare siguranţă şi dacă pot spera să le revăd. În ladă trebuie să se fi aflînd şi ceasornicul pe care l-am fost scos de la Simţion. Încolo aş voi să ştiu dacă pot scăpa de aci, unde în adevăr îmi pare că stau fără nici un folos. Tratamentul pare a consista în mîncare puţină şi proastă şi în recluziune; — încolo n-am observat nimic în maniera de-a mă trata. Sufăr cumplit, iubite Chibici, de lovitura morală pe care mi-a dat-o boala, o lovitură ireparabilă care va avea influenţă rea asupra întregului rest al vieţii ce voi mai avea-o de trăit. Asemenea nu ştiu nimic asupra poziţiei pe care mi-aţi creat-o în acest institut. Cine plăteşte pentru mine aci şi cine are grijă de mine? D.[-l] Maiorescu a trecut pe aci într-o zi, dar a stat mai puţin de un minut şi nu mi-a spus nimic în ce mă priveşte, încît, deşi mi-am venit în fire de mai bine de două săptămîni, nu ştiu absolut nimic asupra sorţii care mă aşteaptă, căci sper că nu voi fi condamnat a petrece aci ani întregi fără necesitate.

Doctorii mi-au spus că trebue să-ţi scriu ţie în privirea aceasta. Mi-aduc în adevăr aminte' c-am venit cu tine în tren, dar încolo nu mai ştiu nimic decît că am stat închis şi am suferit nu numai de halucinaţiuni, ci şi mai mult încă de foame. Mă-ntreb acum dacă e vorba ca, cu cheltuială şi anume, să continue regimul sub care trăiesc, regim cu totul fără folos atît pentru mine cît şi pentru amicii cari au binevoit a se interesa de mine şi a mă trimite aici.

Fii bun, iubite Chibici, şi răspunde-mi cum stau lucrurile cu mine. Doctorii de aici îmi vorbesc de D.[-l] Maiorescu şi de tine. Eu ştiu despre tine că tu n-ai mijloace

---

Solicitudinea şi eforturile lui Maiorescu au fost la înălţimea gravelor împrejurări, cu toate că, în sinea lui, era, probabil, convins că în starea de atunci a ştiinţei medicale o recuperare a bolnavului nu va putea fi posibilă decît parţial. Amănunte importante asupra atitudinii criticului găsim într-o scrisoare către sora sa Emilia Humpel, din 19/31 octombrie 1883, care, de la Iaşi, se interesa asiduu de soarta lui Eminescu, reproşînd, probabil, fratelui prea filosof şi calculat că nu întreprinde ceva de anvergură pentru salvarea poetului bolnav: «Cu inima ta şi capul meu! Sau, mai bine zis, cu desele tale sentimentalisme sau cu obişnuita judecată liniştită a minţii mele! În concluzie, este aşa mare deosebire? Realitatea este că inima tinde către bine şi capul către adevăr. În cele din urmă ele se vor găsi alături.

Aceasta am putut-o constata, încă o dată, în cazul lui Eminescu. Am găsit şi găsesc ducerea lui la Viena cu totul nefolositoare. Nu uita, totuşi, două lucruri: mai întîi, eu l-am văzut adeseori; la mine a avut întîiul acces; toată grija lui, *eu, numai eu*, am avut-o şi numai eu am pus-o la cale. Nimeni altul nu s-a interesat de el — nici familia şi nici cei mai apropiaţi prieteni ai săi. Cine susţine altfel face o nedreptate. În al doilea rînd, bolile mentale sunt specialitatea studiilor mele. Oricum m-ai privi tu, mai mult sau mai puţin stăpîn pe ştiinţa mea, asta nu o ştiu. Psihologia şi latura ei patologică este, odată pentru totdeauna, specialitatea mea şi eu mă ţin „au courant". Ceea ce trebue să facem pentru demenţi, diagnoza şi prognoza lor, înzestrarea caselor de nebuni, şi altele, îmi sunt lucruri foarte cunoscute şi biblioteca mea este chiar foarte bogată în această materie. Tu ştii că eu nu mă laud cu ştiinţa mea şi nu-mi dau „des airs d'érudition", dar ceea ce ştiu — ştiu. Că tu eşti fără nici o încredere în ştiinţa mea, în acest caz, te înţeleg, dar eu nu pot să mi-o tăgăduesc mie însumi. Aşa dar, *eu ştiu* că Eminescu a fost bine îngrijit la doctorul Şuţu şi mai *ştiu*

pentru a îngriji de mine în starea în care sunt. Îmi sunt dar necunoscute măsurile pe cari D.[-l] Maiorescu va fi binevoit să le ia în privire-mi și văd pe de altă parte că doctorii de la institut nu știu asemenea nimic, ci se mărginesc a-mi cita numele D-sale și al tău, ceea ce — în izolarea în care mă aflu — nu e de natură a mă satisface. Și, în adevăr, nu-ți poți închipui starea în care un om se află într-un institut de alienați, după ce și-a venit în fire. Neavînd nimic de lucru, închis alături c-un alt individ, hrănit rău precum se obicinuește la spitale și lăsat în prada celor mai omorîtoare grije în privirea viitorului, mi-e frică chiar de-a-mi plînge soartea, căci și aceasta ar fi interpretat[ă] ca un semn de nebunie. Astfel, fără speranță și plin de amare îndoieli, îți scriu, iubite Chibici, și te rog să-mi lămurești poziția în care mă aflu. Eu aș vrea să scap cît se poate de curînd și să mă-ntorc în țară, să mă satur de mămăliga strămoșească, căci aici, de cînd mă aflu, n-am avut niciodată fericirea de-a mînca măcar pănă la saţiu. Foamea și demoralizarea, iată cele două stări continue în care petrece

nenorocitul tău amic

M. EMINESCU

Adresa mea e: Michael Eminescu *Ober-Döbling bei Wien*
Hirschengasse No. 71.
Privatheilanstalt.

II

Dragă Chibici,

De vreme ce rezidez la otel „România" (vechiul han al lui Petrea Bacalu), într-o hulubărie puțin recomandabilă din orice punct ce vedere, e lesne de-nțeles că nu am unde pune lucrurile mele, încît ar fi foarte bine dac-ai păstra tu încă cîtva timp așa numita mea ladă, deși presupun că acest lucru nu e tocmai plăcut.

Sănătatea mea scîrție într-una ca o moară de mult stricată, ba poate ireparabilă. Săptămîna aceasta am avut friguri și dureri de cap; cît despre picioare — ele sunt într-o stare așa de plîns, precum erau în București. O tristă iarnă mă așteaptă și o tristă viață. Te rog dar să iei tu lada de la Simțion, dacă nu mai e cu putință să stea acolo, pănă ce starea mea se va-ndrepta, dacă e cu putință să se-ndrepte vr-o dată.

---

că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos. El a trecut din mania delirantă în aceea de demență.

Dar, fiindcă erai de altă părere — și o ducere a lui Eminescu la Viena nu-i strică — ți-am îndeplinit dorința fără împotrivire, după cum ți-am spus-o deja la Iași. Între timp eu am adunat fondurile — pînă acum sunt disponibili 3000 franci, cea mai mare parte din ei de la mine. *Mîne* la orele 9, Eminescu pleacă la Viena în tovărășia prietenului său Chibici și a gardianului de la Șuțu și, vineri la orele 2, va fi la Viena. Acolo sunt înștiințați Carp și mai mulți din prietenii săi, și el merge direct la Leidesdorf (unde e generalul Cerkez) sau în institutul universitar al doctorului Schlager.

Deci de acest lucru s-a avut grijă, și dacă tu l-ai fi făcut, cu inima ta caldă, sau eu cu capul meu cel rece, nu are importanță. Și astfel de cazuri se vor mai ivi ele de multe ori.» (*Scrisoare* publicată de Gh. T. Kirileanu, în Buletinul *„Mihai Eminescu"*, XII, nr. 19, 1941, pp. 24—25).

De la Viena, Maiorescu este ținut la curent asupra evoluției bolii lui Eminescu de către vărul său, dr. Constantin Popazu. De fapt, acesta dovedește o extremă atenție față de soarta lui Eminescu, o mărturie fiind bucuria cu care notează, în cele patru scrisori adresate lui Maiorescu (vezi I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, București, 1933, pp. 171—174), momentele bune avute de poet în conversațiile cu medicii săi curanți din Viena sau cu el însuși atunci cînd merg împreună la plimbare. Ar fi de reținut informația (din scrisoarea datată 26 noiembrie 1883) că Eminescu «a

Am mai încăput — fără voie — într-o belea greu de descurcat. Fiind vacante mai multe catedre la şcoala comercială, cerusem suplinirea istoriei. Dar catedra aceasta dîndu-se altuia, m-a însărcinat pe mine cu geografia şi statistica, cu un program foarte încărcat, obiect care are inconvenientul că nici cărţi nu esistă pentru studierea lui, iar el însuşi consistă dintr-un dicţionar de mii de nume proprii şi de cifre statistice. Cît despre onorata bibliotecă, e atît de încurcată şi îngrămădită, încît ar trebui un an sau doi pentru a introduce orînduială în acest chaos ereditar.

Te rog spune salutări din parte-mi tuturor amicilor şi primeşte călduroase strîngeri de mînă de la

al tău

M. EMINESCU

Iaşi, 20 octomvrie 1884

---

discutat cu dr. Obersteiner despre vechimea limbei române aşa: fiindcă limba română e urmaşa celei dacice, care a fost cea mai veche, limba română e astăzi cea mai veche» (*Op. cit.*, p. 172).

Între timp, conştient de marea valoare a creaţiei eminesciene şi fiind, desigur, încredinţat, în sine însuşi, de imposibilitatea însănătoşirii depline a poetului, criticul îi pregăteşte de îndată şi în tăcere, pentru tipar, volumul de *Poezii*, ale cărui şpalturi le corectează cu susţinută încordare şi devotament. Emiliei Humpel îi comunică (în scrisoarea din 6/18 decembrie 1883) informaţii despre Eminescu primite de la doctorul Obersteiner şi o anunţă că Tipografia Socec-Teclu «*tipăreşte într-o admirabilă ediţie poeziile lui Eminescu*». O precizare a criticului este cu adevărat memorabilă: «poeziile, aşa cum sunt orînduite, sunt cele mai strălucite din cîte s-au scris vreodată în româneşte şi unele chiar în alte limbi. Unele absolut inedite mai ales un foarte frumos sonet despre *Veneţia* şi o *Glossă*» (I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, V, Bucureşti, 1934, p. 18).

Nu mai puţin preţioase sînt datele consemnate în *Însemnări zilnice* (II, p. 212) la 2/14 decembrie: «Corectînd aproape zilnic, pînă pe la orele 2 şi 3 noaptea, la repedea tipărire a poeziilor lui Eminescu pe care le editez la Socec-Teclu». La 13/25 decembrie notează că a «făcut aseară ultima corectură la prefaţa şi la arătarea cuprinsului la volumul *Poeziilor* lui Eminescu», anunţîndu-l totodată pe Alecsandri, într-o epistolă redactată în aceeaşi zi, că ediţia «apare peste 8 zile» (*Ibidem*, pp. 213, 216). Din informaţiile existente în jurnalul maiorescian şi din acelea apărute în presa vremii reiese că volumul lui Eminescu de *Poesii* a apărut în librării în ziua de 20 sau cel mai tîrziu 22 decembrie 1883.

La 24 decembrie, după ce expediase la cîţiva cunoscuţi cartea poetului, Maiorescu se urcă în tren cu destinaţia Viena ca să-l vadă pe Eminescu şi să-i înmîneze el însuşi volumul proaspăt apărut. Jurnalul e laconic: «Duminecă 1/13 ianuarie 1884, am fost cu vărul meu C. Popazu afară din Viena la Ober Döbling, la Institutul de alienaţi dr. Leidesdorf. Am vorbit cu Eminescu şi am văzut pe gen[eralul] [Miluţă] Cerchez», internat în acelaşi sanatoriu (*Ibidem*, p. 222). După mărturia lui N. Petraşcu (*Mihail Eminescu*, Socec, 1892, pp. 23—24) gestul lui Maiorescu a fost întîmpinat de poet prin tăcere şi neîncredere (cînd criticul îi prezintă volumul, Eminescu «se uită puţin deasupra lui şi-l puse deoparte fără a zice nimic»). Dr. H. Obersteiner nota la 12 ianuarie că «vizita lui Maiorescu n-a avut asupra lui Eminescu nici o influenţă durabilă» («Besuch Maiorescu's ohne nachhaltigen Einffluss» — *Apud* I. Grămadă, *Mihail Eminescu. Contribuţii la studiul vieţii şi operei sale*, Heidelberg, 1914, p. 38).

La rugămintea lui C. Popazu (*Cf. Scrisoarea* către T. Maiorescu din 28 decembrie 1883, în I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, p. 172), medicii sfătuiră pe Eminescu atunci cînd acesta se simţi mai bine să scrie ceva şi poetul promise, într-un moment de linişte, că va aşterne pe hîrtie cîteva rînduri către Al. Chibici-Revneanu, prietenul vechi care îl însoţise la Viena. Această scrisoare, datată 12/24 ianuarie 1884, este primul document oficial redactat de Eminescu după teribila surpare fizică şi intelectuală prin care trecuse. Textul dovedeşte, fără putinţă de tăgadă, că poetul îşi revenise din noaptea cumplită, că se înseninase în mare măsură, fiind capabil să-şi adune gîndurile şi să scrie ceva coerent. Maiorescu notează în jurnalul său: «Miercuri 18/30 ianuarie

1884. Ieri mi-a adus Chibici scrisoarea *cu tot cuminte* a lui Eminescu către el. Şi-a revenit deci pe la 5/17 ianuarie, după vreo 6 luni şi vreo 8 zile.» *(Însemnări zilnice*, p. 224, — *subl. T.M.)*.

Chibici-Revneanu răspunde printr-o telegramă, redactată, desigur, împreună cu Maiorescu, sau poate numai de acesta de vreme ce textul se găseşte în jurnalul său (*Op. cit.*, p. 225): «Primit scrisoarea. Cea mai mare bucurie de însănătoşirea ta. Totul regulat bine pentru tine. Amănunte prin scrisoare». Acest document n-a fost păstrat de către Eminescu, precum nici scrisoarea de răspuns a lui Chibici-Revneanu.

Pentru cunoaşterea impresiei adînci produse de scrisoarea lui Eminescu asupra prietenilor din ţară şi, în primul rînd, asupra lui Maiorescu, interesat în gradul cel mai înalt de soarta viitoare a poetului, de mare valoare documentară este o întreagă epistolă a criticului, (aproape necunoscută), adresată surorii sale Emilia, la 23 ianuarie/4 februarie 1884, pe care o transcriem aici integral: «Eminescu s-a trezit din visul urît al nebuniei sale; e în deplinătatea conştiinţei! Tensiunea nervoasă în care l-am văzut în ajunul Anului Nou a fost ca o trecere spre îndreptare.

Cîtă deplină limpezime are, ai s-o poţi vedea din copia alăturată scrisorii către Chibici. Această scrisoare este un minunat document psihologic. Păstrează-ţi-o de tot, dar dă-o cîtva timp lui Missir, ca s-o arate sîmbătă Junimii şi prin aceasta să intensifice contribuţiile. Cere-i, în numele meu, să trimeată grabnic sumele adunate pînă acum şi să aibă grijă de încasare[a] sumelor următoare, la timp. Căci de abia acum ni se pune mai serios problema îngrijirii lui. Din scrisoare ai să observi că Eminescu aduce vorba de 5 ori despre mîncare — e o rămăşiţă a dezechilibratei sale stări sufleteşti stăpînite de animalitate. De asemenea, este de mirare că nu-şi aminteşte de loc de vizita mea şi de colecţia poeziilor sale. Pe atunci era încă pe jumătate întunecat, cu toate că a făcut observaţia că a devenit lucid înainte de scrisoarea sa, de acum 14 zile. O scrisoare alăturată a doctorului spune: numai de 8 zile. Şi aceasta se potriveşte mai bine. Din scrisoarea doctorului copiez următoarele rînduri: „E un caz unic că ameliorarea s-a făcut aşa de repede şi că ea e de dată recentă. Şi tocmai acest lucru ne face să fim prevăzători; o posibilitate a întoarcerii răului nu este exclusă". Firește. Totuşi, cuvintele „unic" şi

chiar cuvîntul „prevedere" sunt pentru viitor foarte îmbucurătoare şi liniştitoare.

I-am scris acum lui Carp să-l viziteze îndată pe Eminescu şi să se înţeleagă cu doctorii. Firește, lui Eminescu i s-a trimes, după primirea scrisorii sale, o telegramă de bucurie şi o scrisoare amănunţită de la Chibici. De asemenea, l-a vizitat, după aceasta, şi vărul meu Popazu şi a vorbit cu el timp de o oră.

Îndată ce se permite ca Eminescu să părăsească Institutul, trebuie să stea liniştit 5—6 săptămîni în pensiune lîngă Viena, apoi va urma o călătorie, împreună cu Chibici, în Italia, nu chiar o călătorie de plăcere din cauza enervării, ci mai bine un popas la lacul Maggiore. Prin mai sau iunie — întoarcerea în patrie, dar încă nu între oameni, ci la ţară, sau la Soleşti 'la

Rosetti, sau la Ţibăneşti, la Carp. Apoi, la toamnă, în serviciu de bibliotecar la Iaşi. Ar fi mai minunat dacă omul acesta şi-ar reveni într-adevăr.

Din cele 1000 exemplare a colecţiei sale de poezii tipărite, s-au vîndut, efectiv, pînă acum 5 zile, 556 exemplare, în patru săptămîni — un adevărat record pentru Bucureşti» (*Scrisoare* publicată de Gh. T. Kirileanu, în *Buletinul „Mihai Eminescu"*, XII, nr. 19, 1941, pp. 25—26).

Grija lui Maiorescu pentru asigurarea tuturor mijloacelor necesare sprijinirii lui Eminescu este, fără nici un fel de îndoială, expresia unui adevărat prieten literar, adînc pătruns de credinţa că salvarea poetului ar fi un lucru extraordinar (*« ar fi minunat, dacă omul acesta şi-ar reveni într-adevăr »*). Aceste admirabile calităţi ale omului Maiorescu se cuvin puse în lumină cu atît mai mult cu cît, în ultima vreme, în unele articole şi chiar în cărţi, el este analizat în chip deformat, cu o înverşunare de-a dreptul patologică, despre care s-ar putea pronunţa mai bine medicina, şi nu critica literară.

Invocăm, în fine, ca demonstraţia să fie cît mai completă, încă două texte care probează, dacă mai era nevoie, înaltele trăsături morale şi intelectuale ale lui Maiorescu, vădite în vremea bolii lui Eminescu. După ce primeşte scrisoarea lui Eminescu, datată *Viena 4/16 februarie 1884* (a doua redactată de poet după aceea adresată lui Chibici), Maiorescu trimite la Iaşi, surorii sale Emilia, în ziua de vineri 10/22 februarie 1884, următoarea memorabilă epistolă: « Am primit, ca de obicei, de la Eminescu, o scrisoare cu deplin înţeles, deşi cam deprimată. Şi alta de la Dr. Obersteiner (coasociatul lui Leidesdorf şi profesor la Universitatea din Viena), care constată că „starea d-lui Eminescu se îmbunătăţeşte mereu, încet, dar în mod constant" şi propune eliberarea lui din institut, precum şi o călătorie în Italia.

În acest scop Chibici pleacă poimîne, duminecă, la Viena, va fi luni la Eminescu, îl va lua din institut probabil marţi, în mod definitiv şi va pleca cu el, pe 6 săptămîni, la lacul Maggiore sau la Florenţa (după recomandaţia medicului, pentru odihnă sau pentru plăcere). El ia cu sine 2400 franci în numerar, care sunt disponibili acum pentru Eminescu. În acest răstimp contribuţiile vor continua, ca să fie o rezervă după întoarcerea în ţară.

I-am scris o lungă scrisoare lui Eminescu azi. Te rog comunică toate acestea lui Missir sau altora pentru a fi transmise mai departe.

Aşadar, bine — bine, pe toată linia. » (*Buletinul „Mihai Eminescu", nr. cit.*, pp. 26—27).

«Lunga scrisoare» adresată lui Eminescu în aceeaşi zi (ea nu e datată şi aşa a fost publicată de I.E. Torouţiu, în *Studii şi documente literare*, IV, pp. 186—188), este o pagină unică în literatura noastră epistolară. Felul în care Maiorescu îl linişteşte pe poet în privinţa grijilor materiale pe care şi le făcea în chip firesc denotă, deopotrivă, atenţia cu totul deosebită a prietenului (sensibil în armura lui clasică) faţă de omul Eminescu şi încrederea, formulată cu o sinceritate aproape brutală, în geniul său creator: « Aşadar, fii fără grijă, redobîndeşte-ţi acea filosofie impersonală ce o aveai întotdeauna, adaogă-ţi ceva veselie şi petrece în excursia prin frumoasa Italie şi, la întoarcere, mai încălzeşte-ne mintea şi inima cu o rază din *geniul D-tale poetic, care este şi va rămîne cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române.* La revedere cu bine şi o caldă strîngere de mînă de la toţi, de la toţi prietenii şi mai ales de la al D-tale devotat T. MAIORESCU». *(Op. cit.*, pp. 187—188 — *subl. n.)*.

Scrisoarea lui Eminescu adresată lui Alexandru Chibici-Revneanu a fost publicată prima dată de Gh. T. Kirileanu, în *„Convorbiri literare"*, XL, nr. 11, noiembrie 1906, pp. 1000—1002, fiind, după aceea, reprodusă, fragmentar sau integral, cu scurte comentarii sau fără comentarii, în mai multe publicaţii, din păcate toate obscure. Textul reprodus de Gh. T. Kirileanu este preluat şi de I. E. Torouţiu, în *Studii şi documente literare*, IV, Bucureşti, 1933, pp. 157—159. De aici, este reluat integral, mai puţin adresa din final, în monografia *Mihail Eminescu*, (E.P.L., 1968, pp. 386—387) de I. Creţu. Un *facsimil* al întregii scrisori (mai puţin specificarea locului şi a datei cînd a fost scrisă), dar fără precizarea sursei după care s-a realizat, apare în albumul *Mihai Eminescu* (Ed. „Junimea", 1976), de Constantin Liviu Rusu şi Agurita Petrescu-Vicoveanu.

În revista *„Orizont"*, XXIX, nr. 2 (516), din 12 ianuarie 1978, Elena Borugă, cercetătoare la Muzeul Banatului, republică această scrisoare către Chibici (datînd-o însă 12/29 ianuarie 1884), după un *manuscris* descoperit de o elevă şi donat muzeului timişorean. Faţă de textul publicat de I. E. Torouţiu, se propun cîteva lecţiuni noi: « rechisiune », în loc de « reclusiune », « voi mai avea-o de *trai* », în loc de « voi mai avea-o de *trăit* ». Prin amabilitatea doamnei Elena Borugă, am primit o *fotocopie*

după *manuscrisul* (sau presupusul manuscris) al scrisorii existent azi în Muzeul Banatului, sub numărul de inventar 2328.

Ne-am aflat multă vreme într-o dilemă pe care încercăm s-o lămurim acum. La Arhivele Statului din Iași, *Pachet 555/37* se află *manuscrisul autograf* al epistolei poetului către Alexandru Chibici-Revneanu, *după care transcriem aici textul.* Scrisoarea e redactată pe patru pagini, scrisul, cu cerneală neagră, e aproape caligrafic, de o claritate îngrijită, cu paragrafe distincte și spații egale între rînduri, dar fără ca acestea să fie egale la marginea colii. Impresia este că Eminescu a fost obsedat, în momentul compunerii ei, ca să scrie fără ezitări care-ar fi putut trăda nesiguranță sau eventuale suspiciuni asupra stării sale (există totuși două: poetul a notat prima dată 1878, corectînd apoi pe *7* în *8*, iar la pag. 4, scrie întîi «căci chiar această...», corectînd ulterior pe *chiar* cu *și*). Este în afara oricărui dubiu pentru noi, chiar folosind, la confruntare, numai *fotocopia* documentului de la Muzeul Banatului, și nu presupusul original, că manuscrisul existent la Arhivele Statului din Iași este acela *original.* Dovadă sunt și cîteva lecțiuni deosebite în textul apărut în revista *„Orizont"* *(loc. cit.)*, lecțiuni pe care *fotocopia* le-ar putea îndreptăți, nu însă și *manuscrisul autograf* de la Iași. Iată-le: «să-mi dau *seama* de boala cumplită. (așa este și la I. E. Torouțiu), în loc de «...*seamă*», «știu *numa*», în loc de «știu *numai*». Lecțiunea «*rechisiune*», în loc de «*reclusiune*» nu poate fi absolut deloc reală («*reclusiune*» a citit și I. E. Torouțiu). Concluzia este una singură: există, după această scrisoare a lui Eminescu, o *copie* (despre o copie — ce fel de copie? — vorbește Maiorescu însuși în epistola mai sus citată). Ea a fost executată, cu mijloacele tehnice ale acelor timpuri, totuși foarte minuțios și expresiv (semnătura este de o asemănare perfectă între *originalul* de la Iași și *fotocopia* «manuscrisului» aflat azi la Timișoara). Această *copie* trebuia să servească drept probă cît mai autentică pentru junimiștii care nu puteau vedea *originalul* existent la Chibici, spre a se convinge de reabilitarea lui Eminescu, ca să accelereze adunarea cotizațiilor pentru sprijinirea, în continuare, a poetului.

Pe *manuscrisul original*, de la Arhivele Statului din Iași, există, pe prima pagină, două pete de cerneală care, e ușor de observat, se datorează unor neglijențe de redactare, pete

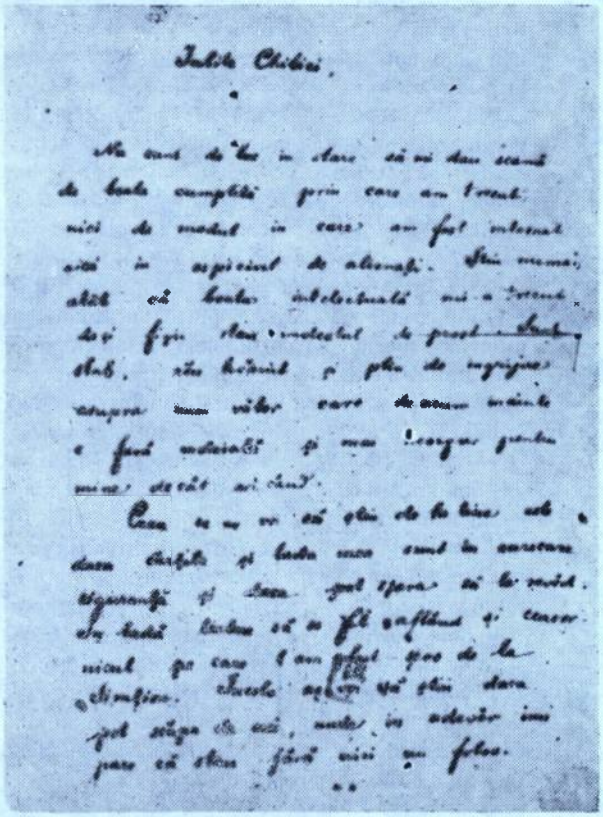

ce se pot vedea distinct și în facsimilul pe care l-am făcut (ele nu există însă pe *fotocopia* realizată după documentul de la Muzeul Banatului).

Situația se complică, spre a se lumina în cele din urmă, definitiv, printr-o întîmplare de dată recentă. În revista *„Familia"*, an 19(119), nr. 1(208), ianuarie 1983, p. 4, prof. Vasile Oltean publică articolul *Un autograf eminescian autentic?* în care reproduce *scrisoarea* lui Eminescu adresată lui Chibici-Revneanu, păstrată, ni se spune, la Brașov «în casa doctorului Popazu (vărul lui Maiorescu)», de unde trebuie să înțelegem «în casa *[descendenților]* doctorului Popazu». «Cititorul avizat», scrie autorul, poate fi surprins de acest fapt, știind că scrisoarea se află tipărită în colecția I. E. Torouțiu și că una «similară se găsește la muzeul *[sic!]* din Iași». Prof. Vasile Oltean afirmă apoi cu foarte multă siguranță: «confruntînd textul celor două scrisori sîntem surprinși și noi de identitatea de conținut și chiar de grafie. [...] În mod firesc se ivește întrebarea: care din scrisori este autentică? Pînă a nu se cunoaște această a doua scrisoare problema auten-

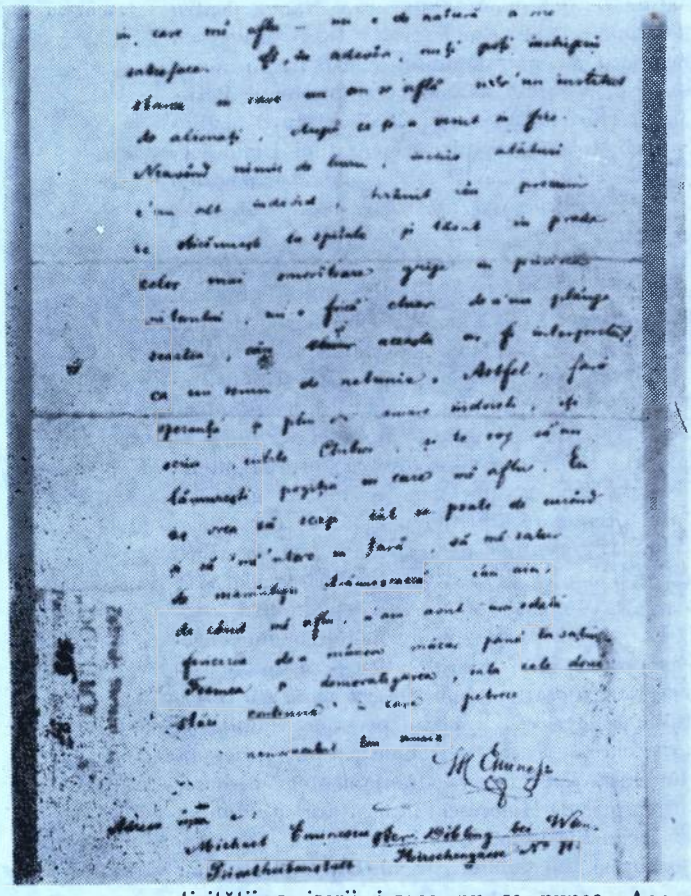

ticităţii scrisorii ieşene nu se punea. Acum, cînd sîntem în posesia ei, iar scrisoarea din Braşov poartă filigranul morii de hîrtie din Cîmpulung (hîrtie folosită în epocă) *iar grafic nu se deosebeşte cu nimic de scrierea marelui poet sîntem tentaţi să credem că ne găsim în posesia originalului*». (sub. n.)

Facsimilele reproduse, drept *argument*, sunt aproape în totalitate ilizibile, dar semnătura lui Eminescu, pusă sub lupă, se trădează de îndată, şi fără nici un dubiu, că nu-i aparţine poetului.

Prof. Vasile Oltean n-a avut în faţă manuscrisul scrisorii de la Arhivele Statului din Iaşi; n-a avut la îndemînă nici un facsimil după ea, nici măcar pe acela apărut în albumul *Mihai Eminescu* (Ed. „Junimea", 1976). Dacă le-ar fi avut, şi-ar fi dat seama (mă orientez, cît se poate, după *facsimilele* reproduse în „*Familia*") că, de fapt, *grafia* celor două scrisori nu este chiar asemănătoare, rîndurile fiind scrise aproape simetric şi cu aceeaşi distanţă între ele şi la marginea colii.

Dovada cea mai elocventă că «scrisoarea» descoperită la Braşov nu-i autentică este chiar textul publicat de prof. Vasile Oltean cu o dispunere a *paragrafelor* inexistentă în *originalul scrisorii*. Epistola este semnată: «*Mi. Eminescu (ss)*», ceea ce nu are nici o legătură cu semnătura autografă a lui *M. Eminescu*. În finalul acestei «scrisori» adresa, cu greşeli, este «ordonată» cu totul altfel în pagină decît în *epistola originală* (între paranteze drepte transcriu ceea ce se află în *manuscrisul autentic*): «*Ober-Döbling bei Wien/ Hirschengasse Nr.* [No] 71 *adresa* [Adresa] *mea e: /Mihael* [Michael] *Eminescu /Privatheilanstalf* [...stalt]». Probele absolut clare ale *neautenticităţii* «scrisorii» publicate de prof. Vasile Oltean le găsim şi în text: «tratamentul pare a *consta*», în loc de «...consista»; «întregului rest al vieţii *mele* ce voi...», în loc de «...*al vieţii* ce voi»; «Asemenea nu ştiu asupra poziţiei...», în loc de «...nu ştiu *nimic* asupra»; «Eu ştiu despre tine că n-ai mijloace», în loc de «...că *tu* n-ai mijloace» etc., etc.

Ar fi fost mult mai cuminte dacă prof. Vasile Oltean ar fi pledat pentru «cea de-a doua supoziţie», şi anume: că această «scrisoare» este o *copie* făcută de sora lui Eminescu, Harieta, aşa cum, probabil, ea a făcut şi după alte scrisori ale poetului din vremea însănătoşirii lui temporare, după 1884, făcîndu-le să circule pe la prieteni şi cunoscuţi ca aceştia să contribuie la susţinerea materială a poetului.

Particularităţile ortografice ale scrisorii originale reproduse aici sunt, în general, acelea din epistolele emise de Eminescu înainte de a se îmbolnăvi: notarea, consecventă, a lui *[ă]* cu ⟨ĕ⟩ sau ⟨e⟩: *rĕu, revĕd, adevĕr, mĕ, tĕu, douĕ, vĕd, rĕspunde;* dar şi a lui *[ă]* cu ⟨ă⟩: *plăteşte, mămăligă, strămoşească;* notarea lui *[ţ]* prin ⟨ă⟩: *ată, decă, oricănd, ănc, plănge, curănd;* grafia *sunt* e consecventă, ca şi *daca* pentru *dacă;* [z] este notat cu ⟨s⟩ în neologisme; *reclusiune*, dar şi *z: poziţie, haluccinaţiuni* pentru *halucinaţiuni; in* pentru *în; imi* pentru *îmi; [-u]* mut postvocalic: *voiu* («*voiu* mai avea»).

II

Cea de a doua scrisoare pe care o publicăm aici este adresată de Eminescu tot lui Alexandru Chibici-Revneanu (nu *Rîvneanu*, cum au scris atîţia; A. Chibici se născuse la Revna, de la care şi-a luat al doilea nume; pentru amănunte, a se vedea C. Nastasi, *Alexandru Chibici-*

Revneanu, amicul lui Eminescu, Cernăuți, 1935).

Eminescu a stat în Institutul Ober-Döbling de lîngă Viena de la 2 noiembrie 1883, cînd imediat ce a sosit, însoțit de Chibici, a fost internat de către vărul lui Maiorescu, dr. C. Popazu, și pînă la 26 februarie 1884, cum atestă chiar jurnalul ținut de doctorul H. Obersteiner (Cf. I. Grămadă, *op. cit.*, p. 38). Cum dr. Obersteiner recomandase ca Eminescu să facă un voiaj în Italia (*Cf. Scrisoarea* către Maiorescu din 10 februarie 1884, în I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 175), la 24 februarie Chibici sosi la Viena ca să-l însoțească pe poet în patria lui Dante. Nu știm exact care a fost dispoziția lui Eminescu înainte de a pleca spre Sud (scrisoarea trimisă imediat de Chibici lui Maiorescu s-a pierdut; «de cîtva timp, poșta noastră e cam negligentă», îi răspunde criticul într-o epistolă datată 8/20 martie 1884).

Despre starea lui Eminescu în vremea voiajului în Italia, Maiorescu este ținut la curent de Chibici, importantă fiind, prin datele conținute, scrisoarea expediată din Florenta, la 14/26 martie 1884: «Starea sănătății lui Eminescu s-a îndreptat mult la Florența și cred că impresiile călătoriei la întoarcere în țară o să aibă un efect și mai salutar; el privește însă călătoria în Italia ca cea mai nenorocită idee și mă dușmănește că l-am adus aici.» (*Op. cit.*, p. 179).

Nerăbdător să se întoarcă în țară, Eminescu ceru prietenului său scurtarea voiajului (inițial, acesta era hotărît să dureze 6 săptămîni), așa că Maiorescu dădu consimțămîntul, telegrafic, lui Chibici: «Primit scrisoarea. Dacă nu e posibil altfel, veniți București» (*Însemnări zilnice*, II, p. 238). Sosirea a avut loc *marți 27 martie 1884*, cum notează Maiorescu în jurnalul său: «Sara la 8, Eminescu reîntors cu Chibici, din Florența. Eu la gară, cu mai mulți. Mai pe urmă Chibici la noi, cu Rosetti și nevastă-sa, Kremnitz cu Mite, Burghele, Jacques (Negruzzi), Slavici, povestind despre Eminescu.» (*Ibidem*, p. 239) Eminescu a fost dus la prietenul său, inginerul Constantin Simțion, cum aflăm din scrisoarea adresată Emiliei Humpel, la 26 martie, de către Mite Kremnitz: «Eminescu sosește aici mîine seară, amicul său Simțion a pregătit o cameră pentru dînsul (invitația noastră a fost refuzată) și domnii se duc firește cu toții la gară ca să-l primească» (Scrisoarea publicată de C. Meissner, în *„Convorbiri literare"*, LXX, nr. *1—5*, ian.—mai 1937, p. 24).

Cum cea mai bună soluție era așezarea, pentru un timp, a lui Eminescu la Iași, Maiorescu făcuse deja mai dinainte demersuri în acest sens, prin sora sa Emilia și prietenul Petre Missir. Încă la 25 martie 1884 acesta îl înștiințase că Miron Pompiliu, prieten al lui Eminescu, «*primește cu bucurie a da ospitalitate*» poetului (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, p. 180).

Eminescu sosi la Iași în ziua de 7/19 aprilie, cum se poate deduce din telegrama adresată, cu o zi înainte, de Maiorescu surorii sale Emilia: «Eminescu, restabilit, sosește la Iași mîine, sîmbătă amiazi, cu trenul din București. Înștiințează amicii. Îngrijiți odaia. Chibici aduce scrisoare cu amănunte» (*Însemnări zilnice*, II p. 241). Și această scrisoare, ca și atîtea altele, este un document ce pune în lumină grija cu totul exemplară a criticului față de soarta poetului. Observațiile încurajatoare asupra stării lui — «în ceea ce privește gîndirea logică, și-a revenit complet.

Extraordinara lui memorie de totdeauna — aceeași, «desăvîrșită și evidentă» — se îmbină cu unele îngrijorări: «mai observ oarecari trăsături patologice». Urmează, pe puncte, indicații privitoare la ceea ce trebuie să facă prietenii din Iași, apoi despre aranjamentele în curs, întreprinse de Maiorescu, în legătură cu numirea lui Eminescu (după 4—6 luni de cură), «numai de formă, ca bibliotecar al Universității, cu un salar efectiv de 285 franci lunar», cu precizarea: «salariul lui Eminescu însă de 285 de franci lunar îl plătim *noi*». Cît privește «contribuțiile lunare pentru Eminescu [ele] vor continua atît la Iași, cît și la București»; «Hotăriți întîi acolo suma lunară pentru întreținerea lui, comunicați-mi cît puteți aduna în Iași și în tot cazul rog să se rezerve partea mai mare pentru București. Eu voi trimite regulat partea fixată de voi. Se întîmplă ceva neprevăzut și este nevoie de bani, telegrafiați-mi și imediat mă voi conforma»; «Cînd l-oi ști pe Eminescu plecat, ajuns cu bine și așezat în Iași, abia atunci îmi voi permite să mă gîndesc la ale mele» (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, VI, București, 1938, pp. 50—53).

Eminescu locui mai întîi la Miron Pompiliu, apoi la un alt prieten, filologul Vasile Burlă, în preajma lui fiind mereu, în afară de aceștia, cumnatul lui Maiorescu, Wilhelm Humpel și, mai ales, Petre Missir, care trimite criticului știri despre starea poetului (două lungi scrisori, din 13 mai 1884 și 30 august 1884, sunt de o

mare valoare documentară). O alta (din 20 iunie 1884), la fel de importantă, se datorează lui A. Vlahuţă.

În fine, Maiorescu avea motive temeinice să-i scrie, la 5/17 mai 1884, Emiliei Humpel «că existenţa materială a lui Eminescu este asigurată pe timpul cît are nevoie» şi odată cu schimbarea apropiată a ministrului cultelor, P. S. Aurelian, poetul va fi numit, negreşit, la Iaşi «într-un post plătit de stat». Aceasta s-a şi întîmplat în scurtă vreme, situaţia fiind uşurată de ivirea postului promis de subbibliotecar la Biblioteca Universităţii din Iaşi, rămas vacant prin trecerea lui Al. Philippide la catedra de limba română a lui Al. Lambrior, decedat cu un an înainte. Maiorescu putea comunica, la 27 septembrie 1884, surorii sale Emilia: Eminescu «e numit subbibliotecar, el însuşi a consimţit să accepte acest post» (*Scrisori*, în *„Convorbiri literare"*, LXX, nr. 1—5, ianuarie—mai 1937, pp. 25, 26).

Cea de a doua epistolă eminesciană adresată lui Chibici-Revneanu atestă, în privinţa grafiei şi a claritătii, un progres substanţial în evoluţia sănătăţii intelectuale a poetului. Demn de reţinut, în ciuda stării sufleteşti deprimate, este interesul pentru manuscrisele şi biblioteca sa (depozitate, iniţial, la prietenul său Constantin Simţion) şi, totodată, preocuparea vădită pentru o muncă ce i-ar putea permite reintegrarea în viaţa publică. Este mai mult ca sigur că Chibici n-a răspuns acestei scrisori deoarece pe 24 octombrie a sosit la Iaşi, la banchetul anual al Junimii, împreună cu Maiorescu, Th. Rosetti, Caragiale, Delavrancea. A doua zi, seara, la festivităţi a fost prezent şi Eminescu (*Cf. Însemnări zilnice*, II, pp. 268—269).

Textul acestei scrisori a fost publicat prima dată de Gh. Teodorescu-Kirileanu, în *„Convorbiri literare"*, XL, nr. 11, noiembrie 1906, p. 1013. După această tipărire, scrisoarea a fost reluată de I. E. Torouţiu, în *Studii şi documente literare* (IV, Bucureşti, 1933, pp. 160—161). O dovadă este că există în ambele texte una şi aceeaşi greşeală de transcriere: «vechiul han al lui Bacalu», în loc de «...al lui *Petrea* Bacalu» şi mutarea datării scrisorii («Iaşi, 20 octomvrie 1884») de la sfîrşit la începutul ei. O reproducere integrală după I. E. Torouţiu, în monografia lui I. Creţu, *Mihail Eminescu*, E.P.L, 1968, pp. 399—400.

Prof. Vasile Oltean, despre ale cărui investigaţii am mai vorbit, a descoperit, tot la Braşov, de data aceasta în casa dr. Emil Bologa, un «nou» text ale acestei scrisori pe care-l publică sub titlul *Un alt autograf eminescian?* (în *„Luceafărul"*, XXVII, nr. 25(1155), 23 iunie 1984, p. 5), însoţindu-l de un *facsimil* destul de lizibil reprodus, din care se poate desluşi, în chip absolut clar, că scrisul nu aparţine lui Eminescu. Autorul afirmă acum, în ciuda interogaţiei din titlul articolului, că scrisoarea nu este autentică. Ea reprezintă, evident, o reproducere (apropiată de scrisul poetului) realizată de sora sa Harieta.

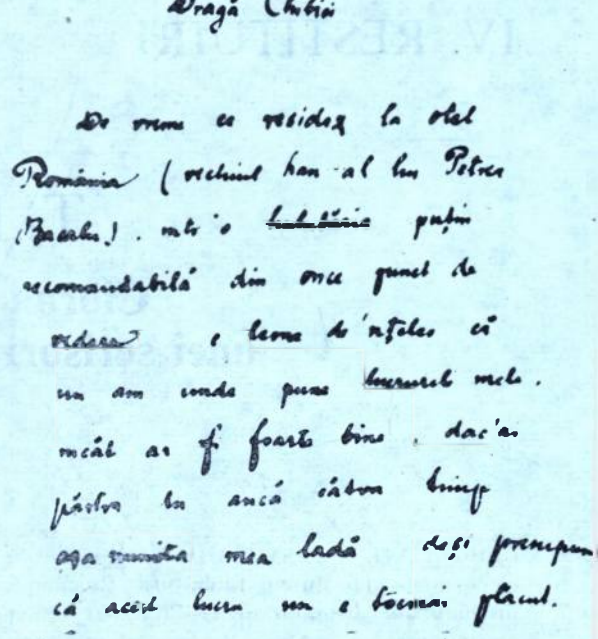
Dragă Chibici

De mem ce mă dzici la otel România (vechiul han al lui Petrea Bacalu). mă-i o [illegible] pătin recomandabilă din mai multe de vedere [illegible] de înţeles că nu am voinţă pentru lucrul meu. mcăl aş fi foarte bine, dacă pătra la mică cătva timp aşa numita mea ladă de fier presupun că acest lucru nu e decât plictul.

Transcriem aici textul scrisorii după *manuscrisul autograf* al lui Eminescu aflat la Arhivele Statului din Iaşi, *Pachet 555*/38. Alături de textul epistolei, pe patru pagini de format mic, scris cu cerneală neagră, foarte citeţ, există şi plicul cu marca şi ştampila poştei. Adresa e scrisă impecabil: «D-sale Domnului Alexandru Chibici-Rĕvneanu, Bucureşti, Strada Modei, No. 8». În *Pachet 555*/42 de la Arhivele Statului din Iaşi se mai află o carte de vizită a lui *M. Eminescu*, cu numele neimprimat, care conţine următorul text enigmatic: «*Chibici, Du-te, du-te, du-te cu Simţion, unde te cheamă. M. Eminescu*».

Particularităţile ortografice ale acestei scrisori sunt, în general, aceleaşi. Reţinem cîteva dintre ele: notarea lui *[ă]* cu ⟨ĕ⟩: *tĕu*; notarea lui *[î]* cu ⟨ĕ⟩ sau ⟨ă⟩: *cătră, ĕnsuşi, ăncă, plăns, mănă, orănduială*, dar şi cu *î* sau ⟨*i*⟩: *încurcată, ingrămădită*; *[z]* este notat ⟨*s*⟩ în neologisme: *residez*; *daca* pentru *dacă*. Am menţinut în text grafiile: *scîrţie, esistă, chaos*, specifice scrisului eminescian.

Mihai DRĂGAN

IV. RESTITUIRI

T. MAIORESCU

Ciorna unei scrisori

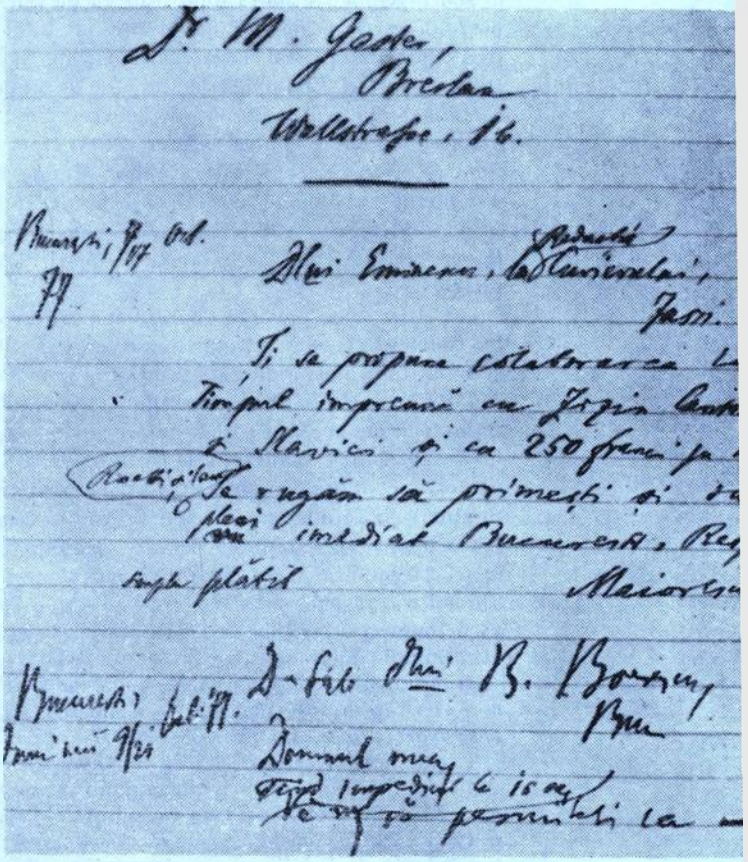

CERCETÎND EPISTOLARELE MAIORESciene aflate la Muzeul Literaturii Române [1], într-unul din caiete (ms. nr. 11658, ff. 50v—53 v) am dat peste ciorna unei scrisori, al cărei original, avînd în vedere persoana adresantului — editorul F. A. Brockhaus, e greu de presupus că ar mai putea fi consultat astăzi. Este — o spunem a cîta oară? — încă o întîmplare fericită ca din negura vremurilor să iasă iarăşi la lumină o mărturie a acelei epoci de mult trecute. Mărturia este cu atît mai preţioasă cu cît ea atestă o dată mai mult preţuirea şi încrederea pe care un tînăr ministru, de numai 34 de ani, o arăta şi mai tînărului, de numai 24 de a i, «bărbat atît de înzestrat» — cum se spune chiar în scrisoare. Aceasta dezvăluie totodată «colaborarea», rămasă se pare doar în proiect, a lui Eminescu la *Dicţionarul enciclopedic* al lui Brockhaus. După cum se ştie, Maiorescu începuse să colaboreze la elaborarea acestui dicţionar cu mulţi ani în urmă furnizînd informaţii despre ţara noastră: istorice, politice, geografice, culturale, despre personalităţile ei mai proeminente. Cînd Editura Brockhaus începea pregătirea celei de-a 12-a ediţii a marelui său lexicon, Maiorescu, ajuns ministru de culte şi instrucţiune publică, nu mai dispunea de timpul necesar pentru a redacta el însuşi articolele, acum mai numeroase, cu privire la România. Căci deschiderea României spre luminile Apusului se cerea însoţită şi de o acţiune în sens invers, aceea de a prezenta Apusului realităţile autohtone. Cum aflăm din scrisoare, fusese alcătuit chiar un plan naţional în această direcţie, plan prezentat şi domnitorului, care se interesa îndeaproape de stabilirea unor relaţii cît mai strînse cu civilizaţia apuseană, dar mai ales cu cea germană. Această acţiune incontestabil patriotică, susţinută de Maiorescu şi pe alte planuri, îl va fi entuziasmat, de bună seamă, pe Eminescu, făcîndu-l s-o îmbrăţişeze imediat. Plecat din nou la studii în Germania, el va fi prezentat editorului planul. Ce s-a întîmplat după aceea

[1] În vederea alcătuirii volumelor VIII şi IX ale ediţiei *Jurnal şi Epistolar*, care urmează să apară la Editura „Minerva".

nu se mai poate stabili astăzi cu certitudine. Scrisoarea vorbeşte doar de «dificultăţile» şi «necazurile» pe care poetul le-a făcut editorului. Entuziasmul cu care îmbrăţişase la început acest proiect va fi slăbit treptat în faţa rigorilor impuse de editură (termene, limitarea spaţiului, selecţia materialelor etc.), pe care cu greu le accepta însuşi Maiorescu, pentru care, în orice lucrare, rigoarea era un element necesar, de la sine înţeles. În spiritul libertăţii neîngrădite, bîntuit mereu de demonul nestatorniciei, chinuit şi de insistenţele din ţară de a-şi da doctoratul, Eminescu va respinge pur şi simplu orice constrîngere, tot ceea ce i se impunea din afară. De aceea nu-şi va da nici doctoratul pentru care venise în Germania; sfaturile prietenilor din ţară răsunau în van; nu-l va mai preocupa nici realizarea planului de colaborare cu Brockhaus, oricît de frumos şi închinat unui nobil scop era, şi chiar dacă el însuşi fusese acela care-l prezentase.

Ajuns astfel în impas cu continuarea noii ediţii a dicţionarului său, aflat într-o fază înaintată de tipărire, se vede că Brockhaus se adresase iarăşi lui Maiorescu, solicitîndu-l să-şi reia colaborarea întreruptă cît timp fusese ministru şi agent diplomatic al ţării la Berlin. (Deşi la Biblioteca Academiei R.S.R. se păstrează mai multe scrisori adresate lui Maiorescu de editorii Brockhaus, aceasta nu se află printre ele.)

Copleşit de absorbantele sale ocupaţii politice, apoi şi de loviturile pe care le primeşte în această perioadă pe plan politic, ca şi pe plan intim, Maiorescu îl va fi pierdut temporar din vedere pe Eminescu. Spiritul pătrunzător al criticului va intui însă adevărata esenţă a «capriciilor» poetului, şi în curînd se va produce o nouă apropiere între ei, primul pas făcîndu-l tot Maiorescu. Se ştie că Eminescu, întors în ţară la finele anului 1874, fără doctorat, este numit de Maiorescu director al Bibliotecii Centrale din Iaşi, unde este însă înlocuit pe neaşteptate de A. Petrino (s-a spus că nu fără ştirea lui Maiorescu; dar de ce să o fi făcut? raţiuni de partid? — răspunsul nu se poate da); i se oferă postul de revizor şcolar, slujbă grea, istovitoare, din care este destituit îndată ce Maiorescu îşi va da demisia din ministeriat; tot atunci Petrino îl acuză de înstrăinare de cărţi şi mobilier ale bibliotecii; acuzaţia se dovedeşte neîntemeiată, dar poetul rămîne pe drumuri şi este nevoit să accepte slujba de redactor şi administrator al *„Curierului de Iaşi"*, care dobîndeşte strălucire prin pana geniului eminescian; poetul părăseşte *„Curierul"* cînd Maiorescu (tot Maiorescu, şi nu Slavici, cum se presupunea în general) îi va face telegrafic propunerea de a veni la Bucureşti:

«D-lui EMINESCU,
la Redacţia *„Curierului"*, Iassi

Bucureşti 5/17 oct. 77

Ţi se propune colaborarea la *„Timpul"*, împreună cu Zizin Cantacuzin şi Slavici şi cu 250 franci pe lună. Rosetti şi eu te rugăm să primeşti şi să pleci imediat Bucureşti. Răspuns simplu plătit.

MAIORESCU»

(ciornă în acelaşi mss., M.L.R., nr. 11658, f. 73v)

Eminescu va veni imediat în capitală, începînd «salahoria» la foaia partidului conservator.

De aici încolo poetul se va afla aproape mereu în preajma lui Maiorescu. Acesta, în plină criză conjugală, sfîşiat sufleteşte între atracţia ce simţea pentru Mite Kremnitz şi jalea de a le şti pe cele «deux femmes éplorées», soţia şi fiica sa, alungate în străinătate de el, simţea nevoia de a avea pe cineva alături în aceste momente de grea cumpănă. Aşa se face că prin septembrie 1878 îl băteau gîndurile să-l aducă pe poet în casa sa din strada Herăstrău (astăzi Calea Dorobanţilor) nr. 27, unde rămăsese singur cu feciorul şi o bucătăreasă: «Am, pe lîngă bunul Iancu, o bucătăreasă şi la ficare 8 zile vine femeia dorobanţului de şterge praful şi scutură. În curînd e vorba să se mute Eminescu la mine» — îi scria el soţiei sale la 14/26 sept. 1878 (cf. T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, ed. I. Rădulescu-Pogoneanu, I, 1937, p.316).

Intenţia pare să nu se fi realizat însă, pentru că foarte curînd după aceea Maiorescu va cumpăra casa din strada Mercur nr. 1, la începutul lunii decembrie, îşi va rechema soţia şi fiica din străinătate, iar la începutul anului 1879 se va muta în noua sa casă, în care va locui peste 30 de ani şi care va fi sediul Junimii bucureştene, frecventată adesea de marele poet.

Peste numai cîţiva ani, Eminescu va fi doborît de cea mai crîncenă lovitură a soartei. Maiorescu îi va rămîne mereu aproape, pînă la trecerea în repaosul de veci, petrecută în urmă cu un veac.

Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU

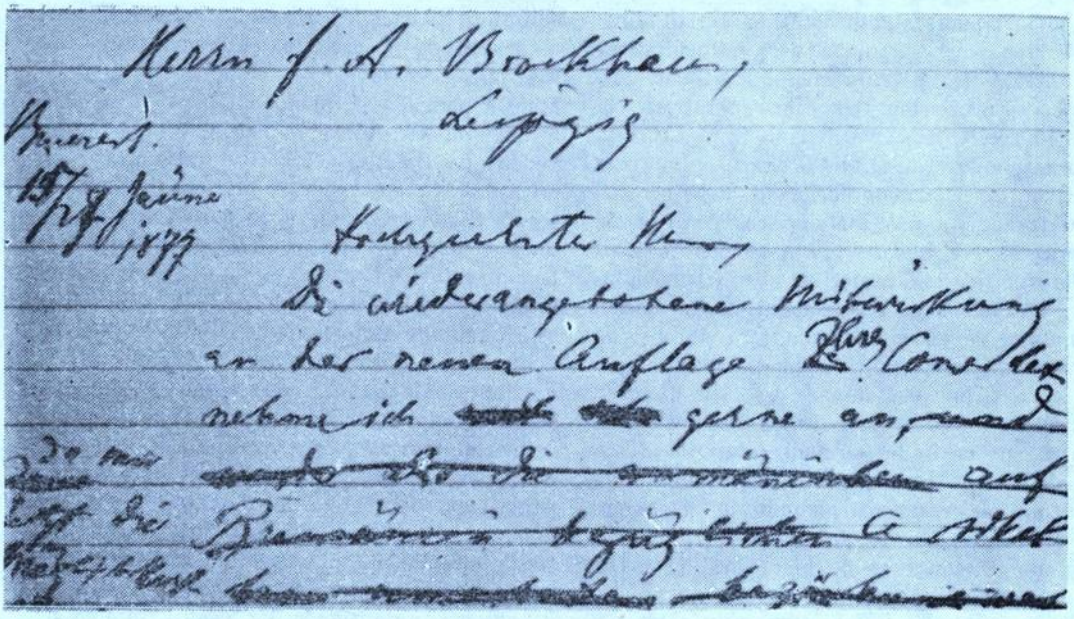

HERRN F. A. BROCKHAUS,[1]
Leipzig

Bucaresf, 15/27[2]. Jänner 1877

Hochgeehrter Herr,

Die wiederangebotene Mitwirkung an der neuen Auflage Ihres[3] Conver. Lex. *nehme ich gerne*[4] *an, da*[5] *mir jetzt*[6] *die Möglichkeit literarischer Beziehungen wiedergegeben ist.*

Vorgestern hatte ich die Ehre, Ihnen die revidierten[7] *9 Artikel zuzusenden. Heute lege*[8] *ich* H *und* J *bei.*

Ich[9] *bitte aber, mir von* H *an* alle *auf*[10] *Rumänien bezüglichen Artikel oder auch*[11] *nur Artikelstellen (es*[12] *werden deren ja nicht viele sein) wenigstens zur Ansicht und etwaigen Berichtigung*[13] *mitzuteilen. Bin ich Ihr Mitarbeiter, so bin ich eben in einem gewissen Sinne*[14] *verantwortlich für das in*[15] *Ihrer Enzyclopädie über uns Erschienene. Um diese Verantwortung ist es mir aber ernst, sowohl*[16] *im Interesse der Sache, als*[17] *auch wegen meiner persönl. Stellung.*

---

[1] *Întreaga scrisoare conține numeroase reveniri, tndreptări, anulări.*
[2] *Inițial:* 14/26.
[3] *Inițial:* des.
[4] *Inițial:* mit sehr.
[5] *Inițial:* und werde also die rumänischen/auf Rumänien bezüglichen Artikel be/ umarbeiten / beziehungsweise bearbeit / even....
[6] *Inițial:* denn
[7] *Inițial:* 3 Art... / umge....
[8] *Inițial:* Heute fa... / Heute be....
[9] *Inițial:* Ich muß daran zwei Bemerkungen / Gestatten Sie mir, zwei Bedingungen / Bemerkungen knüpfen / hinzuzufügen / Erstens bitte / entnehm... / ich.
[10] *Inițial:* über.
[11] *Inițial:* Stellen aus.
[12] *Inițial:* anderer Mitarbeiter.
[13] *Inițial:* Gegenbemerkung / Richtigstellung.
[14] *Inițial, continuare:* mit.
[15] *Inițial:* über uns.
[16] *Inițial:* und wird / muß es.
[17] *Inițial:* als auch wegen der [*ms. indescifrabil*] zunehmenden Beziehungen zwischen Deutschland und Rumänien immer mehr sein.

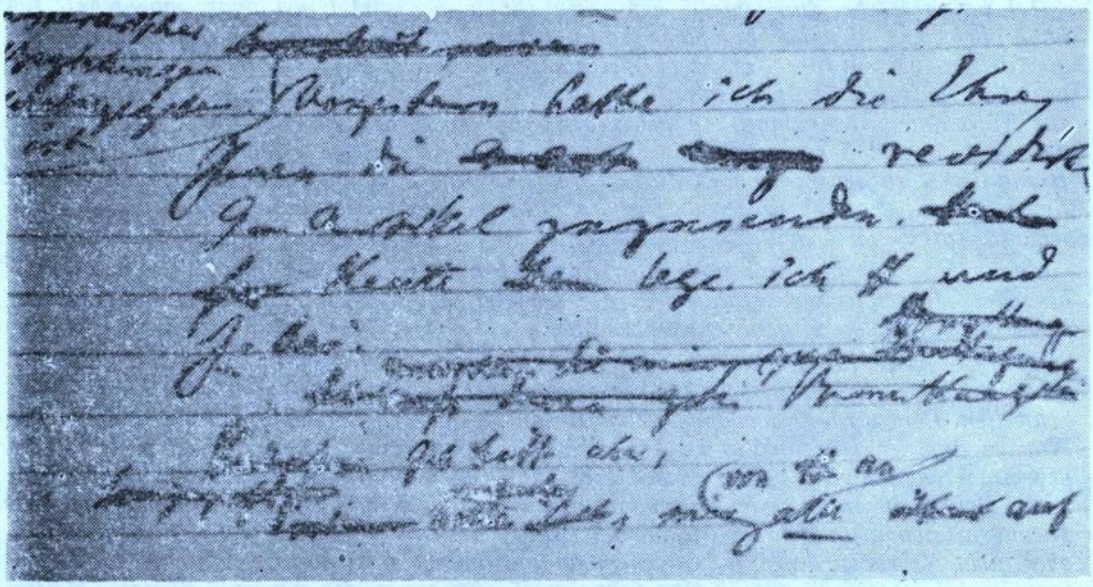

DOMNULUI [1] F. A. BROCKHAUS,
Leipzig

București, 15/27 [2] *ianuarie 1877*

Mult stimate domn,

Primesc bucuros [3] colaborarea propusă iarăși la noua ediție a *Dicționarului* dv. [4] *enciclopedic*, deoarece [5] acum [6] îmi este dată, din nou, posibilitatea unor relații literare.

Alaltăieri am avut onoarea de a vă trimite cele 9 articole revizuite [7]. Astăzi [8] anexez *H* și *J*.

Vă [9] rog însă ca de la *H* încolo să-mi comunicați *toate* articolele cu privire [10] la România sau chiar [11] și pasajele din articole (de [12] acestea nu vor fi, desigur, multe), cel puțin pentru o părere sau o eventuală corectare [13]. Dacă sînt colaboratorul dv., atunci chiar sînt, într-un anume sens [14], răspunzător pentru ceea ce apare în [15] enciclopedia dv. despre noi. Această responsabilitate însă o iau în serios atît [16] în interesul cauzei cît [17] și pentru propria mea poziție.

---

[1] Scrisoare în limba germană; conține numeroase reveniri, îndreptări, anulări.
[2] Inițial: « 14/26 ».
[3] Inițial: « cu foarte ».
[4] Inițial: « enciclopedic ».
[5] Inițial: « și deci voi [vedea articolele] românești/ articolele privitoare la România /revizui/ [respectiv redacta] event... ».
[6] Inițial: « căci »
[7] Inițial: « 3 art.../ revi... ».
[8] Inițial: « Astăzi pl[eacă]/ Astăzi re... ».
[9] Inițial: « La acestea trebuie să adaug două observații/ Îmi dați voie să adaug două condiții/ observații/ să adaug/ În primul rînd vă rog/ să luați/ cu ».
[10] Inițial: « despre ».
[11] Inițial: « pasajele din ».
[12] Inițial: « articolele altor colaboratori ».
[13] Inițial: « obiecție/rectificare ».
[14] Inițial, continuare: « cu ».
[15] Inițial: « despre noi ».
[16] Inițial: « și va/trebuie ».
[17] Inițial: « ca și din cauza *[ms. indescifrabil]* relațiilor ce se vor intensifica tot mai mult între Germania și România ».

Ich bedaure sehr, daß Herr [18] *Eminescu Ihnen so* [19] *viel Umstände gemacht hat. Ich habe übrigens* [20] *den hochbegabten Mann während meiner politischen Agentschaft in* [21] *Berlin, im vorigen Jahre, aus dem Gesichtskreis verloren. Jedoch* [22] *erwähne ich seiner* [23], *weil ich wenigstens* [24] *teilweise auf den Vorschlag zurückkommen muß, den* [25] *er Ihnen zur Aufnahme heuer rumän. Artikel seiner* [26] *Zeit gemacht haben wird. Es* [27] *war nämlich damals eine Art* [28] *einheitlichen Plans zur möglichst richtigen Darstellung legen, und Rumänien* [29] *in der* [30] *neuen Auflage Ihres Lexicons unserem Fürsten vorgelegt worden. Sr.* [31] *Hoheit, die sich ja gerade für die* [32] *Beziehungen Rumäniens zu Deutschland so lebhaft interessiert, hatte* [33] *selbst einige Artikel als wünschenswert bezeichnet.*

Deren [34] *sind* [35] *jetzt nur noch etwa 5 geblieben, kurzen* [36] *biograph. Inhalts, welche* [37] *besonders Rubricierung erfordern* [38], *die übrigen lassen sich in die allgemeine geschichtliche Rubrik über Rumänien einschalten.*

Ich [39] *begreife ja die Raumbeschränkung* [40], *die Ihre Unternehmung sich notwendigerweise auferlegen muß, soll sie nicht mit jener neuen Auflage ganz informlich anschwellen. Dem werde* [41] *ich dabei auch Rechnung tragen, und denke daß für die neuen Notizen aus der Kürzung und event. Weglassung alter, unwichtig* [42] *gewordener Raum gewonnen werden soll. Höchstens, daß für alles auf Rumänien Neubezügliche eine halbe Druckseite mehr zu* [43] *verwenden sein wird. Dies aber ist nötig, damit* [44] *gewisse Incongruitäten nitch* [45] *mehr vorkommen. Daß z.B. in der 11. Aufl. Bolintineanu steht, aber nicht Negruzzi, daß* [46] *im Supplementband Bratianu erwähnt ist, aber nicht Maurojeny, das* [47] *ist gerade, als ob eine französische* Encyclopédie générale *deutsche* [48] *Bio-*

---

[18] *Initial:* Ihren.
[19] *Initial:* so viel Schwierigkeit....
[20] *Initial:* ihn seit.
[21] *Initial:* am Hofe zu Berlin.
[22] *Initial:* Ich.
[23] *Initial:* aber.
[24] *Initial:* auf einen Punct / Plan / Vorschlag für die noch übrigbleibenden Buchstabe.
[25] *Initial:* der Ihnen.
[26] *Initial:* über/mitgeteilt.
[27] *Initial:* Jenen Plan hatte seiner Zeit / unseren Fürsten vorge...,
[28] *Initial:* Plan.
[29] *Initial:* war teil... / zum Teil.
[30] *Initial:* Ihrer.
[31] *Initial:* Von Sr. Hoheit selbst / hatte.
[32] *Initial:* unsere.
[33] *Initial:* vorgeschrieben worden.
[34] *Initial:* Es sind nun.
[35] *Initial:* nur.
[36] *Initial:* da sich die übrigen in die allgem. geschichtliche Rubrik *[ms. indescifrabil]* einschalten lassen.
Die besondere.
[37] *Initial:* die.
[38] *Initial:* brauchen.
[39] *Initial:* Zweitens erbitte ich mir die Freiheit etwa 4 oder 5 neue rumän. Artikel einzufügen.
[40] *Initial:* notwendige.
[41] *Initial:* will.
[42] *Initial:* und.
[43] *Initial:* in der neuen Auflage.
[44] *Initial;* denn Rumänien ist ein auflebender Staat und, seit dem / seinen Fürsten v. Hohenzollern, ein in Europa / zum / wenigstens während der Lebenszeit der neuen Auflage Ihres Lexicons zu einer für Deutschland immerhin / für Europa wichtigen Rolle in der Europäischen berufen. Da dürfen / sollen nun.
[45] *Initial, alt text, indescifrabil.*
[46] *Initial:* daß von den Golesco's gesprochen wird, aber nicht von den Catargi's.
[47] *Initial:* ist eben / zeigt den Mangel des richtigen Maßstab, daß gerade der richtige tactvolle Maßstab und Tact, den Ihre ausgezeichnete Unternehmung sonst überall zutrat, auf Rumänien, nicht angewendet wurde. Es ist.
[48] *Initial:* norddeutsche.

Regret foarte mult că domnul [18] Eminescu v-a făcut atîtea necazuri [19]. De altminteri, în [20] timpul cît am fost agent diplomatic [21] la [22] Berlin anul trecut, l-am pierdut din orizontul meu pe acest atît de înzestrat bărbat. Amintesc [23] totuşi [24] de el, pentru că trebuie să revin măcar [25] parţial asupra propunerii pe care [26] v-o va fi făcut la timpul său [27], de preluare în acest an a unor articole româneşti. Căci [28] atunci urma să se stabilească un fel [29] de plan unitar de înfăţişare cît se poate de corectă a României [30] în noua ediţie [31] a enciclopediei dv., iar [articolele] să fie prezentate mai întîi principelui nostru. Alteţa [32] Sa, care se interesează cu atîta însufleţire, tocmai de raporturile României [33] cu Germania, indicase [34] el însuşi, ca fiind de dorit, cîteva articole.

Dintre [35] acestea, acum [36] n-au mai rămas decît vreo 5, cu [37] conţinut biografic sumar, care [38] reclamă [39] în mod deosebit titlu, celelalte se pot intercala în titlul general istoric despre România.

Eu [40] înţeleg foarte bine limitarea spaţiului grafic [41], pe care întreprinderea dv. trebuie s-o impună în mod necesar, pentru ca acea nouă ediţie să nu se umfle absolut formal. De acest lucru voi [42] ţine şi eu seamă şi mă gîndesc că pentru noile informaţii trebuie cîştigat spaţiu prin scurtarea, eventual eliminarea celor vechi, devenite [43] neimportante. Pentru tot ce e nou cu privire la România, se va utiliza cel [44] mult o jumătate de pagină de tipar în plus. Acest lucru este însă necesar, ca [45] să nu mai apară unele nepotriviri Dacă, de pildă, în ediţia a 11-a, Bolintineanu figurează, nu însă Negruzzi [46], dacă [47], în volumul supliment, Brătianu este menţionat, Mavrogheni însă nu, este [48] exact ca şi cînd o *Encyclopédie générale* franceză ar prezenta [49] biografii

---

[18] Iniţial: « a dv. ».
[19] Initial: « atîtea dificultăţi ».
[20] Iniţial: « de... l-am ».
[21] Iniţial, în original: « agenţiei mele politice ».
[22] Iniţial: « la Curtea din Berlin ».
[23] Iniţial: « Eu ».
[24] Iniţial: « însă ».
[25] Iniţial: « asupra unui punct /plan/propunere pentru literele ce au mai rămas ».
[26] Iniţial: « pe care v-a ».
[27] Iniţial: « trans.../comunicat ».
[28] Iniţial: « Acel plan fusese, la timpul său/indicat de principele nostru ».
[29] Iniţial: « plan ».
[30] Iniţial: « era parţial/în parte ».
[31] Iniţial: « dv. ».
[32] Iniţial: « De Alteţa Sa însăşi/fusese ».
[33] Iniţial: « noastre ».
[34] Iniţial: « prescrisese ».
[35] Iniţial: « Acestea sînt acum ».
[36] Iniţial: « numai ».
[37] Iniţial: « întrucît celelalte se pot intercala în titlul istoric *[ms. indescifrabil]*. Cele deosebite ».
[38] Iniţial: « pe care ».
[39] Iniţial: « au nevoie ».
[40] Iniţial: « În al doilea rînd, rog să mi se îngăduie a adăuga vreo 4 sau 5 noi articole româneşti ».
[41] Iniţial: « necesară ».
[42] Iniţial: « vreau ».
[43] Iniţial: « şi ».
[44] Iniţial: « în noua ediţie ».
[45] Iniţial: « căci România este un stat care a revenit la viaţă şi, de cînd/ principele său von Hohenzollern, în Europa un /la/ cel puţin cît va dura noua ediţie a dicţionarului dv., la un rol, pentru Germania oricum/ chemată [să joace], dintre statele europene, un rol important în Europa. Atunci trebuie/acum vom ».
[46] Iacob Negruzzi, desigur.
[47] Iniţial: « dacă despre Golescu se vorbeşte, nu se vorbeşte însă despre Catargi ».
[48] Iniţial: « este tocmai/ arată lipsa măsurii juste/ că tocmai măsura justă, plină de tact, şi tactul pe care altminteri le-a adăugat peste tot excelenta dv. lucrare, la România nu le-a folosit. Este ».
[49] Iniţial: « prezente şi la aceasta/ că ».

graphien über[49] *Windhorst (Meppen) und Spielhagen brächte*[50], *dagegen Lasker und Gustav Freytag ganz überginge*[51].

Die[52] *5 neuen, nach jenem*[53] *Plane aufzunehmenden Artikel sind:*

Kogalnitschano (wenn er nicht schon bisher unter C *erschienen ist; er selbst schreibt sich mit*[54] K, *obgleich wir* K *in unserer lat.*[55] *Orthographie sonst nicht haben),*

Majorescu,
Maurojeny,
Negruzzi,
Rosetti.

Ich habe Ihnen dies etwas weitläufig auseinandergesetzt, weil leider[56] *auch mein Name unter den vorgeschlagenen*[57] *vorkommt*[58]. *Aber ich spreche ja hier nicht als Privatmann, sondern im*[59] *allgem. Interesse der Kenntnis des rumänischen öffentlichen Lebens*[60], *in seiner Beziehung zu Deutschland und da müssen*[61] *persönliche Rücksichten schweigen.*[62]

Zum Schlusse die Bemerkung, daß unser Land, offiziell Rumänien (und nicht Romänien) heißt, und[63] *in der*[64] *neuen Auflage auch so aufgeführt*[65] *werden muß.*

Mit vorzüglicher Hochachtung

Ihr ergebener[66]

T.[67] MAJORESCU
(nicht *C*, wie ich im Mitarbeiter Verzeichnis der 11. Auflage stehe).

P.S. Ich bitte[68], *mir die neueste Auflage des* Conv. Lexicons *soweit sie erschienen und weiter*[69] *erscheint, aber bandweise*[70] *und gebunden, zusenden zu wollen. Wird die alte Auflage zur teilweisen Zahlung*[71] *angenommen? Ich habe sie seiner Zeit auch von Ihnen bezogen und ebenfalls*[72] *gebunden.*

---

[49] *Inițial:* brächte und dabei die / daß.
[50] *Inițial:* Arti....
[51] *Inițial:* außer Acht liesse.
[52] *Inițial:* Die 5 neuen kurzen / nach dem erwähnten Plane aufzunehmenden Artikel, die ich übrigens nach / zugleich mit den anderen Rumänien betreffenden, nach / aus einem Besprech... / seiner Zeit mit unserem Fürsten selbst verabredeten Plan bezeichnet / festgestellt wurden, sind.
[53] *Inițial:* dem.
[54] *Inițial:* übrigens.
[55] *Inițial:* neuen.
[56] *Inițial:* eben.
[57] *Inițial:* bei / von Fürsten.
[58] *Inițial:* auch.
[59] *Inițial:* als.
[60] *Inițial:* Kenntnis.
[61] *Inițial:* wäre wohl persönl. Ziererei nicht / wohl schlecht am Platze.
[62] *Pasajul următor anulat:* Unbedingt müßte auch Catargi figurieren *[anterior:* auch darunter*]*. Vielleicht ist es auch / haben Sie ihn schon aufgenommen in dem bisher Gedruckten / Erschienenen; wenn nicht, ist es jetzt / natürlich zu spät, da ja wohl / *C* zu Ende gedruckt ist / sein wird.
[63] *Inițial:* und die.
[64] *Inițial:* der / Ihrer.
[65] *Inițial:* als Rumänien.
[66] *Continuarea anulată:* (und nicht *C*).
[67] *Inițial:* Titus.
[68] *Inițial:* erbitte.
[69] *Inițial:* noch.
[70] *Inițial:* in gebunden.
[71] *Inițial:* natürlich mit Abzug, an Zahlungsstatt.
[72] *Inițial:* auch.

germane [50] despre Windthorst (Meppen) [51] și Spielhagen [52] și, dimpotrivă, i-ar omite [53] complet pe Lasker [54] și pe Gustav Freytag [55].

Cele [56] 5 articole noi de inclus potrivit acelui [57] plan sînt:

Kogălniceanu (dacă nu a și apărut pînă acum la litera C); el însuși se scrie cu [58] K, deși noi nu avem litera K în ortografia noastră latină [59],

Maiorescu,

Mavrogheni,

Negruzzi [60],

Rosetti [61].

V-am expus aceste lucruri oarecum amănunțit, pentru că, din păcate [62], și numele meu apare printre cele propuse [63]. Dar eu nu vorbesc aici ca un particular, ci în [64] interesul general al cunoașterii vieții publice românești, în raporturile ei cu Germania, și atunci considerațiile [65] personale trebuie să tacă [66].

În încheiere, atrag atenția că țara noastră se numește oficial *Rumänien* (și nu *Românien*), iar [67] în [68] noua ediție va trebui prezentată [69] tot astfel.

Cu deosebită stimă,

al dv. devotat [70]
T. [71] MAIORESCU

(nu *C*, cum stă scris în lista colaboratorilor celei de-a 11-a ediții)

P.S. Vă rog [72] să binevoiți a-mi trimite noua ediție a *Dicționarului Enciclopedic* atît cît a apărut și apare în continuare [73], dar în volume și [74] legat. Se primește vechea ediție cu plata [75] parțială? La timpul său, am obținut-o de la dv. și, de asemenea [76], legată.

---

[50] Inițial: «din Germania de Nord».

[51] L. Windthorst (1812—1891), om politic german, conducător al partidului catolic, adversar al lui Bismarck.

[52] Friedrich Spielhagen (1829—1911), scriitor german cu cel mai mare succes de public în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Numeroasele sale romane sociale oglindesc întreaga problematică a vremii de pe poziții liberal-postrevoluționare. Cu vremea, opera lui a fost dată uitării.

[53] Inițial: «i-ar trece cu vederea».

[54] Eduard Lasker (1829—1884), om politic german, publicist și orator remarcabil, cofondator al partidului național-liberal, adept al unității naționale și al libertății constituționale, adversar al lui Bismarck.

[55] Gustav Fraytag (1816—1895), reprezentant literar al burgheziei germane bogate și cultivate, autor de romane și comedii.

[56] Inițial: «Cele 5 noi, scurte/articole ce urmează a fi primite potrivit planului amintit, pe care eu, de altminteri, după /odată cu celelalte privitoare la România, în urma/ dintr-o convorbire/ indicate [în] planul stabilit la timpul său împreună cu însuși Principele nostru/ stabilite, sînt».

[57] Inițial: «[planu]lui».

[58] Inițial: «de altfel».

[59] Inițial: «nouă».

[60] Iacob Negruzzi.

[61] Teodor Rosetti.

[62] Inițial: «tocmai».

[63] Inițial: «propuse la/ de Principe».

[64] Inițial: «ca».

[65] Inițial: «fasoanele personale n-ar fi, desigur/ nelalocul lor».

[66] Pasajul următor anulat: «Catargi ar trebui să figureze neapărat *[anterior:* «printre aceștia»*]*. Poate că este și/ l-ați și introdus în ceea ce s-a tipărit pînă acum/ a apărut; dacă nu, este acum/ desigur prea tîrziu, deoarece/ *C* este tipărit complet/ va fi».

[67] Inițial: «și [noua]».

[68] Inițial: «[noua] dv.».

[69] Continuarea inițială: «ca România».

[70] Continuarea anulată: «(și nu *C*)».

[71] Inițial: «Titus».

[72] Inițial: «Îmi îngădui».

[73] Inițial: «încă».

[74] Inițial: «legate».

[75] Inițial: «firește, cu scădere în ștatul de plată».

[76] Inițial: «tot».

V. MĂRTURII DIN CONTEMPORANEITATE

Dimitrie Șt. EMILIAN

Amintiri despre poet

CU VREO DOUĂZECI DE ANI ÎN URMĂ, AM găsit, la un moment dat, uitat în fundul unui sertar de la biroul soției mele, manuscrisul unor amintiri intitulate *Ce mi-au văzut ochii în casa părinților mei*. Erau niște amintiri din anii copilăriei de la Iași ale ing. Dimitrie Emilian, decedat, tatăl soției și care, în parte, erau scrise cu creionul într-un caiet, parte în mod separat. Întrucît timpul nu mi-a permis la acea dată să le dau importanța cuvenită, încerc să o fac în prezent. Aceste amintiri ale ing. Dimitrie Emilian sînt deosebit de interesante pentru descrierea vieții societății intelectuale a Iașului din acea perioadă.

Ing. Dimitrie Emilian s-a născut în Iași, în anul 1878, și a decedat la București în anul 1962. A absolvit Școala superioară de mine de la Paris și a lucrat în sondaje miniere, a fost șef al Regiunii IV miniere, lucrînd și în minister, la Serviciul industriei și brevetelor. În anii 1911—1920, a fost directorul industriei din Ministerul Industriei și Comerțului. Cu preocupări de cercetare în domeniul frigotehniei, a înființat Institutul Român al Frigului, asociație fără scop lucrativ, compusă din oameni de știință, al cărei președinte a fost.

Părinții săi erau la origine ardeleni, stabiliți ulterior la Iași. Tatăl său, inginer și arhitect, cu o diplomă obținută la Viena cu premiul I, a fost participant la Revoluția de la 1848 din Transilvania, de unde, urmărit de autoritățile maghiare, s-a refugiat în Muntenia. Chemat de caimacamul Vogoride în Moldova, este numit profesor la „Academia Mihăileană" din Iași. În 1860, cînd Cuza Vodă înființează prima universitate din țară, Universitatea din Iași, trece aici și, împreună cu Simion Bărnuțiu, Ion Pop, Ștefan Micle și alți cărturari ardeleni, pune bazele acestei universități.

Cornelia și Ștefan Emilian, părinții lui Dimitrie.

Soția acestuia, Cornelia Emilian, mama ing. Dimitrie Emilian, este cunoscută ca o pioneră a mișcării feministe din România, la inițiativa ei luînd naștere prima asociație de femei din țară ce proclama dreptul la muncă al femeii și emanciparea ei politică. Ea înființează în anul 1867 Reuniunea Femeilor Române din Iași, care stă la baza primei școli profesionale de fete, iar în anul 1895, Liga femeilor din România, afiliată la „Uniunea universală a femeilor", care-și avea sediul în propria sa locuință. Scriitoare și conferențiară desăvîrșită, este în același timp și inițiatoarea unei serii de acțiuni, prea puțin cunoscute, pentru care ne vom face o datorie, aducîndu-le cu timpul la cunoștință.

ULTIMII ANI DE VIAȚĂ AI LUI MIHAI EMINESCU (1887—1889)

Mare zarvă în casa noastră. Vine Eminescu! Era pe la începutul lui iulie în anul 1887, pe cînd marele nostru poet trăia la Botoșani, bolnav și în sărăcie, împreună cu sora sa, Henrieta.

La Iași, în urma inițiativei mamei mele, Cornelia Emilian, și cu concursul tineretului de la școala de Belle Arte din Iași, din care făcea parte și sora mea cu numele tot de Cornelia Emilian, și al publicului binevoitor, s-au adunat fonduri pentru a veni în ajutorul poetului.

În urma avizului medicilor din Botoșani, Eminescu urma să fie trimis la băi, în străinătate, pentru căutarea sănătății. În drum spre străinătate, însă, marele poet însoțit de sora sa și de doctorandul Focșa (absolvent al Facultății de medicină cu examenul de doctor încă netrecut), a trebuit să se oprească mai întîi la Iași, unde, la stăruința părinților mei, să fie supus unui consult cu medicii de aici, urmînd a fi găzduit în casa noastră. De aici și zarva produsă cu pregătirile ce aveam de făcut pentru a găzdui pe poet și însoțitorii săi, în total trei persoane.

Părinții mei, care se ocupau îndeaproape de această găzduire, au dispus ca salonul nostru să fie transformat în dormitor pentru poet și însoțitorul său, iar Henrieta găzduită în iatacul (dormitorul) mamei mele. Zis și făcut.

În ziua de 13 iulie 1887 au sosit toți trei cu trenul de Botoșani de după prînz.

Eu eram tocmai la început de vacanță. Trecusem din clasa a III-a în a IV-a primară. Obținusem premiul I, iar acum jucam cu băieții în curtea bisericii Vovidenia, de peste drum de noi, oina, frumosul joc cu mingea, atît de mult răspîndit în Moldova în acea vreme. După joacă am venit într-un suflet acasă să văd pe Eminescu. Atît de mult auzisem vorbindu-se în casa noastră de Eminescu, de marele Eminescu, de marele poet Eminescu, sau de marele nostru poet, încît, în mintea mea de copil, Eminescu îmi apărea ca ceva uriaș, ceva confuz în capul meu, dar ceva mare și impunător.

Am intrat în casă ca un vînt și tocmai în camera în care se aflau poetul, sora sa, doctorandul Focșa și mama mea, pe care văzînd-o, cea dintîi și neobservînd pe ceilalți, îi strig:

— Mamă, a venit Eminescu?

— Da, uite-l pe domnul Eminescu, îmi răspunde mama arătîndu-mi-l cu mîna.

Întorsei capul, puțin rușinat și intimidat și, în adevăr, văd că în fotoliul de lîngă

Una din aceste acțiuni este și aceea dusă în sprijinul poetului Mihai Eminescu, pe cînd acesta se afla la Botoșani, trăind în lipsuri și bolnav, împreună cu sora sa Henrieta. În capitolul *Ultimii ani de viață ai lui Mihai Eminescu (1887—1889)*, pe care îl redăm alături, ing. Dimitrie Șt. Emilian ne descrie cum l-a cunoscut pe marele poet în casa părinților săi. Socot interesante cele spuse de acesta, întrucît ni-l prezintă pe Mihai Eminescu în acei ultimi ani de viață și de suferință ai săi, astfel cum copilul de atunci l-a cunoscut. Se mai poate vedea, de asemenea, și felul cum a fost organizat ajutorul ce i s-a dat, — lucruri spuse de unul ce a trăit în mijlocul acelor evenimente — fie direct, fie prin părinții săi, ajutor pornit la inițiativa și sub conducerea Corneliei Emilian. Mai mult chiar, prin cele spuse de ing. Dimitrie Emilian, se pot restabili și unele erori din istoria literaturii noastre la adresa «binefăcătorilor» lui Mihai Eminescu care au pus-o într-o lumină falsă pe Henrieta, sora poetului. În acești ani tragici, ea s-a devotat total îngrijirii fratelui său, fără nici un alt interes personal.

Radu HRISTEA

uşa prin care am trecut, şi din care cauză nu l-am observat, sta un domn tăcut cu o figură blajină şi mustaţa groasă, nicidecum uriaş, cum mi-l închipuisem; mă priveşte, nu-mi zice nimic; intervine sora sa:

— Uite, Mihai, e băieţelul doamnei Emilian.

— Da? răspunse el: dete puţin din cap şi-mi surise; un surîs melancolic al unui om suferind.

După ce am zis bună-ziua la toată lumea, o aud pe Henrieta spunînd fratelui său:

— Mihai, ţi-e sete, vrei puţină apă? Răspunsul fu afirmativ, dar numai dînd din cap; sora sa numai privindu-l ştia ce doreşte.

În tot timpul conversaţiei celor prezenţi, Eminescu nu a spus nici un cuvînt.

Henrieta Eminescu sta pe canapea, avînd alături două proteze de metal, căci era paralitică sau oblogită, cum zicea dînsa, de la vîrsta de cinci ani.

Era interesant să vezi pe această femeie tînără umblînd sprijinindu-se de un baston şi tîrîind, cu picioarele, cele două proteze de metal, cinci oce de fier, cum zicea dînsa.

Pac! Pac! Pac! era zgomotul paşilor săi. Foarte inteligentă, vorbăreaţă, multă asemănare la figură cu fratele său.

Seara, înainte de culcare, am stat şi eu la sindrofie în iatacul mamei mele, mama cu mine şi cu Henrieta, care după ce istorisea mamei cele pătimite cu boala fratelui său, ne vorbea şi de poeziile lui, între altele, îmi amintesc, spunîndu-ne că poezia *Călin* e o poezie auzită de Eminescu, nu-mi amintesc bine de la cine, mi se pare de la o maică din Mănăstirea Agafton. Apoi ce distracţie pentru mine, Henrieta m-a învăţat să imit cotcodăcitul şi rîrîitul găinei, precum şi cîntecul cocoşului, pe care ea le imita foarte bine, pentru hazul nostru.

A doua zi dimineaţa, la ora 11, avu loc la noi consultul medicilor din Iaşi. Cum venise vacanţa şi unii dintre ei urmau a pleca în concediu, totuşi, şi-au amînat plecarea, numai pentru a asista pe poetul bolnav şi aceasta în mod cu totul dezinteresat. Frumos gest din partea lor. Consultul avu loc în salonul transformat în dormitor în care erau găzduiţi Eminescu şi Focşa. Au luat parte la acest consult: dr. Botez, dr. Riegler, ambii profesori la Facultatea de medicină din Iaşi; dr. Filipescu, medic şef al oraşului Iaşi; dr. col. Otroba, şeful serviciului sanitar al Corpului IV Armată, care-şi aveau reşedinţa la Iaşi.

Medicii au opinat ca Eminescu să fie trimis în străinătate, la Băile Halle--Austria, iar în drum, la Viena, să fie supus unui consult de specialişti. Ca seninătate, l-au găsit destul de bine; avea numai nişte ulceraţii la picioare datorită boalei sale.

În ziarul „*Liberalul*“ din 18 iulie 1887, a apărut o dare de seamă asupra acestui consult. Tot atunci, sora mea, care făcea parte din Comitet şi avea însărcinarea de casieră, arătînd că în urma sumelor venite, prin listele de subscripţie, se dispunea de un fond de 2367 lei, s-a găsit că erau bani suficienţi pentru plecarea poetului în străinătate.

În ziua de 15 iulie dimineaţa, poetul împreună cu sora sa şi doctorandul Focşa, au plecat din Iaşi. La Vereşti s-a despărţit de sora sa, care se înapoia la Botoşani, iar el cu însoţitorul său şi-au continuat drumul la Viena. Sora sa fiind paralitică, urma să plece la băile de la Lacul Sărat.

De la Băile Halle, poetul trimise tatălui meu următoarea scrisoare din 26 august 1887:

« *Stimate Domnule,*

Am primit scrisorile D[umnea]Voastră de-mpreună cu 225 fiorini, din care scrisori am putut vedea cu bucurie interesul ce binevoiţi a-mi purta. În urma băilor făcute pîn-acum mă simt mai bine şi fiindcă doctorul crede că o lună de cură este de ajuns, vom pleca la finele lunii acesteia. Sosind la Iaşi voi avea plăcuta ocasiune de a vă mulţumi pentru bunăvoinţa ce-mi acordaţi.

Rămîn cu toată stima al D[umnea]voastră devotat

M. EMINESCU »

Multă mișcare a fost în casa noastră, în tot timpul cît a durat ajutorul dat lui Eminescu, în cursul anilor 1887—1888 și ceva din 1889, căci el a murit în iunie 1889. Din casa noastră au plecat 500 liste de subscripții, prin care publicul era rugat să subscrie nu mai mult de 10 bani pentru ajutorul marelui poet. La expedierea acestor liste în toată țara, a contribuit și umila mea persoană: fiind școlar în clasa a IV-a primară, aveam caligrafia destul de frumoasă pentru a putea scrie adrese ca: D-lui Prefect al Județului X, sau D-lui Primar al orașului Y etc., împrăștiind astfel aceste liste în toată țara, apoi alergam la poștă cu expedierea lor.

Publicul, în genere, a răspuns binevoitor, mai ales tineretul, studențimea, dar au fost și liste înapoiate goale, neavenite, din partea unor prefecți sau bogătași. Pe măsură ce soseau listele cu sumele subscrise, se comunica presei. La Iași era ziarul „*Liberalul*", care publica orice informație referitoare la Eminescu.

Îmi amintesc de Petre Liciu, fruntaș al teatrului nostru, pe atunci elev al Liceului Național din Iași, care venise cu 40 de lei strînși pe listele lui.

— Bravo ție, Petrache, ai făcut o treabă bună! îi zise mama, iar în ziarul „*Liberalul*" din 4 iunie 1887 apăru la informații: « Pînă la data de 5 iunie 1887, s-a strîns suma de lei 1126 și 30 bani cu listele de subscripție: P. Liciu, elev la Liceul Național, 3 liste cu nr. 31, 35, 38, cu 40 lei. Prefectul de Brăila cu 10 liste, unele cu un total de lei 11,90, altele cu un total de lei 85,70. În general fiecare listă produce 10, 40, 100 lei; iar pînă la data de 14 iulie 1887, s-a adunat fondul de 2367,35 lei semnalat mai sus, ce a făcut posibilă plecarea poetului în străinătate. Pe lîngă ajutorul adus prin listele de subscripție, au mai fost organizate și cîteva concerte, unul de D-na Emilia Humpel (sora lui Maiorescu), alte două de mama mea, din care unul cu D-ra M. Harhaz la pian, altul cu D-na Jecu—canto. Acest din urmă concert a dat loc la multe discuții și comentarii, căci D-na Jecu era o înfocată socialistă, dar cu o voce frumoasă și școală muzicală.

Îmi amintesc că se vorbea și de ajutoare date și de persoane particulare, în bani bineînțeles, ca C. Mille, V. G. Morțun, W. Humpel, apoi de concursul dat de un fin al părinților mei, A. Sc. Savul, inginer șef al orașului Iași, și al D-rei Adela Andrei, mai tîrziu D-nă Proca, cu distribuirea listelor de subscripție.

Toată această organizare de ajutor pentru marele poet era condusă de Cornelia Emilian și un comitet. Fiind vorba de strîngerea banului public pentru a veni în ajutorul poetului, nu lipseau nici controalele, nici verificările tuturor veniturilor și cheltuielilor, totul se făcea cu piese justificative și chitanțe. La început, însărcinarea de casieră a avut-o sora mea, dar mai tîrziu, ea plecînd în străinătate, la Paris, pentru a-și continua studiile de pictură, a fost numită casieră d-ra Weitzecker. Pentru orice sumă primea Henrieta, trimetea chitanță și listă de cheltuieli. În casă se vorbea de seriozitatea și corectitudinea Henrietei în ce privește întrebuințarea banilor. Marele poet avea însă cusurul de a fi foarte cheltuitor, de aceea nu i se dădeau bani pe mînă, el nu aprecia valoarea banilor, nici condițiunile în care i se procurau. În timpul boalei, cînd se simțea mai bine și avea și permisiunea medicului să iasă din casă, dacă avea bani la el și se mai întîlnea și cu prieteni care-l invitau la un pahar de vin, el cheltuia fără socoteală, iar a doua zi se simțea rău cu sănătatea, spre marea supărare a Henrietei și a dr. Isac, un prieten al familiei Eminescu, complet dezinteresat în căutarea bolnavului; acesta se înfuria și o mustra tot pe Henrieta. S-a întîmplat într-o zi, ca într-o asemenea împrejurare, Eminescu să cheltuiască suma de 200 lei. Mare i-a fost însă surpriza, cînd primi de la Iași o scrisoare prin care i se cerea justificarea cheltuielilor. El spuse atunci surorii sale: « Oare cum să-i scriu (adică mamei mele) să nu înțeleagă că am cheltuit 200 de franci, nu știu zău cum am făcut aceasta, îmi ies întotdeauna niște oameni înainte și eu nu sînt în stare a-i refuza, cînd mă cheamă între ei » (*Scrisoarea LXX*, din 8 febr[uarie] 1888).

Aceste întîlniri cu prietenii erau contra prescripțiilor medicale și făceau numai rău bolnavului. Tratamentul bolii poetului în acea vreme avea la bază mercurul, băi de sulf, iod, ceva medicamente interne, apoi viață liniștită, fără nici un fel de emoții,

și ceva dietă. Fricțiunile și băile cel puțin trei ani de zile, zicea dr. Isac. De toate acestea avea grijă sora sa și dr. Isac. Tratamentul costa scump din cauza medicamentelor foarte scumpe, iar un om de serviciu costa 50 lei lunar. Dr. Isac nu primea nimic, i se plătea numai birja cu care venea, fiind bătrîn și suferind. Este de reținut faptul că în tot timpul cît a fost Eminescu îngrijit (1887—1889) de sora sa și în cura dr. Isac, nu a mai avut nici un acces de nervi, ceea ce evidențiia o îmbunătățire a stării lui de boală. Era însă lipsit cu desăvîrșire de voință, seninătatea însă și-a păstrat-o după cum au constatat și doctorii în consultul de la Iași, cînd bolnavul se găsea după trei luni de tratament al dr. Isac. Această îmbunătățire a făcut ca Eminescu în acest timp să mai poată scrie cîteva poezii. O scrisoare a Henrietei din 18 octombrie 1887 făcea cunoscut mamei mele că «Mihai e foarte bine și s-a apucat de lucru mai serios ca oricînd, în curînd îl veți vedea publicat în „*Convorbiri*“ ». Mai tîrziu a scris o piesă de teatru, se pare că e *Lais* (o traducere) și care urma să fie reprezentată la București în iarna anului 1888 (scrisoarea Henrietei din 25 septembrie 1888). Dintre aceste poezii, a fost una intitulată *Recunoștință*, dedicată sorei mele, dar care s-a pierdut, sau a fost mai degrabă distrusă, căci iată ce scrie Henrieta mamei mele, la 28 mai 1888, referitor la această poezie: «De va eși de sub tipar poezia *Recunoștință*, poate nu se va pune intitulația — dedicată D-rei Cornelia Emilian — ci numai *Recunoștință*, apoi să știți bine că este pentru fiica Dvs. pe care de o vor tăgădui, eu mă oblig a vă o da scrisă de Mihai cu creionul și persoanele care cunosc scrisoarea lui o vor descifra, fiindcă am văzut-o îndrăcită, (e vorba de Veronica Micle), cînd a cetit scrierile lui Mihai cele din urmă, zicînd cu un zîmbet luător de rîs: «O facere de bine, pînă la tine, Mihai, n-a fost poetizată». El însă a răspuns liniștit, că așa a fost «inspirat». Dispariția acestei poezii deci se explică.

Cît timp Eminescu a fost îngrijit de sora sa și de dr. Isac și a dus o viață liniștită la Botoșani, erau speranțe că îmbunătățirea sănătății lui să facă progrese. Poetul se simțea destul de bine, pentru a se gîndi la ocuparea unui post, iar Henrieta într-o scrisoare spune că era vorba să i se ofere un post mai însemnat. Trei ani de tratament medical, după dr. Isac, l-ar fi pus pe picioare. Din nenorocire însă acest tratament a fost întrerupt, căci în aprilie 1888, Veronica Micle veni la Botoșani, și-l luă cu dînsa la București. Tratamentul fiind întrerupt, boala a revenit mai tîrziu, iar la 15 iunie 1889 Eminescu moare. Moartea poetului anunțată la Iași prin ziarul „*Drapelul*“, precum și scrisoarea de desperare a sorei lui trimisă mamei mele ne-au impresionat adînc, atît pe noi, cît și pe cunoscuții și prietenii noștri. *A murit Eminescu ! Bietul Eminescu !* Își închipuie oricine că nu au lipsit nici comentariile asupra vieții și suferinței genialului poet, uriaș al gîndirii și rege al cugetării, mort în împrejurări tragice.

Organizarea ajutorului, oferit lui Eminescu, a dat naștere la o corespondență între poet, sora sa, părinții săi și sora mea. Toată această corespondență a fost publicată în 1892 de Editura „Șaraga“ din Iași și a fost reprodusă în *Studii și documente literare*, vol. IV, de către I. E. Torouțiu. Scrisorile originale le-au remis Academiei R.P.R., în 1948. Din aceste scrisori reiese:

Marea dragoste ce avea Henrieta pentru fratele său și grija de sănătatea lui. «Repet, scrie ea, că voi să trăiesc pînă voi vedea pe Mihai sănătos, de acolo vă las lumea vouă...» (*Scrisoarea LI*/1 aprilie 1888 către C[ornelia] E[milian]). Este de admirat și de compătimit cum această infirmă îngrijea pe fratele său servindu-l cu tot ce avea trebuință și uneori făcîndu-i chiar dînsa fricțiunile ordonate de doctor. De aceea și poetul își dă seama de marele ajutor ce-l avea de la sora sa, așa încît, cînd ea a fost bolnavă de o răceală, el, la rîndul său, fiind mai bine în acel timp, s-a ocupat de îngrijirea ei, căci îi era frică să nu o piardă (Scrisoarea H[enrietei], către C[ornelia] E[milian]).

Dorința Henrietei era să locuiască la Botoșani cu fratele său într-o casă proprie, cumpărată pe numele fratelui său și să-l îngrijească. Din nefericire aceasta nu s-a putut realiza. După plecarea poetului cu Veronica Micle la București și revenirea bolii

lui, dorința Henrietei era de a trăi restul vieții sale la Iași, « cuibul inteligenței și al culturii », după cum scrie dînsa mamei mele, « să fiu și eu în mijlocul persoanelor ce vin la mata și nu în Botoșani, unde sînt bogătași, oameni lipsiți de inimă, de bogăție intelectuală, numai cu fumuri de boieri mari » (Scris[orile] Henrietei din 7 și 24 martie 1889). Tot din aceste scrisori mai reiese respectul, considerațiunea și recunoștința ce purta poetul și sora sa părinților mei, Ștefan și Cornelia Emilian.

Iată mai jos, numai cîteva crîmpeie din scrisorile lor: cele dintîi începeau cu « stimată Doamnă » sau « stimată Domnișoară », pentru ca mai tîrziu Henrieta, considerînd pe maică-mea ca pe o adevărată mamă, să i se adreseze cu « scumpă mamă » iar surorii mele cu « scumpă surioară »... « pot să-ți scriu cîteva linii matale, care mi-ai permis de mult a vă zice mamă, dulcele cuvînt pe care nu l-am cunoscut niciodată ». (Scris[oarea] 34 a H[enrietei] din 3 ian[uarie] 1888)... « eu sînt convinsă că vindecarea lui și fericirea mea va fi complectă, cînd voi trăi aproape de Dvs., binefăcătoarea noastră (Scri[soarea] XXVI din 26 noiembr[ie] 1887)... « acest om vă datorește viața și prin însănătoșirea lui și prin ce a mai scris »... (Scris[oarea] H[enrietei] — XLIV din 27 febr[uarie] 1888) ... « în toate privințele ești bunătatea personificată, cu care te-a împodobit Dumnezeu sau natura » (Scris[oarea] LVII a H[enrietei] din 28 sept[embrie] 1888)... « numai atîta doresc să-l văd vindecat și de are el vre-un noroc pe lume, apoi sînteți Dv. care mi-ați înlesnit a-l căuta (Scris[oarea] LXXII a H[enrietei] din 4 febr[uarie] 1888) ... « cuvintele matale sînt sfinte pentru amîndoi » (Scris[oarea] XLIV din 27 febr[uarie] 1888).

Scrisoarea Henrietei către sora mea: « Scumpă surioară... Mihai ți-a făcut o poezie dedicată D-rei Emilian. În semn de recunoștință ce ți-o poartă, de bunăvoința ce ai avut contribuind la ajutorul din care și-a cîștigat sănătatea » (Scris[oarea] XL a H[enrietei] din 2 ian[uarie] 1888).

Iar Eminescu spune surorii sale Henrieta: « Cum am stat eu în Iași și nu am cunoscut bunătatea acestei familii » (Scris[oarea] XXI a H[enrietei] din 10 decembr[ie] 1887). Poetul își încheie scrisorile către Cornelia Emilian totdeauna cu « respectuoase sărutări de mîini », tot astfel și sora sa, care la urmă mai adaugă: « supusă ca o fiică ». Cînd se întîmpla ca Henrieta să fie bolnavă, sau din altă împrejurare să nu poată scrie, Eminescu făcea pe secretarul, îi compunea și-i scria cu mîna lui scrisorile, pe care totdeauna le începea cu « scumpă mamă », iar Henrieta numai le semna. Tot din aceste scrisori se mai constată dificultățile întîmpinate de poet pentru obținerea unei pensii, și supărarea ce-i cauza Henrietei prezența Veronicăi Micle, pe care ea o considera ca o nenorocire pentru fratele său; tot astfel și pentru doctorul Isac, care recomanda bolnavului o viață liniștită. De aici provine sursa denigrărilor la adresa Henrietei și a binefăcătorilor săi.

Am-găsit de cuviință să așternpe hîrtie aceste amintiri în legătură cu ultimii ani de viață și de suferință ai marelui poet, deoarece acum, la vîrsta de 80 de ani, și înainte de a încheia bilanțul vieții mele am crezut că am o datorie sacră să restabilesc adevărul și să nu las ca insinuările neadevărate ale unor scriitori și istoriografi la adresa binefăcătorilor și a sorei lui Eminescu să-și facă drum în cursul anilor, în istoria literaturii acestei țări. Sînt inginer și disciplina științifică mă obligă a cerceta adevărul și a-l restabili. Oricît de frumoasă ar fi forma literară prin care se exprimă un neadevăr, acesta tot neadevăr rămîne, trebuie înlăturat și restabilit.

În cartea sa, *Viața lui Eminescu*, pag. 435, Gh. Călinescu, vorbind de mișcarea studenților de la Belle-Arte din Iași, pentru a veni în ajutorul poetului, spune: « ... sufletul acestei inițiative era de fapt Cornelia Emilian, femeie autodidactă și ambițioasă [?!] pe care se pare o împingea fapta cea bună și dorința de a face în ciuda Veronicăi Micle pe care nu o putea suferi ». Iată un neadevăr! Provenit, cred, din lipsa unei documentări sericase, sau din informații tendențioase, din partea acelora a căror viață nu se împăca cu austeritatea Corneliei Emilian și cu principiile sale de etică socială manifestate prin scrieri și în societate. Nu! Nici ambiție, nici un sentiment

atît de meschin, de a face în ciuda cuiva, au împins-o la fapta bună, ci altruismul acestei femei, spiritul de a veni în ajutorul celor săraci şi suferinzi; nemulţumirea ce avea de nedreapta alcătuire a societăţii omeneşti, care împarte lumea în sătui şi flămînzi, a făcut-o ca timp de 40 de ani, ea să lupte pentru un «mai bine social» şi să ia şi alte iniţiative în scop de ajutor social. Activitatea ei pe acest teren începe de la 1865. (Vezi în *Studii şi documente literare*, vol. IV de I. E. Torouţiu, pag. XLVII), „*Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială*", anul I, nr. 1—3, pag. 70; Anselme Remer: *Femei celebre*, pag. 550). Ziarul „*Evenimentul*" din Iaşi, la 6 august 1910, în *Necrolog*, menţionează cu ocazia decesului acesteia: «Cornelia Emilian are dreptul la pagina sa în istoria socială a acestei ţări». În *Studii şi documente literare*, vol. IV, la pag. XLVII, prof. I. E. Torouţiu spune în legătură cu viaţa lui Mihail Eminescu: «Istoria literaturii române trebuie să însemne cu pietate numele Corneliei Emilian, al doctorului Francisc Isac şi cel al surorii poetului, Henrieta».

Tot în cartea sus-citată, Gh. Călinescu, la pag. 435 şi următoarele, vorbeşte de Henrieta, sora poetului, punînd-o într-o lumină foarte urîtă, ca una ce voia să trăiască pe spinarea fratelui său, să-l exploateze, că dosea banii şi voia să se chivernisească cu o casă, pe care să o cumpere cu banii strînşi din ajutoarele ce veneau poetului.

Iată încă un neadevăr! Totul se făcea cu chitanţe şi liste de cheltuieli sub controlul Comitetului. Se hotărîse a se cumpăra din banii adunaţi şi cu aprobarea Comitetului o casă pe numele lui Mihai Eminescu şi nu pe numele Henrietei şi nici pentru chiverniselile ei. În casă, ea urma să locuiască cu fratele său spre a-l îngriji, deoarece, după doctorul Isac, un tratament serios al bolii ar fi durat cel puţin trei ani. Din nefericire nu au fost la timp toţi banii suficienţi, iar termenul arvunei fiind expirat, casa care costa 4.000 lei, şi aparţinea unei călugăriţe, a fost vîndută cu un preţ mai mare unei alte persoane.

Ce frumos ar fi fost ca din banii adunaţi pentru ajutorul poetului să se cumpere o casă pentru el. Ar fi fost un dar al naţiunii pentru poetul naţiunii. Un asemenea gest îl putea face clasa bogată şi cosmopolită din Botoşani, dar nu l-a făcut, căci nu era în stare să aprecieze cum se cuvine pe cel mai mare poet al poporului român, genialul poet, ea fiind deprinsă a preţui numai geniile altor popoare.

Sărmana Henrieta! pe care Eminescu o aprecia astfel: «Un geniu în felul ei, cu o memorie ca a lui Napoleon I şi cu o înţelepciune cum rar se află». Un suflet nobil, avînd o mare dragoste şi admiraţie pentru fratele său, adaug eu, care am cunoscut-o personal şi o compătimeam cînd o vedeam tîrînd greutatea celor două proteze de metal, avînd întotdeauna grijă ca nimic să nu-i lipsească lui Mihai.

Într-un album artistic, intitulat *Eminescu comemorativ*, Editura „Librăria Nouă", Iaşi, un contemporan scrie despre Henrieta următoarele, cu ocazia vizitei ce a făcut poetului la Botoşani, pe cînd acesta era bolnav: «Biata femeie era paralitică... neavînd servitoare, cînd Mihai o striga era silită să se tîrîie pe brînci pînă la patul lui ca să-l poată servi cu un devotament admirabil». Aceasta a fost Henrieta Eminescu.

Iar acum, încheind aceste amintiri cînd se împlinesc 70 de ani de la tragica moarte a marelui poet şi în curînd 70 de ani de la moartea devotatei sale surori, închin aceste pagini de adevăr memoriei lor. *

* Era, deci, în 1959.

Tapiserie de Lia-Maria ANDREIŢĂ

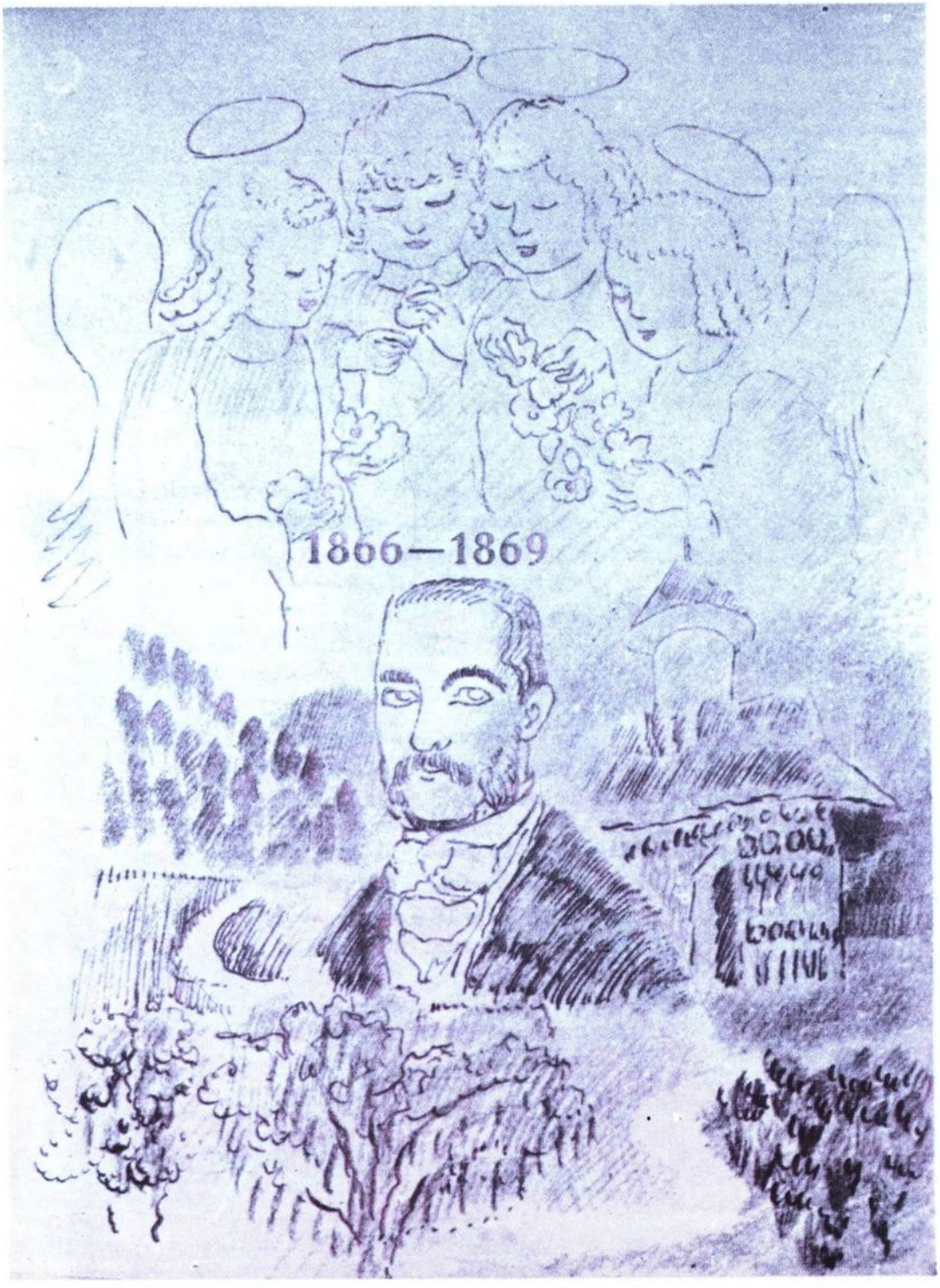

La mormintul lui Aron Pumnul. Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, nesemnat, [1945], p. 251.

Venere și Madonă. **Creioane colorate, 27,7 × 16 cm, semnat în dreapta, jos: « LDB », [1]945, p. 9.**

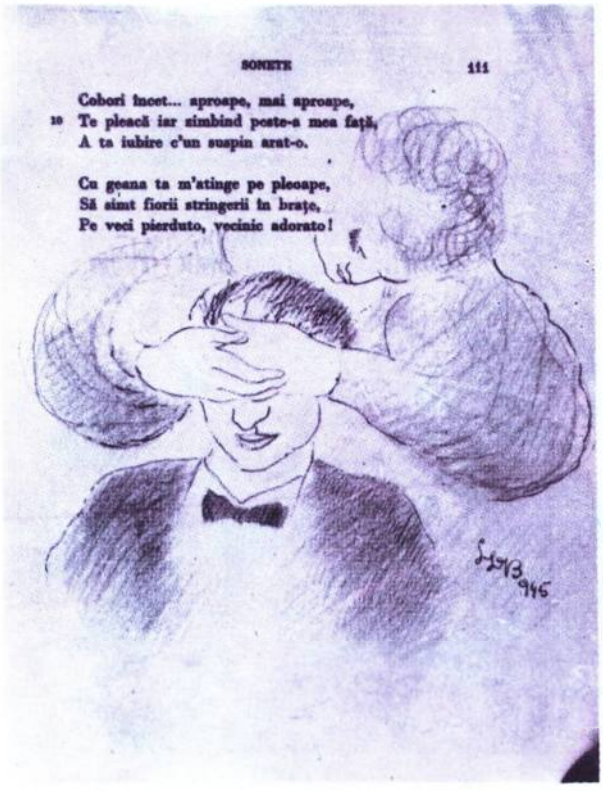
SONETE 111

Cobori încet... aproape, mai aproape,
Te pleacă iar zîmbind peste-a mea față,
A ta iubire c'un suspin arat-o.

Cu geana ta m'atinge pe pleoape,
Să simt fiorii stringerii în brațe,
Pe veci pierduto, veșnic adorato!

Afară-i toamnă. **Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, semnat dr., mijloc: « LDB », [1]945, p. 111.**

Afară-i toamnă. **Creioane colorate, 29,5 × 20,7 cm, semnat dr., jos: « LDB », [1945].**

CĂLIN

GAZEL.

Pe un deal rosare luna, ca o vatră de jeratic,
Rumenind străvechii codri și castelul singuratic
Șiule zmeilor apa, ce eclipsez fugind în ropot —
De departe 'n văi coboară tînguiosul glas de clopot;

Călin (File din poveste). **Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, nesemnat, [1945], p. 65.**

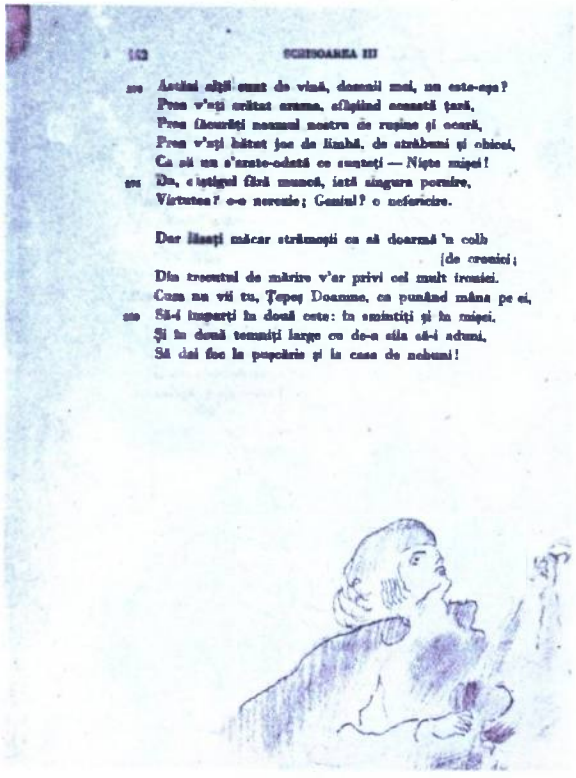

142 SCRISOAREA III

Acelaşi aşchi eunt de vină, domnii mei, nu este-aşa?
Prea v'aţi crătat arama, aflînd această ţară,
Prea ţăcuriţi nasmul nostru de rupine şi ocară,
Prea v'aţi bătut joc de limbă, de strămbaţi şi chinoi,
Ca să nu s'auzie-odată ce auziţi — Nişte mişei!
Da, cuţitul fără mucă, iată singura pornire,
Virtutea? o-o nevoie; Geniul? o nefericire.

Dar lăsaţi măcar strămoşii cu să doarmă 'n colb
[de cronici;
Din trecutul de mărire v'ar privi cel mult ironici.
Cum nu vii tu, Ţepeş Doamne, cu pumnal mâna pe ei,
Să-i împarţi în două cete: în smintiţi şi în mişei.
Şi în două temniţi largi cu de-a sila să-i aduni,
Să dai foc la puşcării şi la casa de nebuni!

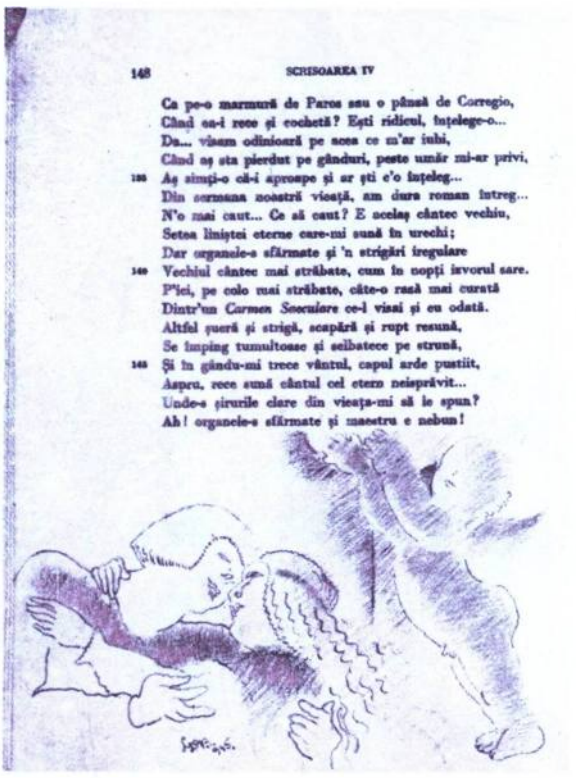

148 SCRISOAREA IV

Ca pe-o marmură de Paros sau o pânză de Corregio,
Când ea-i rece şi cochetă? Eşti ridicul, înţelege-o...
Da... visam odinioară pe acea ce m'ar iubi,
Când aş sta pierdut pe gânduri, peste umăr mi-ar privi,
Aş simţi-o că-i aproape şi ar şti c'o înţeleg...
Din corsmana noastră viaţă, am dura roman întreg...
N'o mai caut... Ce să caut? E acelaş cântec vechiu,
Setea liniştei eterne care-mi sună în urechi;
Dar organele-s sfărmate şi 'n strigări iregulare
Vechiul cântec mai străbate, cum în nopţi izvorul sare.
P'ici, pe colo mai străbate, câte-o rază mai curată
Dintr'un *Carmen Seculare* ce-l visai şi eu odată.
Altfel ţuieră şi strigă, scapără şi rupt resună,
Se împing tumultoase şi seibatece pe strună,
Şi în gându-mi trece vântul, capul arde pustiit,
Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit...
Unde-s şirurile clare din viaţa-mi să le spun?
Ah! organele-s sfărmate şi maestru e nebun!

Scrisoarea IV. Creioane colorate, 21,7 × 16, nesemnat. Jos centru, «LDB» [1]946, p. 148.

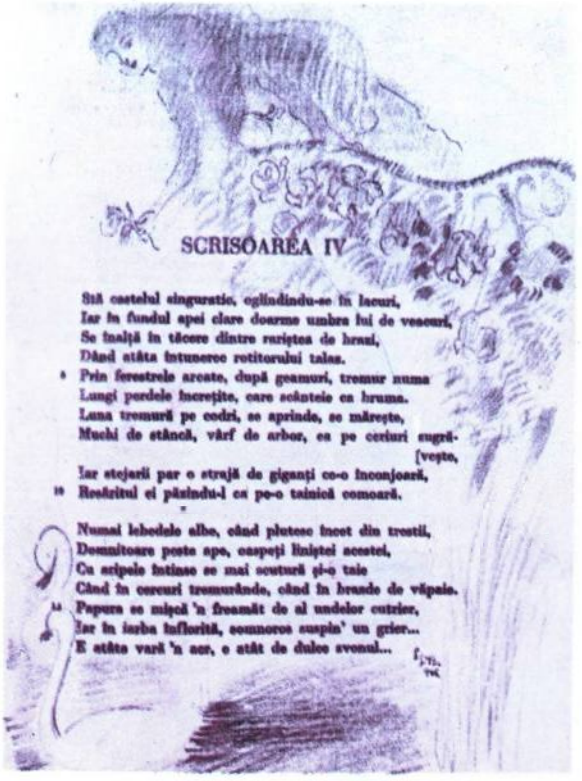

SCRISOAREA IV

Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,
Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri,
Se înalţă în tăcere dintre rariştea de hrasi,
Când atâta întunerec rotitorului talas.
Prin ferestrele arcate, după geamuri, tremur numa
Lungi perdele încreţite, care scânteie ca bruma.
Luna tremură pe codri, se aprinde, se măreşte,
Muchi de stâncă, vârf de arbor, ca pe ceriuri sugrumeşte,
Iar stejarii par o strajă de giganţi ce-o înconjoară,
Reflexul ei păzindu-l ca pe-o tainică comoară.

Numai lebedele albe, când plutesc încet din trestii,
Domnitoare peste ape, ospeţi liniştei acestei,
Cu aripele întinse se mai scutură şi-o tale
Când în cercuri tremurânde, când în brande de văpaie.
Pupăza se mişcă 'n freamăt de al undelor cutrier,
Iar în iarba înfloriţă, somnoros cuspin' un grier...
E atâta vară 'n aer, e atât de dulce svonul...

Scrisoarea III. Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, nesemnat, [1945[, p. 142.

Scrisoarea IV. Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, semnat dr. jos: «LDB», [1]945, p. 148.

LUCEAFĂRUL

A fost odată ca 'n poveşti,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărăteşti,
O prea frumoasă fată.

Şi era una la părinţi
Şi mândră 'n toate cele,
Cum e Fecioara între sfinţi
Şi luna între stele.

Din umbra falnicelor bolţi
Ea pasul şi-l îndreaptă
Lângă fereastră, unde 'n colţ
Luceafărul aşteaptă.

Privea în zare cum pe mări
Răsare şi străluce,
Pe mişcătoarele cărări
Corăbii negre duce.

Îl vede azi, îl vede mâni,
Astfel dorinţa-i gata;
El iar privind de săptămâni,
Îi cade dragă fata.

Cum ea pe coate-şi răzima
Visând ale ei tâmple,
De dorul lui şi inima
Şi sufletu-i se împle.

Şi cât de viu s'aprinde el
În oricâte seară,
Spre umbra negrului castel
Când ea o să-i apară.

* * *

Şi pas cu pas pe urma ei
Alunecă 'n odaie,
Ţesând cu reclle-i scânteI
O mreajă de văpaie.

Şi când în pat se 'ntinde drept
Copila să se culce,
I-atinge mâinile pe piept,
I'nchide geana dulce;

Şi din oglindă luminiş
Pe trupu-i se revarsă,
Pe ochii mari, bătând închişi
Pe faţa ei întreagă.

Luceafărul. Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, semnat stg., mijloc: «LDB», 1945, p. 152.

Luceafărul. Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, semnat stg., mijloc: «LDB», 1945, p. 152.

S-a dus amorul. Creioane colorate, 21,7 × 16 cm., semnat dr., jos: « LDB », [1]945, p. 171.

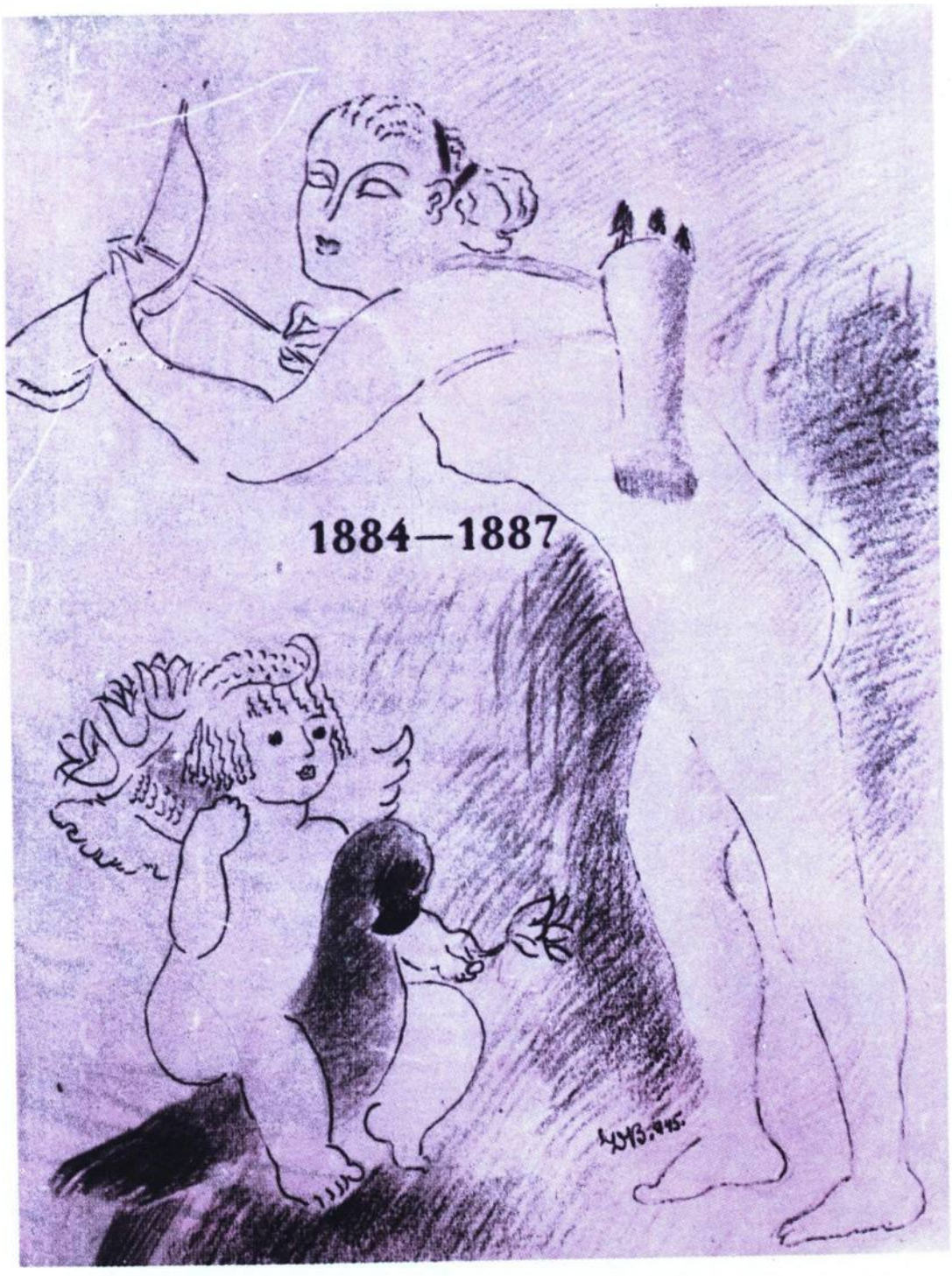

Kamadeva. **Creioane colorate, 21,7 × 16 cm, semnat dr., jos: « LDB », [1]945, p. 221.**

Scrisoarea V. **Creioane colorate**, 21,7 × 16 cm., semnat stg., mijloc: « LDB », [1]945, p. 235.

PROIECT PENTRU ILUSTRAREA LUI EMINESCU

Lucia DEM. BĂLĂCESCU

Desene pe un volum de poezii

PÎNĂ LA 50 DE ANI, CÎND ŞI-A CREIONAT UN PROIECT PENTRU ILUSTRAREA LUI M. Eminescu, **Lucia Demetriade-Bălăcescu dăduse o frumoasă creaţie în ilustraţia de carte. Era epoca instituirii speciei în arta plastică românească. Artista ilustrase opera lui Minulescu şi a lui Arghezi, aceasta între 1931 şi 1943, exact în epoca în care pentru a-l ilustra pe Arghezi (chiar o** Carte cu jucării), **însemna să iei în piept Academia, în frunte cu Iorga. Ilustrase, de asemenea, pe Caragiale şi Henriette Ivonne Stahl, pe Baudelaire şi pe Puşkin, la fel** Decameronul **lui Boccaccio. Proiectul pentru ilustrarea lui Eminescu, în creion, este datat 1945. Şi pentru că biografii săi, contemeatorii operei nu consemnează nimic, e semn că el n-a devenit public, decît în 1967 cînd, în parte, a ajuns în colecţiile Academiei. (Cabinetul de Stampe, DR 20 I/ D-B, L, 69, nr. inventar 14846). Şi nici atunci.**

Mulţi artişti plastici s-au apropiat de Eminescu în anii celui de al doilea război mondial — un moment Eminescu fusese iniţiat la semicentenarul morţii (1939). E cazul lui Bordenache, Burgo-Prund, Bouşcă, Brătescu-Voineşti, Ciucurencu, Kiriakoff-Suruceanu, Medrea, Ion Grigore Popovici şi al altora, între care Lucia Demetriade-Bălăcescu. Războiul şi urmările lui le-au determinat uneori temele şi mijloacele, materialul în care aveau să lucreze. Sculptorii, de exemplu, « sculptau» pe pînză, pictorii « pictau» pe hîrtie, Medrea va începe Apoteoza lui Eminescu **pe carton şi o va desăvîrşi pe pînză, Borgo-Prund şi Ion Grigore Popovici vor lăsa proiecte pentru sculpturi monumentale cu** Luceafărul **pe mici petece de hîrtie, iar « L.D.B.» va « picta» cu creioane colorate direct pe o carte cu poezii de Eminescu.**

Lucia Demetriade-Bălăcescu a dat într-o primă fază 12 « creioane colorate», datate « 945», pe 12 file de carte din masivul volum Mihai Eminescu, Opere, Poezii. Tomul I, **(Ediţie îngrijită de Constantin Botez, Bucureşti, „Cultura Naţională", 1933) păstrat în prezent la Academia R. S. România.**

Creaţiile eminesciene asupra cărora s-a aplecat sînt (în ordinea din carte dată de îngrijitorul ediţiei): Venere şi Madonă, Călin (File din poveste), Afară-i toamnă, Scrisoarea III, Scrisoarea IV **(2 desene),** Luceafărul **(2 desene),** S-a dus amorul, Kamadeva, Scrisoarea V, La mormîntul lui Aron Pumnul. **Desenele la** Kamadeva **şi** Scrisoarea V **a trebuit să fie identificate, neaflînd-se la locul respectiv.**

Nici o consemnare nu ne ajută a stabili determinările şi condiţiile în care au fost lucrate cele 12 « creioane colorate» din ediţia Botez. Istoria volumului pe care se află cele 12 desene (Poezii, **255 p.,** Variante, **271 p. şi** Lămuriri **XX p.) poate avea ceva comun cu aceea a volumului purtat în raniţă de ostaşul Bouşcă Eugen, şi pictat între două canonade. E vorba de volumul** Versuri **de Ion Minulescu, ornamentat cu 96 de « miniaturi» sub genericul** Romanţa tinereţii, Romanţa morţii, **realizate direct pe pagina cărţii, pe frontul antihitlerist. Apropierea poate fi îndreptăţită de însemnările acestuia. Cele 13 desene ale Luciei Demetriade-Bălăcescu inspirate de Eminescu sînt, cu excepţia unuia singur, poeme de dragoste în culori, mai degrabă mîngîiate cu creionul, decît desenate. Tabloul eminamente românesc din jurul lui Aron Pumnul şi iile româneşti de pe « preafrumoasele» fete pot avea caracter de manifest în epoca războiului. Şi nu în ultimul rînd tricolorul creioanelor colorate.**

Petre POPESCU-GOGAN

EMINESCU ŞI TRANSILVANIA

CA ARDELEAN, AM ÎNCLINAŢIA FIREASCĂ DE A OBSERVA ÎN OPERA MARILOR SPIRITE românești zonele de atingere cu lupta necurmată, durînd aproape un mileniu, pe care au dus-o pămîntenii mei pentru a-şi salva fiinţa naţională, limba maternă şi însăşi existenţa lor, pentru a se uni cu fraţii din celelalte ţări române. Luptă care a luat sfîrşit abia prin Marea Unire din 1918, reverberînd întotdeauna, clară, caldă, răscolitoare, în inima şi conştiinţa poporului nostru.

Cred că nu exagerez deloc dacă spun că în cimentul unirii şi unităţii naţionale a românilor, opera şi spiritul geniului poeziei româneşti, Mihai Eminescu, s-au amestecat în mod intim cu opera şi spiritul corifeilor Şcolii Ardelene, cu sîngele lui Horea şi al luptătorilor lui Avram Iancu, al tuturor celor căzuţi de ambele părţi ale Carpaţilor, pentru a face dintr-o orientare de idei o permanenţă de fapte, dintr-un vis adeseori secret, o realitate istorică.

De îndată ce şi-a deschis ochii asupra întregii lumi româneşti, despărţită pe-atunci de graniţele artificiale impuse de marile imperii dominatoare, tînărul Mihai Eminescu — crescut la şcoala lui Aron Pumnul, paşoptistul transilvan refugiat la Cernăuţi — s-a grăbit să treacă munţii spre Ardeal, pe urmele indicate nu numai de dascălii săi, dar mai ales de intuiţia sa genială, care vedea dincolo de rădăcinile romane ale neamului şi limbii noastre rădăcinile şi mai adînci în timp ale dacilor — motiv statornic al poemelor antume şi mai ales postume, al pieselor de teatru, al publicisticii sale istorice, atît de ardente.

Nimeni înaintea lui, nici după el, n-a sintetizat mai exact şi mai profund admiraţia întregului nostru popor, ceea ce însemnează şcoala şi spiritul în lupta pentru libertate, unire şi independenţă, decît o făcea Mihai Eminescu atunci cînd, cu creştetul descoperit, exclama în faţa Blajului: «Te salut din inimă, mică Romă!».

De la Blaj se grăbea, în toamna lui 1866, spre Alba Iulia, într-un gest simbolic — un Mihai genial pe urmele altui geniu cu acelaşi nume, care a marcat definitiv istoria naţională — ca să participe la sesiunea ASTREI — ale cărei preocupări şi dezbateri dimensionau eforturile extraordinare ale românilor de a-şi cultiva limba şi literatura, într-o vreme cînd aceste nobile preocupări erau socotite un păcat. La Braşov, la Sibiu, la Lugoj, la Arad şi la Timişoara, neliniştitul tînăr alerga însetat de cunoaşterea locurilor şi oamenilor, aşa cum o făcea, la aceeaşi vîrstă, şi la Bucureşti, Galaţi, Buzău, Roman, Botoşani şi Cernăuţi, forînd astfel cu puterea excepţională a sufletului său în straturile cele mai adînci ale istoriei şi fiinţei româneşti.

Ca un semn, poate, al destinului său, Ardealul l-a şi botezat, iar prietenii săi din această provincie, în frunte cu Iosif Vulcan, i-au rămas credincioşi pînă la sfîrşitul scurtei şi tragicei sale vieţi.

Dar, dincolo de aceste amănunte biografice, trebuie să vedem, să nu uităm niciodată, adevărul că limba operei lui Mihai Eminescu, mai mult decît în cazul oricărui alt scriitor, este ea însăşi sinteza vie, inegalabilă, a limbii noastre populare. El a purificat şi modernizat acest mijloc de legături intime, indestructibile, dintre toţi românii, care a fost şi rămîne limba literară, leagănul tuturor visurilor noastre, matricea gîndirii, rampa de lansare a oricăror cutezanţe şi proiecte care se leagă de viitor, ca oameni şi ca ţară, de rosturile mari ale lumii.

Cu aceste cîteva gînduri ţin să aduc prinosul meu de laudă celor care, aici, la Alba Iulia, dascăli şi elevi, îşi îngemănează eforturile întru cunoaşterea operei eminesciene şi a consecinţelor binecuvîntate ce le-a avut ea în trecutul şi prezentul românilor, împingîndu-le departe în viitor, acolo unde luminile ei se vor vedea, în mod sigur, şi mai puternice, şi mai strălucitoare.

Alba Iulia, 21 martie 1988

Ion BRAD

Într-un moment de grea cumpănă pentru neamul românesc, codrul cel « bătut de gînduri », codrul « eminescian » a devenit o dată mai mult — cum a fost dintotdeauna, de fapt, — prietenul şi confidentul celor care nu se împăcau cu ideea ciuntirii pămîntului strămoşesc. Codrul şi Eminescu au fost *Speranţa* — siguranţa că răul e trecător şi că Adevărul va învinge. Pădurea de la *Seini* (dealul Comja-Maramureş) a ştiut să păstreze mesajul patriotic pe care ostaşii români de sub comanda maiorului Ion P. Ion, siliţi să se retragă fără luptă, i l-au încredinţat în toamna anului 1940. De atunci codrul de la Comja-Seini l-a imortalizat pe Eminescu.

« Eminescu scris cu brazi trăieşte şi azi pe Dealul Comja », cum afirma Pop SIMION, în „*România pitorească*", nr. 1(205)/1989, pp. 11—12.

(Fotografie luată din avion, realizată după clişeele I.G.F.C.O.T., primită de la Secţia de cercetări aerofotografice şi evidenţa centralizată a siturilor arheologice din cadrul Muzeului de Istorie al R. S. România, graţie entuziastului tehnician topograf *Constantin DOBROSLAV*, cărora le mulţumim şi pe această cale. *Red.)*

V. MĂRTURII DIN CONTEMPORANEITATE

Septimiu ALBINI

Projunimismul tribuniștilor din Sibiu

CUPRINZÎND, AIDOMA UNUI VÎRTEJ, opinia publică, durerea stingerii marelui poet național a creat o stare de spirit ce a străbătut pretutindeni, în toate cercurile culturale ale României.

Durerea s-a preschimbat în recunoștință și în imperativă nevoie de recunoaștere a locului meritat de Luceafărul poeziei naționale, cum Eminescu însuși și-a metaforizat valoarea într-o luminoasă imagine. Conferințe și baluri de binefacere, desfășurate pentru ridicarea unor monumente închinate «sfîntului preacurat al ghiersului românesc», dovedeau unanim admirația nutrită de neam pentru «geniul acestui fermecător copil al muzelor», cum într-o notație epistolară a redactorului „*Tribunei*" de la Sibiu, adresată lui Titu Maiorescu, se proiecta imaginea fragil-adolescentină a poetului, purificată de balasturile existenței în perspectiva marelui timp. În sensul înălțării genialului poet din mijlocul unei contemporaneități ce nu-l putea ajunge, Septimiu Albini, în aceeași scrisoare datată Sibiu 13/7 an 1889, prețuia glorificarea memoriei lui pe care singur și-a eternizat-o.

Nu este lipsit de semnificație faptul că și în acest moment de fatale pierderi ale anului 1889 cînd morții lui Eminescu i-au urmat stingerea Veronicăi Micle și cea a lui Ion Creangă, așa cum se consemna în presa bucureșteană și din alte mari centre de cultură românească, criticul „Junimii", înaintea tuturor, «a luat inițiativa pentru ridicarea unui monument pe mormîntul genialului nostru poet, Mihai Eminescu. De asemenea, se organizează o sub-

scripţie ca să se ridice Maestrului o statuie pe una din pieţele din Bucureşti ».[1]

Cunoscut era adevărul că Mihai Eminescu detesta, respingînd energic într-o epistolă adresată, la 26 ianuarie 1887, lui Al. Vlahuţă, ajutorul oferit pe baza listelor de subscripţie publică. « E drept că n-am bani, — *mărturisea poetul, găzduit la Mănăstirea Neamţului* — dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public », cu atît mai mult cu cît, aşa cum considera el, « mai sînt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor... ». Totuşi, aria « mijloacelor onorabile » la care se va recurge, în antumitate şi postum, nu va fi prea largă şi nu se va îndepărta de spectrul aportului public şi nu al forurilor oficiale. Baluri şi concerte la Iaşi, Piatra Neamţ, Fălticeni, Ploieşti şi Botoşani, spectacole de teatru şi conferinţe se organizează cu scopul, precizat în presă, al strîngerii fondului necesar înălţării unei statui care să-l întruchipeze pe genialul poet. Însuşi Titu Maiorescu şi soţia sa vor patrona, în ianuarie 1890, balul organizat în acest scop la Bucureşti, în sala Teatrului Naţional. Pentru că cei solicitaţi să sprijine iniţiativa sînt tineri, Asociaţia generală a studenţilor din Iaşi şi cea din Bucureşti au emis nu mai puţin de 200 liste de subscripţie. În ziarul de informaţii „*Răsboiul*", din Bucureşti, la 6 noiembrie 1889, sub titlul *Pentru Eminescu*, la „Rubrica zilei", se preciza că « un comitet compus din D-nii Th. Rosetti, N. Mandrea, I. C. Negruzzi, dr. Rîvneanu, M. Brăneanu, N. Săveanu şi T. Maiorescu, pentru ridicarea unui monument de piatră la mormîntul lui Eminescu, s-a hotărît a se deschide lista de subscriere de 50 bani de persoană. Asemenea liste găsindu-se şi la redacţiunea noastră, persoanele care voiesc a contribui la acest ultim omagiu adus lui Eminescu, pot subscrie oricînd ». După doar cîteva numere, acelaşi ziar cu ultime ştiri vestea, la 7 august 1889, încadrînd informaţia în chenar negru, moartea Veronicăi Micle. Tonul comentatorului are infuzii sentimental-melodramatice în constatarea: « Singura femeie care pricepea întrucîtva pe Eminescu s-a dus şi ea. De cînd Eminescu s-a dus, spre a nu mai reveni, biata femeie nu mai putea de durere. Acum s-a împlinit dorinţa Veronicăi, gîndită, cugetată şi simţită de dînsa încă din ziua cînd a murit autorul *Satirei a IV-a:*

Septimiu Albini.

„Dac-ar da un mort din groapă pentr-un răsărit de soare/ A sa linişte eternă, eu aş da de voie bună/ Toate razele din lună, toate razele din soare/ Să te pot uita pe tine, să simt sufletul că-mi moare" ».

Ideea ca prin deschiderea « unei liste de subscripţie » să se adune suma necesară spre a ridica o statuie « nemuritorului poet » o lansase în zilele imediat următoare decesului publicaţia „*Naţionalul*" din Bucureşti[2], fără însă a se preciza nici numele celor ce constituiseră « un grup de persoane » şi nici locul unde monumentul ar fi putut fi amplasat. Concomitent cu iniţiativa luată în capitală, în oraşul natal al lui Mihai Eminescu se forma, la redacţia ziarului „*Libertatea*", un comitet pentru strîngerea, tot prin subscripţii publice, a fondului necesar înălţării unui bust în grădina publică din Botoşani[3], demers ce se va concretiza artistic în toamna anului 1890.

La scurt timp după moartea poetului, în publicaţiile din capitală proiectul ridicării monumentului funerar se fixează prin noi detalii, lui Titu Maiorescu revenindu-i iniţiativa extinderii colectei şi dincolo de Carpaţi. « Sub preşidenţia d-lui Maiorescu s-a format un comitet care să facă apel la tinerimea română — după cum se preciza în ziarul „*Românul*" — pentru a contribui la facerea unui monument pe mormîntul lui Eminescu. Planul este ca împrejurul mormîntului să se facă un grilaj de fier, înăuntru să se ridice o stîncă de marmură şi alături se va planta un tei. Se va face un apel şi către tinerimea română de peste munţi, astfel către bănăţeni va face apel d-l V. Mândreanu.[4] »

[1] *Ştiri*, în „*Universul*", VI, 1889, nr. 136, 21 iunie/ 3 iulie, p. 3.

[2] Vezi: *Moartea lui Eminescu (Ultimele informaţii)*, în „*Naţionalul*", Bucureşti, I (1889) nr. 83, din 17 iunie, p. 3.

[3] Vezi: *Cronica locală*, în „*Curierul românesc*", Botoşani, IV (1889), nr. 21 din 20 iunie, p. 3.

[4] *Informaţiuni*, în „*Românul*", Bucureşti, XXXIII (1889), 6/18 iulie, p. 711.

Sibiu, 13/7 an. 1889

Stimabile Domnule,

În unele din ziarele bucureştene am cetit că Dumneavoastră aţi luat deja iniţiativa pentru ridicarea unui monument în onoarea iubitului şi nenorocitului Mihai Eminescu.

Ştiţi prea bine, Stimabile Domnule, că geniul acestui fermecător copil al muzelor îşi are admiratorii aici numeroşi şi între românii ardeleni, între care cei dintîi voiesc să fie oameni grupaţi în jurul „*Tribunei*", care cu mîndrie ţin a fi o ramură transplantată din Direcţia nouă, inaugurată de D[umnea]voastră şi împodobită de Eminescu. Iar aceştia, precum au fost şi sînt părtaşi la gustarea frumuseţilor poesiei lui Eminescu, astfel părtaşi voiesc să fie şi la tributul de recunoştinţă şi venerafiune, ce-i va da neamul românesc. Voiesc să contribuie şi ei la ridicarea monumentului ce se va pune întru glorificarea memoriei lui pe care singur şi-a eternizat-o.

Spre acest sfîrşit vă rog, Stimabile Domnule, din însărcinarea primită într-o convenire a clubului „*Tribunei*", şi binevoiţi a mă încunoştiinţa, în ce stadiu se află ideea monumentului lui Eminescu, respective ajuns-a acolo ca să putem şi noi deschide o subscripţiune care, în proporţie cu sărăcia Ardelenilor, sperăm că va avea rezultat bun.

În sfîrşit vă rog, Stimabile Domnule, să primiţi asigurarea deosebitei mele stime cu care mă numesc al D[umnea]voastră devotat servitor.

Septimiu ALBINI
redactorul „*Tribunei*"

BARSR S $\frac{5}{XI}$]

Intervenţia lui Septimiu Albini, care se adresa la 13 iulie 1889 lui Titu Maiorescu, se încadra în circuitul iniţiativelor de marcare a ecoului creaţiei eminesciene în Ardeal, prinos de recunoştinţă pe care tribuniştii voiau să-l aducă «cei dintîi» între transilvăneni, dar — neîndoios — doar «în proporţie cu sărăcia lor», binecunoscută în ţară. Prestigiul „*Tribunei*" sibiene, acel «tun» al românilor, care, în expresia lui Ioan Slavici, «se descarcă în fiecare zi»[5], se cerea recunoscut nu numai în planul vieţii politice româneşti, ci şi în spaţiul culturii naţionale, în care publicaţia se afilia energic şi explicit junimismului ca o ramură transplantată din «direcţia nouă». Privit din perspectiva acestei sugestii epistolare, faptul că Septimiu Albini, în perioada studiilor sale la Facultatea de Litere şi Filosofie din Viena (1879—1883), devenise un fervent susţinător al junimismului, cercetat cu interes de membrii societăţii „România Jună", nu mai rămîne un simplu gest aparţinînd doar biografiei viitorului scriitor şi memorandist, cu atît mai mult cu cît, în iunie 1882, la aniversarea a 15 ani de activitate ai revistei ieşene „*Convorbiri literare*", el prezentase disertaţia *Titu Maiorescu şi poezia română*. Ca şi în cazul lui Ioan Slavici, projunimismul lui Septimiu Albini se contura drept o constantă a crezului estetic pe care alături de el îl împărtăşeau şi ceilalţi membri ai redacţiei ziarului „*Tribuna*" de la Sibiu. «Direcţia nouă» a junimismului acţiona cu valoare de liant estetic în viaţa culturală a românilor de pretutindeni, slujind un ideal mai general al luptei lor. Însuşi Ioan Slavici, scriitor transilvănean de un incontestabil prestigiu în momentul înfiinţării ziarului „*Tribuna*", publicaţie căreia el era chemat să-i dea strălucire literară, mărturisise că a găsit în redacţia sibiană «pe acei puţini, dar aleşi, tot unul şi unul, pătrunşi cu toţii de gîndul unirii sufleteşti a tuturor românilor»[6].

Anca BIŢU-SÂRGHIE

[5] Slavici, I., *Amintiri*, Bucureşti, 1967, p. 265.

[6] *Ibidem*, p. 133.

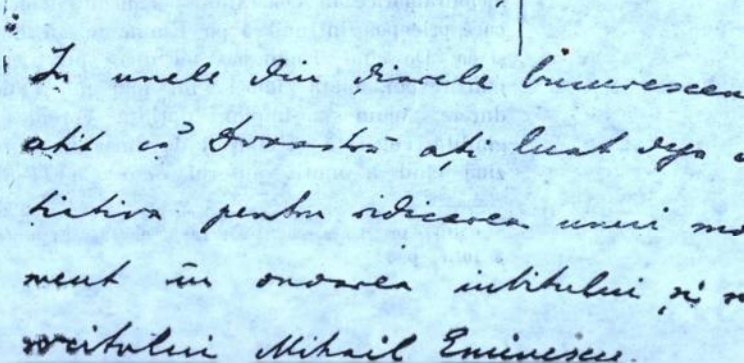

VI. INTERPRETĂRI CRITICE

D. POPOVICI

Un curs universitar

Desen de Mişu TEIŞANU.

ÎN SEMESTRUL AL DOILEA AL ANULUI universitar 1945/46, D. Popovici urma să ţină la Facultatea de Litere din Cluj un curs despre *Poezia lui Mihai Eminescu*. În viziunea autorului, cercetarea poeziei eminesciene trebuia să fie prefaţată printr-o cercetare rezumativă a criticii aplicate asupra ei, adică printr-o prezentare critică a principalelor direcţii din eminescologie. Acest exerciţiu de critica criticii, conceput iniţial pe spaţiul cîtorva lecţii introductive, avea să se extindă însă, dincolo de aşteptările autorului, la dimensiunile unui curs independent, şi încă ale unui curs de doi ani. Aşa a luat naştere *Eminescu în critica şi istoria literară română*, cursul ţinut de Popovici în anii 1945/46 şi 1946/47, urmat abia în 1947/48 de *Poezia lui Mihai Eminescu*. Partea a doua a cursului de eminescologie a fost litografiată la Cluj, în 1947, şi urmează să fie publicată în vol. VI al ediţiei critice de *Studii literare*, aflată în curs de apariţie la editura „Dacia". Prima parte din *Eminescu în critica şi istoria literară română* se păstrează sub forma unei dactilograme după notiţele de la curs şi tratează, în 14 lecţii, următoarele momente din istoria receptării operei lui Eminescu: I. Anti-eminescianismul „*Revistei contimporane*"; II—III. Aron Densuşianu; IV — VII. Al. Grama; VIII—X. Dobrogeanu-Gherea; XI—XII. Raicu Ionescu-Rion; XII—XIV. G. Ibrăileanu (prima etapă de creaţie). Deşi redactate cu abrevieri, lecţiile I—VII se păstrează într-o formă publicabilă; începînd cu lecţia a opta, notiţele devin însă rezumativ-schematice. Fragmente din acest prim curs (lecţiile I şi IV—VII, care prezintă un interes documentar sporit, comentînd lucrările — acum greu accesibile — ale lui P. Grădişteanu, Gr. Gellianu şi Al. Grama) vor fi publicate în *Anexele* volumului VI de *Studii literare*. Din partea inedită a cursului *Eminescu în critica şi istoria literară română* am desprins, în cele ce urmează, lecţia introductivă din 1946.

Ioana Em. PETRESCU

EMINESCU ÎN CRITICA ŞI ISTORIA LITERARĂ ROMÂNĂ

LECŢIA I [24 ianuarie 1946]

În scînteietoarea lui *Panorama de la littérature espagnole contemporaine*, Paris, 1931, Jean Cassou, un subtil scriitor francez şi una din cele mai ascuţite inteligenţe ce s-au aplicat fenomenului literar, făcea observaţia întemeiată că în epoca actuală Cervantes constituie pentru literatura spaniolă o mare problemă, — poate cea mai mare problemă a acestei literaturi. Aventurile ingeniosului hidalgo de la Mancha sînt o preocupare statornică a zilei şi orice spaniol, care a cultivat într-o formă sau alta literele, ţine să-şi spună părerea asupra celebrei opere. Studii comparate, articole docte şi notiţe doctissime subliniază interesul cald de care Cervantes continuă să se bucure în ţara sa. S-a dezbătut pe larg sensul alegoric al operei sale, s-au delimitat simbolurile, s-a definit esenţa metaforelor, s-a studiat calitatea ironiei şi umorului său, amploarea sentimentelor sale umanitare şi s-a insistat în mod stăruitor asupra formei literare. Această îndrumare exclusivă către trecutul literar strălucit nu este numai traducerea unei necesităţi de ordin ştiinţific a sufletului contemporan, şi nici numai expresia unei pietăţi romantice; acuitatea exegezei măsoară în cazul de faţă puterile analitice ale spiritului spaniol contemporan prin raportare la forţa sintetică şi creatoare a veacului lui Cervantes.

O situaţie asemănătoare ne întîmpină în literatura ştiinţifică română, unde Eminescu a devenit subiectul care se impune automat oricărui cercetător, oricît de puţin consistente ar fi aderenţele sale la marile probleme ale literaturii şi chiar la fenomenul primar al inteligenţei artistice. Condiţiile atmosferice n-au fost favorabile spre a crea un nou Eminescu, dar ele s-au arătat propice pentru producerea în serie a eminescologilor. Îi întîlnim în presă, unde nenumărate articole trîmbiţează competenţa literară a ziaristului român; îi întîlnim în rîndurile luptătorilor politici şi ale economiştilor, printre filologi, printre filosofi, mai pe urmă printre esteticienii mai mult sau mai puţin puri şi integrali, îi întîlnim în cele din urmă printre istoricii literari, precum şi în acea zonă incertă ce se întinde între istoria literaturii şi estetica literară, unde germinează abundent sufletele eroice ale celor înspăimîntaţi de idei şi de sisteme, şi unde hotărîtor al tonului este capriciul impresiunii personale şi trecătoare.

A nu te fi ocupat de Eminescu este, pentru spiritele timpului, un certificat de incapacitate integrală; mai mult chiar, dovada peremptorie a celei mai desăvîrşite inutilităţi în economia cosmosului. În împrejurările acestea veţi înţelege cît de justificată este tentativa mea de-a mă sustrage primejdiei ce mă pîndeşte; dar cum omul nu se poate sustrage nici deprinderilor învechite, îmi veţi îngădui ca, înainte de-a mă ocupa cu Eminescu, să mă ocup puţin cu cei care s-au ocupat cu Eminescu. Evident, nu poate fi vorba de prezentarea critică a întregii literaturi închinate poetului. Faptul acesta ne-ar duce prea departe, el n-ar putea fi tratat în cîteva lecţii introductive la un curs despre opera eminesciană. Vom desprinde din totalul lucrărilor pe acelea care s-au impus atenţiei publice fie prin negaţia lor, fie prin interpretările date operei poetului, fie prin problemele generale de literatură pe care ele le-au pus în ştiinţa românească. Vom avea în felul acesta prilejul să constatăm că armonia comentatorilor şi a argumentelor se aseamănă adeseori foarte de aproape cu acea armonie despre care vorbeşte Schiller în *Xenien (Die höchste Harmonie)*:

« Oedipus reisst die Augen sich aus, Jokasta erhängt sich,
Beide schuldlos; das Stück hat sich harmonisch gelöst. »

Problema Eminescu s-a constituit treptat în cultura română și în începuturile sale ea nu a fost un fenomen autonom. Laolaltă cu alți scriitori încadrați mișcării junimiste, Eminescu a fost văzut de critica literară a timpului ca o anexă a lui Titu Maiorescu, împotriva căruia se aruncau lanțurile cele mari ale publicisticei. Critic literar necruțător, era firesc ca el să stîrnească împotriva sa pe toți scriitorii lezați de verdictul său; politician militant, era tot așa de firesc să provoace atacuri din partea unor adversari pe care nici el nu-i cruța; și, laolaltă cu Maiorescu, aveau să fie atacați, în bloc sau individual, toți aceia care sprijineau acțiunea lui literară sau politică. În formele ei incipiente, problema Eminescu a fost așadar numai o anexă a problemei Maiorescu. Ceea ce a dezlănțuit atacurile a fost faptul că în articolul lui despre *Direcția nouă în poezia și proza română*, Maiorescu amintea pe Eminescu ca pe spirit modern, « poet în toată puterea cuvîntului ». Articolul apăruse în „*Convorbiri literare*" din 1871 și aducea nu numai aprecieri favorabile, ci și unele rezerve semnificative. Maiorescu semnala ca o scădere antitezele exagerate, spiritul excesiv de reflexiv al poetului, comparațiile confuze, abuzul de cuvinte neexpresive, unele prețiozități, unele gîndiri și expresii banale, precum și multele rime rele aflătoare în toate cele trei poezii publicate pînă atunci în „*Convorbiri literare*". Articolul nu cruța pe poet în slăbiciunile sale, așa cum aceste slăbiciuni se desenau pentru un spirit raționalist ca Maiorescu. El nota însă și unele calități reale: farmecul și precizia limbajului, concepția în general înaltă, iubirea și înțelegerea artei antice. Prin aceste calități Eminescu se învrednicea să fie considerat drept « om al timpului modern » și să ocupe, ca poet, un loc înalt în scara valorilor artistice: el era amintit îndată după V. Alecsandri care, la acea dată, dăduse poeziei române *Pastelurile*.

Termenii primi ai problemei Eminescu au fost anunțați prin urmare în articolul lui Maiorescu. Vom vedea ceva mai tîrziu că unele dintre atacurile cele mai violente împotriva poetului nu făceau decît să reia și să ducă la concluziunile negative înscrise în ele rezervele criticului de la „*Convorbiri literare*". Cele dintîi dintre aceste atacuri au însă ambițiuni mai mărunte. Ele se datoresc lui Hasdeu care, în „*Columna lui Traian*" din 9 iunie 1871, își propunea să dea o serie de exemple de galimatias poetic practicat la „*Convorbiri literare*", și amintea și pe Eminescu printre cei indicați să-i pună la îndemînă materialul documentar. Și, în adevăr, în numărul din 28 iunie 1871 al aceleiași reviste, el reproduce poezia *Noaptea*, pe care n-o comenta decît prin elocvența unor sublinieri ce dovedeau meridianele apropiate între care se desfășura înțelegerea lui artistică.

Lupta împotriva lui Eminescu se extinde, în scurtă vreme, la alte publicații, în fruntea cărora vom aminti „*Românul*" lui Rosetti, în care Pantazi Ghica își exercita un condei lipsit de ascuțișurile spiritului. Slab este reprezentată această luptă și în coloanele publicației umoristice „*Ghimpele*", unde proza era adeseori argumentată de desenuri caricate după același procedeu searbăd. Atacurile masive aveau să fie date de „*Revista contimporană*", prinsă într-o luptă de exterminare cu „*Convorbirile*" și cu Maiorescu. Aici apare, în iunie 1873, articolul lui Petre Grădișteanu închinat „*Convorbirilor literare*", în care va încerca un răspuns la cunoscutul studiu al lui Maiorescu, *Beția de cuvinte*. Grădișteanu semnalează unele scăderi vizibile în poezia *Egipetul*, scăderi care se raportează în primul rînd la rimele defectuoase: *giganți-lanț*, *zbor-nori*, *rază-luminoasă*, dar care culminau în cultul exclusiv al sunetului « fără nici un respect pentru inteligență ». Dacă prima dată Grădișteanu nu făcea decît să ducă mai departe obiecțiunile formulate cu doi ani mai înainte de Maiorescu, prin convingerea lui că Eminescu cultivă sunetul numai pentru valorile lui acustice, el se situează în fruntea unei serii de critici care au văzut în această însușire a poeziei eminesciene o scădere în primele timpuri, o mare calitate în timpurile din urmă. Grădișteanu — mai este nevoie s-o spunem? — era departe de a avea o intuiție anticipată

a celebrelor discuții în legătură cu poezia pură și atunci cînd el vorbește despre cultul sunetului în poezia lui Eminescu, o face cu intenția de-a sublinia vidul interior și de a arunca pe calea aceasta, asupra operei eminesciene, un discredit total.

Pe aceeași linie se situează studiul lui Gellianu, *Schițe literare. Poesiele d-lui Eminescu*, apărut în „*Revista contimporană*" din martie 1875. Gellianu este pseudonimul unui laborios publicist al timpului, Anghel Demetriescu, asupra activității căruia istoria a așternut o adîncă și, pînă la un punct, binemeritată uitare *.

Gellianu se arată preocupat și de condițiunile criticei literare în general, și de condițiile speciale ale criticei în literatura română și numai după ce stabilește acest fundament ideologic procedează la analiza operei poetice a lui Eminescu. Raportat la Grădișteanu, el avea avantajul că putea exercita operația sa pe un număr mai mare de poezii. Critica lui se face însă în același spirit raționalist strîmt de care dăduse dovadă colegul său de la „*Revista contimporană*" și care, în ultimă analiză, descindea din articolul lui Maiorescu. Într-adevăr, vorbise acesta de rimele rele din poeziile eminesciene, Anghel Demetriescu exemplifică afirmația: *argint*, spune el, nu rimează cu *cînt*, așa cum ar fi trebuit să se întîmple în *Mortua est*, decît dacă ultimul cuvînt s-ar fi pronunțat ca în nemțește: *chint*. După cum vedeți, criticul avea veleități de om de spirit. Rima și expresia îi păreau însă o îndoită monstruozitate. Eminescu spusese: « *flori care cînt* », și criticul constată: florile nu « *cînt* » și nici măcar nu cîntă, ceea ce era forma corectă gramaticală. În aceeași serie se notează rime defectuoase ca: *susțin-mîn ; nefastă-noastră-vastă*. El trece însă mai departe și pătrunde în domeniul subtil al analizei metaforei eminesciene, o operație pentru care în laboratorul său spiritual nu se aflau instrumentele indicate. Cunoscutul vers: « Un vis ce-și înmoaie aripa-n amar » se bucură de comentariul următor: « În concepțiunea poetului de ce coloare erau penele acestei aripe și ce întindere de lac sau de mare are acel *amar?* ». Metafora eminesciană dă visului aripi pe care le înmoaie în amar, ceea ce înseamnă că visul este văzut ca o pasăre a durerii, a plîngerii, ca o pasăre îndoliată. Imaginea dispunea astfel de toate organele necesare unei puternice intuițiuni, dar criticul îi refuză orice receptivitate. Aceeași situație se repetă și cu alte versuri interpretate după același procedeu barbar. Maiorescu vorbise de preciziunea limbajului lui Eminescu, Demetriescu contestă această preciziune și are de data aceasta nefericirea să aducă în discuție unul dintre cele mai frumoase versuri ale poetului, în care preciziunea de limbaj este într-adevăr surprinzătoare: « *Argint e pe ape și aur în aer* ». « Nici preciziune, *spune el*, nici farmec de limbaj, nici ușurință sau cel puțin cunoștință de versificațiune nu găsim în citatul ales ».

De o atenție specială se bucură poezia *Împărat și proletar*, pe care criticul o împarte în trei « epoce » și în care se vede, ici și colo, vervă « ultrapoetică » și energie « ultrasocială ». Demetriescu nu percepe în antiteza lor datele de la care pornește poezia și nici soluția lor în registrul întunecat al unei fatalități necruțătoare. El vede și aici forme lexicale greșite, rime greșite, galimatias. Semnalează versuri greoaie — și trebuie să recunoaștem că într-un anumit caz el are dreptate. « *A statelor greoaie care*

---

* Identitatea lui Gr. Gellianu este încă în discuție. N. Iorga (*Istoria literaturii române contemporane*, 1934, vol. I, p. 112) bănuiește că e vorba de un pseudonim și că adevăratul autor al articolului *Poeziile d-lui Eminescu* din „*Revista contimporană*", 1875, nr. 3 e de fapt Anghel Demetriescu, ipoteză acceptată și de G. Călinescu și de Perpessicius în ediția sa, și de D. Popovici. D. Murărașu (*Năpăstuitul Anghel Demetriescu*, în „*Tînărul scriitor*", VI, 1957, nr. 12) crede a-l putea identifica pe Gellianu cu N. Pruncu (atașat însă, mai degrabă, „*Convorbirilor literare*", al căror colaborator este). Ambele ipoteze sînt considerate eronate de Mihail Straje (*Dicționar de pseudonime...*, București, „Minerva", 1973), care consideră (*Istoria unui pseudonim*, în „*Gazeta literară*", XIV, 1967, nr. 16) că nu e de fapt vorba de un pseudonim. Existența reală a lui Gr. Gellianu (« probabil... juristul de la Eforia spitalelor civile care va scoate în 1887 volumul *Călăuza inginerului și avocatului în materie de hotărnicii* ») e afirmată și în *Dicționarul literaturii române...*, pentru ca I. Hangiu să propună o nouă identificare, crezînd a recunoaște sub semnătura lui Gr. Gellianu scrisul lui P. Grădișteanu (v. *O veche polemică și un nou pseudonim*, în „*Convorbiri literare*", 1981, nr. 7).

trebuie-mpinse / Şi trebuiesc luptate războaiele aprinse», spusese Eminescu. Evident, versurile nu sînt cele mai fericite, nici ca factură, nici ca adîncime a cugetării. Pentru că nu este nimic excepţional în afirmaţia: *carele greoaie ale statelor trebuiesc împinse*. Dar greutăţii versului, criticul îi adaugă propria greutate de înţelegere: pentru el, *care* nu este un substantiv, pluralul comunului *car*, ci pronumele relativ *care*. Se înţelege cu uşurinţă de aici la ce interpretări fantasmagorice se putea ajunge. Vorbise Eminescu în aceeaşi poezie de «*moartea cu părul blond şi des*» — şi criticul se întreabă: «De ce pomadă se va fi servit moartea spre a face să-i crească părul *blond* şi *des?*». Mai mult însă: poezia era pentru Demetriescu un prilej nimerit de a pune în lumină cunoştinţele sale de viaţă şi de istorie franceză. Cezarul era înfăţişat acolo meditînd pe malurile Senei. Adîncit în cugetare, el nu aude nici zgomotul mulţimii, nici «a undelor greu vuet». Şi, triumfător, criticul exclamă: «Se ştie, undele Senei nu vuiesc». În descrierea revoluţiei Comunei, poetul înfăţişase femeile «*ca marmora de albe*», care treceau înarmate în lumina focurilor. Şi criticul notează de asemenea doct: femeile acestea erau aşa numitele «*pétroleuses*», acelea care purtau vase cu petrol şi incendiau edificiile din Paris. Numai albe nu erau acestea, ci «cu feţele smolite şi cu trăsure diabolice» — termenii sînt ai scriitorului şi el continuă: «Frumoasa pariziană sta în budoarul ei, aşteptînd încetarea luptei dintre fraţi şi reînceperea amorurilor sale».

Privit în întregul lui, articolul lui Gellianu-Demetriescu este o aplicare prusacă a unora din rezervele exprimate chiar de Maiorescu în legătură cu poezia lui Eminescu, dar rezultatele la care ajungea în cele din urmă criticul se întemeiau în acelaşi timp pe o pornire pătimaşă şi pe o remarcabilă doză de nepricepere. Maiorescu însuşi e inconsecvent în articolele sale. El apare ca un teoretician fără stabilitate de principii, şi depăşit totdeauna, în aplicaţiunea la literatură a propriului sistem, de el însuşi. Meritul lui nu este de a fi stabilit un cod literar original, nici de-a fi propus culturii române o formulă critică de valabilitate permanentă, ci de-a fi impus unele talente reale. Nu teoreticianul, ci omul de gust.

Iniţial calea e greşită: pe de-o parte, arta pătrunde tot mai adînc în cutele sufletului omenesc, iar pe de altă parte, tehnica artistică se rafinează tot mai mult şi criticul literar trebuie să se adapteze astfel la fiecare pas unor cerinţe noi, ceea ce însemnează că el însuşi trebuie să se situeze în cursul evoluţiei contimporane. Critica literară care nu-şi caută puncte de articulaţie în istoria literară sau în studiul limbii poetului riscă astfel să se zbată între un dogmatism supus perimării şi un impresionism care, oricît de strălucitor ar fi uneori, reduce totuşi opera literară la un simplu pretext pentru creaţiuni pe marginea literaturii. Cine îşi închipuie că fluidul poeziei poate fi captat în întregime în retortele raţiunii umane n-a pătruns în esenţa însăşi a acestei arte, în care capriciile sentimentului şi ale imaginaţiei înfrîng toate tiparele logice şi în care sugestiile acustice joacă un rol hotărîtor. În poezie cîntă toate coardele spiritului omenesc şi ea se cere înţeleasă şi gustată în această armonie finală. Şi dacă un Maiorescu n-a putut înţelege lucrul acesta, putea el să fie înţeles de braconierii de rînd ai criticii literare, de un Pantazi Ghica, P. Grădişteanu, Anghel Demetriescu sau de atîţia alţii asemenea lor?

Spre a pune în lumină pînă la ce punct criticul de la „*Revista contimporană*“ era îndreptăţit să se ocupe cu astfel de probleme, voi semnala un ultim fapt: Unul dintre cele mai puternice momente din *Mortua est* este realizat de cunoscutul vers «*Cînd torsul s-aude l-al vrăjilor caer*». În poezie versul avea funcţiunea de-a exprima şi de-a picta totodată ideea de timp, mai exact de a crea un cadru temporal în care fenomenele să poată fi percepute. Cum un timp obiectiv, un timp cu determinări proprii nu există, fenomenul artistic se desfăşoară într-un cadru de timp subiectiv, în timpul estetic. Determinarea se face metaforic şi cu complexităţi noţionale exprimate şi sugerate: vrăjile sînt luate aici în dublul sens pe care vocabula îl are în limba română. Este vorba şi de farmecul nopţii, dar şi de vraja propriu-zisă. Vrăjile se torc în caer, ceea ce înseamnă primul pas în procesul de plasticizare a ideii, al doilea fiind realizat

în versul următor, în care aerul este înfățișat ca plin de aur, iar apele încărcate de argint. Umbrele mitologice plutesc deasupra, pentru că torsul la caerul vrăjitor recheamă în memorie caerul soartei din credințele vechilor elini, unde cele trei Parce măsurau lungimea vieților omenești cu lungimea firului pe care-l torceau. Este vorba prin urmare de acea oră a nopții cînd vrăjile sînt toarse, cînd destinele omenești se hotărăsc. Versul nu aduce astfel o simplă precizare cronometrică a timpului, ci sugerează și coloratura mitologică a lui, schițînd în contururi neprecise ideea de destin care va îndreptăți revolta de esență titaniană din finalul poeziei.

Nimic n-a înțeles din toate acestea Anghel Demetriescu. ** În „*Convorbiri literare*", versul apăruse cu o greșeală de tipar: în loc de *torsul* se culesese *toxul*. Greșeala era evidentă pentru oricine și-ar fi dat oboseala să observe că poetul amintește acolo și de caer, — torsul și caerul fiind idei atît de strîns legate între ele încît una recheamă în mod necesar pe cealaltă. Demetriescu crede însă că *toxul* este o prescurtare arbitrară a cuvîntului toxinul. În franțuzește *tocsin* = zgomotul clopotului și chiar clopotul. După credința criticului, poetul voise să spună în versul citat că de caerul vrăjit este atîrnat un clopot și că acesta sună. Un caer cu clopot ar fi într-adevăr ceva original. Subtilitatea exegezei nu este egalată decît de finețea artistică a criticului: pe el nu-l supără faptul că poetul a atîrnat clopoței de caerul său, ci că și-a permis să abrevieze cuvîntul, că nu a pus *toxinul*, ci *toxul*. Exemplul acesta mi se pare tot ce poate fi mai indicat spre a pune în lumină cît de variate sînt formele în care un om poate fi lipsit de inteligență.

** *Mihail Eminescu* și *Inovațiile lui Eminescu ca versificator — Rima*, contribuțiile eminescologice destul de rezervate, dar în nici un caz denigratoare, ale lui Anghel Demetriescu (preocupat, spre pildă, de identificarea modelelor germane ale tiparelor prozodice introduse la noi de Eminescu), în *Opere* (Ediție îngrijită de Ov. Papadima, București, „Fundația pentru literatură și artă", 1937, și fragmente reproduse în *Pagini vechi despre Eminescu*, antologie de Gh. Bulgăr, București, Ed. „Eminescu", 1976). O apărare a lui Anghel Demetriescu întreprinde Marin Bucur (*Istoriografia literară românească*, București, „Minerva", 1973, pp. 94—98), referindu-se numai la aceste două studii și fără a aminti ipotetica identificare a scriitorului discutat cu Gr. Gellianu.

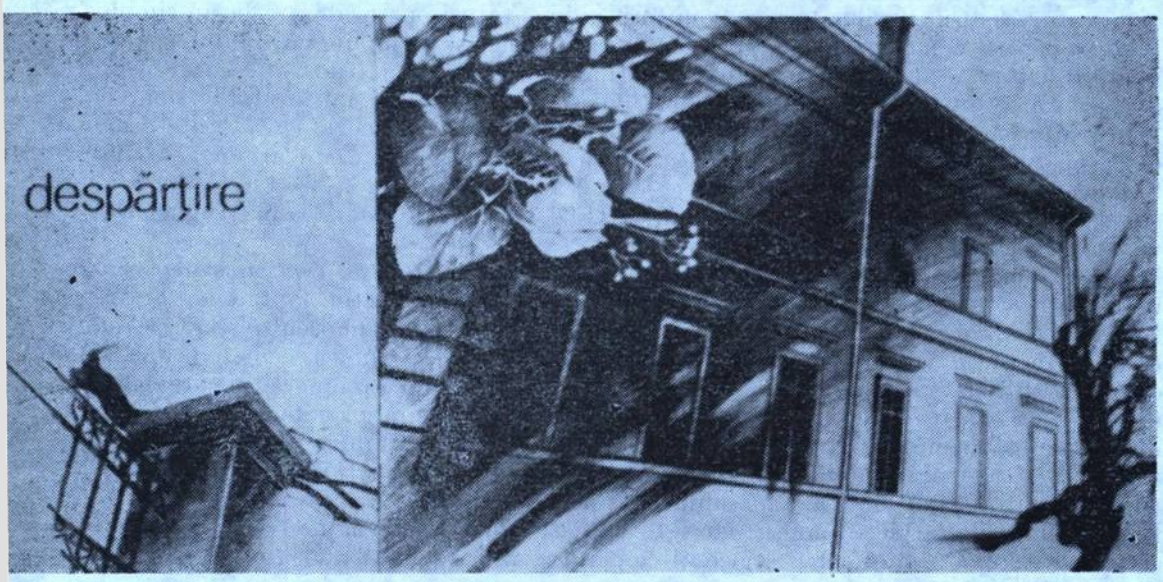

Desen de Mircea DUMITRESCU.

VII. IPOTEZE

O eroare seculară...

Pe marginea unor documente privitoare la violonistul Toma MICHERU

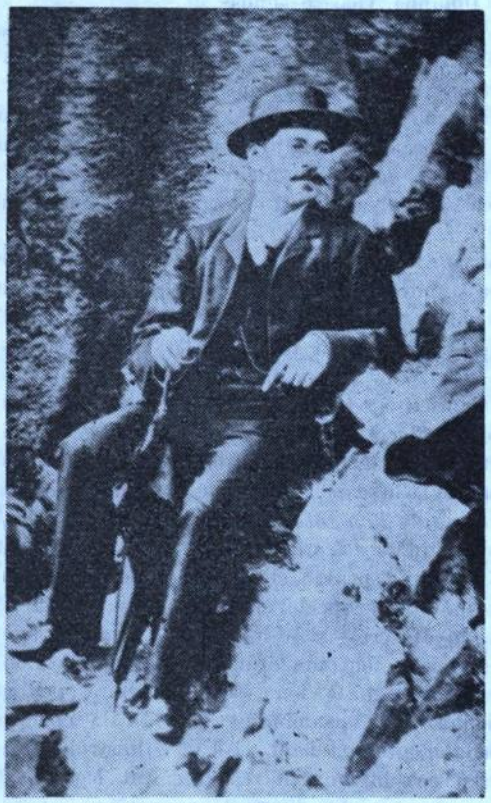

ÎN BIOGRAFIA SENTIMENTALĂ A LUI Mihai Eminescu, un capitol special îl ocupă prietenia sinceră a poetului cu violonistul Toma Micheru. Din păcate, moartea timpurie a muzicianului, la numai 35 de ani, în pragul unei strălucite cariere artistice internaţionale, a închis prea de timpuriu «dosarul» vieţii lui Toma Micheru, permiţînd fabulaţii derutante în jurul personalităţii sale. Ceva mai mult: incertitudinile biografice au declanşat inexactităţi păgubitoare la adresa unor personalităţi din jurul său, printre «victimele» lui Toma Micheru numărîndu-se Mihai Eminescu şi Titu Maiorescu. Din nefericire, timp de un secol, posteritatea nu numai că nu a elucidat «cazul Micheru», ci a reluat şi a amplificat eroarea acuzaţiei abuzurilor mentorului literaturii noastre, aproape toţi cercetătorii care au discutat procesul intentat lui Titu Maiorescu pentru «risipă şi deturnare de bani publici» nesocotind mobilul politic al presupusei origini etnice evreieşti a muzicianului. Să lăsăm, totuşi, să vorbească documentele.

Eminescu, apreciind virtuţile artistice ale lui Toma Micheru la Viena şi întrezărind perspectivele dezvoltării acestui talent violonistic excepţional, a trimis următoarea scrisoare de recomandare lui Titu Maiorescu, solicitîndu-i o bursă de studii:

Botoşani în August 1872

Stimatul meu Domn,

În anul 1845 de nu mă'nşel, a ieşit prima notiţă în unul din ziarele din ţară asupra unui tînăr născut în apropierea Iaşilor, de origine evree, care arăta un talent deosebit pentru muzică, un fel de minune de copil. Acest copil -botezat în legea greco-orientală-pentru a nu găsi metaphysica causa, piedici în calea vieţii sale, a devenit în urmă un music însemnat la curtea imperială a Rusiei, a umblat pe lauri şi Germanii de azi fac studii cranioscopice asupra căpăţînei lui şi cred a afla în ea asemănări cu acea a lui Beethoven.

Nu voi să zic, cum că tănărul ce Vă aduce această scrisoare este un Rubinstein; privirea mea în această privinţă este modestă şi las la aprecierea D-voastre, dacă este şi corectă. Zic că germenii unui talent asemenea celui numit sunt potenţiă şi în D-nul Toma Micheru, nu după părerea mea, a cărei minimă valoare

sunt eu cel de'ntâiu, care o recunosc; ci după aceea a însuşi profesorilor săi de la Conservatorul din Viena.

[.....]

Veţi găsi poate cum că această epistolă e cam lungă pentru o recomandare, dar veţi concede — şi o veţi cam trebui — cum că o asemenea epistolă rămâne întotdeauna spinoasă... încheiu, asigurîndu-vă de respectul meu şi remăind al Domniei Voastre supus

M. EMINESCU

Documentul s-a aflat în colecţia de autografe Titu Maiorescu fiind comunicat de G. T. Kirileanu printr-o copie, încredinţată lui I. E. Torouţiu. Acesta a publicat scrisoarea în *Studii şi documente literare*. (Vol. V, „Junimea", Bucureşti, Inst. de arte grafice Bucovina, 1934), însoţind-o de cîteva trimiteri explicative. Prima menţiune bibliografică se referea la datele biografice ale lui Anton Rubinstein (« născut la 28 Nov. în Wechwotynetz lîngă Iaşi »), iar a doua reproduce o notă a lui G. T. Kirileanu cu privire la procesul lui Titu Maiorescu (« În raportul presintat Adunării Deputaţilor, la 10/22 Martie 1877, de comitetul de acuzare a foştilor miniştri daţi în judecată, la capetele de acuzaţii privitoare la *prevenitul Titu Maiorescu*, p. 151, se înşiră subvenţiunile acordate în străinătate d-lor C. Meissner pentru studiul filosofiei la Berlin, ocupîndu-se în special cu pedagogia şi seminarele de învăţători — şi d-lui Toma Micher, spre a-şi putea continua studiile muzicale la Conservatorul din Viena, cu deosebire pentru violină, unde a dobîndit în 1874 la concurs medalia premiului al II-lea. Ministrul Maiorescu era învinovăţit că a călcat legea prin acordarea acestor burse »).

La indicele de nume proprii de la sfîrşitul volumului, I. E. Torouţiu precizează: « *Micher Toma*. Talentat muzicant evreu susţinut de M. Eminescu la ministrul T. Maiorescu pentru obţinerea unei burse » (p. 449).

Este dificil de precizat, astăzi, cine este autorul eronatei informaţii că Toma Micheru a fost « evreu », mai ales că necroloagele din „*Voinţa Naţională*", „*România Musicală*", „*Adevărul*", „*Familia*" etc. nu fac nici o menţiune de acest fel, iar muzicianul şi-a aflat locul de veci la cimitirul ortodox Sfînta Vineri din Bucureşti.

Poate că realitatea confuziei deliberate, după părerea noastră — nu poate fi desprinsă de momentul politic (campania antisemită a presei

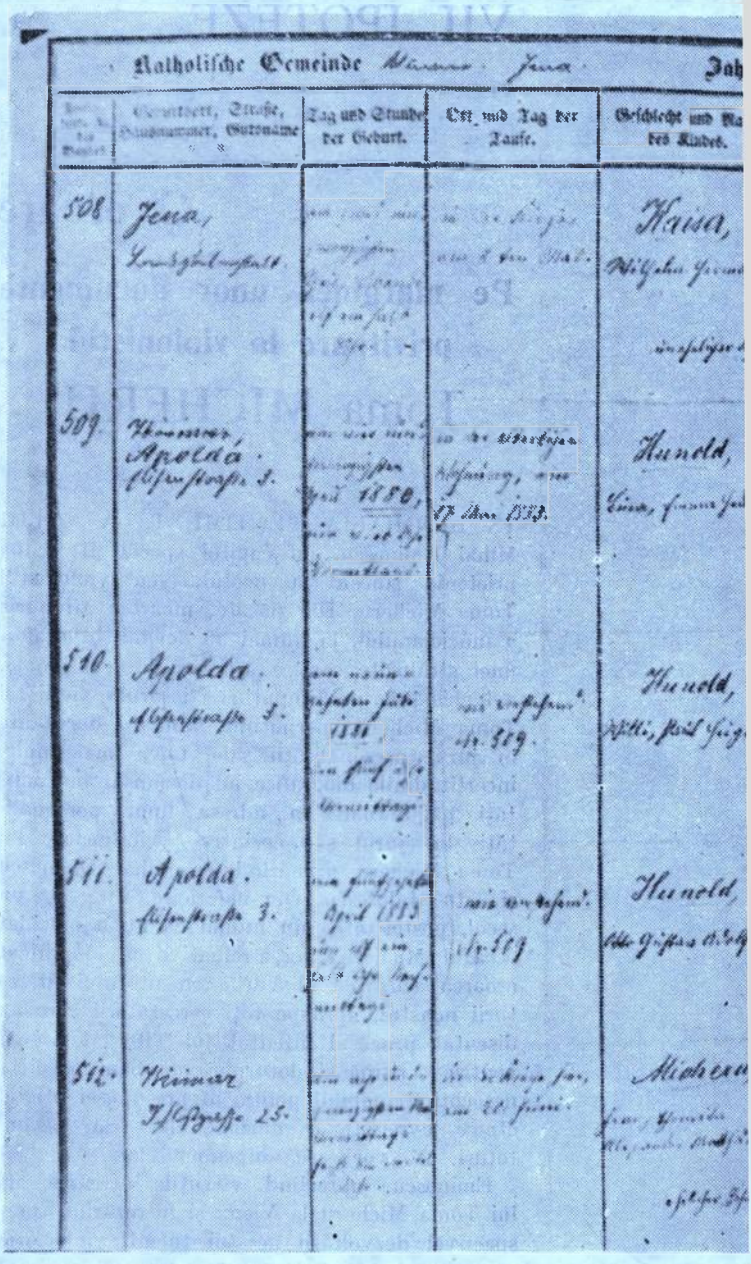
Katholische Gemeinde Mariae Jena Jah

	Geschlecht und Na des Kindes.	Tag und Stunde der Geburt.	Ort und Tag der Taufe.	Geschlecht und Na des Kindes.
508	Jena,			Haisa,
509	Apolda			Hunold,
510	Apolda			Hunold,
511	Apolda			Hunold,
512	Weimar			Micheru

Condica de născuţi şi botezuri (1883). Nr. 512 — « Franz Tomitza Alexander Matheus» MICHERU.

din perioada Războiului de Independenţă Naţională din 1877—1878, pe de o parte, disputa dintre conservatori şi liberali, pe de altă parte) în care « mijloacele de luptă ale politicianismului bizantin — cum se exprima I. E. Torouţiu — cu lustru occidental într-o civilizaţie minoră şi falsă » nu mai aveau scrupule. Deloc întîmplător, Titu Maiorescu, la început, si protejatul său, Mihai Eminescu, după moarte

(1889), au devenit ţinta acestor brutale atacuri. Articolele poetului apărute în ziarul „*Timpul*“ aveau să-l urmărească şi după tragica-i dispariţie, fiind adeseori evocată în campania de denigrare «atitudinea dualistă» a marelui scriitor în sprijinirea evreilor (scrisoarea de recomandare a lui Toma Micheru) şi apoi, atacarea lor. «Ştiam că el ajutase un student sărac, evreu (aluzie la Toma Micheru — *n.n.*) şi-l primise la el — în relaţiile sale personale era caritabil atît faţă de evrei, cît şi faţă de creştini — însă teoretic era un duşman al evreilor» — remarca Mite Kremnitz în *Amintiri despre Eminescu* (1893). La data publicării acestor însemnări memorialiste, Toma Micheru murise. Campania calomnioasă putea, deci, să se desfăşoare nestingherită. Şi ea nu a încetat o clipă pînă în zilele noastre.

Dacă mărunţii cercetători şi memorialişti l-au înfierat pe Eminescu pentru lipsa de caracter, în schimb nici marii lui admiratori ca E. Lovinescu, G. Călinescu, D. Murăraşu nu au scăpat ocazia de a-l «forfeca» pentru sprijinul lui Toma Micheru. «De unde pînă în 1879 naţionalismul lui Eminescu afla printre venetici cîte-un bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei din Fanar, ba la 1872 se punea chezaş pentru talentul muzical a unui evreu Toma Micher şi cerea ministrului Titu Maiorescu ajutor ca evreul să poată pleca în străinătate pentru desăvîrşirea studiilor — remarca D. Murăraşu în *Naţionalismul lui Eminescu* (pp. XI—XII) — de la 1879 Eminescu începe a scrie acele fulminante articole.»

Mai aproape de zilele noastre, G. G. Ursu, în lucrarea *Amiciţii şi adversităţi contemporane* (1961, p. 239) nu scapă prilejul să-l «înţepe» pe genialul poet cu observaţia: «*Sărit*or la nevoie *(sublinierea noastră)*, Eminescu intervine pe lîngă Maiorescu prin asemenea rînduri pentru ca acesta să sprijine pe un tînăr muzician evreu, Toma Micheru, să poată concerta la Iaşi».

Ceva mai subtil în reluarea sa de ultimă oră, Iosif Sava retipăreşte în revista „*Steaua*“ (Cluj-Napoca, 39, nr. 11, noiembrie 1988, pp...) epistola incriminată a lui Eminescu, însoţind-o de următoarea precizare: «Scrisoarea în întregul ei (şi nu fragmentar cum este citată de unii istorici) am găsit-o în volumul lui I. E. Torouţiu» (p. 9). Pasajul în general omis de «unii istorici» (Veturia Birou — 1966, Viorel Cosma — 1974 etc.) pare că a stat la rădăcina erorii privind originea etnică a violonistului Toma Micheru, fapt care i-a determinat pe aceşti cercetători contemporani să nu mai complice lucrurile.

Anton Rubinstein (Colecţia Barbu N. Anghelescu).

De ce apelează Eminescu tocmai la «evreul» Anton Rubinstein în scrisoarea către Titu Maiorescu?

În primul rînd poetul ţinea să atragă atenţia că marele pianist şi compozitor rus Anton Rubinstein era «un tînăr născut în apropierea Iaşilor», fapt puţin cunoscut chiar în zilele noastre. «Satul Vîhvatinţi se află în Moldova Sovietică, pe malul Nistrului cel cu ape repezi — scria recent Gheorghi Stoilik într-un articol din revista „*Aurora*“ (nr. 4 din 20 februarie 1980). Printre casele satului, bine durate din piatră albă, se evidenţiază o clădire veche din cărămidă. La intrare e fixată o placă comemorativă: „Aici, la Vîhvatinţi, s-a născut la 16/28 noiembrie 1829 compozitorul şi pianistul rus Anton Rubinstein“». Dacă locul naşterii în judeţul Bălţi îi era cunoscut lui Eminescu, în schimb cîţi exegeţi ştiu, de pildă, că Anton Rubinstein a apelat la folclorul românesc în opera *Demonul*?

În al doilea rînd, poetul aminteşte în scrisoare de «copilul minune» devenit ulterior «un music însemnat la curtea imperială a Rusiei». Într-adevăr, Anton Rubinstein a fost adus de mama sa la Moscova, la vîrsta de numai 8 ani impresionîndu-l atît de puternic pe profesorul A. Villoing încît acesta l-a prezentat în 1840 la Paris lui Franz Liszt.

În al treilea rînd, Eminescu poposise în Viena după ce Anton Rubinstein răscolise, în 1846—1848, toată lumea, virtuozul pianist rus fiind socotit unicul adversar al marelui Liszt în epoca de apogeu a interpreților romantici (Chopin, Paganini, Thalberg, Schumann). Ceva mai mult: se vorbea — pe timpul lui Eminescu — chiar de un turneu al lui Anton Rubinstein în România (Nu va mai concerta la București, unde i s-ar fi făcut dificultăți la Teatrul Național — preciza revista „*Doina*", nr. 9 din 18 martie 1884 — ci la Iași). De asemenea, nu trebuie să scape atenției faptul că revistele „*Musa Română*" din Blaj (1894) și „*România Musicală*" din București (1895) au inserat ample articole biobibliografice despre Rubinstein, semnate de Iacob Mureșianu și Emil Critzman. Exista deci, în a doua jumătate a veacului trecut, climatul spiritual al acestui virtuoz în cadrul opiniei publice românești, apelul lui Eminescu la numele său nefiind deloc întîmplător.

Tendențioase rămîn, însă, legăturile și insinuările ce s-au făcut ulterior despre Eminescu și Micheru, cu atît mai regretabile cu cît între cei doi creatori s-a cimentat o lungă, trainică și sinceră prietenie. Dacă unii l-au făcut « evreu » pe Toma Micheru, în schimb alții au susținut că a fost... țigan! În articolul memorialistic *Cum l-am cunoscut pe Eminescu*, semnat de Andronic N. Țăranu în „*Revista Moldovei*" (Iași, 1923), autorul afirmă cu o necontrolată dezinvoltură: « Tomiță Micheru, de origină țigană, era negru la față, aproape ca dosul ceaunului, cu părul creț și negru ca pana corbului. Îmi făcea impresia unui mulatru. Era însă, un violonist distins, un mare artist... ». Cît adevăr există în mărturia lui Andronic N. Țăranu se poate vedea limpede din amănuntele suspecte referitoare la poet și mai ales la faptul că plasează întîlnirea sa cu Eminescu, Micheru și sora lui, Natalița (inexistentă în familia Micheru), în anul 1872. Pe atunci, violonistul ar fi avut... 14 ani, vîrstă greu de acceptat pentru chefuri la restaurant.

Dar cine a fost, totuși, prietenul lui Eminescu, deseori citat în biografia poetului, violonistul, compozitorul și dirijorul Toma Micheru? [1]

În ciuda faptului că localitatea nașterii nu s-a putut identifica (Galați, Botoșani, Brașov figurează printre orașele unde se presupune că

Schlossgasse 25 — Weimar. Casa în care s-a născut Tomitza Franz Micheru (1883) — fiul muzicianului.

a văzut lumina zilei), anul nașterii este 1858 (*nu* 1848 cum circulă în toată muzicologia românească!). Familia Micheru a avut 12 copii dintre care 4 au murit curînd după naștere [2]. *Eufrosina*, văduvă la numai 21 de ani, cînta din gură și din chitară, însoțindu-și fratele în turneele europene (avea să sfîrșească la Buzău); *Maritza*, căsătorită Andriescu, a moștenit o avere substanțială de la soțul ei, pe care a încercat să o păstreze prin îndelungi procese prin tribunale, pledîndu-și singură cauza; *Teodora*, căsătorită cu arhitectul Diamandopol, bună și pasionată pianistă, a trăit 20 de ani la Constantinopol, a revenit la Constanța, sfîrșindu-și zilele la Buzău; *Elena*, o femeie cochetă, chiar frumoasă, cu o voce superbă, aspirînd să devină solistă de operă, s-a căsătorit cu farmacistul — muzician Racanelli, ajuns dirijor la Opera din Odesa; *Gheorghe* (Iorgu, cum i se spunea în familie) a fost ofițier de geniu, schimbîndu-și numele în « *Thomescu* » cînd a intrat în armată (Turnu Severin și București); *Ana*, căsătorită Crișan, remarcabilă interpretă la chitară și mandolină, și-a aflat sfîrșitul în casa familiei la Buzău (1933); *Maria*, pianistă, absolventă a Conservatorului din București, autoare de manuale de muzică, compozitoare de cîntece pentru copii și piese corale, a fost soția profesorului și compozitorului Nicolae Severeanu. Tradiția artistică a familiei Micheru

[1] Principalele date și ilustrații ne-au fost comunicate de poeta Gina Teodorescu, strănepoată a muzicianului.

[2] Un studiu amplu asupra familiei Micheru am publicat în *Almanahul Ramuri '89*, Craiova, 1989.

şi-a aflat în soţii Severeanu cei mai demni urmaşi în arta sunetelor, muzica nefiind, deci, cenuşereasă în spiţa marelui violonist şi prieten al lui Eminescu.

Studiile muzicale ale tînărului Toma Micheru au început, se pare, la Iaşi cu Eduard Caudella, întîlnirea cu poetul avînd loc între anii 1870—1871 cu ocazia Serbării de la Putna (1871). După ce s-a perfecţionat la Viena cu Joseph Georg Hellmesberger (vioara), a urmat bursa lui Titu Maiorescu cu care şi-a continuat studiile la Conservatorul din Leipzig.

Cariera artistică a violonistului-virtuoz a strălucit între anii 1875—1892. Paralel cu recitalurile de la Timişoara, Iaşi, Bucureşti, Braşov, Galaţi, Craiova, Botoşani, Bacău, Brăila etc., Toma Micheru a concertat la Roma, Paris, Constantinopol, Amsterdam, Bruxelles, München, Berlin, Leipzig, Viena, Budapesta, Petersburg, Weimar. În ultimul oraş, violonistul s-a căsătorit cu Georgina Dorotheea Booddon, fiica unui avocat din Londra, care

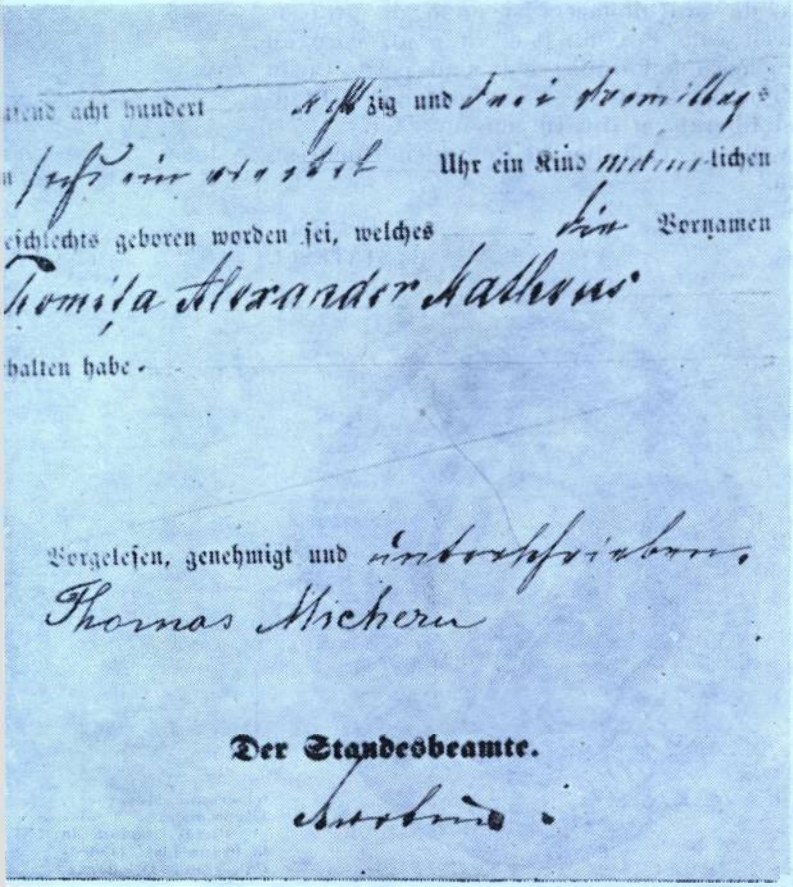

Actul de naştere a copilului (1883 — Weimar). Jos — semnătura tatălui: « Thomas Micheru ».

poposise la Weimar în speranţa de a lua lecţii de pian cu Franz Liszt. Aci s-a născut (28 mai 1883) unicul său copil, *Thomiţă Alexandru Matei Micheru*, naşi la botez fiind «Dl. Abate Dr. Ph. Franz von Liszt, Sfetnic al Marelui Duce din Weimar şi Doamna Susanne Liddel de Prudhoe-Hall, Prudhoe de Tyne, Northumberland din Anglia», drept care micul Micheru a mai primit încă un prenume (*Franz*) spre a-şi cinsti protectorul. După afirmaţiile urmaşilor familiei violonistului, artistul român a rămas timp de 14 ani la Weimar (unde se afirmă că Liszt i-a încredinţat în cîteva rînduri conducerea orchestrei ducale).

Este dificil de apreciat astăzi pînă unde s-a ridicat măestria virtuozului Toma Micheru (mai ales în absenţa cronicilor din străinătate). Totuşi, după anvergura programului recitalurilor şi concertelor sale, după colaboratorii cu care a urcat pe scenă, dar mai ales ţinînd seama că a ajuns concert-maestru al Societăţii Filarmonice Române, a condus un Cvartet de coarde în Bucureşti, a dirijat orchestra simfonică a Capitalei (23 martie 1889), putem conchide că Toma Micheru merită a fi socotit cel mai mare violonist român din secolul al XIX-lea. Stăpînea marile partituri concertante ale lui Niccolo Paganini, Ludwig van Beethoven, Ludwig Spohr, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Max Bruch, Henryk Wieniawski, Pablo de Sarasate, Johannes Brahms, Henri Wieuxtemps etc. A cîntat în compania pianiştilor L. Frank din Weimar, prof. Lange din Constantinopol, Elena Bibescu, Bessie Take Ionescu, Maria Chefaliady-Taban, Grigore Ventura, violoncelistului Constantin Dimitrescu, violoniştilor Eduard Hübsch şi Anton Kneisel, compozitorului Gheorghe Dima etc. A participat la recitalurile celor mai prestigioase saloane artistice ale Capitalei (Otetelişanu, Take Ionescu, Ferykide, G. Cantacuzino, Titu Maiorescu, Kalinderu, Charlotta Leria). A compus piese vocale, instrumentale şi camerale, tipărind unele compoziţii în Editura Constantin Gebauer (*Mică poveste*, *Nocturna*, *Liebeslied*, *Şi mi-aş face o colibă*). A fost decorat cu ordine româneşti şi turceşti, fapt care demonstrează că Toma Micheru a devenit la numai 35 de ani o personalitate artistică proeminentă. Moartea survenită pe neaşteptate (13 august 1892), la numai trei ani după tragica dispariţie a prietenului său Eminescu, a însemnat o pierdere dureroasă pentru muzica românească (fapt reflectat de altfel în necroloagele presei epocii).

Din sumarul portret oferit de puţinele documente ce ne-au stat pînă azi la îndemînă, rezultă totuşi că Toma Micheru a însemnat pentru Eminescu mai mult decît un simplu «scripcar», aşa cum au încercat unii să-l prezinte pînă în prezent pe acest violonist virtuoz de talie internaţională. Poetul l-a însoţit deseori la Viena la recitaluri, concerte şi spectacole de operă, după cum l-a urmărit din fotoliul de critic muzical şi meloman, ori de cîte ori i-a îngăduit timpul liber. Cronicile publicate în „*Curierul de Iaşi*“ (1877), programele de sală cu însemnările lui Eminescu, mărturiile lui Ioan Slavici, Th. Ştefanelli şi Ion Grămadă despre participarea comună a celor doi prieteni la întîlnirile Societăţii „România Jună“ de la Viena etc., etc. reprezintă suficiente mărturii ale unei legături sufleteşti de certă amplitudine umană.

Şi totuşi, documentul revelator asupra originii etnice a lui Toma Micheru, pe care posteritatea şi cercetătorii lui Eminescu nu l-au cunoscut, a apărut abia în 1985, cînd strănepoata violonistului, Gina Teodorescu, a reuşit — după indicaţiile noastre — să identifice actul de deces al muzicianului în Registrul stării civile pentru morţi nr. 4299/1892 de la Cimitirul Sf. Vineri din Bucureşti:

TOMA MICHERU
de 35 ani
văduv prin divorţ

Din anul una mie opt sute 90 şi doi, luna August, ziua patrusprezece ora 1 p.m.

Act de moarte a D-lui Toma Micheru de treizeci şi cinci ani, artist, văduv prin divorţ, născut în Galaţi [?], fiul D-lor Toma (?) Micheru şi Elena, decedat la treisprezece cor. ora 8 1/4 post meridiane, în casa din strada Icoanei nr. 8, suburbia Icoana.

Martori au fost D-l Gheorghe Tomescu, de ani douăzeci şi cinci, de profesie militar, strada aceiaşi, no. 8, fratele decedatului, şi D-l Constantin Stătescu, de ani douăzeci şi nouă, de profesie funcţionar, din strada aceiaşi no. 8, cumnat cu mortul, care au subscris împreună cu noi acest act după ce li s-au cetit. Cazul morţii s-a constatat de noi prin doctoru — verificator D-l Dumitrescu Ignaţiu, care a şi liberat certificatul cu no. 394.

Făcut de noi Ştefan Vellescu, Consilier al Comunei Bucureşti şi Ofiţier de Stare Civilă.

Martori (ss) GH. TOMESCU
C. STĂTESCU

VELLESCU

Coroborat şi cu Certificatul de naştere al copilului (1883) şi cu Actul de botez din Weimar (1883), documentul de mai sus elucidează definitiv afirmaţia că Toma Micheru ar fi fost evreu, violonistul fiind de fapt de religie greco-ortodoxă (specificaţie expresă în preţiosul înscris de botez al micului Franz Tomiţă Micheru, autentificat la Weimar, Berlin şi Bucureşti de către tatăl copilului).

După un veac de la moartea lui Eminescu, memoria documentelor iată că îl scoate de sub mantia intrigilor politicianismului de odinioară atît pe poet, cît şi pe mentorul său, Titu Maiorescu.

Viorel COSMA

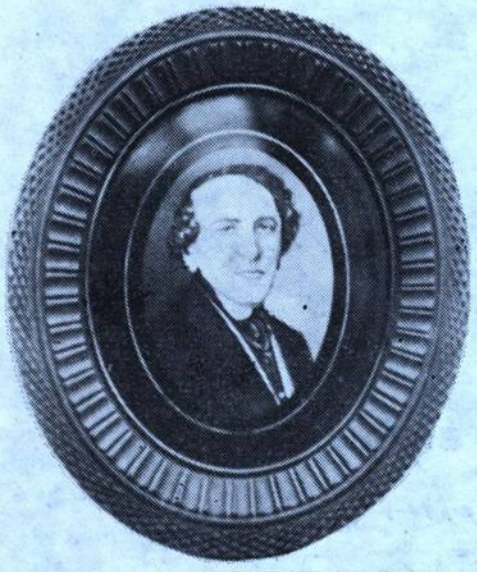

Giaccomo Meyerbeer. (Reproducere color pe sticlă). Cadou de la Franz Liszt (Colecţia Toma Micheru)

VII. IPOTEZE: Un **ex libris** M. EMINOVICI?

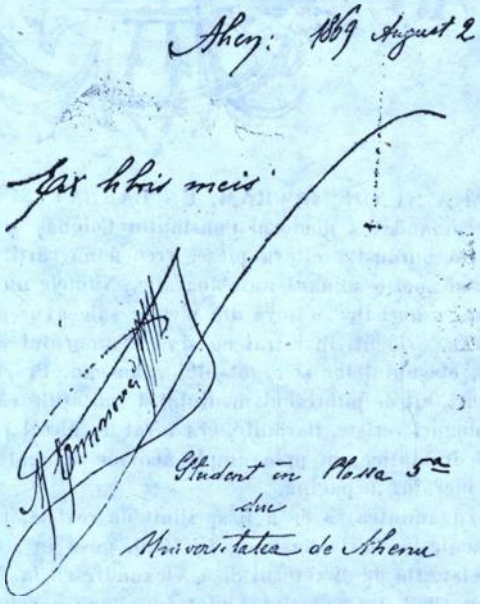

Un « Ex libris meis M. Eminovici » te face să te gîndeşti, fără îndoială, cu vădită emoţie, la « privatistul » M. Eminovici, cum semna poetul în 1866, cînd publica poezia *La mormîntul lui Aron Pumnul*. Dar, aşa cum vom vedea, datele acestui « Ex libris » privesc anul 1869 şi ele diferă substanţial de tot ceea ce se cunoaşte, pînă acum, din biografia lui Eminescu. Însemnarea a fost făcută pe pagina de gardă a volumului *Supplément du Dictionnaire complet des langues francaise et allemande* de l'Abbé Mozin par A. Poschier, Stuttgart et Augsbourg, 1863 [1]: *« Ahen 1869 august 2/Ex libris meis / M. Eminovici / Student în clasa a 5-a din Universitatea de Ahenu »*.

În primul rînd o precizare care pune sub semnul îndoielii autenticitatea însemnării. La Aachen nu exista la acea dată « Universitatea », iar « Rhoinisch-Westfalische Technische Hochschule » a fost transformată în „Politehnică" la 10 octombrie 1870. [2] Să fie « Ahen » sau « Ahenu » altă localitate decît Aachen? Noi nu credem.

În aprilie 1869 Eminescu era la Bucureşti şi publica *La moartea principelui Stirbey*, iar în lunile iunie—iulie este la Iaşi cu trupa lui M. Pascaly. La 2 octombrie era înscris la Universitatea din Viena şi nu avea cum să fie şi « student în clasa 5-a » la Universitatea din Aachen. Dealtfel, este un lucru bine cunoscut că poetul nu mai semna Eminovici în această vreme.

Ex libris-ul nu poate fi atribuit nici lui Matei Eminovici care, în 1869, era elev în clasa a II-a la Liceul „Laurian" din Botoşani.

Nu ne rămîne decît să dăm alte două explicaţii: 1. S-ar putea ca însemnarea să se datoreze unui omonim descinzînd din una din familiile Eminovici existente în Transilvania. Numai că D. Vatamaniuc, care a făcut interesante investigaţii în această direcţie, nu menţionează nici un Mihai sau Matei Eminovici [3]. 2. Să fie oare un fals? Nu ar fi exclus şi noi, deocamdată, spre această concluzie înclinăm.

Paul PĂLTĂNEA

SUPPLÉMENT

AU

DICTIONNAIRE COMPLET

DES LANGUES

FRANÇAISE ET ALLEMANDE

PAR

L'ABBÉ MOZIN

PAR

A. PESCHIER

Docteur en philosophie, professeur de littérature française et anglaise à l'université de Tubingue, membre correspondant de la Société des sciences, des arts et belles-lettres de Mayence, de l'Institut historique de France et de l'Institut national genevois.

STUTTGART ET AUGSBOURG.

LIBRAIRIE J. G. COTTA

1863.

[1] Volumul a fost donat Bibliotecii „V. A. Urechia", Galaţi (cota IV 3926) de Saly Blum. A făcut parte din biblioteca gălăţeanului Leon Ricanic. Donatoarea nu cunoaşte condiţiile în care volumul a ajuns în posesia lui L. Ricanic.

[2] Scrisoarea Domnului Dolhey, „Regierungsamtmann" la „Rheinisch — Westfälischen Technischen Rechschule", Aachen, 29 aprilie 1976.

[3] D. Vatamaniuc, *Să fie Blajul vatra strămoşilor lui Eminescu?*, în *„Manuscriptum"*, VII, 1976, pp. 127—138.

VIII. OGLINZI PARALELE

Constantin COLONAȘ

O INIȚIATIVĂ OPORTUNĂ

PRIN 1949 M-A VIZITAT, LA REVISTA „FLACĂRA", UNDE LUCRAM, UN BĂRBAT SURÎZĂTOR, afabil, cu o lumină jucăușă în priviri. S-a recomandat « doctorul Constantin Colonaș și... dacă-mi permiteți, scriitor». A scos dintr-o servietă burdușită cîteva piese, vreo două cărți, un scenariu radiofonic, rugîndu-mă să le citesc, făcîndu-și apoi o sumară autobiografie. Numele nu-mi era necunoscut, frecventasem amîndoi unele publicații umoristice. Cîteva din piesele sale avuseseră un anume ecou în presa deceniilor patru și cinci. Era, evident, înzestrat cu simțul umorului și îl instrumenta cu un detector fin al stărilor de spirit, obișnuințelor și argot-ului suburban. Practica o satiră blajină, interesat nu atît de relații și moravuri, cît de pitorescul mediului și imitațiile caragialești ale high-life-ului. Construind cu iscusință dialoguri veriste, ilariante, era furat de hazul conversației, pe care o prelungea dincolo de necesități dramatice, în prea ample acolade divagatorii. Vulgaritatea unor personaje — reală — trecea, neprelucrată, în pagină.

Am citit atunci, prin bunăvoința autorului, și la rugămintea sa de a fi sprijinit de revistă, Crai de tobă (pe care o văzusem la Iași, într-o reprezentație foarte hazoasă, în 1940, pusă în scenă de C. Ramadan, cu Aurel Munteanu — și care fusese lansată de directorul Sică Alexandrescu la Teatrul Vesel, în 1937), Nuntă pe datorie (premiera în 1939, în regia lui Victor Ion Popa — reluată în 1943 și la Craiova), Duduia Mărioara (montată tot de Victor Ion Popa, la București, în 1939 — și pe care am văzut-o, în toamna lui 1944, în teatrul din strada Uranus, cu Al. Giugaru și o actriță foarte tînără, de o frumusețe tulburătoare, Irina Răchițeanu) și Accident-Palace, o farsă nemulțumitoare, plată (dar în care, curios, investiseră încredere, în 1941, Gr. Vasiliu-Birlic, director al Teatrului „Comedia" — și interpret — și regizorul Soare Z. Soare). Discuția ulterioară lecturilor m-a apropiat de autor, cu care m-am întîlnit și în alte cîteva împrejurări. Încercarea mea de a-l sprijini la unele teatre bucureștene n-a dat rezultate. Bătea la ușile tuturor, dar nu izbutea să convingă. Era un om la locul lui, bonom și cumsecade, fără ifose, avea vorba dulce și cugetul senin, nu știa să se impună, să fie atos și clonțos, n-avea herb literar (nu-l veți găsi în istoriile literare, ci doar în cea teatrală, a lui Ioan Massoff) și nici temperament de luptător. Scrisese mult, cu plăcere, pentru teatrul radiofonic, comediile sale numindu-se Visul lui Fănică Luca, Armonie conjugală, Răzbunare CFR, Hanul strigoilor, adaptările lărgind registrul de preocupări, cum a fost, de pildă, aceea după Andromaca de Racine. Într-o carte documentară editată cu radiofoniști există și un articol de amintiri ale autorului, care povestește cum a debutat, în 1932, în fața microfonului, cum a ales subiecte și eroi de la periferie, « oameni pe care îi întîlnisem, îi cunoscusem în preajma barierei Moșilor, unde mi-am petrecut copilăria», cum l-a ajutat Victor Ion Popa și ce distribuție i-a asigurat (Sonia Cluceru, G. Ciprian, Maria Voluntaru), cum s-a înțeles cu regizorul G. M. Zamfirescu.

Nu-mi amintesc să-mi fi vorbit, pe atunci, de drama Sărmanul Dionis. De-abia acum știu că a prezentat-o Comitetului de lectură al Teatrului Național din București, în 1942, depunînd-o în mîinile directorului Liviu Rebreanu. N-a fost acceptată. E diferită de celelalte scrieri și adaptări, o lucrare originală, concepută în egidă documentară, cu miresme romantice și tonus sentimental. Eminescu e privit aici ca un personaj dominant în epoca sa, dar și damnat, bîntuit de visuri, copleșit de nevoi și suferință, măcinat de boală, nimbat de un mesianism greu de înțeles de către contemporani. Nu se va putea scrie niciodată o piesă care să cuprindă toată viața, opera și gîndirea geniului. E evident că sarcina pe care și-a luat-o Constantin Colonaș, în această privință, l-a depășit. Una din dificultăți și-a creat-o singur, prin insistența asupra relațiilor lui Eminescu, la Iași și la București, cu Veronica Micle și Mite Kremnitz, în episoade ce coboară personajul și-i dau, la un moment dat,

o aură echivocă. Altă dificultate, obiectivă, e aceea de a-i înfăţişa, în fulgerări, pe Titu Maiorescu, Creangă, Caragiale, Vlahuţă, văzuţi a avea raporturi mai mult sau mai puţin convenţionale cu eroul.

Totuşi, iniţiativa de a publica o parte a acestei drame e oportună, în anul „Centenarului Eminescu". Faţă de alte scrieri ce au năzuit să-l portretizeze dramatic pe autorul Geniului pustiu, **sau să pună în partitură teatrală unele secvenţe ale biografiei, aceasta are o anume frumuseţe liniştită şi o cîtime de adevăr cald. Reconstituie cu migală, cu seriozitate, fapte şi climate. E sobră în admiraţie şi clară în situări. Are cîteva bune intuiţii de psihologie feminină. Aduce o caracterizare posibilă a prieteniei poetului cu povestitorul humuleştean. Pictează cu dexteritate o şedinţă la „Junimea" şi o reuniune în casa lui Maiorescu. În replici e, ici, colo, cîte ceva din farmecul rostirilor eminesciene. Sînt aşezate, la loc potrivit, cîte-un vers, o strofă, o poemă.**

Şi-apoi, se atrage atenţia, cu acest prilej, asupra unui dramaturg uitat, mai puţin norocos ca alţii, dar nu chiar neîndreptăţit la re-cunoaştere şi evaluare. Revista „Manuscriptum" **a făcut şi face mult pentru descoperirea şi redescoperirea autorilor dramatici, iar unele rezultate ale atît de stimabilei cercetări au dat sugestii efective istoricilor teatrali, teatrologilor, oamenilor scenei. După cîte s-a văzut, şi editorilor. E una din acele acţiuni meritorii care se adaugă efortului general de catagrafiere a valorilor literare din uriaşul patrimoniu cultural naţional şi a cărui încheiere — cel puţin pentru literatura dramatică românească — e foarte departe; căci această literatură e cea mai vitregă fiică a muzelor noastre, curtată prea rar şi prea zgîrcit de tipar, în trecut, nu prea generos nici de scenă şi, anevoie, insuficient observată, de cărţile de referinţă; ceea ce face, de pildă, să aflăm, concret, după 200 de ani că avem un dramaturg numit Iordache Golescu, sau după 50 de ani că dramaturgul Camil Petrescu a scris** Danton **ca dramă reprezentabilă, sau, după ani şi decenii, că există şi alte piese ale lui Mihai Săulescu, G. M. Vlădescu, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, G. M. Zamfirescu şi atîţia alţii — chiar ale lui Eminescu — decît cele ce fuseseră ştiute şi (ori) consemnate.**

Valentin SILVESTRU

FASCINAT DE EMINESCU

CONSTANTIN COLONAŞ S-A NĂSCUT LA 3 martie 1901, la Galaţi, în familia unui meşter tîmplar.

Urmează clasele primare la Bucureşti, unde va fi coleg cu viitorul critic Pompiliu Constantinescu, evidenţiindu-se încă de la început pentru talentul său literar, muzical şi plastic.

Îşi continuă studiile liceale la „Spiru Haret", unde-l va întîlni şi se va împrieteni cu Mircea Eliade, şi în ciuda faptului că exista o diferenţă de vîrstă, preocupările muzicale îi vor uni, Eliade cîntînd la pian, iar Colonaş ca prim violonist în orchestra liceului, condusă de profesorul de muzică Vasile Soloveanu (dealtfel, fratele mai mic, Nicolae Colonaş, al patrulea fiu al familiei, va fi coleg de bancă cu M. Eliade. Vezi: Mircea Eliade, *Romanul adolescentului miop*, M.L.R., 1988 p. 31.)

Din 1921 pînă în 1927, frecventează cursurile Facultăţii de Medicină din Bucureşti, unde va avea dascăli de seamă, corifei ai medicinei româneşti, printre care: N. C. Paulescu, Fr. J. Rainer, Thoma Ionescu, Gheorghe Marinescu, Victor Babeş, Ion Cantacuzino, Ernest Juvara, Dimitrie Gerota, Daniel Danielopolu.

Preocupat de literatură încă de pe băncile şcolii, va debuta, în 1916, în *„Revista copiilor şi a tinerimii"*, condusă de C. G. Costa-Foru, unde-i va cunoaşte pe Ion Pas şi Victor Ion Popa, cu acesta din urmă legînd o strînsă prietenie, pînă în ultimele clipe ale marelui om de teatru. În aceeaşi perioadă colaborează la *„Biblioteca copiilor şi a tinerimii"* şi *„Foaia tinerimii"*, publicînd versuri sau proză scurtă.

În perioada studenţiei este atras din ce în ce mai mult de teatru, urmărind pe scenă o serie de mari actori ca: Aristizza Romanescu, Ion Manolescu, Vasile Tonean u, Iancu Brezeanu, C. I. Nottara, Aristide Demetriade. De fapt, pasiunea pentru teatru era mai veche, încă din liceu, cînd scrisese o piesă în versuri, jucată de elevii liceului şi o piesă istorică, *Jolde Voievod*, tot în versuri, ambele rămase în manuscris.

Tînărul medic, preocupat de meseria ce şi-a ales-o şi în care va urca toate treptele ierarhiei profesionale pînă la rangul de medic primar, nu părăseşte însă teatrul şi scrie o dramă,

Legea tăcerii, pe care i-o va prezenta lui V.I.Popa. Acesta îi va face o critică sinceră, dar aspră, asupra personajelor și a construcției dramatice, și cu ochiul managerului îl va sprijini și-l va îndruma pentru comedie, dîndu-și seama că autorul are o «replică suculentă».

Așa se face că în 1930, Constantin Colonaș scrie o comedie într-un act, amintire a atacurilor zeppelinurilor germane din 1916 asupra capitalei, *Cînd venea ...țipiligu*, pe care o dă lui V. I. Popa. Acesta este mulțumit de text și o propune pentru teatrul radiofonic. În 1931 îi face chiar distribuția în frunte cu Sonia Cluceru, Ion Sârbul, Gheorghe Demetru, Gheorghe Ciprian, Maria Voluntaru, pentru ca în 17 mai 1932 piesa să fie „reprezentată" radiofonic în regia lui George Mihail-Zamfirescu, fiind a treia piesă transmisă din noul studio al Radiodifuziunii române. Radioul îi cere noi piese, pe care Constantin Colonaș le va scrie, toate comedii, ultima fiind transmisă în 1947, *Răzbunare CFR*, cu Maria Wauvrina în rolul principal și în regia lui Constantin Moruzan.

Dar oricîte succese ar fi avut în fața microfonului, unde începînd din 1932 începuse să țină și o serie de conferințe pe teme de educație sanitară, Constantin Colonaș va fi atras de mirajul scenei, pentru care scrie o serie întreagă de comedii, încît vineri, 23 aprilie 1937, la „Teatrul Vesel", în regia lui Ion Șahighian, de care de asemenea îl va lega o prietenie de o viață, are loc premiera comediei *Crai de tobă*. Din distribuție fac parte figuri de seamă ale teatrului românesc ca: Aurel Athanasescu, Maria Wauvrina, Jules Cazaban, C. Niculescu Cadet. Piesa este apoi montată la 23 mai 1940, de către Constantin Ramadan, la Național ieșean, marele actor interpretînd și rolul principal.

În anii următori, alte patru comedii văd lumina rampei: *Nuntă pe datorie*, *Duduia Măriuca*, *Păcatul lui Năică*, *Accident Palace*.

Autor al unor comedii de succes, Colonaș va fi atras de construcția dramatică și, după o corespondență cu Heinrich Mann, aflat în exilul său la Nisa, dramatizează pentru scenă *Îngerul albastru*, piesă pe care de asemenea o prezintă lui Victor Ion Popa, care îi cere modificări, scriind a doua variantă. Piesa însă nu se va reprezenta.

Fascinat de personalitatea lui Mihai Eminescu și entuziasmat de romanul dedicat de Cezar Petrescu marelui poet, este tentat să scrie o

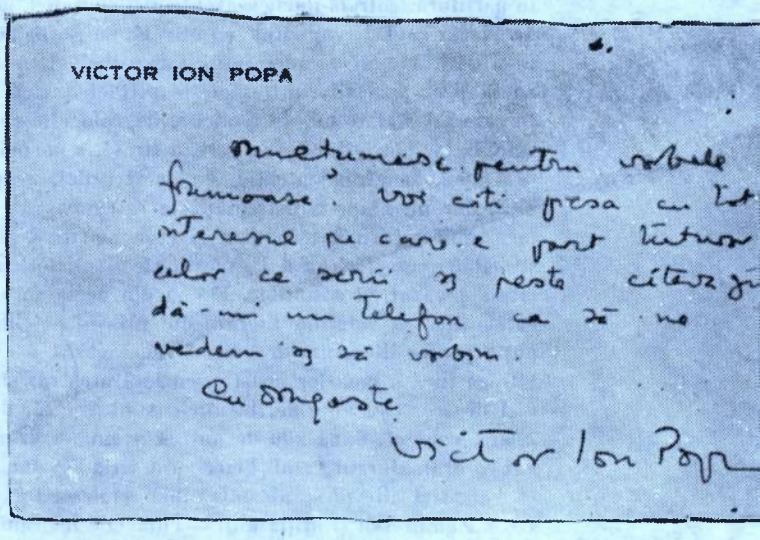

piesă despre Eminescu, intitulînd-o chiar *Sărmanul Dionis*. Ca de obicei, o citește marelui său îndrumător, Victor Ion Popa. Acesta, deși este receptiv la temă, îl sfătuiește să alcătuiască o nouă variantă, dar îi atrage atenția că figura legendară a poetului nu poate fi adusă pe scenă. Constantin Colonaș nu se descurajează însă, lucrează la o altă variantă, mai închegată dramatic, și apoi la o alta, din care revista „*Manuscriptum*" publică acum două acte. Ideea nu-l va părăsi și prin anii 1952, mai strîngea încă materiale și-și nota replici pentru o nouă variantă pe care însă n-a mai scris-o.

În afara activității de dramaturg, Constantin Colonaș va fi un neobosit educator în domeniul sănătății publice prin broșuri, articole, conferințe, ca și, prin cîteva volume care l-au făcut cunoscut: *Cartea căsătoriei*, *Cartea adolescenței*, *Cartea părinților*, toate apărute la Editura „Cartea Românească", între 1938 și 1946.

După pensionarea ca medic în 1969, continuă să scrie teatru scurt și umor. Se va dedica cu pasiune muzicii, cîntînd la vioară, în special Bach, și-și va relua pasiunea din tinerețe pictînd în ulei, dar mai cu seamă fiind atras de pictura tradițională românească pe sticlă.

Se stinge din viață la 22 februarie 1981, la București, în urma complicațiilor unei fracturi de col femural.

Florin COLONAȘ

Constantin COLONAȘ

Sărmanul Dionis

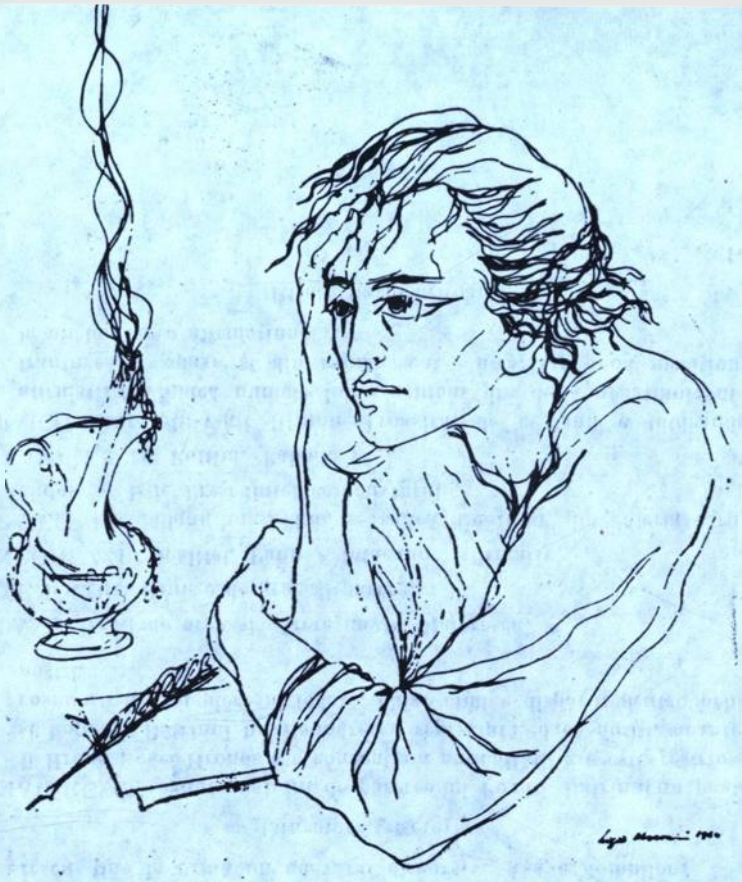

ACTUL I

O ședință a Junimii la Iași, în 1876, într-o sîmbătă după amiază, în casele fruntașului junimist Pogor.

Un salon vast boieresc cu uși mari în două canate dînd spre alte încăperi, bogat mobilat cu jilțuri, canapele, taburele, măsuțe, etajere cu cărți etc. În mijloc, sub lumina unui superb policandru cu strălucitoare de cristale, o măsuță din lemn de trandafir, cu încrustări de sidef și alături un jilț comod.

La ridicarea cortinei ședința e în toi. E pe înserat. Salonul e plin de bărbați, membri ai Junimii. O profuziune de gherocuri la doi nasturi, de jiletci fantezi din plise colorate, de plastroane albe, de «manjete» scrobite, de ghete cu «bumbi»... O colecție de capete cu frizuri cari de cari mai înfoiate și mai... aranjate, unele negre, tinere, altele cărunte sau albe... Ici-colo cîteva chelii lucioase... Cîte capete, atîtea perechi de mustăți de toate felurile și de toate mărimile, începînd de la mustăcioara abia mijită, pînă la mustața maiestuoasă în «furculiță». Bărbi (mai puține, totuși destule), de toate felurile, începînd de la cochetul barbișon, pînă la venerabila barbă lungă. Într-un cuvînt, tot ce fantezia unui frizer iscusit poate închipui...

La masa din mijloc, Titu Maiorescu (în această vreme ministru al Instrucțiunii), venit la Iași special pentru a prezida această ședință a Junimii. Mic de statură, bine legat, strîns în redingota sa, purtînd o garoafă roșie de decorație la butonieră, stă trîntit în jilțul său prezidențial și mîngîindu-și barbișonul ascultă pe Bodnărescu, care la masa din mijloc citește poezia sa: *Ce poate fi, va fi.*

Împrăștiați pe jilțuri, taburele, canapele, și chiar pe perne pe jos, membrii Junimii stau de jur-împrejur, în atitudini foarte comode. Sunt adunate acolo laolaltă cele mai reprezentative figuri literare ale Iașului de acum 60 ani. Așezați în ordinea importanței lor literare, în față stau cei ce iau parte la discuții și anume: Iacob Negruzzi, Al. Xenopol, Naum, Panu, Vârgolici, Bodnărescu, Șerbănescu, Ianovitzcky etc. Mai la fund, așa-zișii «caracude», adică acei cari nu erau prea vrednici de a lua parte la discuții și cari nu veneau aci decît pentru a spune o anecdotă, pentru a bîrfi, dar mai cu seamă pentru a se înfrupta, în pauze, din bogatul bufet ce se pregătea în salonul din fund. (Fruntaș al «caracudelor» era Paicu.) În tot timpul predomină acea atmosferă de plăcută și spirituală dezordine, demnă totuși, care caracteriza cu drept cuvînt ședințele literare ale Junimii.

PARTEA I

Tabloul I

Scena I

Maiorescu, Xenopol, Pogor, Vârgolici, Melik, Negruzzi, Catargi, Ianovitzcky, Paicu, Naum și alții.

(Bodnărescu, o figură bolnăvicioasă, adus de spate, citește ultimele rînduri ale poeziei **Ce poate fi, va fi***.)

MAIORESCU (după ce acesta a terminat): **Are cineva ceva de spus?**

NEGRUZZI: **Nu știu, domnilor, dacă D[umnea]voastră ați înțeles poezia lui Bodnărescu. Eu unul nu am înțeles mare lucru...**

XENOPOL: **Negruzzi are dreptate.**

MAIORESCU: **Argumentează, dragă Xenopol!**

XENOPOL: **Poezia e confuză.**

(Murmure, tumult)

POGOR (Se ridică brusc, hotărît. E un bărbat vioi, simpatic, cu o figură expresivă, inteligentă.): **Excelență, cer cuvîntul în această chestiune.**

MAIORESCU: **Cuvîntul ți-l dau, dragă Pogor, dar te rog... fără «Excelență». Spune-mi Domnule Maiorescu, spune-mi Domnule Președinte, numai excelență nu. Excelență sunt acolo la București. Aici sunt președinte al Junimei și nimic mai mult.**

POGOR: **Așadar, domnule președinte, fiindcă toată lumea e de acord că poezia e confuză, apoi eu, în calitate de gazdă și de vechi membru al Junimei, te rog să inviți pe Dl. autor să ne lămurească ce a vrut să spună prin poezia sa...**

(Voci, aprobări)

MAIORESCU: **Pardon. Autorul nu are dreptul să-și explice lucrarea. Aceasta ne aparține nouă, celor ce l-am ascultat. Odată ce poetul creează opera, aceasta devine indiferentă pentru dînsul... Poetul ne poate chiar rătăci, căutînd să ne dea «rezoanele sale subiective». Noi trebuie să privim lucrarea din punct de vedere obiectiv. Cine vrea să ia cuvîntul la discuție?**

* Vezi *Poezii* de Bodnărescu Samson. [*Nota autorului*]

NAUM: **Eu.**

MAIORESCU: **Ai cuvîntul, dragă Naum.**

NAUM: **Să ne explice autorul, cine este bătrînul de care vorbește în poezia sa?**

BODNĂRESCU (se bîlbîie, timid): **Bătrînul... bătrînul... am vrut să... bătrînul... este...**

MAIORESCU (intervine): **Poetul a vorbit scriind poezia. Acum să tacă...**

CATARGI: **Voi încerca eu să vă dau o explicație. Bătrînul este un oarecare... Rolul lui este indiferent. Poetul a avut ocazia ca prin acest bătrîn să facă niște versuri, să pună într-însul o parte a imaginației sale.**

MAIORESCU: **Altă părere?**

NEGRUZZI (după ce s-a sfătuit cu cei din jurul său): **Bătrînul e probabil Hronos...**

POGOR (din alt grup): **Hronos nu vorbește, pe cînd bătrînul lui Bodnărescu ține la urmă un adevărat discurs... Așa e, domnilor?**

(Murmure, rîsete)

MAIORESCU: **Sunt cu totul de părerea lui Pogor. Bătrînul nu poate fi Hronos, căci Hronos e o concepție a antichității grecești, restrînsă și îngustă. Bătrînul lui Bodnărescu reprezintă, dacă doriți, neantul cosmic, care nu piere niciodată, chiar cînd e dispărut pentru ochii noștri.**

PANU: **Sunt de aceeași părere cu Dl. Maiorescu.**

XENOPOL: **Panu e de aceeași părere.**

NEGRUZZI: **Dealtfel, Panu e totdeauna afirmativ...**

PAICU (Un găligan lung, slab, se ridică din fund, din galeria caracudelor): **D-le Președinte, cer cuvîntul.**

MAIORESCU: **Poftim, Paicule.**

PAICU: **Întrebatu-v-ați D[umnea]voastră, de ce Panu e totdeauna afirmativ? Fiindcă numele lui e compus din două negațiuni: din franțuzescul «pas» și din românescul «nu», iar două negațiuni la un loc fac o afirmațiune...**

(Rîsete batjocoritoare)

POGOR: **Stai jos, Paicule!**

MAIORESCU: **Aşadar, domnilor, revenind la poezia lui Bodnărescu, sunt de părere că ea merită să fie tipărită în „Convorbiri literare". Ce zici, dragă Negruzzi?**

NEGRUZZI: **Mi-i teamă, D-le Maiorescu, că ea nu va fi înţeleasă de cititori.**

MAIORESCU: **Despre asta nici o grijă. La fel mi-ai spus deunăzi, cînd Eminescu mi-a cetit aici nuvela lui** Sărmanul Dionis. **Se pare că nimeni dintre noi nu o înţelesese... Ţi-aduci aminte ce mi-ai răspuns cînd ţi-am spus să o publici? Ce mă fac cu cititorii „Convorbirilor" cînd voi publica nuvela aceasta? Îmi vor întoarce toţi revista. Nuvela s-a tipărit... Sunt săptămîni de atunci... Ţi-a întors-o vreunul? Nici unul... Ba ceva mai mult. Sunt convins că toţi cei ce au citit-o, au înţeles-o... Păcat că nu e şi Eminescu aici între noi... Dar unde umblă omul ăsta? De la o vreme încoace întîrzie mereu de la şedinţele noastre.**

POGOR: **Asta mai cu seamă de cînd s-a împrietenit cu Creangă. I-o fi uitat Dumnezeu la vreo vorbă sfătoasă pe la „Bolta Rece"...**

MAIORESCU: **Aşadar, m-aş bucura ca în viitorul număr al „Convorbirilor" poezia aceasta să figureze la loc de frunte. Talentele trebuie încurajate. Bravo Bodnărescule! Poezia D[umi]tale cuprinde o licărire de mare talent... şi va fi publicată, iar mata scrie... scrie... scrie mereu... Ai să ajungi departe...**

(Îi strînge mîna, îl bate peste spate, îl încurajează, dă apoi manuscrisul lui Negruzzi. Bodnărescu s-a dus la locul lui, unde primeşte felicitări de la cei din jur.)

MAIORESCU: **Cine mai are ceva de citit? Tu, Vârgolici, Ianovitzcky, Şerbănescule... Nimic? Nici un poet nu-şi mai strunește lira pe ziua de azi?**

MELIK: **Eu vreau să citesc ceva.**

MAIORESCU: **O poezie, Melik?**

MELIK: **O teoremă... Expunerea « teoriei corelaţiei triun ghiurilor... ».**

(Murmure de protest)

POGOR: **Cer cuvîntul.**

MAIORESCU: **Poftim.**

POGOR: **În trecuta noastră şedinţă, acest prea cinstit domn Melik,**

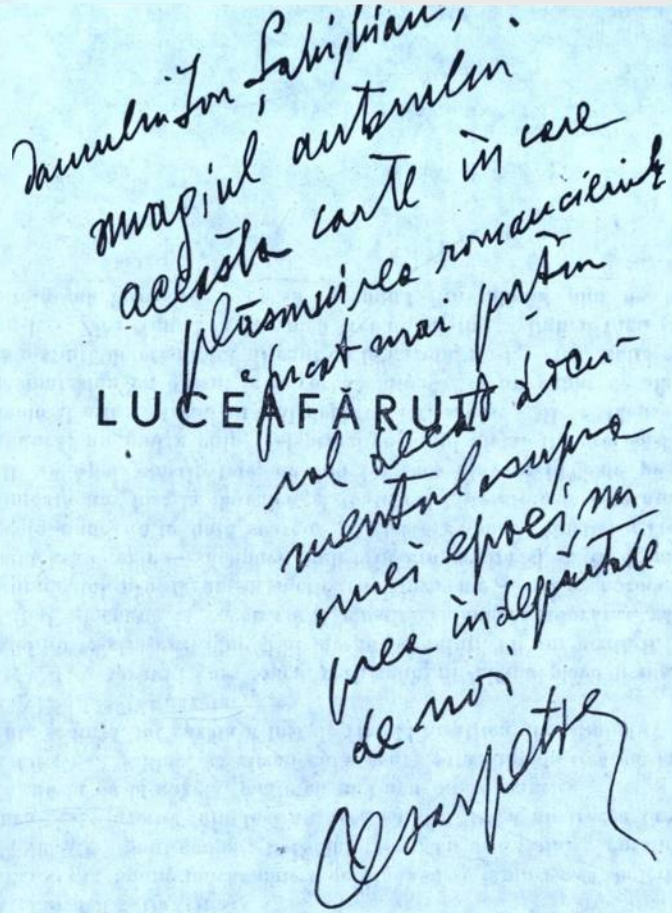

doctor întru a lui Pitagora ştiinţă, ne-a împuiat capul cu prea savanta sa lectură asupra « rădăcinilor pătrate»... Astăzi vine cu cine ştie ce altă ştiinţifică poliloghie... Nu putem înţelege ca prea cinstita şi prea ministeriala D[umi]tale persoană să se ostenească în fiece sîmbătă, venind de la Bucureşti aici la Iaşi, pentru a prezida o şedinţă zisă literară, în care se citesc teoreme şi axiome... Ne întrebăm noi, oare acesta e rostul Junimii noastre? Oare literatură se cheamă aceea ce ne aduce Dl. Melik?

NEGRUZZI: **Sunt cu totul de părerea lui Pogor...**

(Murmure)

PAICU: **Vin cu o propunere: Pentru a fi în cadrul Junimii, să rugăm pe Dl. Melik, ca de aici înainte să ne aducă teoremele D-sale puse în versuri...**

(Rîsete, tumult)

Melik, enervat își strînge hîrtiile. Unii țin cu Melik, alții nu. Fiecare își susține părerea cu glas tare. În fund a apărut Eminescu, și apoi Creangă. Tumultul se stinge ca prin farmec și o liniște desăvîrșită se așterne. Fiecare a rămas la locul lui tăcut, privind pe cei doi cari s-au oprit în fund. Eminescu e un bărbat bine legat, nu tocmai înalt. Cap frumos, frunte lată, luminoasă, figura lungăreață, umerii obrajilor puțin ridicați, nas corect, sprîncene adumbrite, buze armonioase, ochi expresivi, strălucitori, pielița obrajilor albă. Poartă mustață mare neagră-corb, păr negru bogat, dat peste cap și adunat la spate în puțină chică bucovinească. Nu are o ținută prea îngrijită. Gulerul e soios. Manșetele la fel. Din gherocul lucios la coate și buzunare lipsesc cîțiva nasturi, iar ghetele îi sunt mucede de noroi uscat. Totuși, așa cum e, e mai frumos ca toți... Poartă în el ceva mistic, neînțeles, care îl înalță deasupra tuturor. Are în felul lui de a fi, de a se prezenta, de a vorbi, o stîngăcie, o ezitare, care îi stă bine, care îl înnobilează. Glasul lui e plăcut, melodios ca o poezie... Zîmbetul lui firav, care în permanență îi înflorește în colțul buzei, îi dă un aer de bunătate, de seninătate... E omul în care natura a pus scînteia geniului... E arătarea vaporoasă, coborîtă din culmile idealului, învești mîntată în straiele grele ale realității crude. E în el mai mult suflet decît trup... Mai mult spirit decît carnație... E poezia... E poetul...

Creangă, dimpotrivă, e omul...e țăranul meleagurilor noastre moldovenești. Scurt, gras, greoi, pare un trunchi cioplit cu barda din tulpina unui copac secular. Figură congestionată, roșie, încadrată cu o mustață, cu o barbă deasă și cu un păr des, tuns mărunt. Îmbrăcat în haine groase, păroase, din postav de casă (noaten) și rău croite, pe cari le poartă cu stîngăcie. Voios, plăcut la vedere, are apucături duhovnicești, pe cari i le ghicești în ținută, în gesturi, în vorba lui blajină... mieroasă...

Scena a II-a

Aceiași, Eminescu, Creangă.

VOCI: **Iacă și pe Creangă.**

CREANGĂ: **Cu bine și cu sănătate, boieri D[umnea]voastră, și de-acuntr-o mie de ani pace.**

(Vin amîndoi în față. Eminescu dă mîna cu Maiorescu, Pogor și alți fruntași salutînd prin semne pe ceilalți.)

MAIORESCU: (lui Creangă): **Nici nu se putea să nu fiți împreună...**

CREANGĂ: **Asta e de cînd lumea: focul cu fumul, vatra cu ceaunul și tusea cu junghiul...**

(Eminescu se așează în față, într-un jilț pe care i-l oferă Pogor.)

CREANGĂ (așezîndu-se): **Ia să șed și eu, să-mi șadă peșitorii.** (Scoate o basma popească roșie, enormă, cu care își șterge fruntea) **Da cald e la voi aici, de-ți vine să te scalzi ca găinile pe uscat...**

MAIORESCU (cu severitate prietenească): **Ce e cu tine, Eminescule? Pe unde-mi umbli? De cînd te-ai împrietenit cu șugubățul aista de Creangă, nu mai e chip să te vadă omul...**

EMINESCU: **Nu e Creangă de vină.**

MAIORESCU: **Da cine?**

CREANGĂ: **Spune măcar cine e de vină, să se lămurească boierii.**

EMINESCU: **Sunt ocupat, D-le Maiorescu, cu gazetăria... cu slugăria mea... „Curierul" din Iași nu vrea să știe. Dacă nu trecea Creangă să mă ia de la gazetă, poate că nici acu nu veneam...**

MAIORESCU: **Bine, să zicem că e așa... Da sîmbăta trecută, la trecuta ședință, tot gazeta a fost de vină?! Și atîtea alte sîmbete?**

EMINESCU: **Tot gazeta.**

CREANGĂ (sărind ca ars): **Iaca, vezi, acum nu-mi mai place de mata... Nici nu te-ai așezat bine și ai început să minți. Fii om acătării, bade Mihai, și spune la cocon vorbă cinstită și adevăr adevărat, că acu Dumnealui n-o fi un besmetic ca Tinca me — bat-o norocul s-o bată așa cum e — să apuce culișerul din ocniță și să te desmierde acolo unde nu te bate soarele...** (rîsete) **Spune cinstit: «Trecuta sîmbătă am fost la ibovnică și toate celelalte sîmbete cîte am lipsit...». Apoi, cinstite fețe, de cînd i-a scos diavolu în cale pe astă duducă, nu mai e chip să-l prinzi pe omul aista. De vrei să-l afli, acolo îl afli... Iaca, nu mai departe, ieri sară... Mi se făcuse dor să mai stau cu dînsul la o vorbă sfătoasă, la un pahar de aiasmă, la o sfîntă de crîșmă... Îl caut eu la gazetă, nu-i... La „Bolta rece", nu-i... Zic: Numai la ibovnică trebuie să fie... Dau o fugă și mă pitesc sub fereastră... Ce să vă spun? Era salonul plin de lume.**

Dudui frumoase și pantalonași de aceia cu geam la ochi, de ne sfirtică limba în felurite chipuri...

EMINESCU: **Eram invitat la un ceai literar la D-na Micle.**

CREANGĂ: **Ceai? Vorba vine că era ceai... Am bătut în geam și a venit duduca cea frumoasă. Ian priviți cum îi scîntie ochii. «Poftim înăuntru, D-le Creangă, să iei un ceai.» — «De care?» — «Rusesc» — «Mulțumesc, eu beau de ismă». Și-apoi ce era să mai întru, că ce avea a căuta un țărănoi ca mine între atîta boierime?**

POGOR: **Și cine mai era pe acolo, bădie Ioane?**

CREANGĂ: **Iaca nu știu cum să-ți dau un răspuns. Cică într-o duminică, o cucoană și-a luat fiica la brațet și s-o dus amîndouă la biserică. Întorcîndu-se după slujbă, o întîlni o altă cucoană și a întrebat-o: Cine mai era la biserică? «— Da, a răspuns cucoana, eu am fost și fii-mea. De acolo înainte tot prostime...».**

(Rîsete. Toată lumea e cucerită de farmecul graiului lui, a rămas tăcută, sorbindu-i vorbele.)

CREANGĂ: **Da acu mă uit eu la D[umnea]v[oastră] și mă-ntreb ce-ați rămas așa? Mie, unui prost de țărănoi, îmi merge gura ca o meliță și voi, gogeamite boierii, căscați gura la mine, de parcă n-ați mai fi văzut în viața voastră popă răspopit și țăran din Humulești în straie nemțești. Ia să ne mai citească cineva o poezie, că doar aiasta se cheamă că e ședință literară la Junimea și nu clacă de păpușoi la baba Zamfira a lui Panait din Humulești...**

MAIORESCU: **Ei, Eminescule, ce ne-ai adus pe ziua de azi?**

(Eminescu, de cum s-a așezat, în timp ce Creangă vorbea, a dat capul pe spate și fixînd un punct imaginar plutește cu gîndul departe. La întrebarea lui Maiorescu tresare.)

MAIORESCU: **La ce te gîndeai?**

EMINESCU: **La toate și la nimic...**

MAIORESCU: **Iată un răspuns care spune totul și nu spune nimic... Haide, lasă gîndurile și citește-ne ceva. Mai încălzește-ne mintea și inima cu o rază din geniul tău poetic...**

EMINESCU: **Nu am adus nimic pentru azi.**

MAIORESCU: **De ce?**

EMINESCU: **Lipsă de inspirație.**

MAIORESCU: **Lipsă de inspirație e atunci cînd nu ai muza să te inspire. Ori... după cîte știu...**

CREANGĂ: **Asta înțeleg s-o zic eu de Tinca me, că bună o fi sărmana la făcut plăcinte și alivenci, da numai de muză nu e bună.**

(Paicu se agită din nou)

MAIORESCU: **Ai cuvîntul, Paicule.**

PAICU: **Un cuvînt de critică obiectivă, referitor la poezia Noaptea a D-lui Eminescu, apărută în ultimul număr al „Convorbirilor". Poezia începe așa: «Noaptea, potolit și vînăt arde focul în cămin». Să ne explice D-l Eminescu: Cum vine asta foc vînăt? Cine a mai văzut foc vînăt? Se spune chiar: roșu ca para focului. Auzit-ați D[umnea]v[oastră] pe cineva să spună vînăt ca para focului?**

(Rîsete batjocoritoare. Paicu e obiectul unei adevărate manifestații ostile.)

CREANGĂ (privindu-l cu dispreț): **Cînd ați vedea uricîunea pustîrei stînd la locul unde nu se cade, să știți că aproape e sfîrșitul... Da cum îl chiamă pe băetanul aista?**

VOCI: **Paicu.**

CREANGĂ: **Paicule, mă întreb eu în mine: tu ăi fi prost născut, ori făcut...**

(Rîsete)

MAIORESCU: **Ei, Creangă, nici tu nu ne-ai adus nimic astă seară?**

CREANGĂ: **Ba v-am adus, dar n-am la mine...**

MAIORESCU: **Cum vine asta?**

CREANGĂ: **Asta e un fel de: «a zis c-a veni, dacă n-o veni» sau... «s-a zis c-a venit dacă n-o venit...»**

MAIORESCU: **N-ai mai scris nimic?**

CREANGĂ: **Ba ce să zic? Iar m-o apucat hăchițele de scris țărănimi de-ale mele... Mai scriu și eu cîte un sfîrîiac.**

MAIORESCU: **Sfîrîiac? Ce-i aceea?**

CREANGĂ: **Apoi nu știți anecdota cu sfîrîiacul?**

VOCI: **N-o știm...**

CREANGĂ: **Iaca, să v-o spun: Cică odată un țigan...** (În acest moment, se deschid în fund ușile și, în cealaltă cameră, apare un bufet bogat.)

POGOR: **Domnilor, întrerupem pentru cîteva minute ședința și vă rog să poftiți la o gustare...**

CREANGĂ: **Mulțămim cu plăcere, și anecdota cu sfîrîiacul, vi-o spun**

eu după aceea, că mai bine sună cînd e spusă cu grumazul plin... Haideți, fraților: La război înapoi, la plăcinte înainte...

(Toată lumea se ridică și trece în fund. Maiorescu și Eminescu au rămas în jilțurile lor.)

Scena a III-a

Maiorescu, Eminescu

MAIORESCU (oferindu-i o țigară): **Te găsesc trist, dragă Eminescule...**

EMINESCU (cu zîmbetul firav): **Sunt clipe în viață, Domnule Maiorescu, cînd ți se pare că toate relele pămîntului s-au abătut asupra ta...**

MAIORESCU: **Da ce ți s-a întîmplat? Ai vreun necaz?**

EMINESCU: **Nu unul... multe...**

MAIORESCU: **Spune-mi de ce e vorba... Totdeauna te-am ascultat și te-am ajutat cît am putut... Ai vreo lipsă? Iar ți s-a făcut vreo nedreptate?**

EMINESCU (după o ezitare): **Simt că nu mai pot trăi aici, în Iașul ăsta...**

MAIORESCU: **De ce mă rog?**

EMINESCU: **Prea se ocupă oamenii de mine... Prea s-au urzit multe intrigi în jurul meu... Sunt sătul...**

MAIORESCU: **E vorba poate de cazul Vizanti?**

EMINESCU: **Și de acela, și de altele... Mata știi prea bine necazurile mele trecute... și știi nedreptățile toate cîte mi s-au făcut... În postul de revizor, am muncit și am pus rîvnă multă... M-au scos afară ca pe o măsea stricată... De ce? Întreabă-i... După aceea, au născocit alte minciuni: că am furat cărți din Biblioteca Națională... Cărțile Bibliotecii Naționale îmi trebuiau mie? N-am eu destule? Nu-mi irosesc eu toți banii pe cărțile anticarilor? În fine... M-au adus în fața justiției ca pe un netrebnic... Învinuiri nedrepte... mîrșave... și atunci, ca la un semn, toți au năvălit asupra mea... ca lupii... unii pretinzînd că scriu poezii fără a cunoaște limba, alții că aș fi un venetic adus de vîntul soartei de prin stepele Asiei... și atîtea alte minciuni... Ce să le fac? Ce să le fac? Să ies în ulița mare și să urlu? Să mă iau la luptă cu ei? Dar ei sunt o mie... eu sunt unul... E prea multă răutate, coane Titule... Iartă-mă că-ți spun astfel, dar cînd îți spun așa, simt că-ți pot împărtăși mai multe... că-mi ești mai apropiat...**

(Un fecior aduce o tavă cu gustări.)

MAIORESCU: **Răutate e destulă, nu te contrazic, și aici, și pretutindeni, dar... am impresia, dragă Eminescule, că și tu ești omul care le vezi toate printr-o lentilă măritoare... și rău faci... Privește lumea cu propriii tăi ochi...** (tăcere) **Și eu care credeam că ești cel mai fericit lîngă Veronica ta...**

EMINESCU: **Lîngă dînsa, da, sunt fericit... dar parcă asta e totul? Pot oare trăi mereu lîngă dînsa? Trebuie să mai ies și prin lume... să mai aud și hămăitul ciinilor care se dau la mine... Dac-ai ști cîte se vorbesc... Se vorbește că Veronica îl înșală pe Micle și că eu aș fi făptașul...**

MAIORESCU: **E firesc să se vorbească...**

EMINESCU: **Și mata ai putea crede că...**

MAIORESCU: **Eu nu cred, pentru că te înțeleg, dar asta nu e de ajuns... Cred ei...**

EMINESCU: **S-a ajuns pînă la a se spune că Veronica vrea să-l otrăvească pe bătrînul Micle, pentru ca să se mărite mai curînd cu mine... Auzi pînă unde merge mîrșăvia lor... Și dacă ar ști ei care-i adevărul... dacă ar ști ei că pe bătrînul Micle îl iubim și îl stimăm amîndoi, ca pe un prieten mai vîrstnic... dacă ar ști ei la ce se reduce adulterul nostru... Stăm ceasuri întregi unul în fața altuia... și ne privim ca doi copii ai muzelor... Acolo, lîngă dînsa, mă simt limpede și ușor. Parcă prind aripi... dar cînd ies afară... în lume, și cînd aud murmurele, orice avînt mi se curmă...**

MAIORESCU: **Îmi pare rău de ce aud...**

EMINESCU: **La „Curierul de Iași" muncesc ca un ciine... Sunt chiar pe punctul de a părăsi această foaie... și-o voi face, chiar cu riscul de a pieri de foame...**

MAIORESCU: **Dar de ce?**

EMINESCU: **M-am certat zilele trecute cu directorul... Nu pot suporta imperativele oricărui agramat... La gazetă, așadar, n-am prieteni... Prin cafenele nici atît. Abia aici, în casa prietenului Pogor, dacă mai mă pot simți în lumea mea... Dacă n-aș avea Junimea asta,**

Desen de Ligia MACOVEI.

dacă n-aș avea-o pe Veronica, dacă nu l-aș avea pe Creangă... mai cu seamă pe Creangă...

MAIORESCU: Te împaci atît de bine cu el?

EMINESCU: Ca un frate... mai bine chiar... Mulțumesc cerului că mi l-a scos în calea vieții mele. E singurul om care mă ascultă și mă înțelege. Ne simțim doi vlăstari ieșiți din glia moldovenească... El din Humulești lui, eu din Ipotești mei... El e masivul trunchiului, eu sunt boarea sufletului... Prietenia noastră e atît de strînsă, ca sufletul de trunchi... Veronica și Creangă... Creangă și Veronica... Atît... Restul e întunerec și pustiu... Dacă n-ar fi ei să mă ție aici, mîine mi-aș lua zborul către alte meleaguri... Nu mai pot... Sunt dornic de alte zări... Mă gîndesc uneori: poate că aiurea se vor fi găsind oameni mai buni și tot eu îmi răspund: toți sunt la fel... pretutindeni... și totuși sunt dornic să încerc și aiurea... Poate... o minune... deși minuni în vremea noastră...

MAIORESCU: Ascultă, dragă Eminescule, tristețea și desnădejdea ta m-au pus pe gînduri. Știi prea bine că sunt ani mulți de cînd nutresc pentru tine și pentru talentul tău (pe care eu îndeosebi îl prețuiesc) o simpatie și o atenție deosebită, asta încă de pe vremea cînd studiai filosofia la Berlin... Dacă ai fi urmat sfatul meu, azi erai titularul catedrei de filosofie de aici... dar în fine... ce să mai răscolim trecutul... Ce leafă ai la „Curierul"?

EMINESCU: O sută de lei pe lună...

MAIORESCU: O duci greu desigur. Plecînd însă o vei duce și mai greu... Te amenință lipsuri mari... Iată de ce m-am gîndit să-ți vin în ajutor... Dealtfel nu e prima dată cînd îți fac această propunere... Vino cu mine...

EMINESCU: La București? Știam...

MAIORESCU: Vei găsi poate acolo oameni mai buni... Te voi avea în preajma mea, sub ocrotirea mea... Îți voi crea o situație mai bună... Te fac șef redactor la „Timpul", oficiosul partidului nostru conservator.

EMINESCU: Tot gazetărie?... Tot slugărie?...

MAIORESCU: Cu poezia nu se poate trăi. Va fi în tot cazul o slugărie mai plăcută și mai bine plătită... Vei avea 300 lei pe lună... Ce zici?

EMINESCU: Dacă n-ar fi Veronica... dacă n-ar fi Creangă... și totuși...

MAIORESCU: Nu te pripi... De pasul ce-l faci atîrnă viitorul și viața ta... gîndește-te bine... Sfătuiește-te cu Creangă, du-te și sfătuiește cu duduca ta... sunt sigur că nu se vor opune... Țin foarte mult ca pînă sîmbătă următoare să am un răspuns... M-ar bucura chiar să-l am mai curînd... „Timpul" nu are timp să aștepte...

(Rămîn tăcuți unul în fața altuia. Din fund încep să apară membrii Junimii. Apare un grup alcătuit din Creangă, Pogor și Vârgolici, cu paharele în mînă.)

Scena a IV-a

Maiorescu — Eminescu — Creangă — Vârgolici — Pogor — Negruzzi și apoi ceilalți membri.

CREANGĂ (bine dispus, cu un picior de pui într-o mînă, cu paharul în cealaltă, închină în grup): **Binecuvîntează, Doamne, mîncărica, băuturica robilor tăi, Amin! Mă închin, băieți, la fața D[umnea]-voastră ca la un codru verde. Cînd ne-o fi mai rău așa să ne fie.**

POGOR: **Ce zici, bădiță Ioane, îți ajunge sau mai iei o leacă de friptură?**

CREANGĂ: **Ba mi-ajunge, coane Pogor, pogorîtule din cerur. Că eu hîlpav de felul meu nu-s. Iaca să vă spun ce-mi face Tinca me la o masă: O oală cu găluști făcute cu păsat de mei și cu bucăți de slănină, o găină friptă pe țiglă de lemn și unsă cu mujdei de usturoi, iar pe deasupra o strachină cu plăcinte moldovenești cu poalele-n brîu. O cofiță de vin amestecat cu apă și-mi ajunge... Vorba ceea: Unui popă i se cere picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarță și pîntec de iapă...** (Zărind pe cei doi) **Da D[umnea]voastră ce stați și vă tot uitați unul la altul fără a grăi, de parcă ați fi la pețit? Ce e, bădie Mihai, nu ți-i prea bine? Te cunosc după cum sfîrcăești la tabac...** (Eminescu se ridică și se plimbă îngîndurat, fumînd și aruncînd fumul.)

MAIORESCU: **I-am spus prietenului Eminescu o vorbă care l-a cam pus pe gînduri.**

CREANGĂ (curios): **Eh!**

MAIORESCU: **Sunt hotărît să vi-l răpesc cu mine la București...**

CREANGĂ (Cade într-un jilț ca lovit): **Cu un retevei de tei de m-ar fi pocnit cineva la moalele capului nu m-ar fi năucit mai rău. Vorbești serios, coane Titu?**

MAIORESCU: **Foarte serios.**

CREANGĂ: **Și tu, bădiță Mihai, te uiți la gura aistui boier?**

EMINESCU: **Mă uit, că n-am încotro...**

NEGRUZZI: **Ce îl faci acolo?**

MAIORESCU: **Șef-redactor la „Timpul".**

NEGRUZZI: **Nu e rău.**

CREANGĂ: (își șterge nădușeala cu basmaua): **Da pe mine cui mă**

Iași, că fără tine sunt străin?... Da pe duduca Veronică? Da pe conu Ștefăniță Micle? Da pe băieții aiștia toți? Da Ieșul aista tot? Iaca vezi, mi se arătau mie semne. Mai ieri sfîrîia ceaunul de mămăligă. Iacă-i spuneam Tincăi mele: «semne rele». Știam eu că boierul aista ne-o coace... Mai cu seamă de cînd s-o făcut ministru la București, vine la Iași la lună, la săptămînă, ca un herete, de fură cîte o copaie din ogradă și fuge cu ea în gheare la București. Mai deunăzi ni-l răpi pe Slavici. Acușica pe mătăluță. Ne cară unul cîte unul... Și mare minune de nu ne-o pustii toată ograda...

PAICU: **Ca mîine mă răpește și pe mine...**

CREANGĂ: **Pe tine chiar de-ar vrea, nu te-a putea răpi. Dracu a mai văzut herete cu măgaru-n gheare...?** (Rîsete) **Și voi, boieri D[umnea]voastră, nu aveți nimica a spune? Nu vedeți că heretele acesta ne ia toată floarea Iașului?**

NEGRUZZI: **Nu avem nimic de spus împotriva voinței ministeriale. Rău ne pare, dar n-avem încotro.**

CREANGĂ: **Și nu se poate altfel?**

EMINESCU: **Nu se poate... deloc... deloc... deloc...**

CREANGĂ **Atunci se vede că așa trebuie să fie porunca lui Dumnezeu. E măcar cu folosință?**

EMINESCU: **Socot că da.**

MAIORESCU: **Desigur.**

CREANGĂ: **Ei, păi dacă e așa și te ia heretele aista sub aripa lui, du-te, băiete. Du-te unde e pîinea mai albă... Greu mi-a fi fără tine, și Tincăi i-a fi greu... da ne-om învăța... ne-om desmierda și noi prieteșugul în scris... și, Dumnezeu știe, poate că într-o bună zi heretele aista m-o răpi și pe mine. Numai de-a putea răpi și pe Tinca me totodată, că fără dînsa nu mă las, măcar de-aș duce-o-n brață; și-atunci om fi iar împreună, și-om sta iar de vorbă zile și nopți în vre-un ungher de crîșmă, așa cum făceam pîn-mai ieri...**

EMINESCU (cu drag de a asculta): **Cum făceam, bădie Ioane?**

CREANGĂ (oftează adînc cu alean): **Astă seară încotro o apucăm, bădie Ioane? Stăi să vedem: Și făceam ca popa Duhu: Stupiam în palma stîngă, iar cu muchia palmei celeilalte trîntiam în stupit. Încotro sărea stupitul într-acolo apucam și noi... Sărea înspre Tătărași, bine. Sărea înspre Nicolina, tot bine. Sărea înspre dealul Țicăului, și mai bine, că era și aproape de bojdeucă... Că, slavă**

Domnului, cîte o sfîntă de crîşmă se afla şi în Tătăraşi, şi în Nicolina, şi în Ţicău... Acu să nu vă daţi cu gîndul, cinstiţi boieri, că ne înfundam în crîşmă de dragul băuturii. Aşi, ferească Sfîntul! Să zic aşa că sărea stupitul înspre crîşma lui Chir Iani din Nicolina. Ne aşezam la masă, unde era ungherul mai pustiu, unde era bolta mai boltită, unde era liniştea mai adîncă... Ceream crîşmarului un hîrb de strachină şi un petec de pastramă şi îmi puneam eu singur oghialul de capră să se frigă pe spuză... Că ia aşa îmi plăcea mie... Mai ceream şi cîte o stacană de turburel de Păuceşti şi stam aşa de vorbă de ne uita Dumnezeu acolo.

MAIORESCU: **Adevărat, Eminescule?**

EMINESCU: **Adevărat.**

MAIORESCU: **Şi ce găseai tu atîta de vorbit cu Creangă acesta?**

EMINESCU: **Vorbeam şi noi ce ne trecea prin minte.** (Iese în fund neobservat.)

CREANGĂ: **Auzi şi pe Dumnealui, Creangă aista. Adică numai că n-a zis: Ce găseai de vorbit mata, om subţire, cu ţărănoiul aista de Creangă? Păi şi dacă mi-s ţărănoi; dacă or fi să iasă toţi învăţaţi şi filosofi, n-ar mai avea cine să ne tragă ciubotele. Şi-apoi, nu e totul cartea, e glagoria. Nu zic, nu e rău să ştie omul şi oleacă de carte, nu numaidecît pentru popie, că şi popia are multe năcăfele... Da' nici filosof nu poate fi oricine...**

Apăi acu, boieri D[umnea]voastră, să mai vedem şi de-ale noastre... (Toţi se aşează în fotolii pentru a continua şedinţa.)

Ia să vă spun anecdota cu sfîrîiacul... că o începusem... Cică odată un ţigan... Da' bădia Mihai pe unde o fi?

POGOR: **O fi pe la bufet.**

CREANGĂ: **Numai o clipită să-l chem şi pe dînsul.** (Iese prin fund) **Bădie Mihai! Bădie Mihai!** (Îl caută prin camere strigîndu-l, încet, îngrijorat, apoi vine din fund.)

CREANGĂ: **Nu e nicăierea... o zburat... Nu e nici paltonul, nici căciula.**

POGOR: **S-o fi dus să ducă vestea duducăi.**

CREANGĂ: **Să ştiţi că numai aşa trebuie să fie.** (Oftează) **Ce să-i faci? Tinerică e, frumuşică e, el poet, dînsa poetă... Sunt două elemente cari au afinitate, cum se cheamă la chimie...**

POGOR: **Te pricepi şi la chimie după cît văd...**

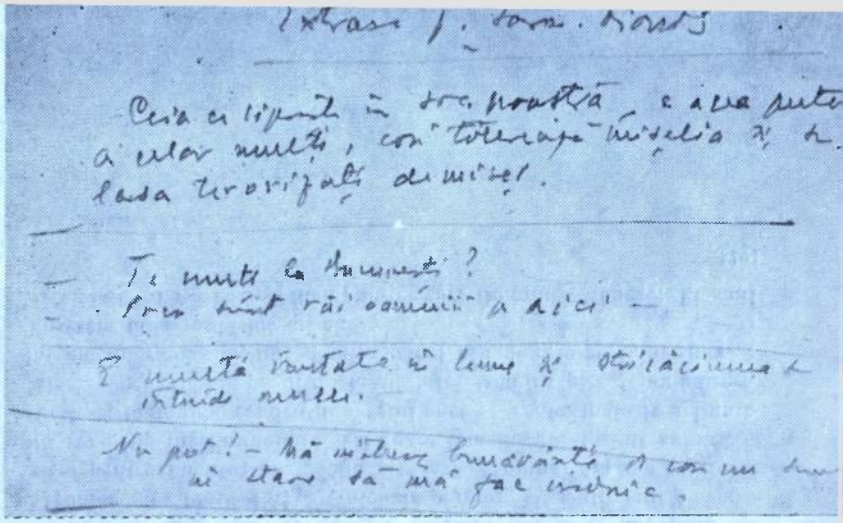

CREANGĂ: **I-auzi vorbă! D-apoi cum să nu mă pricep, dacă conul Ştefăniţă Micle e profesor la Universitate, de chimicale şi fizicale...**

POGOR: **Şi ce are-a-face?**

CREANGĂ: **Are, şi să vedeţi cum. De la o vreme încoace bădia Mihai, de cîte ori se ducea la duduca Veronica, mă lua şi pe mine coadă... « Hai, bădie Ioane, să mai ţii de urît lui conu Ştefăniţă». Pricepeţi... Şi-apoi cu conu Ştefăniţă ce era să vorbesc altceva acolo, în laboratoriu, decît chimie? Şi iaca cum, azi aşa, mîine aşa, m-am făcut, fără să vreau, dobă de chimie, de ştiu ce-i aceea valenţă şi afinitate... Da' D-Voastră spuneţi că vreţi să continuaţi şedinţa...**

POGOR: **Spune anecdota cu sfîrîiacul...**

CREANGĂ: **Apăi acum, numai de sfîrîiac nu-mi mai arde mie... V-oi spune-o altădată... Să mai spună şi altul...**

MAIORESCU: **Cine mai are ceva de citit?**

NAUM: (Se ridică timid.)

MAIORESCU: **Ce-i, Naum, ce ne-aduci pe ziua de azi?**

NAUM: **O traducere din Andréas Chénier.**

MAIORESCU: **Se aprobă.**

VOCI: **Se aprobă.**

(Naum îşi drege glasul, tuşeşte şi dă să înceapă. Creangă, care privea tot timpul spre uşă, se ridică.)

CREANGĂ: **Cinstiţi boieri D[umnea]voastră, pe mine să mă iertaţi, da' trebuie să mă duc. Prieteşugul e prieteşug... şi-apoi să vă spun cinstit: Tare mi s-o făcut dor de puţină chimie... Vă las cu bine şi cu sănătate...**

(Iese în fund.)

—CORTINA—

Tabloul II

Interior la soții Micle.

Un salonaș intim, lucruri puține, dar de gust. Cîteva jilțuri, o măsuță stil, un pian cu coadă acoperit cu un șal, un cămin deasupra căruia stau cîteva vaze, sfeșnice, statuiete. Rafturi cu cărți multe etc. În fund fereastra dînd spre stradă și ușă dînd spre un fel de geamlîc, prin care se intră. În dreapta și în stînga uși cari dau spre alte încăperi.

S-a înnoptat.

La lumina unei lămpi de masă cu abatjour mare, Veronica Micle stă alături de Eminescu, în jilțuri apropiate și se privesc tăcuți. Veronica e tînără, 20 de ani, frumoasă. Păr blond ruginiu, cu reflexe de aur vechi, cap de înger... de păpușă... Coafura puțin ridicată în față... ochi mîngîioși... carnație trandafirie, gît grațios... Din toată făptura ei respiră un parfum de gingășie și de tinerețe. Stînd în jilț, rochia largă, albastră ca cerul, înfoiată, încinsă la mijloc cu o cingătoare lată, i se revarsă într-o spumă de dantele, scoțînd mai mult în evidență bustul ei admirabil.

Ștefan Micle, un bătrînel simpatic, de 65—70 ani, cu păr și barbișon alb, vine din altă cameră îmbrăcat în halat alb, aducînd un stativ cu eprubete.

Scena I

Eminescu — Veronica — Ștefan Micle

ȘTEFAN: **Ia priviți și D[umnea]voastră, observați ceva?**

(Cei doi se uită)

Nu observați nimic? Iaca să vă explic eu: Vedeți eprubeta asta? Lichidul are trei straturi: un strat roz, unul albastru și cel de la fund portocaliu. Ei bine, iată, în fine, încoronarea cercetărilor mele de luni de zile. Iată chintesența noului corp anorganic pe care l-am descoperit... Nu-mi mai rămîne decît să-i găsesc un nume... l-am și găsit adineauri... Miclenium...

EMINESCU: **Miclenium?**

ȘTEFAN: **Miclenium, de la Micle. Cît de curînd voi face o comunicare. Va fi o revelație în chimie. Închipuiți-vă D[umnea]voastră: Nimeni pînă astăzi nu a combinat doi corpi anorganici, în raport cu numărul valențelor... Trei molecule de azot... o moleculă de apă... o picătură de sulfoxidoaminobenzoat de mercur... și gata $H_4O_5Az_3$... iată formula...** [sic!]

VERONICA: (Zîmbitoare) **Dragă Ștefăniță... fii mai bun cu noi...**

ȘTEFAN: **Așa e... iertați-mă... Ce vă vorbesc eu D[umnea]voastră de astfel de lucruri... cînd D[umnea]voastră prin cine știe ce alte sfere vă plutesc gîndurile... Aveți dreptate. Vă înțeleg. Am terminat.** (Pune stativul pe masă) **Sunt al D[umnea]voastră. Care vra să zică așa, Domnule Mihai, vrei să ne părăsești... Hm! Da știu eu ce să zic? Tu ce zici, Veronica? Mă gîndesc că greu ne-a fi și fără Dumnealui... Și acum mie ca mie, că eu cu experiențele mele tot îmi mai trec urîtul, acolo în laboratoriu, dar la tine mă gîndesc mai mult. Da lasă, că nici așa nu mai putea merge... Prea te vrăjmășeau toți pe aici... Prea te vedeam întunecat... și trist... Poate că acolo ți-a fi mai bine. Mai cu seamă dacă zici că te ia ministrul în brață... du-te cu el, că vorba ceea: îmbrățișarea lui face mai mult decît a mea și a Veronicăi la un loc... Poate că are de gînd să facă din mata om mare... Și la urma urmelor, Bucureștiul nu e peste lume... Așa e? Ti-i mai răpezi mata pe la Iași, ne-om mai răpezi noi pe la București, și om ști macar că avem la cine trage acolo...**

VERONICA: **De-abia n-o să mai aibă lumea ce cleveti pe aici...**

ȘTEFAN: **Cît despre asta, clevetească oricît or pofti... Iaca nu mai departe ieri: m-am întîlnit cu un prieten care a început să-mi facă aluzii răutăcioase... Știți ce i-am răspuns? « Știu mai bine decît tine ce vorbește lumea pe socoteala femeii mele, dar puțin îmi pasă... În adevăr, Eminescu vine des în casa noastră, unde împreună cu Veronica mea fac lecturi... Totodată cunosc și sentimentele Veronicăi pentru talentul său poetic... Crezi că numai dînsa e captivată de versurile lui Eminescu? Azi toate femeile din Iași îl admiră și îl citesc, toate iubesc talentul acestui poet... Toate, inclusiv a Dumitale...** (și a apăsat pe ultimele cuvinte) **Omul a plecat îngîndurat, iar eu am rămas locului și mi-a părut rău de cele ce i-am spus... Fusesem prea răutăcios cu el.**

EMINESCU: **Lasă-i să-și închipuie ce vor, Domnule Micle... Ei sunt**

prea mărunți pentru a ne putea atinge, și prea proști pentru a ne înțelege...

ȘTEFAN: Așa e! Cel mai bun lucru, după mine, e să-ți astupi urechile și să-ți închizi ochii... Vorba dumitale din Sărmanul Dionis: «...și tot astfel dacă închid un ochi, văd mîna mea mai mică decît cu amîndoi...» ...și dacă n-aș avea nici un ochi — zic eu — n-aș vedea nimic și ar fi poate mai bine...

(Se aud bătăi în geam)

VERONICA: Ăsta trebuie să fie Creangă. Numai dînsul obișnuiește să bată în geam.

ȘTEFAN: Să-l poftim înăuntru...

VERONICA (Se uită pe fereastră): El e. (îi deschide) Poftim înăuntru, Domnule Creangă!

CREANGĂ (de afară): Sărut mîinile, frumoasă Duducă, da' nu intru la ora aiasta... Bădia Mihai pe aici, pe la Dumneavoastră îi? Spuneți-i să se mai ducă și pe-acasă, să mai lese lumea să doarmă...

VERONICA: Poftim înăuntru, domnule Creangă.

CREANGĂ: Hai, acuș, dacă mă rogi matale așa frumos, să-ți fac hatîrul, da' nu stau mult...

(Intră, sărută mîna cu un țocăit zgomotos Veronicăi, dă mîna cu Ștefan, și bate peste spate pe Eminescu.)

Scena a II-a

Veronica — Ștefan — Eminescu — Creangă

CREANGĂ: Pe aici îmi erai, boierule? Da acasă nu mai mergi matale? Iaca, trecînd și văzînd lumină mi-am dat cu gîndul că trebuie să fie aici cuconul aista, și am îndrăznit să bat... Altfel, ce mai faceți D[umnea]voastră, Duducă Veronică?...

VERONICA: Bine.

CREANGĂ: Cuconu Ștefăniță?

ȘTEFAN: Bine și eu... cu reumatismele mele... Tocmai îmi pregătise niște pahare să mi le pue jupănița Oana pe spinare...

CREANGĂ: Apoi paharele îmi plac și mie, da' nu pe spinare...

ȘTEFAN: Da matale cum o mai duci cu sănătatea?

CREANGĂ: Tot mai bine: stupiesc în palmă, și trag oghialul cu dinții... (Tăcere) Ei, ce-mi puneți la cale cîte trei?

ȘTEFAN: Iaca, tocmai spuneam lui conu Mihai, de lumea asta, cîte vorbește și cîte născocește cu privire la prietenia noastră.

CREANGĂ: Apa, vînturile și gurile oamenilor, nu le poate opri nici dracu... și dacă a fi să ascultați la toate clevetirile cîte se fac, ar fi să-ți faci păr alb înainte de vreme... Acu, așa cum cunoști mata pe duduca Veronică, tot așa o cunosc și eu... Cît despre conu Mihai, mai strașnic ca mine nimeni nu-l cunoaște... și pentru dînsul pun mîna în foc... macar de mi-aș arde-o... Da lumea ce să vorbească?

ȘTEFAN: Da noutatea cea mare ai auzit-o, domnule Creangă?

CREANGĂ: Că ne pleacă, vrai să zici? Cum de nu?... Doar tot de la Junimea vin și eu. Bădia Mihai al nostru se face cocon de București.

VERONICA: Ce zici?

CREANGĂ: Ia-n... ce să zic și eu? Rău îmi pare, da' n-am încotro! Urît mi-a fi și mie, urît vi-a fi și Dumneavoastră fără el, da n-avem ce face. Omul să se ducă acolo unde îl cheamă maibinele, că nici cu noi de-a sta la taifas, nu s-a alege decît cu prieteșugul... și prieteșugul, bun o fi și el, da nu-ți dă de mîncare... Vorba mamii, saraca: tot mai aproape-s dinții decît părinții... Așa e, bădie Mihai?

EMINESCU: Așa e.

CREANGĂ: Acu macar de ne-ai pleca mai curînd. Cînd ne pleci?

EMINESCU: Mîine-poimîine...

CREANGĂ: Așa... bine faci, bădie Mihai... Că decît să tragă omul' mult, mai bine mai curînd... că e chinul mai scurt...

(Discuția a stagnat. Veronica e tristă. Eminescu o privește pe furiș, aruncîndu-i priviri galeșe, înțelegătoare... Ar vrea să-i vorbească, dar nu îndrăznește. Creangă observă și înțelege. Își scoate basmaua și își șterge nădușeala... Își aruncă privirea spre eprubete.)

CREANGĂ: Da să mai vorbim și de altele... Cu dăscăliia cum mai merge, coane Ștefăniță?

ȘTEFAN: Bine!

CREANGĂ: Bună meserie, frumoasă, cinstită, da' tare obositoare... Știu că am fost și eu dascăl în zilele mele. Să stai să-ți bați capul cu toți zevzecii... Și-apoi eu acolo, în Humulești mei, aveam de-a face tot cu plozi din aceia cu lumînări la nas și tot îmi scoteam sufle-

tul cu ei, darmite mătăluță, aracan de mine, cu gogeamite hojmalăii de studenți... Și cînd se mai întîmplă și cîte o tigoare de băet cobăit și leneș, apoi tot să-l înveți chimie... Mie unul nu știu, îs om bătrîn și... vorba ceea: nu mai am mult pîn-departe, da chimia îmi place de-o visez și noaptea... Și astea nu de mult, de cînd viu în casă la D[umnea]voastră de i-am prins gustul... Și acum n-o fi dînsa așa frumoasă, cît știi mata s-o dăscălești cum trebuie, și asta e mare lucru. Cînd arăți omului o formulă, o reacție, bou de ar fi și tot pricepe... Iaca, eu unul oi muri și n-oi uita ce-i aceea valență, afinitate, hidrocarbură, inipahar...

ȘTEFAN: Ce-i aceea? Inipahar?

CREANGĂ: Vai de mine... Inipahar nu. Aceea e o mirodenie ce o pune Tinca me la chiștili de porc de le dă gust... Știu care vra să zică multe lucruri macar că le cam încurc... Da un lucru nu mă dumiresc eu: cum vine reacția aceea cu sulfatul de amoniu, de-mi vorbeai de ea acu două-trei seri?

ȘTEFAN: Cu țipirigul?

CREANGĂ: Care țipirig?

ȘTEFAN: Cu sulfatul de amoniu adică...

CREANGĂ: Păi tot una e?

ȘTEFAN: Tot una!

CREANGĂ: Ce spui, coane Ștefăniță? Să mă fi tăiat și nu știam... Da știi ce bine îmi pare? Mama, săraca, cînd eram copii și ne dureau gîlcile, ne sufla în gît cu țipirig... și noi, proștii de copii, habar n-aveam că ne suflă cu sulfat de amoniu... Poate că nici mama, săraca, nu știa cu ce ne suflă... De aceea vreu să mă dumiresc eu bine cu sarea aiasta, care mi-o amărît zilele copilăriei. Și vreau să-mi arăți mata, ce se petrece dacă dizolvi țipirigul în apă, și torni de-asupra puțin acid sulfuric... Hai?

ȘTEFAN: Ia, foarte simplu. În două minute te dumiresc... facem o experiență... Să trecem în laborator...

CREANGĂ: Lasă pe mîine, coane Ștefăniță, că ai fi și mata ostenit.

ȘTEFAN: Nu face nimic, cu plăcere...

CREANGĂ: Las' pe...

ȘTEFAN: Haide, domnule Creangă... Ne iertați o clipă...

(Ies amîndoi în laborator)

Scena a IV-a

Veronica — Eminescu

VERONICA (după o tăcere): Și vrei în adevăr să pleci, Mihai?

EMINESCU: Voi face cum îmi vei porunci tu. Aștept dorința ta ca o poruncă, nu am dat încă nici un răspuns lui Maiorescu. Mi-a spus adineaori: du-te și te sfătuiește cu duduca ta și apoi dă-mi răspunsul...

VERONICA: Maiorescu înțelege iubirea noastră...

EMINESCU: Mai bine ca oricine... Se spune că învățații și cărturarii nu pricep iubirea poeților, că sufletele lor prea șlefuite au pierdut din farmecul duioșiei... și totuși, cît neadevăr... (după o tăcere) Și acum spune-mi, duduca mea, ce trebuie să fac?

VERONICA: Tare n-aș vrea să te las de lîngă mine... Dar dacă altfel nu se poate... Să nu te las să pleci, cînd acolo la București se poate că ți se pregătește un viitor?... Poate că îți înflorește o carieră?... Nu, Mihai... Înțeleg nevoile tale... și știu că acum plecînd de la „Curierul" o vei duce greu... Cunosc vrăjmășiile cari te sapă... Aud murmurele cari se fac în jurul iubirii noastre. Știu că rămînînd aici, la Iași, nu vei avea decît de suferit... Nu vreau ca de dragul iubirii să înduri lipsurile și asprimile existenței...

EMINESCU: ...asprimile existenței...

VERONICA: Mă gîndesc uneori și mă răsvrătesc în mine... De ce n-a orînduit firea, ca poeții și visătorii să rămînă acolo sus... în slăvile lor de poezie... să nu cunoască asprimile existenței... și murmurul răutăților celor de jos să n-ajungă pîn-la ei...

EMINESCU: Poeții și visătorii sunt mai întîi oameni... și lutul lor atîrnă prea greu... Trebuie să privim viața în față... s-o înfruntăm... Am să mă duc, Veronica...

VERONICA: Du-te, Mihai, și voi fi fericită să te știu fericit...

EMINESCU: Chiar mîine dimineață oi spune lui Maiorescu hotărîrea mea.

VERONICA: Și atunci?...

EMINESCU: Într-o zi, două... va trebui să plec...

VERONICA: Mi-i teamă, Mihai...

EMINESCU: Ce teamă?

VERONICA: Mi-i teamă că depărtarea și vremea or așterne colbul uitării peste iubirea noastră...

EMINESCU: (o mîngîie): **Depărtare și vreme... Spațiu și timp... Copilărească teamă... Dar tu nu simți că iubirea noastră e atît de mare... că pentru ea nu mai există nici spațiu, nici timp? Ai văzut tu vreodată în diminețile reci de toamnă cînd roua împînzește ramurile? Picăturile de rouă par albastre... Cerul întreg se oglindește într-o picătură de rouă... Tot așa și cu dragostea noastră... Spațiu și timp se oglindesc în inimile noastre... și sunt cuprinse în ele... De ce să-ți mai fie teamă, așadar, cînd noi purtăm închise în inimile noastre aste două puteri ale firii... spațiu și timp... depărtare și vreme...**

VERONICA: **Ce povești frumoase pentru adormit copiii îmi spui, Mihai... și chiar așa de ar fi, și încă n-ar fi totul... Nu e numai depărtarea și timpul de cari mă tem... Lumea e plină de ispite și de zîmbete... Ce bine ar fi, dacă odată cu spațiul și cu timpul, am putea aduna și toate ispitele pămîntului într-un strop de rouă... pe care să mi-l lași mie ca talisman... Atunci poate aș rămîne mai liniștită...**

EMINESCU: **N-ai teamă, Veronica... Nu te-aș putea uita niciodată... Sunt adunate în făptura ta farmece pe cari simt că nu le-aș putea afla în făptura altei femei... decît numai dacă acea femeie n-ar fi și dînsa un înger ca tine... rătăcit printre oameni... și chiar așa de-ar fi, acel înger nu va fi să iasă tocmai în calea vieții mele...**

VERONICA: **Cîtă mîngîiere îmi aduci, Mihai... Zile și nopți aș sta să ascult glasul tău... și cît mă înfior la gîndul că nu-l voi mai putea asculta...**

EMINESCU: **Atunci vei citi scrisorile mele... Ți-oi așterne pe hîrtie toate gîndurile mele... Toate dorurile mele... Toate bucuriile mele de va fi să le am cîndva... Va fi ca și cînd ți-aș vorbi... ca și cînd ți-aș șopti cuvinte dragi...**

VERONICA: **Dar sărutările?... Cum mi le vei putea trimete?**

EMINESCU: **Sărutările... Mă gîndesc așa: Dacă în fiecare noapte ți-aș trimite cîte o sărutare pe o rază de lună...**

VERONICA: **Mă tem că s-ar rătăci printre stele... și n-ar mai ajunge la mine... și atunci?...**

EMINESCU: **Da. Așa e... Atunci am alt gînd... Să-ți dau înaintea plecării mele toate sărutările cîte ți-aș fi dat dacă aș fi rămas lîngă tine....**

VERONICA: **Numai de ne-ar ajunge timpul... căci plecarea ta e atît de aproape...**

EMINESCU: **Atunci... să ne grăbim... copil ștrengar...**

(O cuprinde și o sărută...)

Scena a V-a

Eminescu — Veronica — Ștefan — Creangă

CREANGĂ (vorbind înainte de a deschide ușa):
Ei, cucoane Ștefăniță, îți mulțumesc... Acu știu țipirigul ca pe apă... Care va să zică, sulful ia o moleculă de hidrogen de la amoniu, și gata țipirigul... Strașnică combinație, Domnule... Încalte bine îmi pare că îs lămurit cu țipirigul aista, că pe urmă, dacă ne pleacă bădia Mihai, Dumnezeu știe de-oi mai avea eu chef de chimie... că vedeți, așa îs eu făcut: cu toane... Azi îmi place un lucru, mîini nu-mi mai place... Și acu, hai popă, ia-ți dăsaga și toiagul, și pe-aci ți-i drumul... Hai să mergem, bădie Mihai, că a fi tîrziu, și mîini trebuie să ne sculăm dis-de-dimineață, să mergem în tîrg, că multe îi trebuiesc omului la drum... Și afară de asta, pe la noi prin Țicău, nu e prea îndrăzneț lucru să întîrzii prea mult... Să nu ne întîlnim cu niscaiva derbedei din aceia să ne facă spinarea tobă și pîntecele coaste... Și-apoi mă mai gîndesc eu oleacă și la Tinca mea, că ne-o gătit astăzi găluște fierte cu julfă și vărzare și s-or fi sleit în ceaun de atîta așteptare... Și Tinca se mînie rău cînd se sleiesc găluștele în ceaun... Nu-i vorba de altfel, în care cameșă se mînie tot în aceea se desmînie... că nu e din cele muieri, făcute să păstreze mînia... da ori cum ar fi, femeia la mînie nu e bună... E, ce să-i faci? Asta e de cînd lumea: nu e bine să te pui vizitiu la cai albi și slugă la femeie... Da acu ce să mai jălesc mortul? Asta mi-a fost norocul și pace, că eu îs om plin de noroc, ca broasca de păr... Și-acu haidem, bădie Mihai, că doar om trăncănit destul...
(Eminescu sărută mîna Veronicăi, și o privește lung. Dă apoi mîna cu Ștefan.)

ȘTEFAN: **Cred că pînă la plecarea dumitale, ne vom mai vedea.**

EMINESCU: **Dacă nu mîine, dar poimîine dimineață în drum spre gară, voi trece să-mi iau rămas bun.**

CREANGĂ: **Numai de-om avea timp... De aceea ziceam eu, că mai sănătos ar fi să vă luați rămas bun de-acu... ce-i în mînă nu-i minciună...**

EMINESCU (către Creangă): **Ori ce-ar fi, voi trece...**

CREANGĂ: **Chiar de-ar fi să pierzi trenul?**

EMINESCU: **Chiar...**

CREANGĂ: **Atunci, bine că știu... S-o pun pe Tinca me să ne scoale de cu noapte... că pe cocoș tot îl mai poate fura somnul, da pe Tinca me, ba! Noapte bună.**

(Ies amîndoi, conduși de Veronica și Ștefăniță.)

Scena a XVI-a

Veronica — Ștefan

ȘTEFAN: **Ne pleacă și bădia Mihai... Greu o să ne vie...**

VERONICA (cu durere stăpînită): **Nu e nimic... Ne-om învăța și fără dînsul...**

(Ștefan iese ștergîndu-și o lacrimă... Veronica, rămasă singură, mai privește o dată spre ușă, lung, apoi vine în față, se așează în jilțul în care stătuse Eminescu și punîndu-și fața în mîini hohotește într-un plîns jalnic.)

(CORTINA)

Autorul pe scenă, la premiera piesei *Crai de tobă*, alături de Aurel Athanasescu și Maria Wauvrina.

PARTEA A II-A

Tabloul III

După doi ani, la București.

Ajun de Crăciun la Maiorescu.

Un salon vast, avînd în ambele părți uși larg deschise spre alte saloane. În fund, patru ferestre enorme, încadrate cu draperii bogate. Între cele două ferestre din mijloc un brad uriaș, îmbrăcat în licăriri de aur și argint.

Prin ferestrele largi și înalte, se zărește bine în noaptea frumoasă de iarnă, perspectiva unei străzi a Bucureștiului de atunci.

Fulgi mari de zăpadă cad greoi, așternîndu-se în mari troiene... O iarnă de altădată... o iarnă de basm...

În răstimpuri, zurgălăii săniilor ce trec pe drum și cîntecele depărtate ale colindătorilor, implinesc acest decor minunat al nopții de Crăciun.

În salonul vast ce ni se înfățișează, cît și în saloanele alăturate, roiește o întreagă lume elegantă și fericită. Domni de toate vîrstele, arborînd fracuri și decorații, doamne distinse și franțuzite purtînd elegante rochii cu turnură, formează grupe, grupe, stînd în picioare sau înfundați în fotolii adînci.

Atmosferă de mare gală. Tot ce Bucureștiul are mai distins se găsește aici.

Decorul de basm ce se zărește afară, focul care pîlpîie voios în căminul uriaș de marmură albă, risipa de lumină ce se revarsă din policandrul de bronz aurit, scînteierile colorate ale bradului, toate acestea la un loc creează o atmosferă caldă, intimă, primitoare, atmosferă specifică a vechilor noastre saloane boierești în sărbătoare. Pe de altă parte, foșnetul mătăsurilor, sclipirile diademelor, decorațiile și plastroanele albe dau acestui tablou o aparență feerică.

Zărim acolo, în selecta asistență (în afară de gazde: D-na Clara și Titu Maiorescu), figurile proeminente ale Bucureștiului din acea vreme.

În față, în primul plan, formează un grup: Caragiale, Slavici și Vlahuță.

Doamna Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu, face și dînsa onorurile casei. Mite e o apariție suplă, gingașă, blondă. În rochia ei bufantă de culoarea florii de cireș, încinsă cu o panglică lată, vișinie, care îi cuprinde talia subțirică, cu bustul frumos și alb, pare un porțelan fin de Sèvres, coborît dintr-o vitrină de cleștar...

În fund, în vestibul, doi lachei înmănușați stau rigizi...

În jurul bradului, un grup de copii cu fețe îmbujorate de sănătate și belșug... La ridicarea cortinei, corul copiilor, cîntă: «O, brad frumos...»

Întreaga asistență ascultă. După ce cîntecul se termină, copiii aleargă zburdalnici în brațele părinților lor, bărbații își reiau discuțiile politice, cucoanele încep a vorbi de modă, iar tineretul începe a cutreiera saloanele într-o atmosferă de exuberantă veselie... Un murmur general de bună dispoziție, de glumă, de sărbătoare.

Doi feciori de casă aduc două tăvi încărcate cu gustări și cupe de șampanie.

Doamna și Domnul Maiorescu, cît și Mite Kremnitz, se ocupă prietenește de invitați, stimulînd această atmosferă de mulțumire generală. Într-un salon alăturat, o orchestră nevăzută a atacat un vals al timpului. Dansul a început.

Se aud zurgălăii unei sănii care s-a oprit la scară. Lacheii își iau poziția. Gazdele se duc în fund, pentru a primi pe cei ce vin. Apar Domnul și Doamna Carp, lacheii primesc pe brațe blănurile scumpe, în timp ce amfitrionii primesc pe oaspeți, cu îmbrățișări și calde strîngeri de mîini.

Carp, la frac, arborează un bust încărcat cu decorații și ordine. E un bărbat bine legat, de o atitudine rigidă. Capul complet chel, sclipește plăcut în lumina policandrelor...

Poartă mustață mare, albă și monoclu legat cu șnur negru, pe care și-l lasă foart des să cadă, pentru a avea prilejul să și-l înfigă din nou în orbită, cu îndeminarea unui baron prusac...

După felicitările de rigoare, noii sosiți trec în salon.

Scena I

Clara Maiorescu, Titu Maiorescu,
Mite Kremnitz, Carp, Vlahuță,
Caragiale, Slavici și alții...

CARP: **Am întîrziat... Mi se pare că suntem printre ultimii sosiți...**

CLARA MAIORESCU: **Nu e nimic, Domnule Carp. Sunteți bine veniți** (D-na Carp rămîne într-un grup de doamne, iar Carp, însoțit de Maiorescu, vine în grupul din față format de Caragiale, Slavici, Vlahuță...)

CARP (de la distanță): **Iată și scribii noștri... Dar bine, Titule dragă, de ce îi lași împreună? Te pomenești că vor fi punînd la cale cine știe ce complot literar...**

MAIORESCU: **Nu mă tem, dragă Carp... Sunt băieți de treabă.. și sunt conservatori...**

CARP: (dîndu-le mîna) **Bună seara, Slavici... Ce mai faci, iubite Vlahuță? Iată și pe amicul nostru Caragiale... Ce mai faceți, băieți? Dacă n-ar mai fi cîte un Crăciun de acestea, să ne mai adune aici, în casa prietenului Maiorescu, nu ne-am vedea poate cu anii...** (oferă țigări) **Ce părere aveți de țigările astea?**

MAIORESCU: **Fine!**

SLAVICI: **Au un parfum romantic...**

MAIORESCU: **De unde le ai?**

VLAHUȚĂ: **Orientale?**

ARP: **Franțuzești. Mi-a adus Rosetti de la Paris cîteva cutii... Le țin pentru zile mari... Obișnuit, fumez turcești...**

SLAVICI: **Tutunul nostru nu vă place?**

CARP (cu ifose): **E ordinar, dragă Slavici... Și afară de asta, sunt eu omul să stau să răsucesc o țigară? Dacă am avea o industrie care să-l purifice, să-l trateze, poate că l-aș fuma, dar așa... Industria în faza actuală, după cum zice amicul Caragiale, e admirabilă, e sublimă, dar... lipsește cu desăvîrșire...** (fixînd pe Slavici prin monoclu) **Dar D[umnea]ta, domnule Slavici, nu mai spui nimic?**

SLAVICI: **N-am nici o noutate, domnule Carp... Toate-s vechi...**

VLAHUȚĂ: **Toate-s vechi, și noi îs toate...**

CARP: **A, ce vorbă e asta? Îmi pare cunoscută fraza... Am cetit-o**

undeva... Vremea trece, vremea vine... toate-s vechi și noi-s toate... ce e val...

VLAHUȚĂ: ...ca valul trece...

CARP: E probabil una din poeziile dumitale...

VLAHUȚĂ: Aș fi mîndru să mă pot numi eu stăpîn al acestei fraze... dar ea aparține altuia: e începutul Glossei lui Eminescu.

CARP: Da, așa e, îmi aduc aminte... dar... apropo, cum se face că pe Eminescu nu-l găsesc aici? Nu vine astă seară, Titule?

MAIORESCU: L-am invitat, mi-a promis că vine... Se vede că a întîrziat pe la gazetă...

CARP: Țin foarte mult să-l cunosc și eu. E atîta timp de cînd se află în București, și n-am avut încă prilejul să-i strîng mîna (cu ochii la Maiorescu) celui mai mare poet al românilor...

MAIORESCU: Pe drept cuvînt: cel mai mare! De altfel, în privința asta, nu te voi putea convinge niciodată nici pe tine, nici pe Hasdeu...

CARP: Nu știu ce părere va fi avînd Hasdeu, eu o am însă pe a mea. Știu că de ani de zile l-ai luat în brațe pe gazetărașul acesta, și mă întreb ce ai găsit la el...

MAIORESCU: Un talent excepțional...

CARP: I-am cetit și eu prin „Convorbiri" cîteva din încercările lui poetice... Mortua est, Epigonii și alte poezioare... Ce e drept, le potrivește frumos... E departe însă de a fi un poet subțire... Versuri ca ale lui ar putea scrie mulți... Și eu am scris versuri în vremea mea... și dacă aș fi avut și eu la spate pe unul ca tine, care să mă ridice, desigur că nimic nu mi-ar fi lipsit, pentru a mă fi numit și eu azi: cel mai mare poet al românilor...

MAIORESCU: Totuși ți-ar fi lipsit ceva, dragă Petrică...

CARP (surprins): Ce anume?

MAIORESCU: Nu te superi!...

CARP: Nu mă supăr, monșer... Parol d'honneur... Ce mi-ar fi lipsit?

MAIORESCU (încet, la ureche): Pletele...

(Nimeni nu îndrăznește să rîdă. Singur Carp face haz de... necaz, și își șterge chelia transpirată cu batista...)

CARAGIALE: Îmi pare rău, domnule Carp, dar în fața afirmațiunii D[umnea]voastră cum că Eminescu n-ar fi un poet subțire, trebuie să fac uz de spiritul meu reacționar...

CARP: Vrei să zici, poate, că m-ai prins în flagrant delict de contradicțiune de opiniune, domnule Caragiale.

CARAGIALE: Așa ceva... Eminescu, nu că mi-i prieten, nici că vreau să fiu în tonul gazdei, dar e un talent excepțional, mai mult chiar: un geniu poetic... Toate acele poezioare de cari vorbeați au o însușire pe care nimic nu o întrece... au vitalitate... Poezia lui Eminescu are viață... trăiește... și aceasta, după mine, e cea mai mare însușire a unei creații artistice... e cea mai evidentă dovadă a unui talent excepțional...

CARP (sceptic): Hm, viabilitate... talent... Afirmațiunea D[umi]tale mi se pare lipsită de argument, D-le Caragiale...

CARAGIALE: Pentru a da argumentare afirmațiunii mele, o să-mi permit, D-le Carp, să o ilustrez printr-o comparație plastică...

CARP: Poftim.

CARAGIALE: Care e, după D[umnea]voastră, deosebirea cea mai adîncă între o insectă care trăiește o singură zi la umbra unei piramide și piramida însăși?

CARP: Dimensiunile, desigur...

CARAGIALE: Nu.

CARP: Densitatea și soliditatea...

CARAGIALE: Nu.

SLAVICI: Structura materială...

CARAGIALE: Aș...

VLAHUȚĂ: Durabilitatea în timp...

CARAGIALE: Nu. Deosebirea cea mai adîncă e că insecta e vie, piramida nu! Piramida e de granit, insecta e din țesuturi, mucoase... Insecta de-abia se vede, și piramida e piramidă... Insecta născută azi dimineață va muri diseară, iar piramida e o veche cunoștință a soarelui... și poate va sta neclintită și rece pe temelia ei încă mii și mii de ani... Da, dar piramida stă și va sta, insecta va muri, însă trăiește...

CARP: După cîte văd, D-le Caragiale, pledezi cu vehemență cauza prietenului dumitale.

CARAGIALE: Cît e vorba de Eminescu, mă iau de piept cu D[umne]zeu pentru el... Sunt sigur că și el ar face la fel pentru mine.

(Un cor de colindători cîntă afară. Copiii se îngrămădesc la ferestre. Atmosfera de Crăciun revine. Mite se apropie de grup.)

Luceafărul — desen de Theodor KIRIACOFF-SURUCEANU.

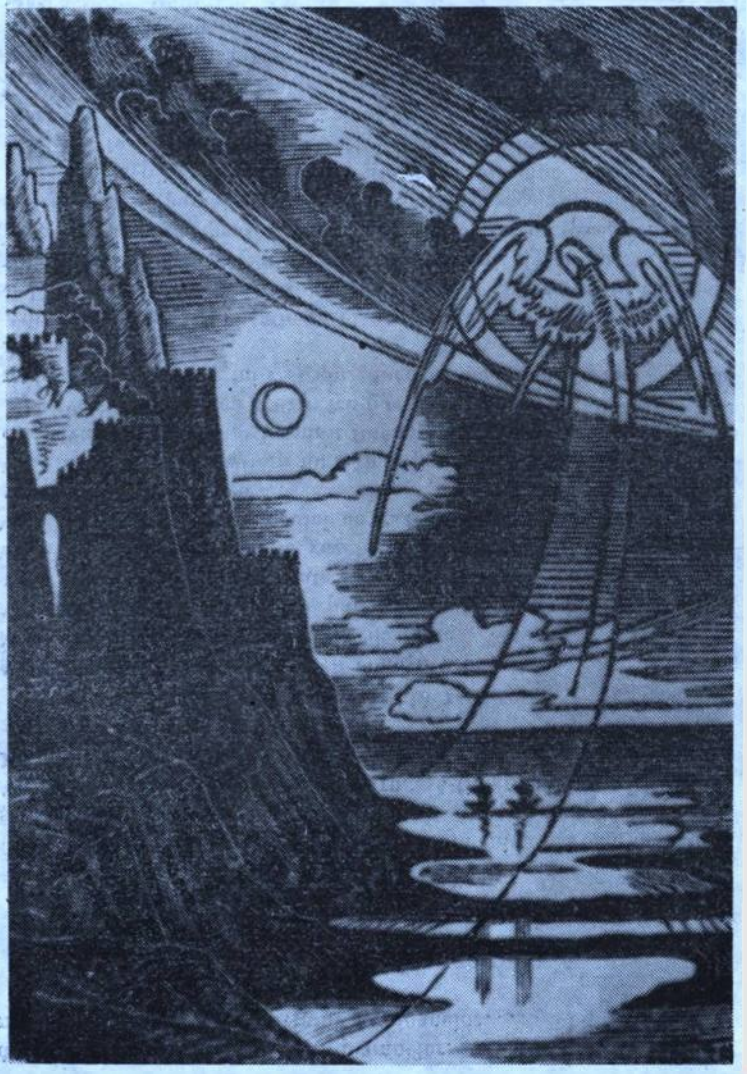

MITE: **Ce facem, Titule? Cred că ar fi timpul să rugăm pe Domnul Caragiale să înceapă jocul cu păpuşile... Copiii se plictisesc...**

MAIORESCU: **Să mai aşteptăm puţin, dragă Mite, nu a venit încă nici Burada, nici Odobescu cu copiii...**

CARAGIALE: **Totuşi, eu cred că ar fi timpul să începem...**

MITE: **Totul e pregătit, păpuşile sunt grimate, hîrzobul e gata... aşa încît...**

CARP: **Dar ce aud: hîrzob?**

MITE: **Domnul Caragiale ne-a pregătit o surpriză, dincolo, în salonul roşu... A improvizat o scenetă, aşa zisul hîrzob — care va reprezenta cîteva mici comicării cu păpuşi...**

MAIORESCU: **Şi unde mai puneţi, că păpuşile sunt opera soţiei şi cumnatei mele...**

CARP: **Observ cu plăcere că Doamna Mite, de cînd ia lecţii de română cu Eminescu, a făcut progrese uimitoare... Iată un talent pe care nu îl conteşti... Aproape că nu o mai cunoşti că e floare culeasă din plaiurile nemţeşti. Cînd venerabilul D[umi]tale soţ, Doctorul Kremnitz, se va întoarce de la Berlin, se va minuna de progresele ce ai făcut şi va fi desigur foarte recunoscător profesorului D[umi]tale...**

MITE: **Da. Numai că nu ştiu cînd va fi aceasta... Willi s-a înstrăinat de tot de noi... La Bucureşti e musafir. Berlinul îl atrage mai mult.**

MAIORESCU: **Catedra lui, dragă cumnată. Omul nu-şi poate părăsi catedra oricînd... Şi Berlinul nu e la doi paşi.**

În fund, a apărut Eminescu, îşi scoate galoşii, şi-a depus pălăria şi paltonul în braţele unui lacheu, şi a rămas, aranjîndu-şi ţinuta. Se simte foarte stingherit în mişcări... De altfel fracul, de împrumut, îi e puţin prea strîmt, mînecile prea scurte, şi el e mereu preocupat a-şi introduce manşetele cari la orice mişcare, scapă afară... Orbit de atîta strălucire şi eleganţă, poetul se opreşte în fund. Îşi aranjează mereu ţinuta, şi îşi trece mîna prin plete, neştiind ce să înceapă... Larma discuţiilor a încetat ca prin farmec, transformîndu-se într-un aaa. discret, admirativ. Toate privirile s-au îndreptat spre noul venit. În tăcerea care, s-a aşternut, Eminescu se simte şi mai rău... Nu îndrăzneşte a face nici un pas... D-na Maiorescu îl întîmpină cu un zîmbet prietenesc şi îl conduce în salon începînd a-l prezenta. Timid, totuşi suplu şi corect, Eminescu strînge mîna

domnilor și se înclină în fața doamnelor, cari din jilțurile lor comode îl măsoară prin cristalul lornioanelor...

Scena a II-a

Aceiași, Eminescu

(Eminescu, ajuns la grupul din față, sărută mîna D[oam]nei Mite și dă mîna cu Maiorescu.)

MAIORESCU: **Dă-mi voie, dragă Carp, să-ți prezint pe D[om]nul Eminescu...**

(Cei doi se prezintă reciproc.)

MAIORESCU: **Pe D[umnea]lor îi cunoști probabil...**

EMINESCU: **Prea bine încă...** (le dă mîna.)

CARAGIALE (mustrător, între patru ochi): **Da' ce te făcuși, mă băiatule? Faci o întreagă societate să te aștepte ca pe Mesia...**

EMINESCU: **Am întîrziat la gazetă, dragă Iancule.**

CARAGIALE: **Mai las-o focului de gazetă, că și eu sunt gazetar, da' mai văd și de-ale mele...**

CARP (care în tot acest timp nu slăbise pe poet o clipă, străpungîndu-l cu privirea lui severă): **De mult țineam să te cunosc, D-le Eminescu, Mi-a vorbit Maiorescu foarte frumos de D[umnea]ta. De altfel, numele D[umi]tale nu mi-i străin, încă de pe vremea cînd scriai la** „Curierul de Iași".

Admir talentul D[umi]tale gazetăresc... Ai spirit critic și posezi o largă cunoaștere a dedesubturilor politice... Pare-mi-se că talentul D[umi]tale nu se limitează numai la articole de gazetă... Am auzit că afară de poezii, pentru cari ai un talent excepțional, mai știi să scrii și povești... Am cetit chiar prin „Convorbiri" **ceva...** Făt frumos din lacrimă... Luceafărul... **Mi-aduc aminte începutul: « A fost odată ca-n povești... a fost ca niciodată... » E mare lucru să pătrunzi psihologia celor mici...**

EMINESCU: **Da, cu o deosebire însă...** Luceafărul, **D-le Carp, e mai mult decît o simplă poveste adresată celor mici, și aș fi fericit dacă ar fi înțeles de un număr cît de mic, din marea mulțime a celor mari...**

CARP: **...Și acum poezia, ca poezia dar activitatea D[umi]tale gazetărească o urmăresc zi de zi... Remarc însă că toate articolele D[umi]tale respiră un aer de revoltă sufletească... Ai vreo nemulțumire, D[omnu]le Eminescu?**

EMINESCU: **Nu una, multe...**

CARP: **Anume?**

EMINESCU: **Una din marile mele nemulțumiri e suferința obștească... Seminția omenească are nevoie de o serie nesfîrșită de trebuințî... Satisfacerea oricărei trebuințî nu e oare o suferință?**

CARP: **Remarc că pe d[umnea]ta nu te îngrijorează atît suferința D[umi]tale personală, cît suferința obștească...**

EMINESCU: **Da, e drept. Durerea obștească e durerea mea... Eu mă consider unul osîndit de soartă, să iau parte la durerile și la suferințele semenilor mei... Și poate că încă nu m-ar întrista atît aceste suferințî, dacă ele ar fi izvorîte din propriile lor necazuri... din propriile lor lipsuri... Dar cînd văd în jurul meu acest popor răbdător și cuminte, înăbușit... sugrumat la el acasă de atîta străinime, mă cutremur și mă macin în mine... Cea mai mare mulțumire a mea ar fi să pot alina toate aceste suferințî obștești... să pot împlini toate aceste idealuri...**

D-NA MAIORESCU (vine din fund): **Domnilor, o să-mi permit să răpesc dintre D[umnea]voastră, pentru cîteva clipe, pe D[omnu]l Eminescu. D[oam]na Lahovari ține să-l felicite pentru poezia D[omniei]sale** Luceafărul..

(iese în fund cu Eminescu)

CARAGIALE: **Haidem și noi, băieți, să pregătim păpușile alea...**

(Iese în fund cu Slavici și Vlahuță.)

Scena a III-a

Carp, Maiorescu

CARP: **Ciudat om poetul ăsta al tău...**

MAIORESCU: **Ciudat. Un visător, un idealist, și dacă ai ști cît mă străduiesc să-l aduc la realitate... Știi prea bine, aducîndu-l de la Iași, aveam intenția să-i procur un trai mai îndestulat. Are aici 300 de lei pe lună, și totuși n-are un ban... Ultimul și-l dă pentru nevo-**

iaşi şi pentru hîrţoage... Pentru el nimic... Mi-a arătat deunăzi un ceaslov: Psaltire în versuri. **« — Ştii cît mă costă?** (şi se bucura ca un copil) **80 de lei» — « La ce-ţi risipeşti banii, n-ai destule?» — «** Psaltirea **e cheia ce deschide mintea...»**

CARP: **Adevărată manie...**

MAIORESCU: **Îşi desfată sufletul şi desfide trupul. Locuieşte într-o odăiţă mizeră, la o bătrînă pe Caimatei. I-am pus la dispoziţie o cameră frumoasă, aici, în corpul din fund al casei mele... A stat vreo două săptămîni şi, într-o noapte, şi-a luat cuferile şi cărţile şi a dispărut... Îmi spunea după aceea: Mă înăbuşă bunăvoinţa de care nu mă simt în stare a mă face vrednic. Sunt destul de supărat pentru mine, de ce să mai supăr şi pe alţii?**

CARP: **Bizar.**

MAIORESCU: **Nu primeşte ofrande, nu primeşte recompense. Am vrut să-i plătesc pentru osteneala de a da lecţii cumnatei mele...**

N-a primit... S-a supărat chiar... Şi iată aşa, e un om care îşi face plăcere din necaz, durere din voluptate... Dacă n-are vreo supărare, şi-o caută; dacă nu vine să-l întîmpine durerea din afară, el ştie să şi-o scormonească din rărunchi... Totuşi, un om admirabil, un suflet mare...

(Ies în fund.)

Un alt cor de colindători cîntă afară. Eminescu apare din alt salon, se opreşte în fund. Se strecoară apoi timid, şi vine în faţă, unde se aşează izolat de lume, ascuns de coada pianului. Îşi dă capul pe spate şi, visător, priveşte un punct imaginar, cufundat în gînduri...

D-NA MAIORESCU: **Doamnelor şi domnilor, vă rog să poftiţi la spectacolul tradiţional de păpuşi, pe care ni-l oferă D-l Caragiale.**

(Toată lumea iese în fund, Eminescu rămîne. După cîtva timp apare Mite, îl caută din priviri, îl zăreşte.)

Desen de Mircea DUMITRESCU.

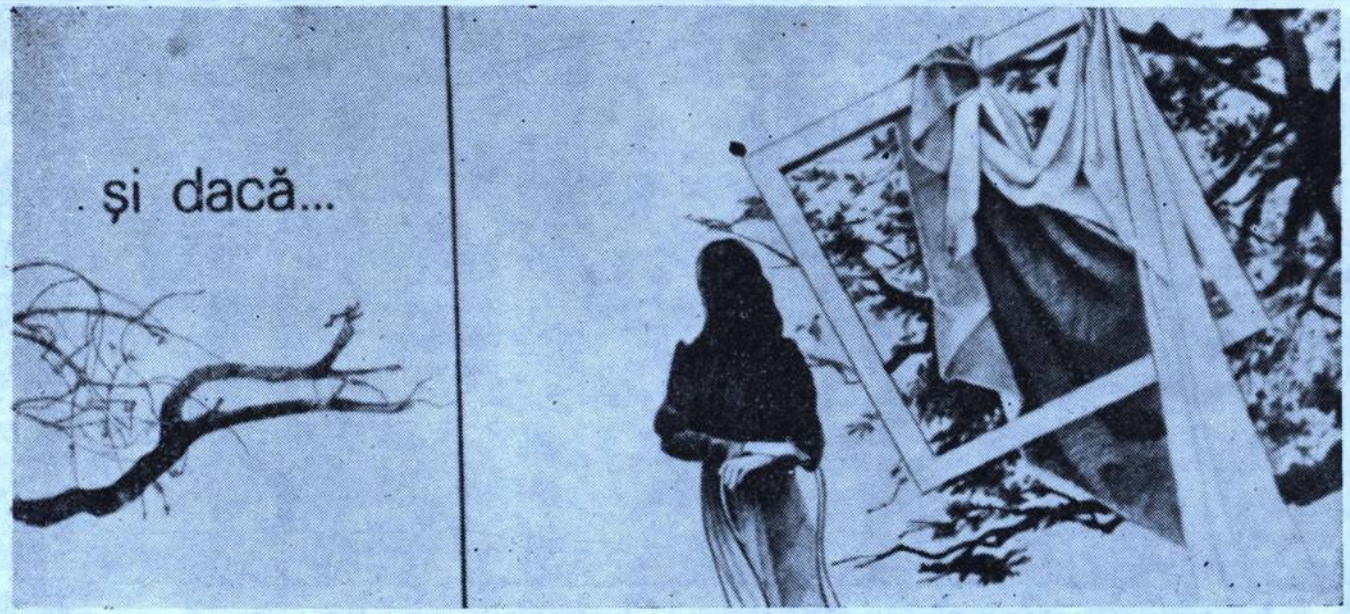

SALA DE LECTURA

1

Memento eminescian:

1, 4 — *Ochii poetului* și *Făt Frumos din lacrimă*, tapiserii de *Lia-Maria ANDREIȚĂ;*

2. Autograf M. EMINESCU pe un *Album* junimist, aflat acum în Biblioteca județeană din Drobeta-Turnu Severin (Fotografie comunicată de *Ileana ROMAN*);

3. *Eminescu* — desen de *Costel BADEA*.

2

Donec felix eris multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila solus eris.

Pînă ce ești fericit o să numeri amici o mulțime
Timpile grele vin singur atunci rămîi

M. Eminescu

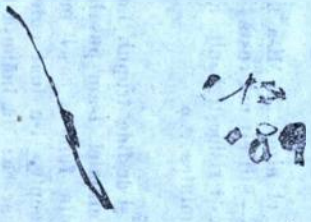

3

4

SCRIITORUL — CONȘTIINȚA EPOCII

Nichita STĂNESCU

În două interviuri

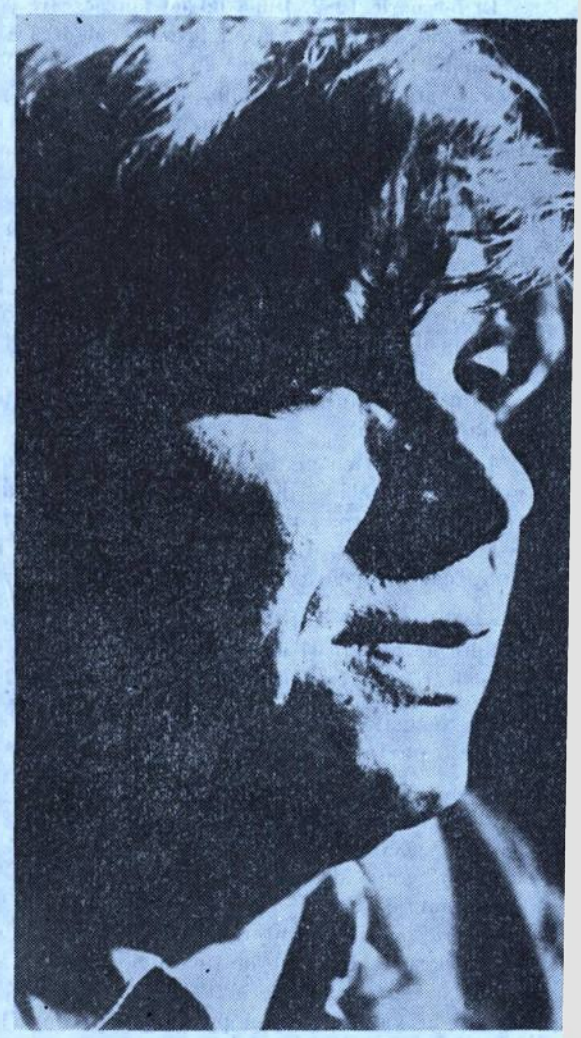

NU POT SPUNE — DIN PĂCATE PENTRU mine! — că m-am numărat printre prietenii lui Nichita Stănescu. Nici măcar printre mulții admiratori care călcau pragul casei sale din preajma Pieții Amzei. Admirația mea pentru poet s-a consumat de la distanță. Totuși, împrejurările au făcut să-i fiu de cîteva ori în apropiere, grație unor stimuli pe care mi-aș permite să-i numesc «externi», dacă nu cumva și independenți de voința amîndurora.

Prin anii 1980—1982 colaboram frecvent la una din emisiunile, de mare audiență și azi ca și atunci, ale Radiotelevizîunii — *Magazin duminical* —, în cadrul căreia realizam foarte scurte interviuri cu scriitori și oameni de cultură, de regulă în legătură cu un eveniment de actualitate: apariția unei cărți semnată de cel căruia îi solicitam interviul, deschiderea unei expoziții, descoperirea ori valorificarea unor piese arheologice, o aniversare de interes mai larg etc. În acest context mi-am propus (și redacția de actualități a Radioului a primit cu bucurie sugestia mea) să realizez un prim interviu cu Nichita Stănescu. Discuția cu poetul avea loc cu cîteva săptămîni înaintea apariției volumului său *Respirări* (tipărit de Editura Sport-Turism, la care eram redactor) și, prin urmare, spusele scriitorului se legau de un eveniment cultural de actualitate. Interviului de atunci i-au urmat și altele — dintre care semnificativ mi s-a părut cel luat poetului în 31 decembrie 1982, cu numai cîteva ore înaintea păsirii într-un nou an, interviu în care sînt făcute o serie de considerații despre estetica poeziei de azi, despre condiția scriitorului contemporan etc.

Cele două interviuri despre care am amintit sînt cvasi-inedite, în sensul că numai două-trei fraze din ele au fost difuzate pe postul de radio național, restul rămînînd în exclusivitate pe banda magnetică din arhiva noastră personală.

Făcînd precizarea, necesară credem, că textul acestor interviuri n-a fost publicat pînă acum nici în cele două cărți care i-au fost consacrate

«...propun o nouă estetică.»

19 februarie 1982. După un telefon pe care i l-am dat în prealabil, Nichita mă primește în locuința lui din Piața Amzei. Primire călduroasă, ca și cum nu ne-am mai fi văzut de mulți ani. Mă invită să iau loc și, după doar cîteva minute, trecem la fapte: pregătesc magnetofonul « Reporter», împrumutat de la Radio, și-l invit să-mi răspundă la întrebări.

— Stimate Nichita Stănescu, peste cîteva zile cartea dumneavoastră intitulată RESPIRĂRI **va lua drumul librăriilor. Ce oferiți cititorilor cu acest nou volum? Dat fiind că nu e vorba de o carte de versuri?**

— După *Cartea de recitire*, în care am încercat să fac un soi de eseu — omagiu adus începătorilor literaturii românești, în *Respirări* încerc să fac același lucru cu contemporanii noștri, pe de o parte, iar pe de alta să formulez o serie de principii estetice asupra poeziei, asupra fenomenologiei poeziei (în efortul pe care mi l-am propus de mai multă vreme și care constituie în același timp un ideal al meu — de a scrie și redacta în timp o estetică, sau pur și simplu să aduc cîteva colaborări strict originale de gîndire românească pe acest teritoriu destul de rarefiat prezentat în filosofia noastră).

După estetica veche a lui G. Călinescu se face din nou necesară o reevaluare a noilor genuri de poeți — de aceea propun o nouă estetică. Dacă estetica călinesciană a generat noi principii, poeții de azi nu se mai pot încadra în canoanele vechi, stabilite. S-au ivit noi tendințe pe care, în parte și în fragmentarium, încerc să le sesizez într-o nouă carte — ea avînd caracter de bruion, de consultare cu cititorii.

— O parte din RESPIRĂRI **au apărut în revista „LUCEAFĂRUL" și ele reprezintă adevărate tezaure de gîndire și de exprimare lirică, fiind veritabile poeme în proză. Textele din volum sînt republicări ale versiunilor din revista amintită?**

— Necesitatea elaborării noii estetici, de care v-am spus, m-a condus la noul volum, pe de o parte, iar pe de alta o solidaritate și o prețuire față de poeții de azi. *Respirările*

---

postum poetului *(Nichita Stănescu, Album memorial*, editat de revista *„Viața Românească"* în decembrie 1984 și *Nichita Stănescu, Frumos ca umbra unei idei*, Editura „Albatros", 1985), nici în presă, le încredințăm tiparului cu convingerea că ele vor fi utile actualilor și viitorilor exegeți ai vieții și operei poetului — atît prin confesiunea propriu-zisă a omului și a scriitorului, cît și prin ideile preconizate de poet pentru activitatea lui de perspectivă — idei din păcate sortite a nu se mai împlini niciodată.

Mărturia de conștiință, decența, demnitatea și mai ales extraordinara modestie de « slujbaș al limbii române », conținute subiacent în interviurile de față, dovedesc încă o dată, fie și în treacăt, modul de a gîndi, foarte curat, al poetului, alături, am zice noi, de modul său de a fi, la fel de curat. Fiindcă, o știm cu toții, oriunde ni se încrucișau pașii — la Uniunea Scriitorilor, la edituri, la reviste, la întîlniri cu cititorii sau pur și simplu pe stradă — Nichita Stănescu avea acea puritate și simplitate omenească pe care numai scriitorii cu totul excepționali o pot avea în Cetate, în lume, în viață...

Generos, cum îl știm, poetul transmitea tuturor colegilor săi cele mai calde urări — în cel de al doilea interviu. Din păcate, era ultimul An Nou cînd Nichita Stănescu ne făcea asemenea urări. La 13 decembrie următor, în 1983, Poetul își încheia viața pămîntească, intrînd în Eternitate...

Florentin POPESCU

din volum au fost numai parțial publicate. După părerea mea, important nu este textul, ci încercarea de construcție, de arhitectură a cărții. Dar să lăsăm și critica literară să-și spună cuvîntul...

— Să adăugăm că volumul a fost în întregime ilustrat de dumneavoastră, desenele din el completînd, amplificînd sugestiile textului, fiind ele însele poeme de linii și simboluri...

— Desenele sînt mai mult o joacă, n-au o simbolistică specială. Ele au fost concepute dintr-un punct de vedere exterior estetic, am vrut să-mi demonstrez mie însumi că pot ilustra singur o carte. Ele sînt valoroase în măsura în care pot să amuze, la modul serios, prin construcția lor.

— Un «joc al inteligenței» aș spune, un joc subtil, nu numai o exersare a eventualelor posibilități în materie de grafică ale lui Nichita Stănescu...

— Să-i lăsăm pe critici să se pronunțe. Punctul nostru de vedere este exprimat în carte și se va vedea asta în măsura în care va fi apreciată. Nici o carte nu poate fi perfectă, ea este o tendință spre desăvîrșire. Cărțile desăvîrșite în cultura românească sînt foarte puține: Eminescu, cu volumul *Poezii*, Bacovia cu *Plumb*, Arghezi — *Cuvinte potrivite* și *Poemele luminii* de Lucian Blaga...

— Spuneți că aceste foarte frumoase texte reunite în volumul RESPIRĂRI **sînt doar un bruion dintr-o posibilă, viitoare estetică. Pe cînd o nouă apariție editorială în acest sens?**

— Probabil că peste cîțiva ani va apărea o carte denumită *Elemente de estetică*.

— V-am ruga, în încheiere, să oferiți ascultătorilor noștri o scurtă lectură, dat fiind că tirajele sînt cele care sînt și vor exista mulți cititori care nu vor ajunge în posesia RESPIRĂRILOR.

— Să așteptăm să apară cartea...

— Și totuși, ce este o respirare?

— O *respirare* este un mod foarte concentrat de a gîndi. De a gîndi curat.

«...paznic la limba română...»

31 decembrie 1982, către seară, în casa lui Nichita Stănescu, unde nimic nu prevestește intrarea, peste numai cîteva ore, într-un nou an. Poetul nu pare grăbit și dialogul se desfășoară amical. În afara soției lui, Dora, acum în apropierea hotarului de ani, nu se mai află nimeni în casă. Niciunul din sutele de prieteni ai săi nu se află aici. Poate, îmi spun, vor veni mai tîrziu să-i facă urările cuvenite în preajma Anului Nou...

Deschid magnetofonul, poetul e emoționat, reluăm de cîteva ori prima frază și în cele din urmă reușim să ne adunăm — și el, și eu...

— La mulți ani, Nichita Stănescu! La mulți ani din partea ascultătorilor noștri!* (Interviul urmează a se difuza duminică dimineața, pe 2 ianuarie 1983...)

— La mulți ani urez și eu cititorilor de poezie! La mulți ani! tuturor celor care ascultă acum emisiunea, ca și celor ce n-o ascultă. Tuturor le doresc un an bun, nou și fericit și le urez cu precădere sănătate, sănătate fizică și morală! *(N. B. Poetul se resimte încă după un accident avut la picior, nu demult, în Vrancea. Cu ocazia unui interviu anterior l-am găsit întins în pat, cu piciorul în ghips, veghcat de Dora și de Gheorghe Tomozei).* Dacă au sănătate fizică și dacă au și sănătate morală, toate celelalte se rezolvă bine și stă în firea poporului nostru să le rezolve, uneori ceva mai încet, dar adeseori foarte iute și foarte creativ.

---

*De unde să știu că această urare avea să nu se mai împlinească decît pentru cca 11 luni?

— Ne revedem după cîteva luni, răstimp în care pentru Nichita Stănescu crugul timpului a consemnat obținerea unui foarte important premiu internațional, cel de la Struga. Sigur, trecerea hotarului de ani înseamnă și o reconstituire, un bilanț al anului care a trecut și totodată o prefigurare a bilanțurilor viitoare. Ce a însemnat Struga pentru poetul Nichita Stănescu și pentru poezia românească?

— Anul acesta poezia românească a fost încununată de două premii internaționale — de *Premiul Herder*, pe care l-a obținut Ana Blandiana și *Cununa de aur de la Struga*, pe care am obținut-o eu, dar consider că aceste premii au fost acordate mai puțin personalității versurilor noastre, cît, cu precădere, personalității poeziei românești. Sorții au căzut, de data aceasta, asupra scrierilor noastre, dar sperăm din toată inima ca în fiecare an sorții să cadă de asemenea pe alte opere valoroase, aducînd prin aceasta faima literaturii românești (care nu este o literatură de tip vedetist; ea nu are lideri, vedete, ea nu se consacră, ca alte literaturi, în capi de școală sau în oameni foarte stranii care stîrnesc atenția străinătății prin stranietatea lor, ci printr-un efort comun de a desăvîrși frumusețile limbii române) pentru că, la urma urmelor, scriitorul este în primul rînd trezorier al limbii, paznic la limba română, cum spunea odinioară (adică acum cîțva ani, pentru noi timpul merge atît de iute!), într-o carte a sa, Geo Bogza, marele nostru ziarist. Sigur, noi sîntem « paznici de far », dar sîntem paznici în primul rînd ai limbii române. Or, limba română nu se poate concepe în afara spiritualității noastre naționale. Limba română este cea care conservă, la modul minunat, spiritualitatea noastră națională. În primul rînd treaba cea mai de seamă a poetului este « creșterea limbii românești », așa cum ne-a lăsat-o testamentar Ienăchiță Văcărescu, el mai restrictiv (avînd o mentalitate mai restrictivă, sau poate chiar mai modestă, lăsînd-o urmașilor săi, neavînd imaginația că urmașii săi sînt urmașii Munților Carpați, nu numai ai familiei Văcărescu). Deci, în versul « *Creșterea limbii românești* », Văcărescu definea poate obiectul principal al poeziei românești — acela de trezorier al fondului național de cuvinte, un fond vetust, precum și de creștere a fondului actual al limbii vorbite (care tot timpul necăjește gramatica Academiei Române, care tocmai de aceea este făcută — ca să fie necăjită de spiritul viu al limbii române).

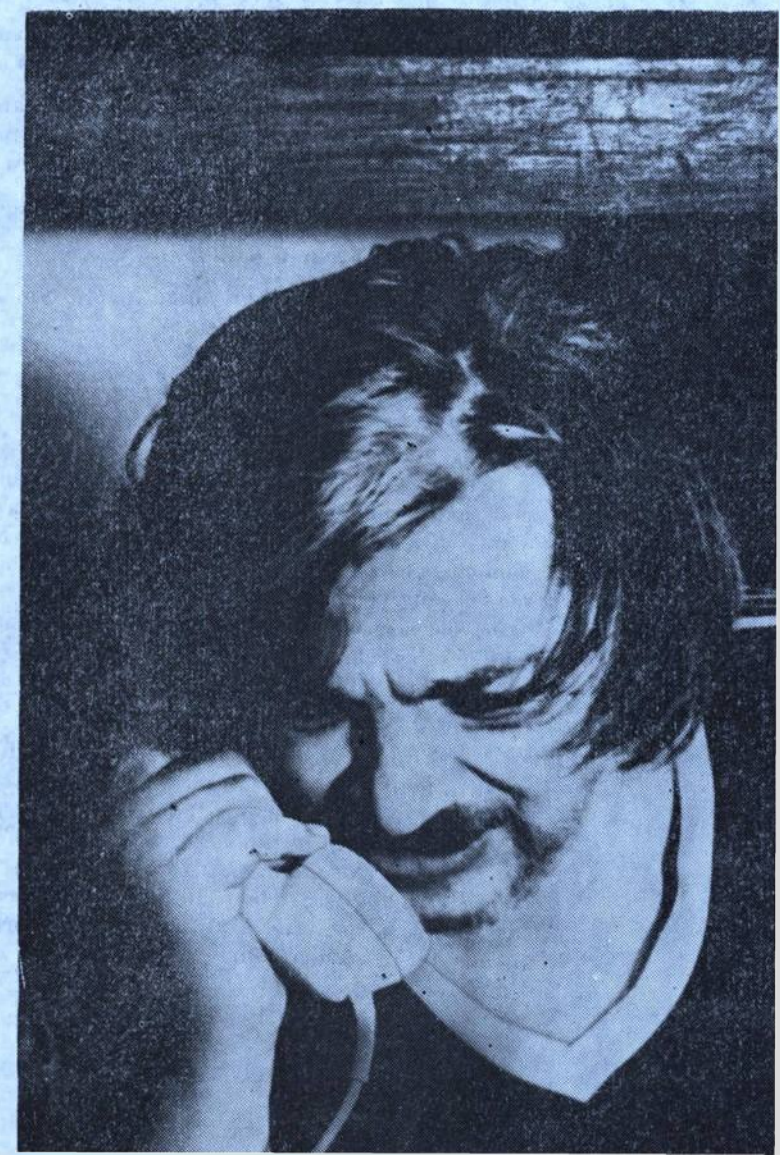

— Stimate maestre (vă rog să-mi permiteți să vă spun așa), mă bucur de privilegiul de a vă lua acest interviu și de a fi primit în templul poeziei dumneavoastră, al gîndirii intime, al vieții personale (cum dealtfel m-am mai bucurat și altădată) și de aceea am să vă fac o mărturisire: în urmă cu niște ani, pe cînd eram elev la un liceu din Buzău, vă citeam poezia cu multă bucurie, ca pe o sărbătoare. În aceste zile în „Suplimentul literar-artistic al Scînteii

tineretului" a apărut un foarte frumos și interesant interviu în care vorbiți despre începuturile dumneavoastră literare la Ploiești . . .

— Vă întrerup. Nu este vorba de un interviu, ci de un prilej pe care mi l-a oferit un tînăr poet de a face cîteva confesiuni sub o aparentă dezinvoltură, cu o natură profund didactică, însă, un prilej care mi-a fost oferit să aleg ceea ce a fost didactic — și ce a fost didactic din această viață a mea decît erorile care doresc să nu se mai repete? De aceea, pe ele le expun amănunțit pentru că dacă le-am făcut eu însumi, ele nu mai trebuie repetate de către alți semeni din tînăra generație. Iar cît despre templul poeziei mele (sau în general despre templul poeziei) aș vrea să vă spun că poezia nu are templu. Templul poeziei sînt cititorii poeziei. Templul poeziei este spiritualitatea care există în fiecare om, iar în măsura în care fiecare om se regăsește în versurile unui poet sau ale altui poet, sau ale altui și altui poet, acest fenomen de sărbătoare a limbii se cristalizează într-o tentă profundă.

Aș putea să enumăr foarte multe nume de poeți foarte mari ai țării mele. Nu-i enumăr din frica, din teama că din spontaneitatea acestui interviu aș putea omite pe unul din ei, aidoma de bun cu celălalt — pentru că poezia nu are o natură concurentă. Însă profit de ocazia Anului Nou și a anului care vine ca să urez poeților adevărați, poeților care se constituie în trezorierii limbii române, celor care duc faima limbii române (și înțeleg prin faima limbii românești translația spiritualității și a acelui *son*, a acelui cîntec, acelei doine, acelei colinde magice, unice, românești, în enclava universalului, în enclava celorlalte limbi ca pe o statuie michelangelescă), din toată inima, un sincer și adevărat *La mulți ani!* Și mai înainte și mai înainte de orice, așa cum începusem, le doresc sănătate trupească și sănătate morală pentru că în rest ne pricepem la muncă.

— Stimate Nichita Stănescu, nu-mi rămîne decît să vă mulțumesc foarte mult pentru aceste urări. Îmi pare rău că nu pot să vă fac — în tradiția noastră românească — această urare în costum național. Și nici nu mai cunosc versurile de rigoare . . .

— Urările nu au costum și nu au avut niciodată versuri. Urările au numai și numai sentimente curate.

— Să o luăm ca pe o mărturie de suflet, o mărturisire poetică pe care și eu, ca unul care a copilărit la țară, pe Valea Buzăului (unde tradițiile de Anul Nou se păstrau), o înțeleg perfect. Vă doresc dumneavoastră și, prin dumneavoastră (vioara I-a a poeziei românești actuale), tuturor scriitorilor, multe bucurii și tradiționalul LA MULȚI ANI!

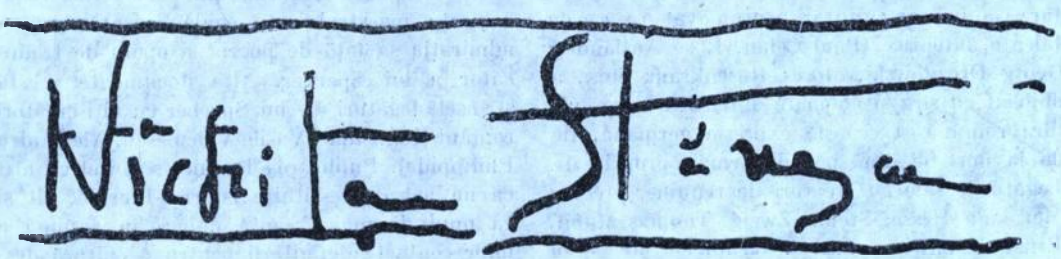

CONFLUENȚE

Alfred Margul SPERBER

În corespondență cu

Tudor ARGHEZI
Ion PILLAT
V. VOICULESCU
Al. PHILIPPIDE

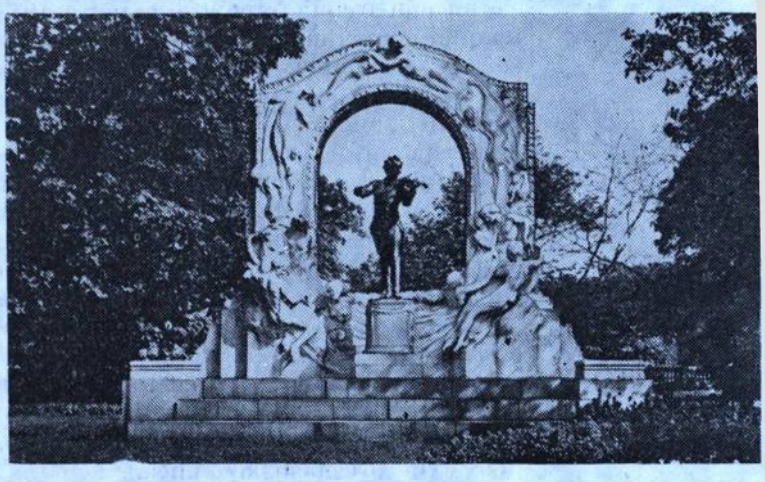

BUCOVINA ESTE UN PEISAJ CULTURAL care a dat țării noastre un însemnat număr de personalități, dintre care nu trebuie să-l amintim decît pe marele «Luceafăr» pentru a ne da seama de contribuția uriașă a acestei zone la cultura națională. Prin multitudinea de naționalități trăitoare aici, Bucovina s-a înscris, însă, în circuitul culturii și artei românești ca un peisaj deosebit de viu colorat, un loc important ocupîndu-l și viața spirituală de expresie germană, care, mai ales în ultimele decenii, a început să suscite din ce în ce mai mult interesul cercetătorilor români și străini. Ascensiunea meteorică a poetului Paul Celan (1920—1970), originar din Cernăuți, a canalizat acest interes în direcția sublinierii atmosferei de toleranță și înțelegere, de efervescență culturală, de fecunde interferențe spirituale. Unul din promotorii acestor relații de reciproce înrîuriri a fost Alfred Margul Sperber (1898—1967) care, prin întreaga sa activitate de poet, gazetar și animator cultural, a promovat o serie de talente autentice (Paul Celan, Rose Auslander, Georg Drozdowski, Moses Rosenkranz etc.), a mijlocit cu sîrg și chemare autentică între cultura română și cea de expresie germană, fie de la noi, fie din spațiul german propriu-zis. Legăturile sale cu creatori de renume, precum Hermann Hesse, Stefan Zweig, Thomas Mann, Ernst Schönwiese, Joseph Weinheber etc., erau la fel de intense ca acelea pe care le avea cu colegii și prietenii săi români de care îl legau aspirații comune și împreună cu care a traversat perioade de înălțare spirituală, dar și de întunecată și intolerantă agonie.

Sperber a fost nu numai un mare admirator al literaturii române, ci și unul din puținii ei buni și talentați traducători. Eminescu și Arghezi, iată numai două nume de marcă ale poeziei românești din care el a dat spațiului de expresie germană echivalențe cu adevărat izbutite, contribuind astfel la mai buna cunoaștere și recunoaștere a acestor doi mari maeștri ai verbului românesc, pe plan mondial. În «Arhiva Sperber» de la Muzeul Literaturii Române din București se află, printre multe alte documente de o mare însemnătate istorico-literară, și cîteva cărți poștale ilustrate expediate de Tudor Arghezi, din care reiese recunoștința maestrului, în egală măsură însă și admirația sa față de poezia și opera de traducător a lui Sperber. Alte documente atestă strînsele legături ale lui Sperber cu alți creatori români (Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Alexandru Philippide). Publicarea lor aici se înțelege atît ca un act de restituire istorico-literară, cît și ca unul de mai dreaptă punere în lumină a unor contacte definitorii pentru o cultură deschisă spre alte orizonturi spirituale, spre universalitate.

George GUȚU

TUDOR ARGHEZI

I

25002-954

[Carte poştală ilustrată — Genève, Fontaine du Jardin anglais]

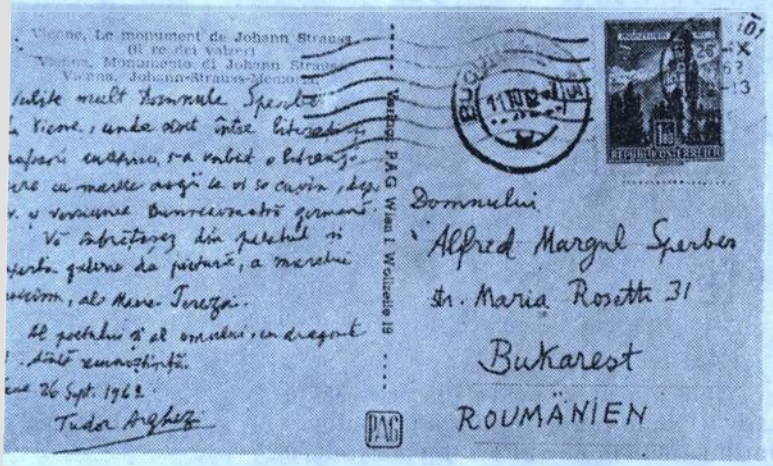

Monsieur Alfred M. Sperber
Strada Maria Rosetti 31
Bucarest
Roumanie

Poetului admiraţie şi recunoştinţă, omului-domn o mare îmbrăţişare din Geneva lui Jean-Jacques, care, de bronz, priveşte cum lebezile îl înconjură în insula din Léman.

Devotat cu dragoste adevărată

12 august 1960 Tudor ARGHEZI

II

25002—955

Carte poştală ilustrată — Genève, Palais des Nations]

Domnului
Alfred Margul Sperber
31, str. Maria Rosetti
Bucarest
Roumanie

Mari, calde şi recunoscătoare îmbrăţişări poetului de nuanţe şi prietenului incomparabil.

Geneva, 21 August 1962 Tudor ARGHEZI

III

25002—956

[Carte poştală ilustrată — Viena, cu monumentul lui Johann Strauss]

Domnului
Alfred Margul Sperber
Str. Maria Rosetti 31
Bukarest
Rumänien

Iubite mult Domnule Sperber,

La Viena, unde sînt între literaţi şi profesori austrieci, s-a vorbit o întreagă seară, cu marile elogii ce se cuvin, despre Dv. şi versiunea Dumneavoastră germană. [1]

---

[1] Prin ineditul expresiei sale novatoare, Tudor Arghezi a preocupat şi pe o serie de intelectuali de expresie germană din ţara noastră, care au încercat să-l echivaleze în limba lui Goethe, Heine şi Rilke. Încă în 1931, prestigioasa revistă braşoveană „*Klingsor*“ (Nr. 11, p. 428) publica traducerea poeziei *Inscripţie pe o uşe (Inschrift über einer Tür)* de către A. Heltmann. Junii Paul Celan şi Immanuel Weissglas îşi potriveau pana exersîndu-se ca traducători şi pe versuri din Arghezi. Weissglas publica încă în 1940 traducerea poemului *Luceafărul (Hyperion)* de Eminescu pe care o dedica sugestiv « Lui Tudor Arghezi, marii sale măiestrii ». Paul Celan traducea în perioada sa bucureş-

Vă îmbrățișez din palatul și superba galerie de pictură a marelui clasicism, al Mariei Tereza.

Al poetului și al omului, cu dragoste și adîncă recunoștință.

Viena, 26 sept. 1962 Tudor ARGHEZI

IV

25002—957

[Carte poștală ilustrată — Genève]

Domnului Alfred Margul Sperber
str. Maria Rosetti 31
Bucarest
Roumanie

Unuia din cei mai iubiți ai inimii lui

Geneva, 29 August 1963 Tudor ARGHEZI

ION PILLAT

25002—273

[Scrisoare fără plic]

Stimate Domnule Sperber,

Prietenul meu Rosenkranz [2] mă făcuse să sper că voi avea poate plăcerea să te văd la București. Scrisoarea D-tale, pentru care îți mulțumesc mult, îmi spulberă această nădejde — sper însă că ne vom putea întîlni chiar în cursul acestei veri, dacă nu aici, la Cernăuți, unde mă voi opri în drum spre moșie. Volumul D-tale *Gehcimuis und Verzicht* [3] l-am citit cu interes oprindu-mă îndeosebi la poeziile; *Der Baum*, *Die Sirenen* și *Das Einborn* unde am găsit un fel de « Neue Sachli[ch]keit » însuflețită de un neo-clasicism adînc.

Cu cele mai bune sentimente

Ion PILLAT

P.S. Am auzit că ți-au reușit minunate traduceri din poezia noastră populară [4] și cultă, între care și din unele volume ale mele [5]. Încercîndu-mă eu însumi la acest

---

teană versuri argheziene, sperînd apoi să poată traduce mai mult din acesta. Sperber s-a dedicat plenar universului poetic arghezian. În „*Neue Literatur*“, 2/1960, îi apăreau trei traduceri (pp. 119, 120 și urm. 124). În 1961 apărea o masivă culegere din lirica arghezianâ în traducerea sa: Tudor Arghezi, *Gedichte*. Deutsch von Alfred Margul Sperber. Mit einem Vorwort von Mihai Beniuc (T.A., *Poezii*. În germană de A.M.S. Cu o prefață de Mihai Beniuc), Literaturverlag, Bukarest (328 p.). În același an apare o selecție de versuri argheziene în Austria: Tudor Arghezi, *Gedichte*. Deutsche Nachdichtung von Alfred Margul Sperber. Einleitung: *Tudor Arghezi*, von Tudor Vianu (T.A., Poezii. Tălmăcire germană de A.M.S. Introducere: *Tudor Arghezi* de Tudor Vianu), Bergland-Verlag, Viena (187 p.). La ecoul acestor apariții se referă Tudor Arghezi în rîndurile de față. Un alt volum de versuri a apărut cîțiva ani mai tîrziu: Tudor Arghezi, *Ausgewählte Gedichte*. Deutsch von Alfred Margul Sperber. Mit einem Vorwort von Mihai Ralea (T.A., *Poezii alese*, În germană de A.M.S. Cu un cuvînt înainte de Mihai Ralea), Jugendverlag, Bukarest, 1964 (224 p.). În decursul anilor au urmat și alte ediții, fie ale altor traducători, fie tot ale lui Sperber, dar poezia arghezianâ îi datorează acestuia intrarea sa în arena verbului german. Iar rîndurile lui Arghezi confirmă, iată, prețuirea sa față de poetul, traducătorul și omul Sperber.

[2] Moses Rosenkranz (n. 1904), poet de expresie germană, originar din Bucovina. Aici a publicat volume de versuri: *Gemilte Fensterscheiben* (*Geamuri pictate*, 1936) și *Die Tafeln* (*Tăblițele* , 1940). În 1946 îi apărea la București un volum de versuri sub pseudonimul Martin Brandt. Întreținea bune relații cu familia Pillat (vezi și „*Neue Literatur*“, 1/1971, pp. 44—56!).

[3] Volum de versuri apărut la Cernăuți în anul 1939.

[4] Sperber a tradus magistral din poezia populară românească, publicînd volumele: *Im Wandel der Zeiten* (*În fluxul timpului*, 1953) și *Rumänische Volksdichtungen* (*Poezii populare românești*, 1954). În anul 1954 Sperber a primit pentru aceste traduceri Premiul de Stat. În 1968 a apărut o nouă ediție, lărgită, din *Rumänische Volksdichtungen*.

[5] Nepublicate. În „*Neue Literatur*“, 11/1968, pp. 52—54, a apărut un florilegiu din poezia lui Ion Pillat, traducerea datorîndu-se altor condeieri.

exercițiu poetic, pe care îl consider esențial pentru formarea unui vers propriu, sunt curios să le cunosc.

I.P.

18 apr[il]ie] 1940
București

V. VOICULESCU

25002—264
[Bilet]

Luni, 24 august[6]

Iubite Domnule Sperber,

Am primit un mesaj de la soția lui Rosenkranz[7] și o carte poștală chiar de la el. Dacă te interesează cheamă-mă la telefon să luăm o întîlnire, la mine, sau aiurea.

Salutări

Telefon 31691

Dr. VOICULESCU

ALEXANDRU PHILIPPIDE

25002—474
[Scrisoare; ștampila poștei: Teiuș/Reg. Hunedoara, 22.8.63]

București
str. Maria Rosetti 31
Alfred Margul Sperber

17 august 1963

Dragă Sperber,

Am primit cu mare bucurie scrisoarea ta și poeziile traduse. Citindu-le și recitindu-le, impresia excelentă de la prima lectură (mai exact: audiție) a sporit considerabil și s-a adîncit.

Tot ce-am vrut să spun eu în românește a trecut în germană și — mai mult decît atîta, și mai important! — expresia, cîntecul, au trecut de asemenea în limba germană, adaptîndu-se atît de bine, parcă ar fi fost aceste poezii *gîndite și simțite* în germană, și aceasta datorită marelui tău talent și profundei tale inteligențe artistice.

Potrivirea este prodigioasă. Ai găsit un echivalent chiar celei mai subtile aliterații, particularităților de stil și de expresie. În două sau trei locuri, din cauza ambiguității exprimării mele, în românește, interpretarea ta a dat alt înțeles. Mă întreb însă dacă acest înțeles nu este cumva mai potrivit și mai adînc decît acela al originalului, așa încît ar fi păcat să-l corectezi apropiindu-l de original.

Bucuria pe care mi-o dau aceste traduceri este umbrită numai de teama ca ele să nu rămînă inedite, din cauză că obiectul lor este nepolitic, inactual, și așa mai departe... Ar fi păcat ca atîta talent, atîta pricepere artistică, atîta muncă creatoare (fiindcă ele sînt o creație într-adevăr, care îți aparține în întregime) să nu poată fi publicate. Să sperăm totuși că vor fi.[8]

Eu mai stau aici vreo două săptămîni pînă trece căldura cea mare. Cum vin în București îți telefonez, ca să ne întîlnim.

Transmite, te rog, soției tale omagiile mele. Iar ție, odată cu viile mele mulțumiri, o călduroasă strîngere de mînă.

Cu toată prietenia,
Al. PHILIPPIDE

---

[6] Anul probabil pare a fi 1940 sau 1941.

[7] Rosenkranz întreținea, așadar, relații de prietenie și cu Vasile Voiculescu. Interesantă ar fi, credem, jalonarea unei paralele între poezia celor trei: Pillat, Voiculescu și Rosenkranz.

[8] Traducerile lui Sperber din Alexandru Philippide se află în «Arhiva Sperber». Pentru filiații poetice între universul poetic al lui Arghezi, Philippide, Sperber și Paul Celan vezi: George Guțu, *Die rumänische Koordinate der Lyrik Paul Celans (Coordonata românească a poeziei lui Paul Celan)*, teză de doctorat, Leipzig, 1977. (Un exemplar poate fi consultat și la Biblioteca Centrală Universitară din București).

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Romulus GUGA

O mărturisire

Cu soţia (stînga).

NU POT SPUNE CĂ M-AM NUMĂRAT între prietenii lui Romulus Guga. Dar l-am cunoscut în mai multe împrejurări, în stare să explice provenienţa acestor manuscrise pe care le fac publice.

La Cluj, în 1961—1966, eram un grup de 10—15 proaspeţi absolvenţi de facultate, care locuiam prin grija marelui om Constantin Daicoviciu în două camere, fără uşă între ele, ale căminului studenţesc cu numele lui Józsa Béla. În afară de mine, care eram cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie al Academiei, ceilalţi erau preparatori şi asistenţi la Universitate. Binefăcătorul nostru le era lor rector, mie director. De aici, jocul de cuvinte care nu-i displăcea, de a-l numi «birector».

Copii de ţărani, muncitori, funcţionari, din diverse localităţi ale Ardealului — numai doi eram din afara lui —, neavînd rude prin Cluj şi nici bani, găseam că duminicile anoste puteau fi petrecute, în cea mai mare parte a lor, la Clubul Casei Universitarilor. Cînd eram în bani foloseam şi restaurantul care, graţie aceluiaşi acad. Daicoviciu ne crease un sistem de abonamente. La club ne instalam de pe la 12 şi nu mai ieşeam pînă seara. Priveam programele de la televizor, jucam şah, remy, citeam presă şi altele, discutam.

Personalul clubului se compunea din doi oameni, soţia unui cadru didactic, şi Romulus Guga. Deranjul pe care li-l făceam era minim. Guga mi se părea distant. Nu se amesteca între noi decît rareori. Îl văd sorbind o cafea, pe un fotoliu, într-un colţ. Ştiam că e poet. Circula între noi ideea că ar fi nefericit în dragoste sau în căsnicie. Deşi era de seama noastră, avea

avantajul unei stări civile la care noi nu aspiram deocamdată. Discutam, desigur, devreme ce ne împrumutam cărți. Romulus Guga era, repet, un tip visător, cu ochii cenușii, pe care și-i ferea parcă de prea multă expunere la lume. Și mersul îi era mai mult plutire.

La cafenea nu-l vedeam mai des. Cafeneaua e un capitol de istorie literară, de istorie a culturii românești chiar. E vorba de celebra „Arizona", situată între un cinematograf și un mic restaurant, în față cu un lacto-bar ieftin și cu de toate.

Ne adunam acolo pe grupuri. Eram nelipsiți cei de la „Józsa Béla". Toți au ajuns ceva. Toți au, demult, doctorate, sînt conferențiari, prorectori ș.a.m.d. Nu știu dacă e vreunul dintre aceștia care ar putea nega rolul benefic al „Arizonei", în formarea noastră ca intelectuali. Era un spirit al „Arizonei". Acolo s-a concentrat un deceniu, mai mult de un deceniu, o uriașă cantitate de calitate. De speranță, de potențe și de realizări. Se adunau acolo, la o cafea de 2,25, la care se adăugau „Mărășești" de 1,10 lei, studenți de la filologie, artă, medicină, preparatori și asistenți, balerini și actori români și maghiari — cercetători, ziariști, scriitori consacrați. Citez numele pe care mi le amintesc: Ion Papuc, veșnic în lipsă de bani și în conflict cu disciplina facultății, gata mereu a fi exmatriculat sau repetent. Simpatizat și ajutat de profesorii săi tineri, era apreciat pentru cultura și inteligența sa. Nicolae Stoe, student, atunci, Ion Igna, Prelipceanu, Matei Albastru (mai pe urmă), Pituț — îndîrjit și orientat, ca și Matei Gavril, spre București, Crișan — acum la Oradea, mai rar Buzura, mai des Radu Enescu (« *Radu coboară* — cobora de la „*Tribuna*" — *la a 6-a cafea* »), Negoiță Irimie, dobrogeanul, mai apropiat mie, printr-o iubire mare cu o musulmană de rară frumusețe. Între ei, mai rar, Guga. Parcă-l văd cu Enescu și Buzura...

„Arizona", teatrul unor discuții interminabile în care se demolau idoli, axiome, se lansau idei, țicnite sau geniale. Toți am promis că vom scrie un roman al ei. Numai Guga, luînd-o ca pretext, a scris *Adio Arizona*. „Arizona", adio! De prin 1971—72 a fost transformată. În cafenea, dar altceva...

Nu știu exact cînd am stat de vorbă mai pe larg cu Romulus Guga. Și totuși, știu că în august 1966, cînd pregăteam ultima fază a plecării la Institutul Pedagogic din Constanța, am recuperat de la Romulus Guga cartea cu titlul *Dobrogea — 50 de ani de viață românească*, București, Cultura națională, 1928 (de fapt, un număr festiv, somptuos, din *Analele Dobrogei*). Nu știu exact cînd i-o dădusem. Probabil de mai multe luni de zile. Peste vreun an, la Constanța, trecînd mai pe larg prin cartea aceasta, care e un fel de abecedar pentru cel ce începe a scrie despre Dobrogea, am găsit, între foile ultimului articol (Emil Riegler-Dinu, *Folclor muzical dobrogean vechi*) 3 foi, format sfert de coală, cu versuri. Nu erau ale mele. Am și scris pe prima: « Aceste hîrtii sînt ale unuia de la Cluj, rămase într-o carte pe care mi-a înapoiat-o. Trebuie să i le dau. Sînt ale lui!!! » Nu eram sigur că sînt ale lui Guga și n-am riscat să i le atribui, poate, în mod greșit.

L-am urmărit apoi pe Guga și m-au bucurat succesele lui, ca și ale tuturor « arizoniștilor ». Am sesizat însemnătatea dublului premiu al Uniunii Scriitorilor primit de Guga și Buzura. Numai tîrziu am putut să bănuiesc de ce poeziile se găseau la acele pagini ale cărții. Era un articol în care se vorbea și se cita din folclorul aromân-grămoștean. Guga, cu sîngele armân, bubuindu-i temperamental, sub masca (masca?) tipului flegmatic...

Undeva, între 1979—1982 (poate), în Constanța. Vara. Urcam dinspre Ovidiu, pe Tomis, spre centrul centrului. Strada era liniștită. Oameni puțini. De departe văd, venind, o siluetă cunoscută. Flana. Cu mersul degajat și cu ochii tot pe jumătate deschiși. Între timp fusese secretar literar al Teatrului din Tîrgu-Mureș și redactor-șef al „*Vetrei*". Ne-am zîmbit de departe. Am discutat mai multe. L-am felicitat pentru revistă, în legătură cu care aveam, ca termen de comparație doar „*Convorbiri literare*", i-am spus că mi-ar părea bine să pot publica la el un articol pe tema relațiilor dintre românii de dincolo de Carpați și dincoace de Dunăre, înainte de 1878 și 1918. A găsit ideea interesantă. Mai publicasem ceva în „*Tomis*" și voiam să sondez astfel posibilitatea unei cărți pe această temă. Mi-a spus să-i fac și un rezumat în engleză, dacă se poate. Scurt, dar semnificativ. Și să trimit materialul la revistă, sau, zice, răzgîndindu-se, mai bine pe adresa lui de acasă. Mi-a dat-o, am scris-o pe ziarul cu care eram în mînă. Pe care l-am și pierdut. Mi-am zis, nu-l voi trimite niciodată. Înseamnă că poate să aibă greutăți pe această temă. Mi-e de-ajuns să știu că pot să public... Mai vechea pornire țărănească de a nu profita tocmai atunci cînd cineva, apropiat mie, mi-ar putea face un serviciu... Expresie a unei prie

tenii sincere, dezinteresate. Ziceam, și nici azi nu sînt departe de atunci, ca idee, o prietenie e curată cînd exclude cel mai mic serviciu... Ne despărțeam. Mă întorc. Zic: Și, să știi că ai uitat la mine, într-o carte, niște poezii. Cum să fac să ți le dau? — Ține-le, a zis. — Am să le public, răspund, necontrolat și prostesc, post-mortem. Cu un fel de rîs, a răspuns la fel... Apoi a plecat, alunecînd ușor, pe Tomis în jos. Nu știu exact, dar cred că l-am invitat la o cafea și n-a vrut. Zic asta, nu amintindu-mi scena, dar știu că așa procedam într-o astfel de situație...

Am găsit hîrtiile, le-am pus «bine», cîțiva ani nu le-am mai găsit. Apoi a apărut cartea îngrijită de Romulus Vulpescu. Am înțeles că editele și ineditele nu cuprind poeziile în cauză. Dar dacă nu sînt, totuși, ale lui? Dacă i le-o fi dat cineva să se pronunțe. O pagină din *Amurg burghez*, reprodusă fotografic în programul de sală al Teatrului Mic mi-a înlăturat orice dubiu. Poeziile sînt ale lui. O întrebare firească: Ce loc au aceste cîteva foi în cadrul operei sale poetice (în care *Poezii*, ed. îngrijită de Romulus Vulpescu, Editura „Dacia", Cluj, 1986, 232 p., ediție științifică, se vrea una definitivă?) Am studiat cu atenție volumele anterioare și acesta. Cu unele scăpări, m-am uitat și pe cele publicate în reviste. Mi se pare că ele se înscriu ca un moment firesc, într-un tot evolutiv. Poeziile cu pricina au fost scrise, foarte probabil, *nu* mai devreme de februarie 1966 — și, în nici un caz, mai tîrziu de august, același an. Adică, înainte de *Bărci părăsite*. Nu știu cîte poezii au fost lăsate la o parte de Romulus Vulpescu dintre ineditele — pe care le bănuiesc fără titlu — dar nu figurează în nici un caz printre cele publicate. *Nici măcar una*.

Toată această «anchetă» mă face să cred că e vorba de un mănunchi de poezii, în forma, aproape finală, de nu, una sau două, chiar finală, pentru care nu există nicăieri vreo ciornă sau vreo variantă.

Nu sînt în măsură să apreciez ce e nou în versurile pe care le propun, ca temă, ca subiect, ca imagine, ce sentiment domină. Mi-ar fi relativ ușor s-o fac, avînd la îndemînă prețioase inedite cu datări și declarații de stări de suflet, din cartea lui Romulus Vulpescu. Dar nu asta urmăresc. Pur și simplu, printr-un hazard, au fost uitate la mine niște poezii de către un om, care nu mai e. Nu mi-a fost prieten. Coleg de generație, de visuri și visări. Mă simt solidar cu el, în totul. Nu pot, în moarte. Dar în dorința nemoriii, da. Versurile pe care le propun, sînt o nouă dovadă de viață, dincolo de ea.

Nu mă simt în stare să intru în deschisa discuție (*„Suplimentul Scînteii Tineretului"?*), dacă e bine să publicăm postume. Spiritul de dreptate, protestul față de nedreptatea care e moartea mă fac să fiu pentru reamintirea lui Romulus Guga.

Gh. DUMITRAȘCU

La Istanbul (1979), cu prof. Viorica Dincșeu (vis-à-vis) **și umoristul turc** Aziz NESÎN (stînga), **care-i scria: «La revedere în România».**

...Plîngerea bravului Cavaler de la Mancha*

Nimeni nu s-a întors la dragostea lui
din cîți am iubit.
Nici o sămînță nu s-a arătat numai
Scutul ei a ruginit sub noaptea soarelui.
Atîția ani pierduți în răspunsul melodramei cotidiene;

Atîția vulturi împănați
Spre a le păstra prezența
că putrezirea cărnii îmi este mai îndelungă.
Nimeni nu s-a întors prin orbita lui goală
Să-ngroape copacii în care-a crezut.
Doar scuturi efemere și scheletul său timpuriu
în nervurile frunzei însîngerate.
Numai [1] bătrînului bard cavaler de la Mancha
îi umblă mormîntul prin lume
să-nvingă ruinate mori de vînt!
și-un nume.

Nimeni nu s-a întors,
credința stăruie
că fluviul în văzduh urcă din ocean [2]
și reîncepe risipa.
Nimeni n-a mai auzit de noi doar
scuturile de piatră
se înnegresc... [3]

Biserica neagră**

Cu trei degete te-am luat și te-am
dus pe frunte [4]
Și s-a făcut amar.
Cu trei degete te-am luat și te-am dus
pe umărul stîng
Și s-a făcut amar,
Cu trei degete te-am luat și te-am dus
pe umărul drept,
și s-a făcut amar.
Numai inima umbla desculță prin iarbă
Și dărîma.

---

* Poezia e scrisă pe o foaie de hîrtie albă, sfert de coală. De la « *Nimeni nu s-a întors* », pagina a II-a.

Semn distinctiv la terminarea poeziei, un „X" mare (2,5 cm) cu aripile de jos, unite. La o adică, e un „8" fără partea de sus terminată sau poate o clepsidră neacoperită sus.

[1] Versul începea cu « *Bătrînul brav cavaler...* ». A adăugat apoi, la început: « *Numai* », iar « *bătrînul* »-ui i s-a adăugat finalul genitiv, lăsîndu-l, totuși, cu majusculă.

[2] Inițial: « *prin ocean* ».

[3] Inițial: « *s-au înnegrit* ».

** Poezia e scrisă pe o parte a unei bucăți de hîrtie cu pătrățele, format sfert de coală (dimensiunile 15,5/10 cm). Pe partea cealaltă a foii e scrisă poezia *Aur*, pe care-o cred, de asemeni, finită.

[4] Inițial: « *umăr* ».

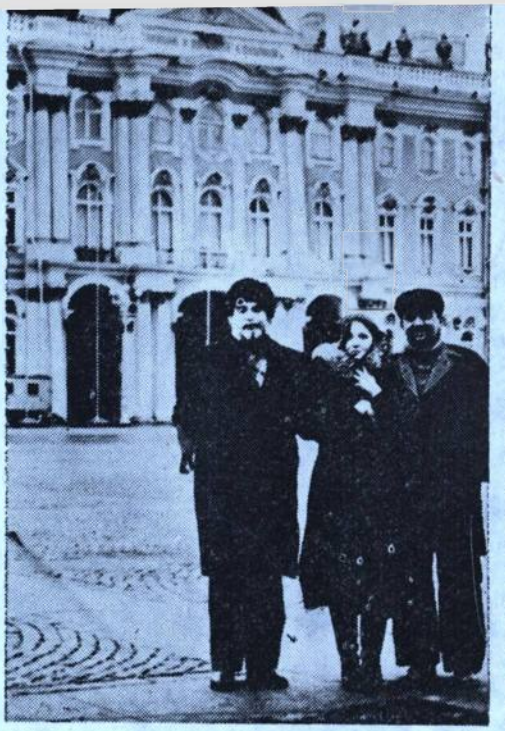

La Leningrad, cu dramaturgul Tudor Popescu.

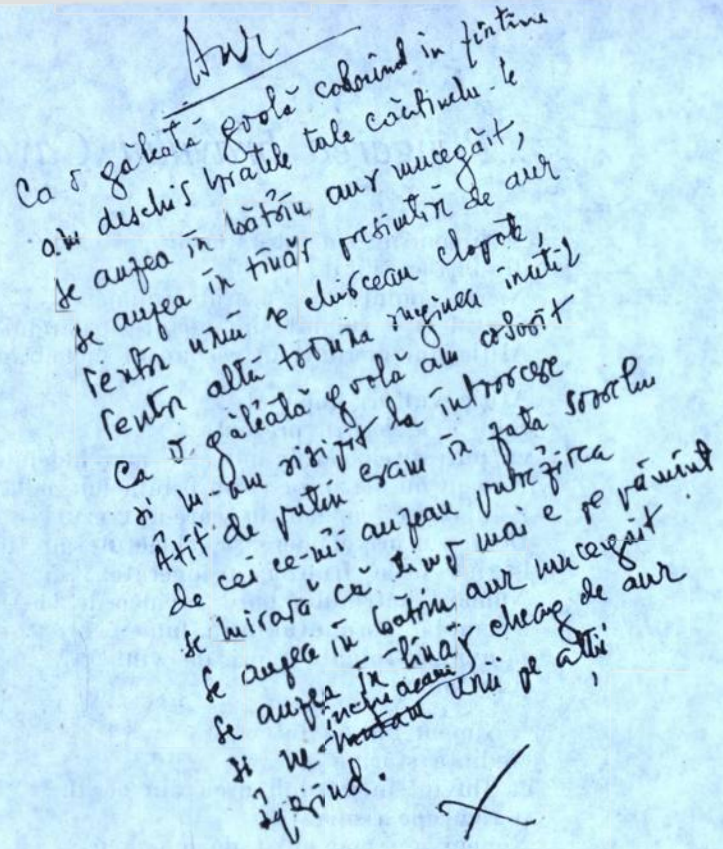

*Aur**

Ca o găleată goală coborînd în fîntînă
am deschis brațele tale căutîndu-te
Se auzea în bătrîn aur mucegăit
Se auzea[u] în tînăr presimțiri de aur...
Pentru unii se chirceau clopote;
Pentru alții toamna ruginea inutil
Ca o găleată goală am coborît
și m-am risipit la întoarcere...
Atît de puțin eram în fața soarelui
de cei ce-mi auzeau putrezirea
Se mirară că timp mai e pe pămînt.
Se auzea în bătrîn aur mucegăit
Se auzea în tînăr cheag de aur
Și ne închideam [1] unii pe alții
sperînd.

*Vin***

Vin fără să fiu întrebat
nașterea mea-i o întîmplare
Se spune că-n pîntecul mamei am stat
să o vindec tîrziu de uitare [2]
Vin fără să vreau și-n loc neștiut
cuvîntul-primu [3] să-nțeleg după ce lege trăiesc
De mic în copaci am văzut
Sicrie cu sex femeiesc
Vin fără să pot să aleg, fără să știu
marea în care-am să curg și-am să sper.

---

* Poezia e scrisă pe un sfert de coală. Reprezintă forma finală (?), sau, oricum, una apropiată căci, pe *verso*, se află ciorna, prima formă — diferită mult — a acesteia. Titlul este fixat mai tîrziu și scris cu majuscule de peste 1 cm (ceea ce, judecînd după setul ce-l am la dispoziție, nu-i stătea în obișnuință.)

[1] Inițial: « *mutam* ».

** Poezia începe cu o strofă, fără legătură cu textul de față. O cred un început sau o încercare pentru altceva:

« *Copite străine se-ncheagă din sînge*
crește inima ta în cai
crește inima ta în... ».

Strofa e violent tăiată cu pixul. Pe *verso*, ciorna anihilată de ștersăturile poetului. Sînt versuri care se susțin singure și pentru care risc copierea integrală.

[2] În text, strofa 1, ultimul vers, inițial era așa:

« *așteptînd să o vindec de uitare* ». Apoi cuvîntul « *așteptînd* » a fost șters și s-a adăugat « *tîrziu* », acolo unde se găsește în final. În această formă nu mai are distinctivul semn final.

[3] *lectio incerta.*

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Nicolae LABIȘ

Căluțul cocoșat

Basm de Piotr Pavlovici ERȘOV

(Traducere)

Partea a III-a *

* Părțile I și a II-a au apărut în numerele 2-3 (71-72)/1988 ale revistei noastre. *(N.r.)*

Pîn-acuma, Macar a grădinărit
Dar de la o vreme, el s-a boierit.

— Ta-ra-ra-li, ta-ra-ra!
Au fugit căluții, da
Slujitorii i-au ajuns,
Cobză i-au legat, i-au strîns.
— Șade-un cerb într-un stejar,
Cîntă vesel din caval;
Din caval așa cum cîntă,
Pe toți oamenii i-ncîntă:

« — Undeva, trăia-ntr-un sat,
O femeie și-un bărbat;
Omul, hîtru, pus pe glume,
Ea făcea isprăvi, anume!
Și-au cîntat, mergînd ca vîntul,
Cît de mare-i tot pămîntul... »

Asta e prologu; aiurea,
Vom mai spune povestirea,
Cum la poartă, cu-ngîmfare,
Musca face o cîntare:

« — Hei, ce veste să vă spun?
Soacra-și bate nor-acum;
Pe un par a răstignit-o,
Cu o sfoară-a priponit-o,
Cot la cot mi ți-a legat-o,
A bătut-o, dezbrăcat-o;
— Mai ții calea răilor?!
— Mai te dai flăcăilor?! »

Ăsta e prologul; iată,
Spun povestea minunată...
Deci, s-a dus, s-a dus Ivan
Hăt, departe, spre ocean.
Calul a zburat ca vîntul,
Au atins curînd pămîntul,
Verste-o sută au trecut
Și popas nici n-au făcut.
Au ajuns ei la ocean...
Zice calul lui Ivan:

« — Ei, Ivanușca, vezi bine!
Peste trei minute-n fine,
Vom ajunge pe-un maidan,
Drept colea, lîngă ocean.
Pe acolo, stă culcată
O balenă minunată

Geme de-un deceniu-n unde,
Și nu știe ea, de unde
Ca să capete iertare...
Știi, o să te roage tare,
Să-i spui soarelui s-o ierte,
Cu durerea să n-o certe.
Să-i promiți, Vaniușa, da
Bagă seama, nu uita!»

Au ajuns ei, pe maidan,
Drept colea, lîngă ocean.
Și aici zăcea culcată,
O balenă minunată.
Pe la coaste, plin de spini,
Un gard des, de mărăcini.
Sună-n coada-i, o dumbravă,
Sat, pe coama ei întreagă;
Doi țărani pe buza-i ară,
Gonesc plozii pe o nară,
Merg printre mustăți bălane,
După hribi, două codane.

Ia! * Căluțul pe ea sare
Și aleargă la-ntîmplare.
Iar balena minunată,
Le vorbește deodată,
Gura-i largă deschizînd,
Și amarnic suspinînd:
«— Călătorilor cinstiți,
Încotro? De-unde veniți?»
«— Sîntem soli, cu mare fală,
Și venim din capitală —
I-a vorbit căluțul tare —
Ne călătorim spre soare
La castelele-aurite.»
«V-aș ruga-fețe cinstite,
Soarele să-l întrebați:
Cît va mai fi supărat,
Pentru ce păcate zice
Să mă chinuiesc aice?»
— I-a răspuns Ivan, așa:
«— Sigur, da, baleno, da!»
«— Vezi, tătucă, nu uita...
Cît mai sufăr eu așa...
Zece ani așa am dus-o!...
Eu te răsplătesc... ți-am spus-o».
Îl ruga balena-așa
Și amarnic suspina.
I-a răspuns Ivan așa:
«— Sigur, da, baleno, da!»
Sare calu-n grabă atunci...
Malu-i jos, în urmă-s stînci

* Iată! (nota *Nicolae Cârlan*)

Fug în spate zările,
Gînd, vin depărtările.

Merg... departe sau aproape,
Pe pămînt, prin cer, pe ape,
Au văzut ei vre-un om viu,
Toate astea, nu le știu.
Repede povestea curge,
Treaba însă-ncet decurge.
Numai, frate, c-am aflat
C-au ajuns ei într-un sat
Unde (oameni spun, ce sfîntul?)
Ceru-i una cu pămîntul.
Torc femeile fuioare
Și le pun în cer, la soare.

A strigat Ivan, noroc
Pămîntenilor. Pe loc
Malu-ncepe-n cer să-l poarte
Cu căciula pe o parte.
«— Ce minunăție-albastră!...
Chiar că-i mîndră țara noastră —
Zice calului, Ivan,
Trecînd pajiști de mărgean —
Dar cu ceru-i înjosire
Ca să-i faci asemuire.
Ce-i pămîntul? Murdărie,
Țărnă neagră și pustie;
Iar aici... de-albastru-i plină
Zarea largă... ce lumină!...
Dar, căluțule, privește!
Vezi acolo cum lucește
Steaua ceea, mai cu fală?
Vezi, n-o fi vreo capitală?»
I-a răspuns căluțul dar:
«— E castelul fetei-țar
Știi, aceea, măi Ivan,
Ce-ai adus-o din ocean,
Știi, castelu-n carele,
Noaptea, doarme soarele.
Iară ziua, precum spui,
Doarme luna, mama lui».

Au ajuns; la poartă-un astru
Și-un portic de alabastru
Vergi de aur lunecă,
Mințile întunecă,
Stele ard pe bolta plină;
În jur rîde o grădină
Și pe crăci argintuite,
În căsuțe aurite,
Păsările-n rai trăiesc,
Cîntă cînt împărătesc,
Jos, clădiri preaminunate

Cît trei tîrguri și trei sate...
Și pe poarta-nflăcărată,
E o cruce înstelată.
Calu-n curte a intrat,
Ivan a descălecat,
Intră în castel la lună
Și îi zice astfel: « — Bună
Ziua, Mesiaț-Mesiatovici![1]
Eu — Ivanușca Petrovici,
De departe, tare, vin
Și-am sosit să mă închin ».
« — Stai, Ivanușca Petrovici, —
Zice Mesiaț-Mesiatovici —
Spune-mi, dar, pentru ce zici
C-ai venit pînă aici?
Și-mi mai spune de vei vrea,
Care-i neamul, țara ta?
Cum de-ai nimerit la mine?
Numai spune drept, vezi bine. »
« 'S-din tărîmul pămîntesc,
Din poporul creștinesc —
I-o răspuns șezînd, Ivan —
Am trecut peste ocean,
Și din partea fetei-țar
Să mă-nchin și să-ți spun rar;
« Vezi, frățîne drag, fîrtate,
S-o întrebi de sănătate:
De ce maica-mi, scumpa lună,
Își ascunde fața bună
De trei zile și trei nopți
Sub perdea de bujori copți?
Și de ce focosu-mi frate
Poartă straie-ntunecate,
Între nori, se năruiește,
Raze nu-mi mai dăruiește?
Cam aceasta-i! Minte ține
Că țarevna mîndru spune
Eu nu-s orator sadea...
Am scrîntit-o ici-colea! »
— Care ți-i țarevna, dar?
— Cum, nu știi? E fata-țar.
— Fata-țar? Pe care, tu,
Ai răpit-o mării, nu!!?
Striga Mesiaț-Mesiatovici.
Dar Ivanușca Petrovici
Zice: « — Nu te supăra,
Sînt grăjdar la țar, și-așa
Țarul m-a trimis călare,
S-o aduc în goana mare
În trei zile, la palat.
Altfel, m-a amenințat,
Că în țeapă mă împunge ».

[1] Mesiaț = lună.

Bucuroasă, Mesiaț plînge,
Spre Ivan aleargă mută,
Îl îmbrățișă-l sărută.
« — Ah, Ivanușca Petrovici —
Zice Mesiaț Mesiatovici —
Vestea ta și-a ta venire
M-a umplut de fericire.
Groaznic, groaznic m-a durut
Cînd țarevna-a dispărut.
De aceea am tînjit
Și trei nopți am rătăcit
Tot în norii păcuroși
N-am închis ochii-mi frumoși,
N-am luat un strop în gură,
N-am mîncat o bucătură.
De aceea, scumpu-mi soare
S-a întunecat, îl doare;
Toate razele și-a stins,
Lumea-n ele n-a cuprins...
A tot plîns, doi ochi căprui
Ochii scumpi ai sorei lui.
Spune, sănătoasă-i ea,
Nu s-a-mbolnăvit cumva? »
« — Este bine, pot să jur
Dar e slabă, cît un țîr!
Subțirică, bălăioară —
Trei verșoci la cingătoare —
Cînd s-o mărita, să știi,
Că se-ngrașă! Ihihii!
O ia țarul, viforosul! »
Strigă Mesiaț: « — Oh, scîrbosul,
S-a gîndit la bătrînețe
Să se-nsoare c-o mîndrețe.
Uite, vezi, capul l-a dus:
Vrea să strîngă ce n-a pus!
Văd că-i dornic de-nsurat ».
I-a mai zis Ivan, de-odat:
« — Știi, mai am o rugă, mare:
Balenei îi cer iertare.
Știi că-n mare stă culcată,
O balenă minunată.
Rupte-s coastele-i pietroase;
Garduri, case-s pe-a ei oase
Ea pe mine m-a rugat
Să te-ntreb înduioșat:
Cînd pedeapsa se sfîrșește?
Pentru ce se chinuiește? »
Spuse, luminoasă, luna:
« — Ea se chinuiește-ntruna,
Fiindcă, lacomă fiind,
Fără voia celui sfînt,
A-nghițit colea, pe mare
Treizeci de corăbioare.

Dacă drumu le va da,
Domnu' poate-o va ierta,
Vindecată o să fie...
...Și-o trăi, o veșnicie!»

Ia* Ivan s-a ridicat,
Cale bună și-a luat
Ea-l îmbrățișă tăcută,
El o strînge și-o sărută.
«— Ei, Ivanușca Petrovici —
Zise Mesiaț Mesiatovici —
Te-oi blagoslovi mereu
Eu și feciorașul meu;
Pentru fiica-mi să treci marea,
Să-i duci binecuvîntarea
Și să-i glăsuiești așa:
Eu oricînd sînt lîngă ea;
Nu mai geamă, nu mai plînge:
S-o sfîrși necaz de sînge!
I-oi da mire, n-un bărbos,
Ci un tinerel frumos.
Numai să se ție bine!
Să trăiești! Domnul cu tine!»
Ivan iute s-a-nchinat,
Pe cal a încălecat
Și-a pornit-o, singur-cuc
Fluierînd ca un haiduc.
Chiar a doua zi, Ivan
A ajuns lîngă ocean
Pe balenă și sărit-a;
Calul bate cu copita.
A vorbit, gemînd, deodată,
Cea balenă minunată:
«— Fraților, ați izbutit?
Sînt iertată, în sfîrșit?»
«Stai, așteaptă doar o clipă!»
I-a strigat căluțu-n pripă.
Iată! Ajunge el în sat,
Cheamă oamenii la sfat
Coama aspră-și scutură
Vorba-i astfel flutură:
— Stați oleacă și-auziți,
Oameni buni, oameni cinstiți!
Ia spuneți acuma, frați:
Aveți chef să vă-necați?
Eu, atîta vă pot spune:
Se va face o minune;
Balena se va clăti,
Marea-un crop va clocoti...
Toți sătenii, mai întîi
Parcă prinși de năbădăi

Au strigat: «Nenorocire!»
Și fugit-au în neștire,
Au strîns pîlc carele grele
Făcînd boarfele boccele,
Locul unde viețuit-au
Și balena, părăsit-au.
Zările de-amiază, tac...
În sătuc, nu-i om, de leac,
Nu se-aude nici un grai!
Drept, parcă-a trecut Mamai[2]

Calul sare cu putere
Undeva mai la vedere,
Și mi-ți chiuie deodată:
«— Hei, balenă minunată!
Știi de ce te-ai chinuit?
Pentru că ai înghițit
Într-o zi, în larg de mare
Treizeci de corăbioare.
Dacă drumul le vei dă
Domnul, poate, te-o ierta,
Vindecată-ți rana fie...
...Vei trăi, o veșnicie!»
Terminînd de cuvîntat
Calul mușchii și-a-ncordat,
Ia-l[3] pe creasta unui val
Iată-l, țop, pe celalt mal!

Balena a auzit
Pe-o coastă s-a prăvălit
Marea prinse s-o piseze,
Și-ncepu să libereze
Corăbii, corăbioare,
Cu vîslași și pînzișoare.

Zgomot mare s-a pornit;
Craiul mării s-a trezit.
Tunuri grele bubuiau,
Goarne mîndre răsunau,
Pînzele s-au desfăcut,
Steagu-n vîrf a apărut...
Popa pe covertă, cîntă,
Cînturi mari pentru izbîndă.
Vîslitorii, grei trudași,
Cîntă cîntec de luntrași:
«— Pe o mare, scumpă mare,
Pe întinderea cea mare,
Pîn-la capăt de pămînt,
Merg corăbiile-n vînt...»

---

* Iată!

[2] Mamaî = han tătar.
[3] Iată-l!

Marea, pe mugit s-a pus;
S-au dus bărcile, s-au dus.
Ia! Balena minunată,
Strigă aprig deodată,
Larga-i gură deschizînd,
Valurile sfărîmînd:
— « Spuneţi, fraţilor, daţi ştire,
Ce vă trebe mulţumire?
Doriţi scoici împestriţate?
Doriţi perle minunate?
Doriţi peşti de aur, au?!
Totu-s gata să vă dau! »
« — Nu, baleno, daruri grele
N-avem ce face cu ele —
I-a răspuns atunci Ivan —
Să-mi aduci doar, din ocean,
Ineluşul fetei-ţar;
Împlineşte-mi ruga, dar! »
« — Sigur! Pentr-un prieten bun,
Caut acu-n car cu fîn!
Ţi-oi aduce, bată-l vina,
Ineluşul cu pricina! »
A răspuns balena şi,
Glonţ, în mare se vîri!

Iat-o! Dă din coadă, tare,
Chiuie-n întreaga mare,
Cheamă neamul peştilor
Şi le spune-n limba lor:
« — Să-mi căutaţi acuş-acuş
Al ţarevnei ineluş.
Cine primul l-o găsi,
Din belşug l-oi răsplăti;
Şi-i voi da un scump caftan,
Va fi primu-mi căpitan.
Dacă nu mă-ţi asculta,
Ştiţi voi firea-mi! Haida-ha! »
Peştii, toţi s-au închinat,
Şi-au plecat la căutat!

Peste-un ceas sau două chiar,
Vin doi peşti, către-al lor ţar —
Ştiţi, balena minunată —
Raportîndu-i deodată:
« — Mare ţar, n-ai supărare!
Am umblat întreaga mare
Dar de un inel, cum spui,
Nici o pomeneală nu-i!
Doar un peşte, Iorş [4] pe nume,
Ţi-ar putea şi ţie spune;
Marea toată-o umblă el;

Cred că ştie de inel
Dar un lucru: din păcate,
S-a călătorit, departe ».
« — Într-o clipă să-l aflaţi,
Aici să-l înfăţişaţi! »
I-a strigat balena-n faţă
Făcînd valuri c-o mustaţă.

Peştii iar s-au închinat,
Calea-ntoarsă au luat,
Hăt, în larg sprinteni pornit-au
Cum balena poruncit-a.
Oastea pasul să-şi întindă,
Iorşul cel micuţ să-l prindă.
Crapul, auzind poruncă,
Scrise ordinul pe-o stîncă,
Somnul (fiind sfetnic mare)
Iscăli cu îngîmfare,
Negrul rac s-a învîrtit
Hrisovu-a pecetluit.
Doi delfini au fost chemaţi
Şi au fost însărcinaţi
În numele ţarului
Să colinde marea lui,
Să găsească peştişorul,
Să îl ia cu binişorul
Sau cu forţa, şi de-ndat
Să-l aducă la palat.
Fac delfinii-o-nchinare
Şi-o pornesc în căutare.
Mările călătorit-au,
Rîurile scotocit-au,
Lacurile străbătut-au,
Tot tîriş-grăpiş trecut-au;
Iorşul, însă, n-au aflat
Trişti ei s-au înapoiat,
Mai că nu plîngeau, de ciudă...

Deodată, ce s-audă?
Într-un heleşteu, pe-aproape,
Strigăte gemeau prin ape.
Au ajuns delfinii, unde-i
Zgomot; s-au lăsat în unde,
Văd, în fund adînc de ape,
Iorşul c-un caras se bate;
« — Drepţi! toţi dracii să te ia!
Am scandal din vina ta.
Tu eşti luptător, măi ţică? »
Astfel un delfin îi strigă.
« — Ei! Pe voi ce v-apucat? —
Le-a strigat Iorş mîniat —
Ştiţi, nu-mi place să glumesc;
Iacă-acuşi vă găuresc! »

[4] Iorş = un peştişor ţepos.

« — Măi voinic, măi voinicos,
Cîntărețule frumos!
Poți să mi te bați cît vrei,
Poți să chiui pînă piei!
Doar un lucru să-ți spun: lasă
Gluma, vino iute-acasă.
Avem ordin de la țar!
Te ducem la dînsul dar!»

Și delfinii furioși
S-au grăbit buluc spre Iorș,
Înhățatu-l-au în pripă.
El din răsputere țipă:
« — Fiți miloși, scumpilor frați!
Să mă lupt mă mai lăsați!
Căci carasul blestemat
M-a bătut, m-a insultat
Ieri, în fața adunării
Numele mi-a dat ocării... »
Iorș a mai răcnit, răcnit,
Dar tăcut-a în sfîrșit;
Iar delfinii, înainte
L-au tîrît legat cuminte,
Nici o vorbă n-au mai spus,
Drept balenei i l-au dus.

Balena-l luă la rost;
« — Pui de drac! Pe unde-ai fost?
Unde ai vagabondat?»
Iorșul a îngenunchiat,
Și, văzindu-și crima mare,
Prinse a-și cerși iertare.
« — Domnul să te ierte, zău, —
I-a răspuns balena, greu —
Dar, spre a te izbăvi,
O să faci ce-oi porunci!»
« — Fac orice, balenă-țar!»
Scheunat-a iorșul, dar.
« — Ești al mării cărăuș;
Cred că știi un ineluș;
E-al țarevnei!» « — Cum să nu?
Vi-l găsesc și chiar acu!»
« — Atunci, pleacă cît mai iute!
Ia-ți cîți pești vrei, să-ți ajute!»

După ce s-a închinat
Țarului, Iorș a plecat.
S-a certat cu toți, afară,
S-a bătut cu dînșii, dară,
Iar pe unii mai așa,
I-a pocnit pe cînd mergea.
Și făcînd această treabă
S-aruncă în iaz, degrabă
Și găsi în fund, sub ape,
O cutie, pe aproape.
Grea, cam de-o sută de puzi
« — Asta-i treabă grea! Auzi?»
Și-a chemat la el, de zor,
Tot neamul scrumbiilor.

Gem scrumbiile și trag
La lădița cea de fag,
Chiuind care-ncotro:
U-u-u! și o-o-o!
Dar oricît ele-au strigat —
Pîntecele și-au crăpat —
Că lădoiul mohorît,
Nu se clinti cît de cît.
« — Scrumbii! Draci împielițați!
Bici, nu vodcă meritați! [5]
Și-a pornit Iorș, furiat,
Toți nisetrii de-a chemat.

Nisetrii s-au prezentat
Și-ntr-o clipă-au ridicat
De la fund, bătu-o-ar vina,
Cea lădiță, cu pricina.
« — Ei, băieți, acum plecați
Țarului vă prezentați
Cu lădița; eu mă-nfund
Să mă odihnesc la fund:
Aprig somnul mă doboară,
Pleoapele pe ochi coboară... »
Merg nisetrii drept la țar.
Iorș, în fund se duse dar
(Ca să s-odihnească bine
După lupta cu delfinii)
Ca, la urmă, noaptea toată,
Aprig pe caras să-l bată,
Dar, în pace să-l lăsăm,
La Ivan să ne-ntorcem.
Vînt de pace peste-ocean;
Pe nisip, șade Ivan,
Pe balenă o așteaptă,
Mîrîie în ciuda-i dreaptă.
Leneș cocoșatu-ntins,
Doarme pe nisipu-ncins.
Este timp umbros de seară;
Roșu, soarele coboară
Arde, pară liniștită,
Zarea cea nemărginită!
« Ia balena de-unde nu-i!
Bună treabă, nici nu spui! —
Și-a vorbit atunci Ivan —
Doar nu-i moartă în ocean.
Mi-a promis că-acuș-acuș

[5] Rușii socotesc scrumbia ca cea mai bună gustare, după un păhărel de vodcă.

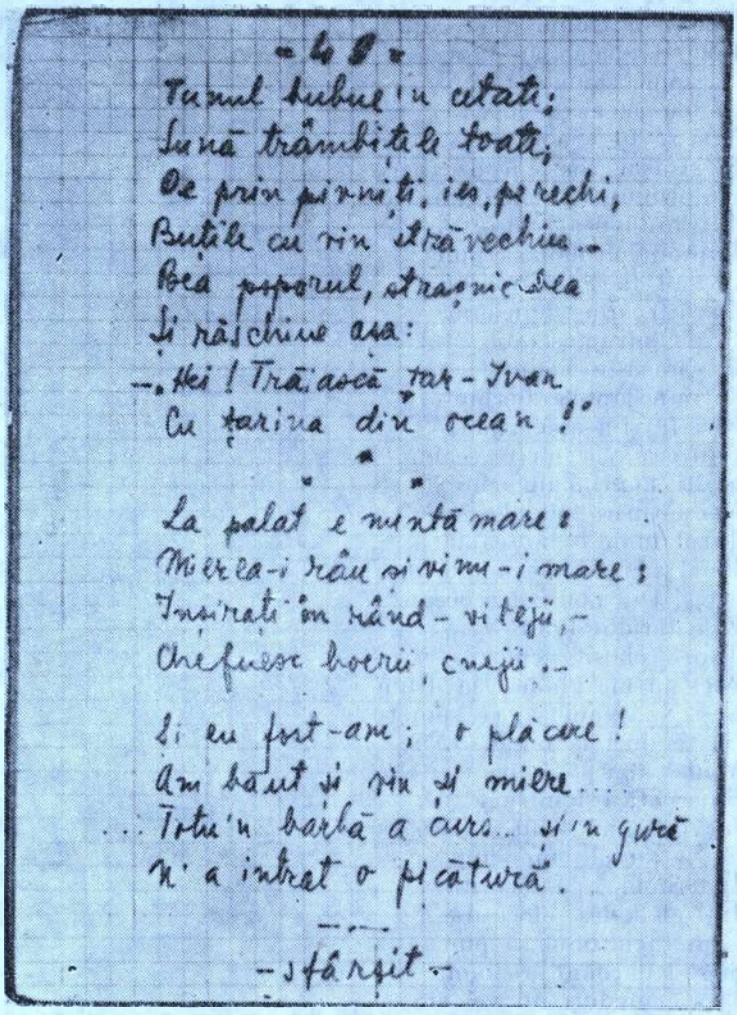

Îmi dă scumpul ineluș
Nici acuma n-a sosit!
Blestemat și ipocrit!
Iată! Acuma-nserează
Și...» Marea se-nvolburează
Iar balena se arată
Lui Ivan strigînd pe dată:
« — Pentru fapta bună-a ta,
Ți-am făcut dorința! Na!»
După ce-a închis gurița,
Aruncă pe mal lădița,
Încît malu-a răbufnit.
« — Ei, acum e chit la chit!
De mai ai nevoie, dar,
Vino și mă cheamă iar,
Și-ajuta-ți-voi cu plăcere!
N-o să uit! La revedere!»
Apoi după val s-ascunde,
Dispărînd tăcută-n unde.
Calul se trezește-n pripă,
În lăbuțe se ridică,
A privit lădița și,
Începu a țopăi:
« — Kit[6], Kitovici! Glorie!
Ai avut victorie!
Ei, baleno, mulțumire —
Strigă calul, scos din fire —
Măi, stăpîne! Chiar acum,
S-o pornim grăbiți la drum,
Mîine-i ziua cea de-a patra!
A trecut sorocul! Gata!
Poate țaru-a și murit!»
Ivan spuse necăjit:
« — Aș fi dornic să te-ascult,
Dar nu pot, deși vreau mult!
Lada asta-i tare grea;
Parcă-s mii de draci în ea,
De balenă-ntemnițați.
De trei ori am încercat
Dar e strașnică de grea».
Calul, fără de nimică,
În spinare o ridică
Parcă-ar fi o pietricică.
Lui Ivan îi strigă tare:
« — Hai, sări iute în spinare
Căci sorocul nu-i departe
Însă drumul e lung, foarte».

Ziua a patra, iat-o, vine;
A ajuns Ivan, în fine,
Țarul fuge către el:
« — Unde-i scumpul meu inel?»
Iar Ivan, descălecînd,
Zice, mîndru cuvîntînd:
« — E-n lădiță, ici-colea.
Fugi și-adună armata,
Căci deși lădița-i mică,
Nici un diavol n-o ridică».
Cheamă țarul oaste mare,
Lada-n casă ca s-o care,
Și cu inima o pară,
Fuge la țarevna, iară.
« — E găsit inelul tău —
Zice țarul prostălău —
Nici o piedică-acum nu-i,
Să ne cununăm. Ce spui?
Mîine dimineață dar
O să fac nuntă de țar.
Dar, drăguțo, nu vrei, zău,
Ca să vezi inelul tău?

[6] Kit = balenă.

E la mine, în antret!»
Zise fata-țar încet:
« — N-o să ai tu bucuria
Să se facă cununia!»
« — De ce nu, iubita mea!
Îți dau ție, inima,
Iartă-mă, te rog, că-ți spun:
Vreau grozav să mă cunun!
Dacă nu, eu voi muri,
Spînzurat, în zor de zi.
Milă ai, iubita mea!»
Fata i-a răspuns așa:
« — Ești bătrîn și cărunt cam;
Cinsprezece ani eu am.
Cum te-aș putea îndrăgi?
Țarii, toți, vor hohoti;
Unchiul cu nepoata soți?!...»
Țarul, strigă ca la hoți:
« — Să-ndrăznească, numai, ei,
C-o să le arăt eu! Hei,
Toată oastea-o să le-o pierz,
Țările-o să le trunchiez!»
« — Chiar de nu vor rîde, da
Tot nu ne putem lua.
Iarna, flori să crească? Nu!
Eu frumoasă sînt! Dar tu?...
Ai tu cu ce te făli?» —
Fata-țar astfel vorbi —
Zise țarul cu necaz:
« — Sînt bătrîn, dar sînt viteaz!
Doar puțin de mă gătești
Și-s un tînăr din povești.
N-are-a face, însă, hai
Să ne cununăm, ce stai?»
I-a răspuns țarevna-așa:
« — Niciodată n-oi lua
Un cărunt, o știrbătură,
Unul fără dinți în gură».
Țarul, ceafa scărpinînd,
Spuse, vorbele-nghinînd:
« — Ce să fac? Zi-mi, scump odor!
Strașnic vreau să mă însor.
Din nefericire, tu
Îmi spui veșnic: nu și nu!»
« — Cu-n cărunt, nu mă mărit —
Zise fata-țar, grăbit —
De te faci tînăr, de grabă,
Doar atunci se schimbă treaba.»
« — Ce spui, dragă! De n-ai ști!
Nu mă pot întineri
Căci minuni, doar domnul face!»
Fata-țar, nu-l lasă-n pace:
« — De ai inima bărbată
Vei întineri îndată.

Fii atent: mîini dimineață,
Colo, la palat, în față,
Să spui oștenilor tari,
Să pună cazane mari.
Trei să fie. Să pornească
Și strașnic să le-ncălzească.
'N primul, apă răcorită,
Într-al doilea, clocotită,
Lapte-n ultimul să pună
Și să-l fiarbă-o oră bună.
Dacă-ți arde de-nsurare
Și de înfrumusețare,
Dezbracă-te înainte,
Intră-n laptele fierbinte,
Vîră-te și-n apa caldă,
Și-n cea rece mi te scaldă,
Și îți spun acum, curat:
Vei întineri îndat!»
Țarul luînd-o în seamă
Pe-al său stremeanoi îl cheamă.
«Ce! Din nou către ocean? —
Zice țarului Ivan —
Tare-s obosit acum;
Nici nu mă gîndesc la drum.»
« — Nu, Vaniușa, ce spui tu?
Să te duci la ocean? Nu!
Mîine, afar', cazane trei
Să scoată oștenii mei,
Iar oștenii, ascult-la mine
Să le umple bine-bine.
În primul, apă răcorită;
Într-al doilea, clocotită,
Lapte-n ultimul să pună
Și să-l fiarbă-o oră bună.
Tu pe gînduri nu vei sta;
Vei proba, te vei scălda
Făr' de murmure și șoapte
Și în ape și în lapte.»
«I-auzi colo! Asta-i bună! —
Începu Ivan să spună —
Opărești numai giscanii
Și purceii și curcanii
Și cum vezi, eu nu-s giscan,
Nu-s purcel și nici curcan.
Dacă apa-i rece, da!
E-o plăcere-a te scălda.
Însă dacă o fierbi bine,
Poți să n-o încerci cu mine
Țare, știu că șmecher ești,
Dar pe Ivan nu-l prosteși!»
Țarul barba-și scutură:
« — Mai discuți cu mine, mă?!
— Strigă el — Și vezi, acum
Dacă n-ai să faci cum spun,

Mîine-n zori vei fi pierdut...
Te voi pune la bătut,
Să te bată, să te stringă,
În bucăţi să mi te fringă!
Şi-acu, marş!» Vaniuşa pleacă,
Capu-n piept i se apleacă.
Merge-n fundul grajdului,
La căluţul drag al lui.

«— De ce plîngi, Ivanuşca?
Ce se pleacă fruntea ta —
Zicea calul în neştire —
Nu cumva bătrînul mire
Te-a bătut, cumva — oh, slutul!?»
Ivan îi cuprinde gîtul,
Îl sărută, plînge greu:
«— Rău, căluţule, e rău!
Răul ţar îmi vrea pieirea
Să fac baie — poruncirea-i —
Vrînd de mine ca să scape,
În lapte şi-n două ape:
Într-o apă încălzită
Şi în lapte clocotit.»
Calul zice în sfîrşit:
«— Da, nenorocirea-i grea,
Însă te voi ajuta.
Tu n-ai ascultat deloc.
De la cea pană de foc
Vin necazurile, rîu.
Pune lacrimilor frîu,
Tu vei copleşi nevoia.
Mai uşor mă prăpădesc
Decît să te părăsesc.
Mîine cînd s-o lumina,
Cînd tu te vei dezbrăca,
Ca să sari în apă, lapte,
Zi-i ţarului: «Nu se poate
Să îngăduiţi să vie
Cocoşatul-jucărie,
Să-l sărut ultima dată?»
Ţarul, consimţi-va-ndată
Eu, în grabă voi sosi,
Tu, cum mă auzi, să ştii,
Sări în lapte mai întîi,
Pe-urmă-n apa clocotită
Şi-ntr-aceea răcorită.
Dar acuma n-ai ce face:
Culcă-te şi fii pe pace!»

Abia luminatu-s-a
Calul şi sculatu-s-a
«— Hei, stăpîne, scoală-te,
Îmbracă-te, spală-te!»
Ia! Ivan s-a scărpinat,
S-a întins, s-a ridicat,
Închinatu-s-apoi, el,
Şi-a pornit-o cătinel.

La palat, fierbea cazanul.
Bucătarii, cu toptanul,
Şi cu slugile, pe loc
Puneau harnici lemne-n foc,
Între dînşii tot vorbeau,
Despre Ivan discutau,
Mai puneau lemne, pe rînd,
Şi rîdeau din cînd în cînd.
Uşa-şi scîrţîie ţiţîna;
Iată ţarul cu ţarina
Prin mulţime cale-şi fac
Şi se-aşează în cerdac.
«— Hei, dezbracă-te, Ivan,
Şi sări iute în cazan!» —
Lui Ivan ţaru-i răcneşte —
Ivan molcum se urneşte
'N buză de cazan s-aburcă
Fata-ţar, ochi-şi încurcă,
Să nu vadă, cruntă, scena,
Faţa-şi copere cu trena.
Stînd deasupra, pe cazan,
Ceafa-şi scarpină Ivan,
«— Ei, Vaniuşa, ce mai stai! —
Strigă ţarul — Haide, hai,
Sări mai iute-n apă, lapte!»
Ivan spune: «Nu se poate
Să îngăduiţi să vie
Cocoşatul-jucărie,
Să-l sărut ultima dată?»
Ţarul consimţi îndată,
Şi să vină-a ordonat —
Căluşelul cocoşat.
O slugă-l aduce-ncet
Şi se trage îndărăt.
Şi căluţul cum sosi,
Botu-n lapte îl vîrî
Pe Ivan cu el stropit-a,
Ca un vifor chiuit-a.
Trist, Ivan lung l-a privit
Şi-n cazan s-a azvîrlit,
A ieşit; iar buf; şi iar!
Iese din cazan un ţar!
Nici cu pana, şi-apoi nice
Cu povestea nu-l poţi zice.
Straiul, faţa i-e lumină;
Fetei-ţar i se închină,
Făcînd ţarului necaz,
O priveşte ca un cneaz.

« — Ce minune! — Toți răcnit-au —
Pîn-acum, nu auzit-am
Așa lucru... n-am aflat!»

Țarul, iute-a alergat,
S-a-nchinat, și-apoi, sărit-a
În cazan!... și clocotit-a!

Fata-țar se scoală-oleacă,
Face semn ca toți să tacă
Fața mîndră-și dezvelește
Și poporului vorbește:
« — Țaru-acum e mort!... E supă!
Vreau să fiu țarină! După
Cum credeți, vă plac? Spuneți!
De vă plac, atunci să vreți
Ca bărbatul meu să fie
Stăpîn peste-mpărăție.» —
Spre Vaniușa-a arătat,
Cum stătea, înflăcărat.
« — Te iubim! — Toți au strigat —
Mergem pentru tine-n iad!
Pentru tine, îl vrem, dar,
Pe Ivan-grăjdarul, țar!»

Merge țarul cu țarina —
Frumușei sînt, bată-i vina —
Și cu slavă de-mpărat,
Amîndoi s-au cununat.

Tunul bubuie-n cetate,
Sună trîmbițele toate,
De prin pivniți, ies, perechi,
Buțile cu vin străvechi.
Bea poporul, strașnic bea
Și răschiuie așa:
« — Hei! Trăiască țar-Ivar
Cu țarina din ocean!»

La palat e nuntă mare:
Mierea-i rîu și vinu-i mare;
Înșirați în rînd — vitejii —
Chefuiesc boierii, cnejii.

Și eu fost-am; o plăcere!
Am băut și vin și miere...
...Totu-n barbă-a curs... și-n gură
N-a intrat o picătură.

— Sfîrșit —

(Text stabilit și note de Nicolae CÂRLAN)

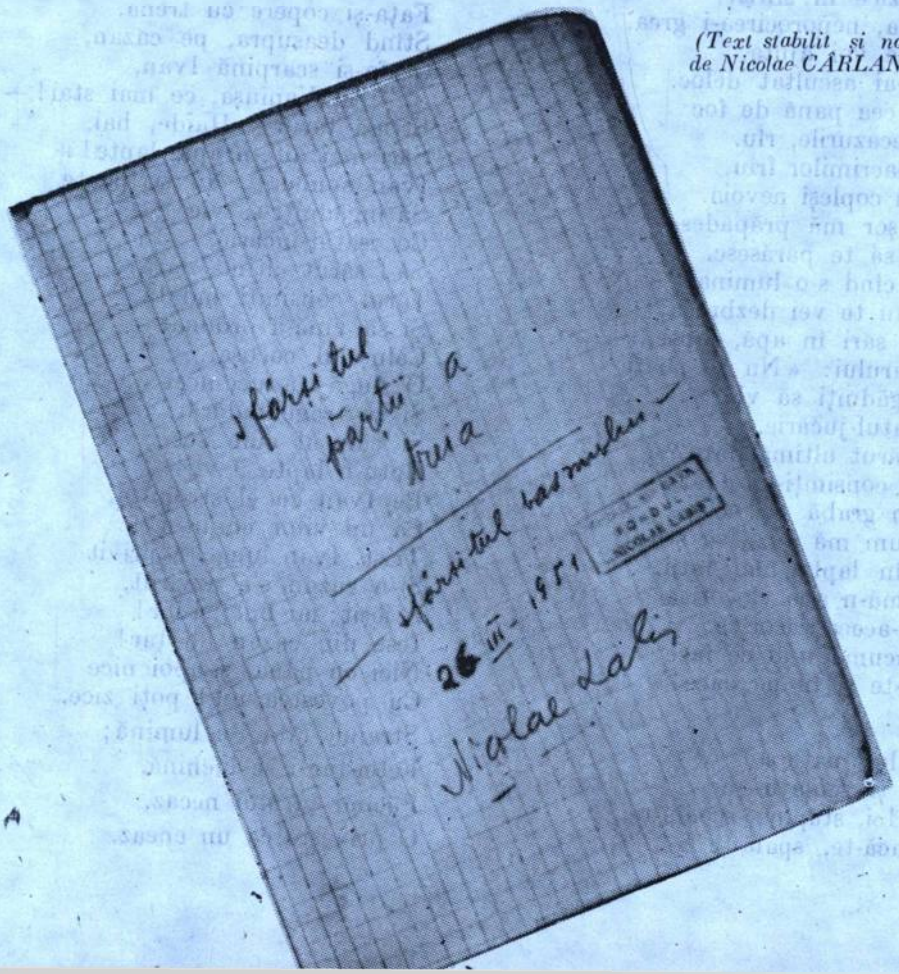

EPISTOLAR:

Lucian Blaga

Sextil PUȘCARIU

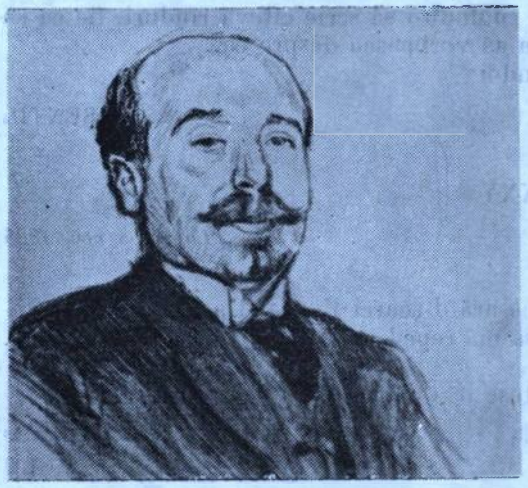

1925 — 1927

«...sunt pe drumul cronicarilor...»

XXIII *

[Lugoj] 26 iunie 1925

Iubite Domnule Profesor,

Scrisoarea d[umi]tale am citit-o cu o deosebită bucurie. Îți mulțumesc pentru observațiile din text și celelalte sfaturi. Pe Țepeș, care la noua citire mi s-a părut și mie de prisos, l-am scos. Voi vedea dacă pot să amplific rolul lui Vlaicu. — În ultima săptămînă am mai avut o bucurie neașteptată: Regisorul care a înscenat la București pe *Cîntărețul tristeții sale*, jucat de trupa de la Vilna (poate ai văzut piesa), îmi joacă *Tulburarea apelor* la toamnă la Craiova, București, Galați etc.[39]. E un tînăr om de teatru din Germania, elev al lui Reinhardt. Știe foarte bine românește și s-a mirat că o piesă ca... *Tulburarea apelor* a rămas nejucată doi ani. Zicea că a citit vreo cincizeci de piese românești — dar asta e singura vrednică de-o înscenare «modernă». În septembrie am să-i dau și pe *Daria*.

Alătur întîia cărțulie[40] din cele cinci cari vor apărea anul acesta (Mi-e aproape rușine de această productivitate).

---

[39] Reprezentațiile n-au avut loc. *(M.C.)*

[40] *Fețele unui veac. (M.C.)*

* Vezi scrisorile apărute în cele două numere anterioare ale revistei noastre. (Transcrierea textelor și note de **Magdalena VULPE** și **Mircea CENUȘĂ**)

Pe la 1 aug[ust] voi fi la Brașov, nu-i esclus să mă reped pînă la Bran, să ne întîlnim. Zilele viitoare plecăm la Sibiu, Sovata.
Vă doresc petrecere bună în timpul verii.

LULU

XXIV

Cluj, 6.X21.5

Dragă Lulule,
Uite ce te rog. La 14 nov. deschide la București Elena Popea [41] o expoziție. Cum ea nu prea are legături în cercurile bucureștene, are nevoie de puțină reclamă. Te rog scrie — dacă se poate îndată — la cîțiva din prietenii tăi — Cisek, Crainic, Han ș.a. — atrăgîndu-le atenția asupra Elenei și rugîndu-i să scrie cîteva rînduri, fie ca să anunțe expoziția cu căldura necesară, fie ca să vorbească despre ea.
Cu toată dragostea «nunească» la amîndoi

SEXTIL

XXV

[Lugoj] 8 nov. 1925

Iubite Domnule Profesor,
astăzi am scris lui Han să facă reclama necesară d-șoarei Popea. Dacă aș fi la București, m-aș îngriji eu de toate. Nu e esclus să mă reped pe la sfîrșitul lui nov[embrie].
Noi bine.
Am mai scris o serie de poezii și pregătesc o «comedie».

Cu mult drag,

LULU

Sculptorul Han era prieten cu Blaga. El putea face propagandă pentru pictorița Elena Popea, pe care o prețuiam amîndoi.

XXVI

[Fără dată. Aprox.: februarie—martie '26]
[Răspuns: 8.III.26]

Iubite Domnule Profesor,
iată-mă în situația să-ți scriu din nou, într-o chestiune devenită actuală prin moartea lui Paul [42]. Totdeauna d[umnea]ta ești cel la care prin nu știu ce glas «demoniac» (în sens socratic) mă simt îndemnat să mă adresez în momente importante ale vieții. În cele din urmă și d[umnea]ta ești întrucîtva vinovat de această simpatie ocultă ce o simt — prin faptul că ai fost cel dintîi care mi-ai încurajat puținul talentului (Te asigur că spun aceasta numai dintr-o falșă modestie) și prin faptul că n-ai încetat ca atîția alții de a-mi arăta un interes de-a lungul drumului pe care dintr-un capriciu al sorții va trebui să-l fac pînă la capăt. Vei simți în dosul acestor cuvinte vibrînd o tristețe «metafizică», dar îți mărturisesc că această permanentă stare sufletească a mea e pricinuită adesea de hazardul banal al zilei. Iată-mă deci încă o dată căscînd ochii în fața unei porți ce o deschide realitatea. Catedra lui Paul e liberă. După cele pățite acum doi ani mă gîndesc însă numai cu multă sfială lăuntrică la posibilitatea

---

[41] Elena Popea (1885—1941), pictoriță, verișoară primară cu S. Pușcariu. *(M.V.)*
[42] Ioan Paul (1857—1926), profesor titular de estetică generală și estetică literară de la înființarea Universității din Cluj. *(M.C.)*

de a-l urma eu. Împrejurări diverse mă silesc totuşi să ţin seama şi de înclinările foarte practice ale familiei, care mă preţuieşte foarte mult ca «savant», dar foarte puţin ca «poet». (Problema aceasta e în adevăr foarte ciudată: cînd e vorba să-mi joc o piesă de teatru — mi se răspunde că sunt «gînditor»; cînd e vorba să obţin o catedră comisiile mă dezarmează: «e poet». Şi totuşi am izbutit să stîrnesc atît cu poezia, cît şi cu gîndirea mai multă discuţie decît au putut să trezească în jurul lor atîţia specialişti de rasă). Să revenim. De la înmănuşatul refuz suportat, cu incontestabil stoicism, de mine acum doi ani mi-au apărut aceste lucrări filosofice cari desigur m-ar indica mai mult decît pe oricare altul ca urmaş al lui Paul: *Filosofia stilului* (foarte bine primită de ciritică), *Fenomenul originar* (şi mai bine primită). şi *Feţele unui veac.* Aceste două din urmă sunt întregiri la cea dintîi. Caius îmi scrie că oamenii politici ai «noştri» [43] vor cu orice preţ să mă bage în învăţămîntul superior. Din parte-mi sunt însă hotărît să nu mai încerc imposibilul căilor spinoase cu examene, deoarece am văzut deja că în felul acesta nu se poate. Şi afară de aceea nu înţeleg cum Ralea [44] de la Iaşi a putut bunăoară să fie numit pe baza recomandaţiei universitare cu art. 81 [45], şi eu care oricum m-am manifestat cu alte dimensiuni creatoare decît el, să nu pot fi recomandat în acelaşi fel. Te rog pe D[umnea]ta să-mi răspunzi ce crezi în privinţa aceasta, şi care e atmosfera ce o am la Cluj. Ştiu că D[umnea]ta eşti împotriva art. 81, dar cred că te-ai convins şi d[umnea]ta că în ce mă priveşte aş fi expus la aceleaşi şicane pline de răutate şi de interese personale, cari m-au descurajat acum doi ani.

În ce priveşte piesele mele, e ciudat că *Fapta* a plăcut cu mult mai mult decît *Daria* (deşi eu sunt de aceeaşi părere cu d-ta că *Daria* e superioară). Cisek bunăoară consideră *Fapta* cea mai bună piesă ce s-a scris în româneşte. *Tulburarea apelor* din îndurarea lui Adrian Maniu nu se mai joacă la Craiova (el e director de scenă acolo). Rebreanu, care probabil va deveni directorul Naţionalului, mi-a făgăduit că piesele mele vor fi cele dintîi pe care le va juca. Să vedem.

Aşteptînd răspunsul D[umi]tale, închei cu cele mai frumoase dorinţi de bine.

LULU

XXVII

Cluj, 7.III.26

Dragă Lulule,

Scrisoarea ta mi-a venit tocmai pe cînd mă pregăteam să-ţi scriu eu, aşteptînd dumineca (ziua scrisorilor).

După moartea lui Paul m-am gîndit imediat la tine şi chiar pe drum de la înmormîntare am vorbit cu Dragomir [46] — care e decan — despre asta. Şi el e de părere că tu eşti indicat să-i fii urmaş. Tot astfel gîndim şi alţii, voind să schimbăm şi titlul catedrei, din *Estetică literară*, în *Estetică*. Cu cei care nu ţi-au fost favorabili data trecută n-am vorbit încă — şi este poate mai prudent să vorbească alţii cu ei.

Drumul pe care poţi ajunge la Universitatea noastră nu este însă cel al §-ului 81, care acum s-a îngreunat foarte mult şi împotriva căruia sîntem foarte mulţi. Mai bine e să scoatem catedra la concurs. Tu te vei prezenta la acest concurs, la care te îndreptăţeşte titlul de doctor şi lucrările tipărite. Sînt sigur că chiar avînd contracandi-

---

[43] Caius Brediceanu făcea politică naţional-ţărănistă. *(M.V.)*

[44] Mihail Ralea (1896—1964), sociolog, psiholog şi om politic, profesor la Universităţile din Iaşi şi Bucureşti. *(M.V.)*

[45] Art. 81 din Legea învăţămîntului superior prevedea posibilitatea numirii de profesori titulari fără concurs, prin recomandare de către universitatea interesată (pînă în 1925), respectiv de către delegaţi ai tuturor facultăţilor similare (după această dată). *(M.V.)*

[46] Silviu Dragomir (1888—1962), profesor titular de Istorie sud-est europeană la Universitatea din Cluj. *(M.C.)*

dați vei fi mai tare decît ei. Voi căuta de astă dată să fiu și eu în comisie. De la publicare pînă la ținerea concursului trebuie să treacă 3 luni, încît abia prin iunie se va ține, cînd și constelația politică va fi schimbată și vei avea, probabil, binevoitori și în Guvern.

N-ar strica însă să-ți faci vreun drum prin Cluj, ca să iai contact cu unul și altul dintre profesori.

Cred că și Cornelia, stabilindu-se în Cluj, va avea o clientelă bună, încît să fiți amîndoi mulțumiți.

Cu toată dragostea

SEXTIL

XXVIII

[Fără dată. Aprox. martie 1926]

Iubite Domnule Profesor,

am primit scrisoarea d[umi]tale și am cumpănit-o o zi întreagă. Sunteți deci hotăriți să scoateți catedra la concurs. Ce voi face *eu* în cazul acesta nu știu. Totul atîrnă de felul cum se constituie comisia: dacă ar intra iarăși oamenii cari m-au lucrat în rîndul trecut (Duică și Goangă) voi fi silit să renunț. Cred totuși că sunt și alții cu cari ar putea să fie înlocuiți acești inevitabili (cu Ghibu, Petran)... Dacă d[umnea]ta ești în comisie, firește că perspectiva are un punct foarte luminos. În orice caz pînă la sfîrșitul lui iunie aș vrea să mă știu trecut peste calvar într-un fel sau altul. Dacă nu izbutesc mi-aș vedea de alte rosturi. La Cluj deocamdată nu pot veni, din lipsă de parale, — doar mai tîrziu cînd va trebui să mai răsfoiesc biblioteca. Ți-aș fi nespus de recunoscător dacă ai face totul să se alcătuiască o comisie cît mai favorabilă.

Al d[umi]tale cu multă dragoste

LULU

Catedra trebuie neapărat schimbată în catedră de *Estetică*.

Bogdan-Duică[47] și Ștefănescu-Goangă[48], precum și Virgil Bărbat[49] (de care va fi vorba într-o scrisoare viitoare) erau profesorii clujeni ostili lui Blaga; O. Ghibu[50] și C. Petran[51] îl sprijineau.

XXIX

18.III. 1926
Răspuns: 20. III. 26

Iubite domnule Profesor,

îmi scrie d. Dragomir că în consiliul profesoral s-a hotărît scoaterea la concurs a catedrei de «estetică literară». Nu s-a putut face nimic să se schimbe în catedră de «estetică»? Lucrările ce le am sunt mai mult de estetică, literatura e foarte puțin trasă la contribuție; mi-e teamă să nu mi se facă această observație. De altfel nici nu prea știu ce ar vrea să fie și ce rost ar putea să aibă o estetică limitată la literatură! Poate, dacă la Ministerul instrucției vine vreun om binevoitor, să încercăm schim-

---

[47] Gheorghe Bogdan-Duică (1865—1934), istoric și critic literar, profesor la Universitatea din Cluj. *(M.V.)*
[48] Florian Ștefănescu-Goangă (1881—1958), psiholog, profesor la Universitatea din Cluj. *(M. V.)*
[49] Virgil Bărbat (1879—1931), profesor de sociologie și etică la Universitatea din Cluj. *(M. V.)*
[50] Onisifor Ghibu (1883—1972), profesor de pedagogie la Universitatea din Cluj. *(M.V.)*
[51] Coriolan Petranu, profesor de istoria artelor la Universitatea din Cluj. *(M.V.)*

Piața Teatrului din Varșovia.

barea. De unde se ia însă inițiativa în cazul acesta? De la universitate sau de la ministér?

Mă ierți că-Ți răpesc prea mult timp, dar n-am cui să mă adresez cu aceeași încredere.

Cu mult drag
LULU

XXX

Cluj, 20. III. [19]26

Dragă Lulule,

Mă grăbesc să-ți răspund la scrisoarea primită azi. Catedra lui Paul se va publica. Vom insista la Minister ca publicația să se facă astfel, ca în iunie să se poată ține concursul. A fost în consiliu vorba ca să-i schimbăm denumirea în *Estetică*. Greutatea e că o astfel de catedră există deja, căci catedra lui Bărbat e de « Sociologie, Estetică și Etică ». De aceea, spre a nu complica chestiunea și a nu produce o amînare a concursului — care ne-ar întîrzia pînă la toamnă — ne-am înțeles ca schimbarea aceasta să se facă mai tîrziu.

Cît despre șansele tale eu sînt optimist. Sper că în comisie voi fi ales și eu — și probabil voi fi președintele ei. Poate vom izbuti să mai alegem vreo doi membri siguri (Drăgan [52], Kristóf [53]), iar pe ceilalți îi vom convinge, cred. Dintre cei externi voi căuta ca să vină de la Cernăuți Procopovici [54] sau Ieșan [55], care desigur vor fi cu tine. Cred că de la Iași va fi Ralea, pe care poate ai tu ocazia să-l cîștigi pentru tine, căci eu nu-l cunosc.

Am avut o conversație cu Goangă, care m-a asigurat că n-are nimic împotriva ta și că e convins că ai putea fi un bun profesor. Nu sînt însă sigur de el, mai ales că ar

[52] Nicolae Drăganu (1884—1939), lingvist și filolog, profesor la Universitatea din Cluj. *(M.V.)*
[53] Gheorghe Kristóf, profesor de literatura maghiară la Universitatea din Cluj. *(M.V.)*
[54] Alexe Procopovici (1884—1946), lingvist și filolog, fost student și, mai tîrziu, colaborator apropiat al lui S. Pușcariu. Profesor la Universitatea din Cernăuți și Cluj. *(M.V.)*
[55] Ieșan, profesor de psihologie la Universitatea din Cernăuți. *(M.V.)*

putea să vrea să îl aducă pe R. Demetrescu, care e asistentul lui şi care şi-a luat doctoratul.

Contracandidaţi se vor ivi desigur, dar nu văd între ei pe nici unul serios. Aştept să vină Lapedatu la Cluj, să vorbesc cu el, căci el are mare ascendent asupra celor ce ar putea fi împotriva ta.

Aici sîntem toţi « Muzeiştii »[56] pentru tine şi în Facultate cred că ai majoritatea.

Sfintele sărbători cu bine!

Cu toată dragostea

SEXTIL

XXXI

Sibiu, 2. VIII. [19]26

[Carte poştală ilustrată]

Ne gîndim cu drag la prietenii din Bran şi trimitem călduroase salutări.

Lulu şi Cornelia BLAGA

Nu ştiu dacă vă mai aduceţi aminte
de Lucia Bourgeois-Popovici.

XXXII

[Varşovia, dec. 1926]
[Răspuns: 17. I. 1927]

Iubite Domnule Profesor,

Suntem de-o lună şi jumătate în Varşovia[57], unde începem să învingem sentimentul de străinătate încercat la început. Cum vezi — am devenit aproape « tradiţionalist »; sunt pe drumul cronicarilor. Neputînd să evadez în altă parte din atmosfera sufocantă de acasă, m-am mulţumit şi cu acest drum spre miazănoapte. — Aici m-am orientat repede asupra situaţiei — şi făcînd analogii între ce e aici şi ce e la noi, am început să văd şi lucrurile de la noi mai altfel decît puteam să le văd din ţară. După cît am putut să constat pînă acum literatura actuală a Poloniei (în afară de cele două culmi în proză Reymont[58] şi Zeromski[59]) nu e superioară literaturii noastre, iar în artele plastice — deşi ei [sunt] mai vechi — le suntem incontestabil superiori. În ce priveşte politica — cred că avem mai mult instinct. Aici în fiecare lună se naşte un nou partid, forţele se pulverizează, poate din pricina unui exagerat individualism de care sufere polonezul (să nu uităm că Nietzsche a fost de origine polonă).

Varşovia aminteşte oraşele germane (Viena etc.), singurul lucru rusesc, o mare, admirabilă biserică ce stăpîneа din centrul oraşului şesul mazovic, a fost dărîmată din « patriotism ». (Foarte ciudat!)

Polonii au în mare parte o cultură franceză, care nu-i prinde; substratul cultural mai vechi, germanic, iese necontenit la iveală. Între multele paradoxuri desco-

---

[56] Oamenii de ştiinţă — lingvişti, filologi, istorici literari, istorici, etnografi, — grupaţi în jurul Muzeului Limbii Române, condus de Puşcariu. *(M.V.)*

[57] Prin Decizia ministerială nr. 59330 din 15 oct. 1926, Lucian Blaga a fost numit, începînd cu data de 1 nov. 1926, ataşat de presă pe lîngă Legaţia României din Varşovia (Dosar personal, f. 16). *(M.C.)*

[58] Wladyslaw Reymont (1867—1925), prozator polonez, laureat al Premiului Nobel pe 1924. *(M.V.)*

[59] Ştefan Zeromski (1864—1925), romancier şi dramaturg polonez. *(M.V.)*

perite aici, este unul de necrezut: polonezul se crede apărător şi reprezentant al *latinităţii* în hotarul Europei!

Polonezul e de-o mîndrie nebună, dar nicăiri n-am văzut atîţia cerşitori pe străzi ca aici. Polonezul e leneş, patriot şi beţiv. Duce o viaţă de noapte. Viciile astea îl predispun poate mai mult la creaţie visătoare decît pe vecinii săi cehi.

Limba e grea, am renunţat s-o învăţ sistematic. Cornelia care a învăţat în Banat să înmoaie consonantele are o deosebită uşurinţă în exprimarea substantivelor cu cîte opt cazuri în declinaţii de-o bogăţie sanscrită.

*
* *

În ce ne priveşte pe noi — trecerea prin Varşovia nu cred că ne poate strica. La Legaţiune am mult de lucru, dar timp îmi mai rămîne şi pentru mine. Am isprăvit piesa *Manole* în cinci acte (cînd va fi transcrisă, am să Ţi-o trimit — fiindcă nădăjduiesc că are să-ţi placă). De asemenea am mai scris o « grotescă » în 6 tablouri. Versurile se înmulţesc. Lucrarea mea *Daimonion*[60] vreau s-o împestriţez aici cu mai multe « trimiteri la autori » — pentru a fi şi pe placul « universitarilor ». Şi cum veni vorba despre lucrul acesta, ţin să-Ţi amintesc că nici o clipă n-am renunţat la gîndul catedrei de la Cluj. Vreau numai *amînare*. Încetul cu încetul terenul se poate pregăti, şi în privinţa aceasta Te rog încă o dată de tot sprijinul.

De sărbători Vă dorim la binele, ce-l aveţi, — împlinirea celor gîndite.

Cu multă dragoste

LULU

Adresa: L[ucian] B[laga], *Varsovie*, ul. Wiejska 10. Légation de Roumanie.

Interesantă observaţia despre paradoxala pretenţie a polonezilor de a fi exponenţii latinităţii în Răsăritul Europei. Acelaşi lucru mi-a bătut şi mie la ochi cîţiva ani mai tîrziu, cînd am vizitat această ţară ca oaspete al universităţilor din Varşovia şi Cracovia.

Stagiul lui Blaga ca ataşat de presă în capitala Poloniei a fost începutul misiunilor ce le-a avut pe lîngă legaţiile române în Apusul european. După Praga şi Berna, a urmat apoi numirea ca ministru al României la Lisabona.

XXXIII

[Varşovia, februarie 1927]
[Răspuns: 19. II. 1927]

Iubite Domnule Profesor,

am primit studiile istro-române[61], pentru care îţi mulţumesc.

Trebuie să recunosc că nu am nici o pregătire filologică, aşa că sunt departe de a le putea gusta în întregime. Eu am citit totuşi cartea — aşa cum fac femeile cu romanele — începînd cu sfîrşitul. Dealtfel însuşi autorul m-a sfătuit aşa. Concluziile m-au interesat în mare măsură, şi găsesc că între toate teoriile cu privire la enigmatica noastră apariţie istorică, cea expusă la sfîrşitul cărţii cumpăneşte mai bine faptele. Trebuie să mai spun, chiar cu riscul de a Te supăra, că consideraţiile asupra «datei naşterii» poporului român şi asupra « leagănului » său — mi se par izvorite dintr-un ascuţit *criticism filosofic*. Cred că filologia şi istoria sufăr de foarte multe asemenea « antropomorfisme », cari s-ar putea uşor înlătura dacă s-ar aplica, cum ai făcut-o D[umnea]ta în cazul acesta, oarecare critică *filosofică* asupra conceptelor utilizate fără control.

---

[60] Studiul a apărut în *„Universul literar"*, între 23 mai — 13 dec. 1926, în XV capitole. Va fi republicat, îmbunătăţit, în *„Societatea de mîine"* începînd cu numărul din 15 iulie 1930, apoi, în acelaşi an, în volum. *(M.C.)*

[61] Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan. II *Introducere — Gramatică — Caracterizarea dialectului istroromân*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1926. *(M.V.)*

Alătur pe muncitul *Manole*, pe care — dacă nu ai nimic împotrivă și dacă piesa îți convine — aș vrea să-l dedic omului căruia îi port multă recunoștință pentru multe lucruri [62]. Trebuie să-ți fac o mărturisire: eram în cl. IV-a liceală, la Brașov, cînd mi-a venit întîia oară ideea de a scrie odată o dramă despre Manole, și anume inspirația coincide tocmai cu o mică cuvîntare ce ai ținut-o d[umnea]ta cu prilejul întrunirei după «cinsprezece ani de la maturitate» a tuturor colegilor d[umi]tale. Aminteai ceva despre Manole, dar nu-mi mai amintesc ce anume.

Dacă noua mea piesă nu o găsești așa de bună ca să-ți poată fi dedicată, Te rog să mi-o spui fără încunjur: sunt dispus să așteptăm alta care să-ți convină mai mult. În orice caz Te rog să mi-o judeci cu toată obiectivitatea. De asemenea dedicația nu trebuie să influențeze cu nimic hotărîrea „Ardealului" de a publica piesa sau nu. Firește că eu țin mult să mi-o tipăriți, dar dacă nu se poate — suport și refuzul cu toată tăria sufletească.

Varșovia e repede istovită, în cîteva luni nu mai are nimic interesant, — în schimb ceva nespus de dezagreabil: clima. E pur și simplu idioată. Constat că sunt nordic mai mult la spirit, dar nu cu sîngele.

Teatrul nici acum încă n-am ajuns să-l înțelegem, de aceea mergem mai mult la pantomime și balete, cari se pot înțelege și fără de dulcea limbă polonă (în care «lecarș» [63] înseamnă «medic» și «pișe» «a scrie»).

Să nu uit: la citirea piesei Te rog să ții creionul în mînă!!

Cu cele mai frumoase dorințe de bine

LULU

XXXIV

Varșovia 24 febr. 1927

Iubite Domnule Profesor[e],

[e] Publicată de Gabriel Țepelea în „Familia", an 9(109), 1973, nr 10(98) oct., p. 17.

în momentul cînd iau condeiul să-ți scriu, Cornelia îți citește cel puțin a zecea oară scrisoarea. Bucuria ce ne-ai făcut-o e una din cele mai frumoase ce le-am avut. Ea răsplătește multe neajunsuri cu care a trebuit să lupt aproape fără întrerupere. Pe *Manole* l-am trăit — și a venit peste mine copleșitor: l-am scris ca scos din minți (deși în afară se părea că sunt cel mai liniștit om).

Îți mulțumesc de asemenea foarte mult pentru intervenția la Hodoș [64] dar în privința aceasta o lămurire: Hodoș nu mă are la stomac!! Înainte de a pleca la Varșovia — am izbutit să-mi trec pe *Daria* în repertoriul Naționalului. Minulescu în ultimul moment a și pus-o în repetiție. Prima faptă a lui Hodoș a fost că mi-a scos-o din repetiție, înlocuind-o cu *Glafira* [65]. N-a ajutat nici intervenția lui Crainic. Prin urmare nu pot să cred că Hodoș îmi va juca pe *Manole*. În orice caz după multele dovezi de dușmănie ce mi le-a arătat mi-e parcă teamă să-i încredințez un manuscris nepublicat. Sunt de părere că trebuie să mai aștept puțin.

În ce privește schimbările propuse, toate sunt foarte prețioase. Una din ele însă va fi aproape cu neputință de făcut: schimbarea caracterului Domnitorului. Eu n-am pornit din ideea că biserica a fost clădită de-un voevod «istoric precizat». Am păstrat în privința aceasta sugestiile legendei — ridicînd toată acțiunea pe-un plan mitic, cît mai vechi cu putință în timp. Or, bonomia lui Vodă a crescut ritmic și contrapunctic din întreg. Anume lucruri s-ar putea totuși ameliora.

---

[62] Atît pe exemplarul dactilografiat, aflat în Arhiva lui Sextil Pușcariu, cît și pe volumul tipărit, se află următoarea dedicație: «*Lui Sextil Pușcariu, iubitorul de știință și legende*». *(M.C.)*

[63] Pol. *lekarz* (redat de Blaga într-o transcriere fonetică aproximativă) este omofon cu o expresie obscenă din limba germană. *(M.V.)*

[64] Alexandru Hodoș (1893—1967), publicist, director al Teatrului Național din București, Ulterior om politic. *(M.C.)*

[65] De Victor Eftimiu. *(M.V.)*

Foarte bună mi se pare schimbarea Bălgradului cu Tîrgoviștea, cadrul devine dintr-o dată mai general românesc.

Neologismele le voi înlocui de asemenea. Numai pentru *magie* nu găsesc cuvîntul potrivit; « șolomonărie » e prea lung, nu are aceeași rezonanță ca « magie » și strică tot ritmul frazei (Întreg *Manole* e scris, am observat lucrul acesta ulterior la citit, într-o proză ritmată, calculată inconștient, firește; chiar și numai o silabă în plus sau minus poate uneori să strice! — Cum vezi: am devenit un fel de neoclasic — trecut prin revoluție).

Și-acum ar mai rămînea problema tipăririi. M-aș bucura foarte mult dacă totuși mi-ați tipări piesa la „Ardealul". Să lămuresc — pentru ce! *Manole* a mai fost încercat de vreo 7—8 ori (Maniu, Davidescu, Iorga, Eftimiu, Maior, Alecsandrescu etc.). Piesa mea va fi privită « comparativ ». Or, dacă nu mi-o tipăriți, nu-mi rămîne altă ieșire decît s-o public într-o revistă, fragmentînd-o poate în zece părți. Prin aceasta s-ar fragmenta și impresia de ansamblu, și tot succesul s-ar reduce. Unde mai pui că și Goga are același subiect în lucrare. N-aș vrea ca din motive *tehnice* lucrarea mea să nu stea onorabil între celelalte.

Un alt editor decît „Ardealul" — nu găsesc. Te rog deci foarte mult să-mi răspunzi cît mai curînd — dacă se poate! Fac promisiunea că dacă nici piesa aceasta nu va avea succesul pe care-l aștept, n-am să vă mai plictisesc cu alte tipărituri.

Știri de la noi — și bune, și mai puțin bune. Se pare că totuși am muncit prea mult anii din urmă, deoarece de la un timp nu mă simt prea bine. Niște curioase amețeli îmi zădărnicesc orice concentrare. Va trebui să pun la o parte orice gînd literar pentru cel puțin cîteva luni.

Primește încă o dată toate mulțumirile și dragostea noastră

LULU

XXXV

[Varșovia, aprilie 1927]
[Răspuns: 21. IV. 27]

Iubite Domnule Profesor,
am așteptat cu multă nerăbdare răspunsul D[umi]tale în chestiunea tipăririi lui *Manole*, dar se pare că „Ardealul" își ține prea rar ședințele. Totuși aș vrea să mă știu într-o parte — mai pot sau nu spera tipărirea? În răstimp *Manole* a mai trecut prin cîteva prefaceri, neologismele sunt complet eliminate, unele lungimi de dialog reduse, și actul V, binișor refăcut, mai strîns, mai mișcat (și Vodă așa cum l-ai dorit!).

L-au mai citit trei inși: Cisek [66], Breazu [67] — și fratele meu de la Sibiu [68]. Oameni de-o pregătire cu totul diferită, de la cari am încasat cele mai bune elogii posibile. M-au înveselit îndeosebi cele ale fratelui meu, om prin definiție antipoetic, care găsește că în sfîrșit am scris și eu ceva frumos.

Am citit lucrurile, ce le-a scris Bogdan-Duică despre dramaturgia mea [69]. Găsesc că omul acesta nu numai că e pornit împotriva mea, dar n-are cinste literară. S-a agățat chiar de un lucru atît de firesc cum e însemnarea, ce am făcut-o la pantomima *Învierea* — « drepturile rezervate, îndeosebi cel al punerii în muzică ». Zice că —

---

[66] Oscar Walter Cisek (1897—1966), poet, prozator și critic de artă, prieten cu Blaga. *(M.C.)*
[67] Ion Breazu (1901—1954), istoric literar, ulterior profesor la Universitatea din Cluj, colaborator apropiat al lui Pușcariu și prieten al lui Blaga. *(M.V.)*
[68] Lionel, avocat. *(M.C.)*
[69] Gh. Bogdan-Duică, *Dramaturgia lui Lucian Blaga*, în „*Cele trei Crișuri*", VIII, 1927, nr. 2, febr., p. 26.

această însemnare e *pretențioasă* fiindcă — subiectul e popular, deci liber! Sau logica lui e atît de slabă că nu e în stare să facă deosebire între o pantomimă și o baladă, sau e profund rău și necinstit!

Dar în sfîrșit! Vrea să se folosească de absența mea din țară ca să mă lucreze.

Răspunsul meu e: *Manole.* Deocamdată! Căci mai tîrziu voi găsi pentru el și alte răspunsuri. Să dea numai D-[umne]zeu să trăiască pîn-o vedea ce-a făcut!

* * *

Cred că în iunie voi veni acasă și ne vom îngădui să vă facem o vizită la Bran. Aici încă tot iarnă.

Și polonii se hărțuiesc după principiul: unde sunt doi poloni, sunt trei partide! Activitatea mea de atașat de presă dă roade de cari sunt destul de mulțumit[7]. De Paști vă dorim tot ce se poate dori

cu dragoste
LULU

XXXVI

[Carte poștală ilustrată]

[Praga, 17.XI.1927]

Vă trimitem un semn de viață din Praga [71], unde sperăm să ne simțim mai acasă decît la Varșovia. Capitala Poloniei e în fond foarte provincială, ceea ce nu se poate spune despre Praga.

Cu toată dragostea

Cornelia
BLAGA

XXXVII

[Carte poștală ilustrată]
[Milano] 24 dec. 1928

Din Milano, unde sîntem pentru cîteva zile, Vă dorim toate cele bune de anul nou! Și mai ales sănătatea — din care vine tot binele.

Lucian BLAGA
Cornelia

[70] Încă în raportul din 22 nov. 1926 «atașatul de presă» scrie: «În afară de buletinul presei pe care îl trimit zilnic la București, am căutat pînă acum să-mi creez legături în presa polonă. Președintele sindicatului ziariștilor de-aici, d. Denbicki mi-a pus la dispoziție o rubrică lunară românească în „*Tygognik Ilustracia*" — una din revistele cele mai răspîndite în Polonia./Scriitorul K. Bandrowsky m-a rugat să-i dau în fiecare lună un articol despre literatura sau arta noastră pentru ziarul „*Glos Prawdy*". Astăzi i-am dat întîiul articol./ Șef-redactorul de la „*Baltische Presse*", d. E. Ruecker, mi-a făgăduit să-mi dea tot sprijinul său prin ziarul ce-l conduce. (Arhiva M.E., *Polonia. Presă*, 1921—1926, vol. 9, p. 410.) *(M.C.)*

[71] Prin decizia nr. 60138 din 21 oct. 1927 Blaga este transferat în interesul serviciului începînd de la 1 nov. 1927, pe același post, la Praga. *(Dosar personal*, f. 27*) (M.C.)*

Lucian Blaga

Tulburarea Apelor

dramă

Cluj

1923

«HRONICUL ŞI CÎNTECUL VÎRSTELOR»

Iulia HASDEU

« Exerciţii de stil »

IULIA HASDEU, FIICA ILUSTRULUI SAvant român Bogdan Petriceicu Hasdeu, s-a format departe — în distanţe geografice — de cel care i-a fost mentor şi confident. Referitor la încercările Iuliei pe tărîmul poeziei, iată ce mărturisea tatăl: « Ce n'est qu'au mois d'août 1886 que j'ai appris pour la première fois l'existence de certaines cahièrs que ma fille gardait soigneusement et dans lesquels elle ecrivait au fur et à mesure sa prose et ses vers » [1]; şi iată cum, în scrisoarea din 9 decembrie 1886, expediată de la Paris, fiica sa îi împărtăşeşte acestuia intenţiile ei: « Pour mes poésies, je t'enverrai quand j'aurai le temps de les copier; mais je préférerais même ne pas les publier d'abord en Roumanie. Quant au pseudonimme, jamais je ne signerai Jules Dieudonné; je veux signer ou Armand Camille, ou Camille Armand » [2].

B. P. Hasdeu a dat tiparului volumele de poezii în limba franceză pe baza înşiruirii de titluri alcătuite de autoarea însăşi, grupate în ciclurile: *Bourgeons d'avril*, *Fantaisies et rêves*, *Chevalerie*, *Théâtre*, *Canevas*, *Pensées detachées*. Au rămas în manuscris de peste cinci ori mai multe lucrări nedefinitivate, faţă de numărul celor publicate atunci şi în anii imediat următori. Dintre acestea menţionăm poeziile: *Le nid d'oiseaux*, *Hirondelle heureuse* şi *Oiseau volage* — nereprezentative — dar care totuşi sînt semnalate spre a atesta uşurinţa cu care tînăra de cincisprezece ani trecea de la o versificaţie

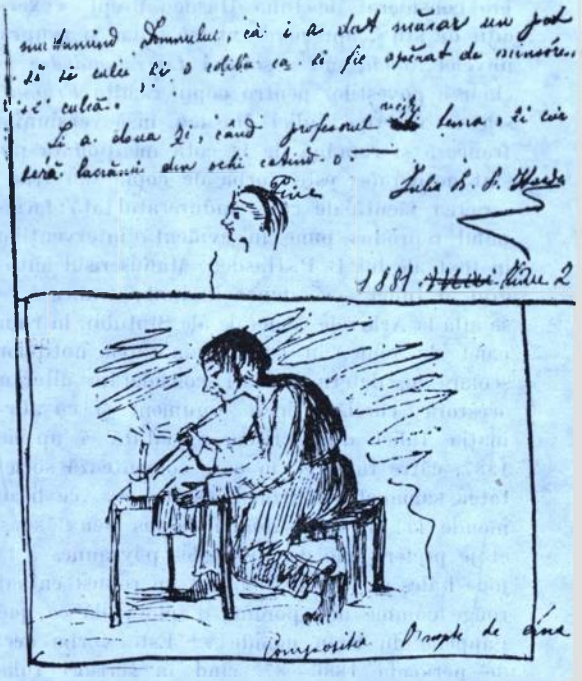

la alta. Ele se încadrează în poezia naturii, transmiţînd optimism primăvăratec în adresarea către confidentul din natură, fie acesta un ram sau o pasăre, şi datează din perioada versurilor *Mars* şi *Aubade d'avril*.

Motivul dialogului cu elementele Firii şi cel al nostalgiei după ţinutul natal apare şi în versurile în limba română ale Iuliei Hasdeu; adesea poezia respectivă rămîne neterminată în româneşte şi este reluată în limba franceză, ca de pildă *Patriei mele* (numai şase versuri) şi *A mon pays* — perfect şlefuită; *Roza mea* şi *La rose au vase*.

Dar aceste oscilări în exprimarea ideii într-una din cele două limbi au apărut înaintea perioadei pariziene, care a favorizat opţiunea pentru limba franceză. Procesul de transpunere din limba română în limba franceză a unor motive identice poate fi ilustrat de poezia

---

[1] Julie Hasdeu, *Oeuvres posthumes*, I, 1889, Paris — Bucureşti, p. III.

[2] Vezi: Iulia Hasdeu — *Versuri, proză, corespondenţă*, Bucureşti, Editura „Minerva", 1976, p. 369.

Moartea şi varianta respectivă, *La Mort* (neîncheiată), datată 6 iunie 1879 (Iulia nu împlinise încă zece ani!).[3]

Alături de manuscrisele în versuri, există şi încercări în proză. În „*Manuscriptum*“ (IV, nr. 1(10)/1973, p. 172), a fost semnalată de către Paul Ioan Cruceană schiţa *Frumuseţe* de Iulia Hasdeu, aflată la Biblioteca Academiei R.S.R., arhiva Hasdeu, mss 10. O precizare se impune. Tipul acesta de naraţiuni sau descrieri era considerat de Iulia Hasdeu drept «exerciţii de stil», apreciere extinsă chiar şi asupra nuvelei *Sanda* sau a schiţei *La salamandre* şi chiar a poveştilor pentru copii. Schiţa *Frumuseţe* îi aparţine Iuliei Hasdeu, însă versiunile franceză şi română de la cota menţionată nu sînt autografe; este vorba de copia sau transcrierea făcută de către îndureratul tată; facsimilul reprodus pune în evidenţă intervenţiile în text ale lui B. P. Hasdeu. Manuscrisul autograf al Iuliei — versiunea în limba franceză — se află la Arhivele Generale ale Statului, într-un caiet de teme, în care vecinătatea notiţelor şcolare ne determină să-l considerăm ulterior acestora; corelăm acest argument şi cu afirmaţia Iuliei din scrisoarea datată 4 aprilie 1887, către tatăl ei, în care comentează societatea saloanelor pariziene astfel: «...ce beau monde là! Je n'en donnerais pas deux sous et je préfère une de nos belles paysannes à la joue hâlés et fraîche allaitant un robust enfant rouge comme une pomme d'api. Voilà ce que j'appelle du beau monde!»[4] Este vorba deci de perioada 1886—87, cînd în scrisori Iulia cerea tatălui ei deslușiri referitoare la portul românesc, la obiceiuri, întrucît lucra la nuvela *Sanda*, la *La salamandre* şi la piesele de teatru — rămase sub forma unor schiţe de lucrări dramatice — *Les Haïduques* şi *Idylle moldave*.

Şi în cugetările Iuliei Hasdeu ezitarea în alegerea limbii în care să-şi exprime gîndurile este sesizabilă mai ales în perioada de început. Unele dintre acestea, publicate postum în „*Revista Nouă*“ sau inserate de către Bogdan Petriceicu Hasdeu în *Oeuvres posthumes*, t. III, sînt în limba franceză, sub titlul *Pensées* şi *Pensées detachées*. În caietele de teme şcolare, printre notiţele la diferite obiecte de studiu, sau grupate tematic, se află o serie de cugetări

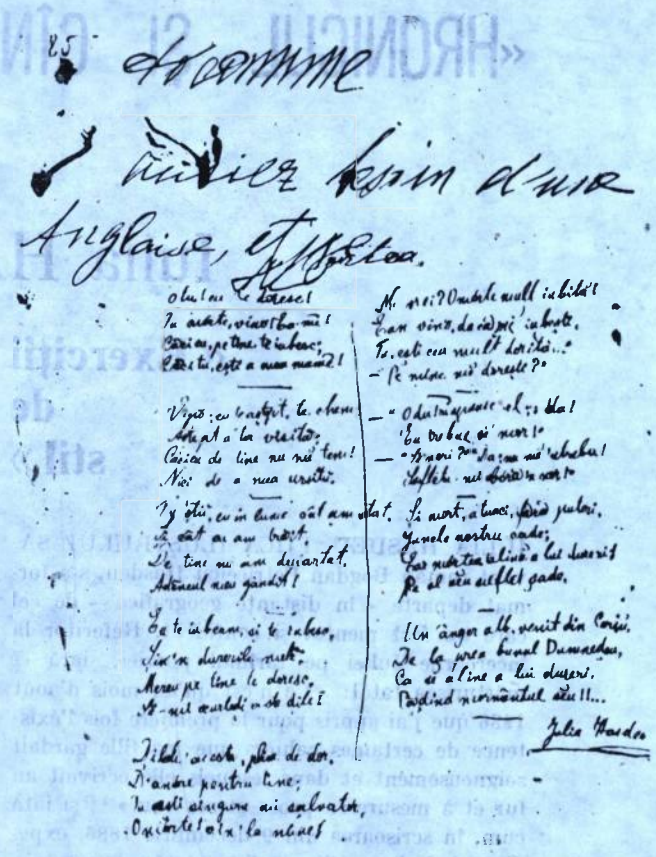

în limba română; ele poartă amprenta unor trăiri subiective grefate pe un fond de erudiţie. Iulia nota: «...Tu, ce n-ai putut să-ţi faci singură fericirea, nu ai putut o rană măcar vindeca din sînul tău? Şi voieşti lumea a îndrepta?

Dar iarăşi, să mă bucur că, cauza bolii o ştiu acum? Şi că în cele din urmă am aflat că, corpul — fiind bolnav — chinuieşte sufletul? Şi că o răceală numai e cauza că lumea asta mi se pare aşa de întunecată şi aşa de tristă...» (Arhivele Generale ale Statului, mss 1427, f. 48). Fără a cunoaşte coordonatele vieţii autoarei, care pe atunci avea numai 12—13 ani, cugetările Iuliei Hasdeu — pe care le publicăm în continuare ar părea încărcate de preţiozitate. În număr de 24, acestea se află în mss 1449, de la Arhivele Generale ale Statului; ciorna unei scrisori către Alexandrina, datată 24 nov. 1881 poate oferi un reper pentru situarea acestora în timp, la graniţa de început a perioadei pariziene.

Crina DECUSARĂ-BOCŞAN

[3] Datare mai tîrzie decît cea consemnată de B.P.Hasdeu: 1885, mss. 1458, ff. 110—109.

[4] Iulia Hasdeu, ed. cit., p. 381.

Oiseau volage

Oiseau,
Beau,
Tu es volage ;
Hélas ! ton coeur
Est un menteur,
Tu n'aimes ni ton bocage,
Ni moi,
Hélas !
Je t'ai nourri,
Tu étais petit,
Et je t'ai pris,
Pour t'elever ;
Mechant oiseau
Tu sais voler
Maintenant ;
Méchant oiseau
Es-tu beau,
Es-tu charmant,
Quand,
Tu veux me quitter,
Pour voler
Dans les bois?
Ta petite voix,
Se taire
Pour moi ;
Tu chanteras
Au bois,
Tu m'oublieras,
Hélas !
Ah ! mon petit,
Tu quitte ton nid
Ton ami ;
Viens ici,
Mon petit ;
Ne pars pas,
Au bois ;
Tu m'oublieras,
Hélas !
Méchant oiseau,
Tu n'es beau,
Ta chère voix,
Chantera au bois ;
Et moi, et moi,
Hélas !
Tu fuis, oiseau,
Moi, qui t'ai pris,
T'ai nourri ;
Tu m'aimais,
Je t'adorais ;
Tu veux voler

Pasăre nestatornică

Pasăre mică
Și frumușică
Ești schimbătoare.
Vai! Inimioara ta
Este ca minciuna,
Nu-ți iubești crîngul
Și vai! Nici la mine
Nu te poartă gîndul.
Eu te-am hrănit
Cînd pe lume ai venit
Și tot eu te-am luat
De te-am înălțat;
Rea ai să fii,
Căci zborul îl știi
Acum;
Răutăcioasă
Te crezi frumoasă
Și fermecătoare
Cînd
Vrei să mă lași
Zburînd așa
În pădurea ta?
Vocea ta iubită
Fi-va amuțită
Pentru mine doar,
De vei cînta
În pădurea ta
Tu mă vei uita.
Cuibul îl lași,
Și pe cei dragi...
Vino iar cu ciripitul,
Nu pleca
Căci pădurea-i rea.
Vai, mă vei uita!
Pasăre răutăcioasă
Nici nu ești frumoasă,
Iară dragă vocea ta
În codru va răsuna...
Eu aici voi rămînea...
Tu fugi de mine
Deși țin la tine
Mă iubeai cîndva,
Te-ndrăgisem, da.
În zbor pornești
Și mă părăsești,
Ingrato!
Cu bine te du
În văzduhul pur
Oriunde ai vrea!
Dar tu nu intra

Et me quitter !
Ingrat ! adieu,
Vole joyeux
Dans le ciel bleu ;
Mais au bois,
N'y vas pas ;
Car tu périras ;
Un oiseau de proie
Pourra te manger ;
Adieu, va voler,
Oiseau ingrat !

În pădurea rea.
Fiindcă te-ar putea
Păsări ataca
Du-te dar, odată,
Pasăre ingrată !

Le nid d'oiseaux

Un nid
Petit
D'oiseaux
Beaux
Se dressait, Charmant,
Entre le feuillage,
Dans un bocage
Odoriferant.
Un cri
Petit
Sortit
Du nid.
Un oiseau nouveau,
Sorti de coquille
Coquille gentille,
Pousse un cri, ...beau
Chic, dit-il,
Je suis gentil
Il me semble.
Et, sans plumage
Come le feuillage,
Il tremble
Mais sa mère, doucement,
Le pose sous son aile,
Belle,
Et l'oiseau charmant,
Y reste, y dort, y mange,
Jusqu'au printemps suivant
quand
Il saute de branche en branche
Alors, il est heureux,
Et tout joyeux,
De son plumage,
Il voit l'image
Dans l'eau
Du ruisseau.

Cuibul păsărelelor

Un cuib
Mic
De păsărele
Frumușele
Se zărește, încîntător,
În frunzișul
Unui crîng
Îmbătător.
Un ciripit,
Abia auzit,
A ieșit
Din cuibul mic.
Un pui
Din ou s-a ivit,
Din oul cel mic,
Și de îndată
A piuit...
Nostim — zice —
Sînt reușit,
Mi se pare,
Chiar numai în puf
Fără-alt vestmînt !
Dar ca frunza-n vînt
Tremură
Mama — într-o clipă —
Îl ia sub aripă,
Aripă vrăjită,
Și micuțul pui,
Acolo adăpostit,
Acolo a dormit,
Acolo a mîncat,
Pînă cînd iară e primăvară,
Cînd
Sare din ram în ram.
Acum e fericit
Și înveselit

Et fier de sa parrure,
Il salue la nature,
D'un gazouillement,
Charmant, charmant.

De penajul nou.
Îl poate vedea
Și admira
În apa de rîu.
Și cu-așa mîndrețe,
Firii dă binețe
Cu un gîngurit
Nemaipomenit.

Hirondelle heureuse

Petite hirondelle,
Heureuse,
Tu es si belle,
Si joyeuse !
Du soir au matin
Tu chantes au jardin,
Du matin au soir,
Tu chantes au manoir.
Heureuse hirondelle,
Ton aile,
Te porte où tu veux
Sur la terre, aux cieux,
Partout ; joyeuse,
Hirondelle heureuse.
Tu t'élèves aux cieux
Bleus,
Tu reviens à ton nid,
Petit,
Quand tu veux
Tu remplis les bois
De ta voix,
Au son joyeux !
Heureuse hirondelle,
Ton aile
Te porte où tu veux ;
Dans le ciel bleu,
Sur l'arbre vert,
Ou sur la mer ;
Ton voyage,
Ton voyage,
Oiseau volage,
Ne te fatigue jamais ;
Que je voudrais,
Comme toi
Ma foi,
Pouvoir voler !
Mais hélas ; je ne peux,
M'élever,
Aux cieux
Que quand le sort,
Dictera ma mort !

Fericită rîndunea

Mică rîndunică,
Tare fericită,
Ești așa frumoasă
Și-așa bucuroasă !
Din seară în zori
În grădină cînți
Din zori în asfințit
Cînți nesfîrșit.
Fericită rîndunea
Aripile te-or purta
Oriunde ai vrea !
Peste zări și mări
Pînă-n depărtări.
Fericită rîndunea,
Cu cîntarea ta
Te înalți în zare
Revii în micul cuib
Și dacă ai vrea
Cu cîntarea ta
Umpli păduri umbroase
Cu triluri voioase.
Fericită rîndunică,
Aripile tale
Te poartă pe cale
Unde tu dorești ;
În tării cerești,
În copac înfrunzit
Pe ocean nesfîrșit.
Lunga ta peregrinare,
Rîndunică-mi călătoare,
Nicicum nu te-ar istovi.
Și eu asta mi-aș dori.
Singură m-aș avînta,
De-aș putea zbura.
Dar, vai, nu pot de fel
Să mă-nalț la cer ;
Doar cînd soarta — numai ea —
Moartea mea o va dicta.

La Mort

Oh toi, c'est moi qui t'aime!
Viens; viens à moi!
Je te demande, t'apelle;
Et tu ne m'ecoute pas!

Oh, mort douloureuse, tu et ma mère;
Ma seule espérance;
Abaise-toi; viens sur la terre
Adoucis ma souffrance!

Tu ne veux pas? O, mort bien aimée!
Je t'en prie, écoute moi;
Ecoute ma prière, ne rejète pas,
Ma supliante voix!

Viens, oh, viens, je t'apelle, je te cherche,
En vain je parle, je supplie;
Viens, vers mon pauvre âme marche;
Ote le moi, je te prie!

En bien, tu ne viens pas; c'est bien,
Attends alors, je te chérir;
Mais sans toi, comment!
Mon Dieu, pourais-je mourir?

6 iunie 1879

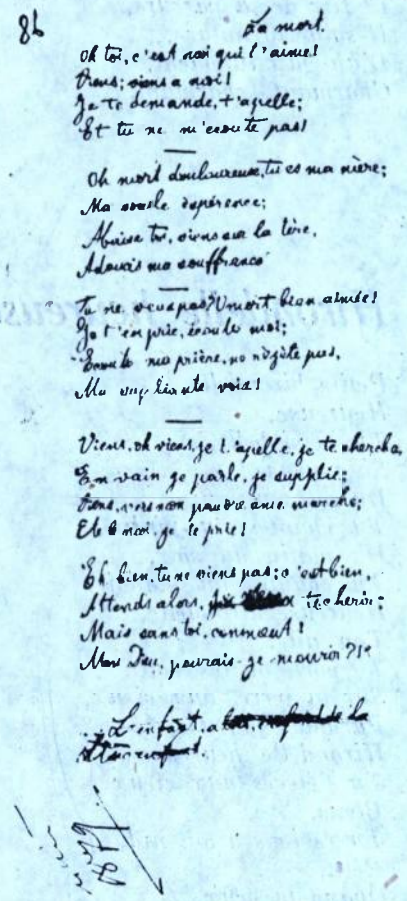

Moartea

O, tu! eu te doresc!
Tu, moarte, vino! Ia-mă!
Căci eu pe tine te iubesc.

Vino, eu te aştept, te chem;
Aştept a ta vizită;
Căci eu de tine nu mă tem!
Nici de a mea ursită.

Tu ştii, eu în lume cît am stat,
Şi cît eu am trăit,
De tine nu am depărtat
Adîncul meu gîndit!

Eu te iubeam, şi te iubesc,
Şi-n durerile mele,
Mereu pe tine te doresc,
Să-mi scurtaţi aste zile!

Zilele'aceste, pline de dor,
D'ardere pentru tine;
Tu eşti singuru-mi salvator,
O, moarte! Vin'la mine.

Nu vrei? O, moarte mult iubită
Ian' vino, dacă mă iubeşti,
Tu eşti cea mai dorită...
— Pe mine mă doreşti?

— «O, da! răspunse el; o, da!
Eu trebuie să mor!»
— «Să mori?» « Da; nu mă-ntreba!
Sufletu-mi zboară-n nor!»

Și mort, atunci, fără puteri,
Junele nostru cade;
Iar moartea-alină a lui dureri;
Pe al său suflet șade

Un înger alb, venit din Ceriu
De la prea bunul Dumnezeu,
Ca să aline a lui dureri
Păzind mormîntul său!!

[Cugetări]

De multe ori am rătăcit, dar totdeauna adevărul căutînd. Așa este viața: un șir fără margini de dorințe, totdeauna pentru ceea ce sperăm sau pentru ceea ce a trecut. Căci inimilor tinere le trebuie ceva spre a îmbrățișa cu fericire. Dar eu nu am avut decît durerea; pentru ea m-am născut, ea mi-a fost singura-mi avere, întîmplările omenirii cu triste̦te umplu inimile noastre. Cîte suferințe în lumea asta mare, unde o zi nu trece fără să răpească de la mii fericirea! Tot astfel a fost și înainte cu mii de ani. Și cine e fericit oare? Pictorul ce vede lumea uimită înaintea pînzei ce a zugrăvit, sau autorul ce ca [și] clopotul, singur se ridică spre mulțime, purtînd în sînul său greutatea și mergînd înainte la luptă și numai învingător, puternicu-i glas va conduce omenirea la Dumnezeu, deșteptînd în inimi plăcerea, dorința de a se lumina și cine simte în sînul său puterea de a-și împlini scopul, o! numai acela poate fi fericit! Oamenii însă în orgoliul lor turnul Babilonului zidesc. « Limbile s-au amestecat » — zice sfînta scriptură. Și astfel, neînțelegîndu-se unii cu alții stau departe chiar de acei ce natura unul lîngă altul i-a creat. Avem nevoie și nu știm ce ne lipsește. Inimă cerem și filosofie ne oferă; ajutor ne trebuie și poveț̦e ne dau; ne-am sacrifica și nu știm unde; iubim, dar pentru cine inima ne bate nu înțelege jertfele noastre și așa stăm singuri în lumea asta mare, unde începem a simți că durerile ne sîn mai dulci decît fericirea ce am căutat și vedem că împrejurul acestui Babilon lume este blestemată, și că e mai bine în singurătate decît a te mai obosi în această gloată nefericită, unde la toți le stai în cale și toți te împiedică disprețuindu-te și necinstindu-te căci inima-ți, în închisoarea ei, poate crește mare, nobilă, generoasă. Numai o ființă să fie care să o înțeleagă, și ea va lupta, în sfîrșit se va bucura. O! Dar cînd și aceasta lipsește, cînd pentru ostenelile tale numai dispreț ai găsit, cînd o mînă amică mîna-ți nu ți-a strîns-o... o! în jurul meu nu este om ce jalea mea să o înțeleagă!... O pasăre ce simte că Dumnezeu a creat-o ca să zboare, fărîmîndu-și trupul în mica colivie, chiar cînd ușa i se deschide, cu aripile-i slăbite nu se mai poate ridica spre cer. Durerile mele nu se pot spune! Cuget, cuget, și viața mea nu are putere! Dacă sînt diferite cauze ce din ochi lacrimi storc, picăturile-i sînt deopotrivă de amare.
Plîngeți-mă, dar nu mă consolați, sînt dureri ce nu se pot alina. De ce după atîtea visuri frumoase o deșteptare așa de amară?

Am sperat o lume întreagă de fapte mari, și am văzut acest mare teatru al omenirii, unde o parte din privitori cască, altă parte fără a fi atentă cu altele își petrece, și astfel puțini sînt care au înțeles piesa. Am sperat un viitor măreț și am văzut trecutul ce nu vrea să treacă.

Oh! Omenire nenorocită și slabă, nu poți purta necazurile și a le depărta; îți este frică! Numai în tine nu mă mai încred, invidioasă omenire! Precum o rază de soare te deșteaptă și lăcrămînd ochii deschizi la neobișnuita lumină, așa se deșteaptă omul a cunoaște pe om. Uită-te la stele și lucirea lor se schimbă, floarea vestejește; marea umflîndu-se și scăzînd alt drum își caută; pe ce privirea îți arunci toate se schimbă. Chipul statorniciei nicăieri nu-l găsești, degeaba îl cauți în lume; de la tine nu vreau nimic, nu cred nimic. Nici suvenire nu aștept. Chiar și acei ce se cred mai buni sînt egoiști și nesimțitori. Cine cunoaște omenirea nu are vanitatea de-a se crede fericit,

fiindcă de lume este admirat. Acel ce este chemat a face fapte bune, fapte măreţe, nu ambiţionează şi nu face pentru ca după secole numele său să fie slăvit, ilustrat; el o singură ţintă are, pentru ea se naşte, pentru ea moare, aceea de a-şi îndeplini misiunea; şi cînd a obosit atît, încît nu mai poate fi bun nici pentru sine, ce-i mai rămîne atunci decît mormîntul? Acest leagăn al fericirii, unde inima odihneşte după obositorul drum ce l-a făcut, unde speranţa nu ne mai tulbură liniştea şi unde suvenirea nu mai amărăşte somnul.

Cînd tînărului pom frunza-i pică, cum ar mai putea da roade tristelei-i ramure?...

Dar putem oare numi societate, ceea ce în sferele înalte vezi? Aceste gloate uşoare, ce seara, ca ţînţarii, împrejurul luminilor se adună, se-nvîrtesc un ceas, două, şi apoi iar se împrăştie, unde mai că nu se cunosc unii pe alţii, căci nu adevărata amiciţie îi adună, ci numai titlurile nobleţei, sau bogăţia, ori în fine viciul şi desfrînarea, unesc aste suflete sărace ce în locuinţe înguste nu încap.

Cu meritele, oricari ar fi ele, omul nu găseşte decît duşmani.

Inima omului este aşa de slabă, încît nici durerile nu le poate ţine. Sînt lucruri pe care le crezi imposibile; omul crede căci vrea să creadă şi trebuie să creadă. Încetul cu încetul să se deprindă cu veştile rele, ca deodată sufletul lui să nu se cufunde sub grelele lovituri ale soartei... Aşa ne învaţă sfîrşitul a cunoaşte lumea, ca să putem suporta teribila ştiinţă. Întîi unul ne înşeală; rana fiind cît de mare se vindecă şi inima ţi-o întăreşte, pe urmă de alţii te înveţi a te îndoi. Mai tîrziu amicii te părăsesc; şi numai în sfîrşit vezi că nu te poţi încrede în nimic în această lume. Teribilă experienţă! Dar timpul care atîtea comori mi-a răpit, m-a şi deziluzionat!

Am scormonit pămîntul ca furnica; am luptat pentru o coajă de pîine. Am luat parte în acest joc obositor ce viaţă se numeşte, unde atîţia luptă şi atîţia plîng! Căci omul tot după fericire aleargă; de multe ori mult bine am găsit, dar totdeauna ceea ce n-am căutat. O! eu am luptat cu soartea, ca jucătorul ce-şi joacă toată starea cerşind, el tot pe acolo ocoleşte, unde toate bunurile şi-a pierdut. Aşa am pierdut eu toate în lume; bogatele speranţe ale tinereţilor mele, pe urmă unicele bucurii ale vieţii la care mîngîiere ceream. Am obosit de a mai trăi, odihnă cer acum!

O! Voi, bogaţi ce staţi pe cea mai înaltă treaptă a vieţii, ce ştiţi a găsi vina şi calomnia, orice mică greşală de care poziţia voastră v-a scăpat. Dispreţuiţi tot ce e sărman, tot ce are o inimă nobilă. Sub masca inocenţei în viciuri şi-n orgie vă petreceţi viaţa corupînd, minţind şi înşelînd. Din crimă în crimă, rîzînd de o biată creatură flămîndă, fiindcă bucata-i de pîine a ridicat-o acolo unde a găsit-o, căci vouă totul este iertat. Dar nu uitaţi din înălţimea voastră că sub voi poporul stă, vă cunoaşte faptele, şi cu alt venin vă vor adăpa; vă cunoaşte greutatea, voi, ce pe dînsul aţi cutezat a călca. Şi de ar fi cît de jos, destul de tari se vor simţi pentru ca să vă dispreţuiască.

Cine-şi iubeşte patria nu-i e teamă c-o va uita.

Dacă sînt diferite cauze ce din ochi lacrimi storc, picăturile-i sînt deopotrivă amare.

Timpul este ca vîntul; el, în repedele său zbor, duce toate, palate, colibe, duce pînă şi suvenirul atît de dulce pentru nenoroçiţi.

Omul seamănă cu un arbore care iese din pămînt, creşte încet, cu trudă, şi cînd a ajuns aproape de culmea înălţimii sale atunci coasa morţii vine şi-l distruge. *

Am învăţat a mă cunoaşte pe mine însămi şi m-am îngrozit de slăbiciunea mea.

Nu e nimic ce aş mai putea iubi sau urî. Stau ca un mort în mijlocul lumii bogate de vieţi... În mijlocul unde toate trăiesc, toate înfloresc şi toate se rodesc, unde tot firul de iarbă în razele soarelui creşte şi veştejeşte, eu stau rece.

* D.G.A.S, 1449 — Pe fila următoare se află o ciornă a unei scrisori pentru prietena ei de la Bucureşti, scrisoare datată 24 noiembrie 1881.

Ioan SLAVICI

La universitățile din Pesta și Viena

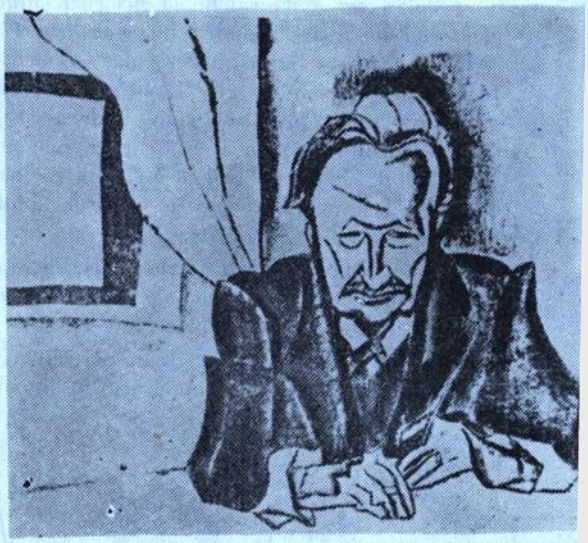

TERMINÎND STUDIILE LICEALE ÎN toamna anului 1868, Ioan Slavici se înscrie la Facultatea de drept și științe de stat a Universității din Pesta. Aici el rămîne doar un singur semestru, fiind nevoit să se întoarcă la Șiria cu sănătatea zdruncinată. Cercetările noastre la arhiva universității nu au oferit informații noi față de anuarul institutului de învățămînt superior, arhiva fiind distrusă în mare parte în cursul evenimentelor din 1956. [1]

După însănătoșirea lui, scriitorul susținea că a intrat ca «scrietor», un fel de ajutor de notar, la primăria din Comlăuș (azi, Sîntana II). Cu ani în urmă, cercetările lui D. Vatamaniuc în arhiva locală au dat rezultate negative, lipsind orice urmă a activității lui. [2] Străduințele noastre în arhiva comitatului Arad s-au soldat tot fără rezultat, deși am identificat și cîteva scheme ale personalului comunal din Comlăuș. Cel mai verosimil pare faptul că el scria petiții cetățenilor și efectua și alte munci mărunte, cu retribuție de ocazie, cu atît mai mult cu cît, fiind minor, potrivit legilor vremii, nu putea ocupa funcții publice. [3]

La 23 aprilie 1869 este înmatriculat la cerere la Universitatea din Viena, la aceeași facultate, rămînînd înscris începînd cu semestrul de vară 1869 și pînă în semestrul de vară 1872, inclusiv. Examenele însă le-a dat cu întîrziere. Astfel, în anul 1875 se deplasează la Viena cu ajutorul lui Titu Maiorescu. [4] În evidențele universitare nu figurează printre doctoranzi. [5]

La orice început de semestru, studentul era obligat să completeze un «național» cuprinzînd datele personale și cursurile pe care urma să le audieze. [6] Se pare că nu toate au fost întocmite de Ioan Slavici. Prezintă dubii documentul semestrului IV (1870) unde figurează o semnătură diferită.

În ceea ce privește prima parte a celor șapte «naționale», el se înscrie totdeauna ca «Ioan Slaviciu», declară că este originar din «Világos» (Șiria), oferind în unele semestre anumite localizări precum «comitatul Arad», «zona Arad». El precizează că limba lui maternă este româna și are religie ortodoxă, în terminologia oficială a vremii: greco-neunită, greco-orientală.

---

[1] D. Vatamaniuc: *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*. [București], 1968, p. 61.

[2] *Ibidem*, p. 70.

[3] Eugen Glück: *Șiria în anii copilăriei și tinereții lui Ioan Slavici*, în vol. E. Glück, G. Neamțu, D. Vatamaniuc: *Studii și documente privind activitatea lui Ioan Slavici*, vol. I, Arad, 1976, p. 8.

[4] *Ibidem*, p. 49.

[5] Constatări formulate cu ocazia cercetărilor din septembrie 1987.

[6] Lista cursurilor în extras a fost publicată de D. Vatamaniuc: *op. cit.*, pp. 505—506. Notăm că «dreptul săsesc» (sem. II) se referă la dreptul saxon din Germania și nu la sașii din Transilvania.

Numele tatălui este tradus în « Sebastian » și doar în semestrul VI în « Sabbas ». Ocupația lui apare ca « econom », dar de cele mai multe ori este omisă. Din acte reiese că niciodată nu s-a bucurat de vreo bursă. Deosebit de interesantă este lista adreselor la care a domiciliat. La prima înscriere comunică o adresă probabil fictivă, anume Iosefstadt, str. Lange 43. Mai interesant este că sejurul lui la cazarma Gumpendorfer nu apare, deoarece în semestrul III și IV ca locuință figurează cazarma « Francisc Iosif ». În semestrul V și VI, adresa lui este str. Florian nr. 32 din Iosefstadt, unde avea și elevi de meditat. Tot în același cartier îndepărtat a locuit și în semestrul al VIII-lea și doar în al VII-lea mai aproape, în sectorul Landstrasse.

Din încheierea oficiului financiar (Questura) reiese că Ioan Slavici plătea taxe serioase, spre exemplu, în semestrul II, chiar 21 fl.[7]

Din « naționale » aflăm că Ioan Slavici avea de audiat 12—30 ore săptămînal, care se împărțeau astfel:

semestrul II 20 ore
— " — III 20 ore
— " — IV 15 ore
— " — V 30 ore
— " — VI 30 ore
— " — VII 22 ore
— " — VIII 12 ore

Din acest tabel se vede că grosul cursurilor le-a audiat după încheierea stagiului militar, indiferent de prezența lui efectivă la ore. Din punct de vedere tematic cele 31 cursuri cuprinse în « naționalele » din Viena se împărțeau astfel:

Cursuri	Număr	%
Drept roman	6	19,35
Drept istoric german	3	9,67
Drept bisericesc	2	6,45
Drept austriac	9	29,03
Drept ungar	1	3,22
Drept internațional	1	3,22
Filosofie-psihologie	3	9,67
Economie politică	1	3,22
Anatomie și medicină legală	3	9,67
Alte	3	9,67
Total	31	

[7] Am omis vasta rubricație, în general necompletată, a taxelor, menționînd unde aflăm o informație concretă.

Desigur, studiul principal a fost dreptul austriac. În toate facultățile de drept, în epoca contemporană, dreptul roman juca un rol de seamă, adăugîndu-se în cazul de față și dreptul istoric german. Învățarea dreptului bisericesc era motivată prin faptul că o seamă de probleme social-politice, ca de exemplu căsătoria, erau de competența autorităților ecleziastice.

În decursul studiilor lui, Ioan Slavici a fost înscris la 18 profesori care au predat 31 cursuri în 143 ore săptămînale.

Profesorul	Nr. cursurilor	nr. ore	%
Rudolf Ihering	4	18	12,58
Lorenz Stein	4	18	12,58
Moritz Heyssler	3	15	10,48
Ioseph Unger	3	14	9,79
Heinrich Siegel	2	10	6,99
Iulius Anton Glaser	2	10	6,69
Leopold Neumann	2	10	6,69
Ludwig Arndts	1	5	3,49
Georg Phillips	1	5	3,49
Theodor Pachmann	1	5	3,49
Anton Veghi	1	5	3,49
N. Lott	1	5	3,49
Franz Gatcher	1	5	3,49
Ioseph Hyrtl	1	5	3,49
Robert Zimmermann	1	4	2,79
Franz Hoffmann	1	4	2,79
Peter Harun	1	4	2,79
Ernst Wielhelm Brücke	1	1	0,69

Desigur, Ioan Slavici avea în corpul didactic, în general, personalități de seamă.[8] Cinci profesori (Phillips, Siegel, Hyrtl, Brücke, Zimmermann) erau membri ai Academiei. Ludwig Arndts (1803—1878), chemat din 1855 la universitatea vieneză, deveni celebru prin manualul lui privind *Pandectele*. Ernst Wielhelm Brücke (1819—1892) preda din 1849 biologia. El avea cercetări fundamentale referitoare la fiziologia și sistemul vorbirii. Iulius Anton Glaser (1831—1885) funcționa din 1854, predînd dreptul penal. Lui îi aparține elaborarea procedurii penale austriace. Ioseph Hyrtl (1811—1894) a fost una dintre somitățile universității și funcționa ca profesor de disecție (1845—1874).

[8] Übersicht der academischer Behörden, Professoren, Privatdocenter Lehrer, Beamten etc. an der K. L. Universität zu Wien für das Studien-Jahr (1871—72), Wien 1871, *passim*.

[DOCUMENTE]

Nr. 135 din 23/4-1869 — Sem. 2

Naţionale — Juriști

Prenumele și numele de familie al studentului:	Johann Slaviciu
Patria și locul nașterii:	Ungaria, Világos [1]
Limba maternă, etatea:	Română, 20 ani
Religia, felul ritului sau confesiunii:	Greco-neunită
Locuința studentului:	Iosefstadt, str. Lange 43
Prenumele, starea și domiciliul tatălui:	Sebastian Slaviciu, în Világos
Numele, starea și domiciliul tutorelui său:	
Denumirea institutului de învățământ în care studentul a efectuat ultimul semestru:	Universitatea din Pesta
Se bucură de o bursă (fundație)... în sumă de...	acordată de... sub...
Introducerea temeiului pe care studentul a solicitat înmatricularea sau inscripția	

Denumirea prelegerilor pe care studentul le-a ales spre a fi audiate:

Subiectul cursului	*Nr. ore săpt.*	*Numele docentului*	*Semnătura proprie a studentului*
Pandectele	6	Dr. Ihering	
Dreptul saxon	4	Dr. Ihering	Iohann Slaviciu
Dreptul succesoral roman	5	Dr. Arndts	

[1] Șiria, județul Arad.

Rudolf Ihering (1818—1892) a fost un mare savant în domeniul dreptului roman, în special dreptul de posesiune. Lucrarea lui capitală, *Spiritul dreptului roman*, a fost tradusă în multe limbi. Fire nestatornică, a predat succesiv în șapte universități, fiind la Viena doar în anii studenției lui Slavici. Baronul Leopold Neumann (1811—1888) funcționa ca profesor de drept internațional și statistică (1849—1883). El a publicat în 18 volume tratatele Austriei încheiate între 1863 și epoca lui. Georg Phillips (1804—1882) a întocmit un compendiu în șapte volume de drept bisericesc (1845—1872). Lorenz Stein (1815—1890) a fost alungat în 1852 de guvernul danez de la Universitatea din Kiel datorită participării lui la lupta de eliberare a provinciei Schleswig-Holstein. El era un reputat cercetător al economiei politice. Ioseph Unger (1828—1913) era specialist de drept privat, concluziile lui rezumîndu-se într-un tratat în patru volume. Robert Zimmermann (1824—1898) a predat filosofia în sensul sistemului herbartian, dezvoltînd în special latura estetică a acestuia.

Unii profesori ocupau înalte funcții. Peter Harun era consilier de secție în Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică. Moritz Heyssler era judecător la Tribunalul Suprem, Iulius Anton Glaser deveni ministru de justiție (1871—1879), iar Ioseph Unger ministru fără portofoliu (1871—1879). Trei profesori (Neumann, Unger — pînă în 1871, Arndts) erau membri ai Senatului imperial.

Poziția politică a profesorilor era diferită. Arndts făcea parte din grupul catolic-conservator, Unger era unul din conducătorii Partidului Constituțional German, iar Ihering apărea ca partizan al ideilor liberale.

În această atmosferă a studiat Ioan Slavici, știind să-și formuleze păreri proprii. Publicăm «Naționalele» lui Ioan Slavici în forma completă, în traducere românească.

Eugen GLÜCK

Istoria imperiului și dreptului german 13/10 1869	5	Dr. Siegel[2]

[Arhiva Universității din Viena. Nationalen 1869. Juristen, Sommersemester 1869, vol. S—Z.]

Naționale	Sem. 3 Juriști
Prenumele și numele de familie al studentului	Iohann Slaviciu
Patria și locul nașterii:	Ungaria, Világos
Limba maternă, etatea:	Română, 21 ani
Religia, felul ritului sau confesiunii:	Greco-neunită
Locuința studentului:	Viena, cazarma Francisc Iosif
Prenumele, starea și domiciliul tatălui:	Sebastian, econom în Világos, Ungaria
Denumirea institutului de învățământ în care studentul a efectuat ultimul semestru:	Universitatea din Viena
Se bucură de o bursă (fundație)... în sumă de... acordată de ... sub...	
Introducerea temeiului pe care studentul a solicitat înmatricularea sau inscripția	Atestat și index

Denumirea prelegerilor pe care studentul le-a ales spre a fi audiate:

Subiectul cursului	*Nr. ore săpt.*	*Numele docentului*	*Semnătura proprie a studentului*
Procedura civilă romană	4	Dr. Unger	
Dreptul obligațional roman	6	Dr. Ihering	Iohann Slaviciu
Dreptul bisericesc	5	Dr. Phillips	
Drept privat german	5	Dr. Siegel[3]	

[Arhiva Universității din Viena. Nationalen 1870. Juristen, Wintersemester 1870, R bis—Z]

Naționale	Sem. 4 Juriști
Prenumele și numele de familie al studentului:	Johann Slaviciu
Patria și locul nașterii:	Ungaria, Világos, în comitatul Arad
Limba maternă, etatea:	Română, 22 ani
Religia, felul ritului sau confesiunii:	Greco-neunită
Locuința studentului:	Viena, cazarma Francisc Iosif
Prenumele, starea și domiciliul tatălui:	Sebastian, în Villágos
Numele, starea și domiciliul tutorelui său	—
Denumirea institutului de învățământ în care studentul a efectuat ultimul semestru:	Universitatea din Viena
Se bucură de o bursă (fundație)... în sumă de... acordată de... sub...	
Introducerea temeiului pe care studentul a solicitat înmatricularea sau inscripția:	Index

[2] Urmează încheierea privind plata taxei de 21 fl. la 27 iulie 1869.
[3] Urmează încheierea privind plata taxei de 21 fl. la 25 februarie 1870.

Denumirea prelegerilor pe care studentul le-a ales spre a fi studiate:

Subiectul cursului	*Nr. ore săpt.*	*Numele docentului*	*Semnătura proprie a studentului*
Dreptul matrimonial canonic	5	Dr. Pachmann	
Practica pandectelor	2	Dr. Ihering	Iohann
Filosofia dreptului	4	Dr. Stein	Slaviciu
Psihologie	4	Dr. Zimmermann [4]	

X/1870

[Arhiva Universității din Viena. Nationalen 1870. Juristen, Sommersemester 1870, vol. S bis — Z.]

	Sem. 5
Naționale	Juriști
Prenumele și numele de familie al studentului:	Iohann Slaviciu
Patria și locul nașterii:	Ungaria, Világos, comitatul Arad
Limba maternă, felul ritului sau confesiunii:	Greco-neunită
Locuința studentului:	Iosefstadt, str. Florian nr. 32, etaj II, ușa 11
Prenumele, starea și domiciliul tatălui:	Sebastian Slaviciu, Világos
Numele starea și domiciliul tutorelui său:	—
Denumirea institutului de învățământ în care studentul a efectuat ultimul semestru:	Universitatea din Viena
Se bucură de o bursă (fundație)... în sumă de.... acordată... de... sub...	
Introducerea temeiului pe care studentul a solicitat înmatricularea sau inscripția:	Index lect[or]

Denumirea prelegerilor pe care studentul le-a ales spre a fi audiate:

Subiectul cursului	*Nr. ore săpt.*	*Numele docentului*	*Semnătura proprie a studentului*
Drept penal austriac	5	Dr. Glaser	
Drept privat austriac	5	Dr. Unger	
Drept internațional european	5	Dr. Neumann	Iohann Slaviciu
Economie națională	5	Dr. Stein	
Drept privat ungar	5	Dr. Véghy	
Anatomie descriptivă	5	Dr. Hyrtl [șters]	

[Arhiva Universității din Viena. Nationalen 1871, Juristen, Wintersemester 1870, vol. S bis — Z.]

	Sem. 6
Naționale	Juriști
Prenumele și numele de familie al studentului:	Iohann Slaviciu
Patria și locul nașterii:	Ungaria, Világos, lîngă Arad
Limba maternă, etatea:	Română, 23 ani
Religia, felul ritului sau confesiunii:	Greco-neunită
Locuința studentului:	VIII, str. Florian nr. 32, etaj II, ușa 11
Prenumele, starea și domiciliul tatălui:	Sabbas Slaviciu, Világos
Numele, starea și domiciliul tutorelui său:	—
Denumirea institutului de învățământ în care studentul a efectuat ultimul semestru:	Universitatea din Viena

[4] Urmează încheierea privind plata taxei de 6 fl. la 26 iunie 1870.

Se bucură de o bursă (fundație)... în sumă de... acordată de... sub...
Introducerea temeiului pe care studentul a solicitat înmatricularea sau inscripția: Index

Denumirea prelegerilor pe care studentul le-a ales spre a fi audiate:

Subiectul cursului	*Nr. ore săpt.*	*Numele docentului*	*Semnătura proprie a studentului*
Dreptul obligațional austriac	5	Dr. Unger	
Dreptul familial austriac	4	Dr. Hoffmann	
Dreptul de moștenire austriac	5	Dr. Harun	Iohann Slaviciu
Procedura penală austriacă	5	Dr. Glaser	
Cunoștințe financiare	5	Dr. Stein	
Glas și grai	1	Dr. Brücke	
Anatomia descriptivă	5	Dr. Hyrtl [5]	

[Arhiva Universității din Viena. Nationalen 1871. Juristen, Sommersemester 1871, vol. S – Z].

Naționale

Sem. 7
Juriști

Prenumele și numele de familie al studentului: Iohann Slaviciu
Patria și locul nașterii: Ungaria, Világos
Limba maternă, etatea: Română, 23 ani
Religia, felul ritului sau confesiunii: Greco-neunită
Locuința studentului: Landstrasse, str. Salm nr. 2, III/9
Prenumele, starea și domiciliul tatălui: Sebastian, Világos în Ungaria
Numele, starea și domiciliul tutorelui său: —
Denumirea institutului de învățământ în care studentul a efectuat ultimul semestru: Universitatea din Viena
Se bucură de o bursă (fundație)... în sumă de... acordată de... sub...
Introducerea temeiului pe care studentul a solicitat înmatricularea sau inscripția: Index

Denumirea prelegerilor pe care studentul le-a ales spre a fi audiate:

Subiectul cursului	*Nr. ore săpt.*	*Numele docentului*	*Semnătura proprie a studentului*
Procedura civilă austriacă	4	Dr. Heyssler	
Drept comercial și cambial	4	Dr. Heyssler	Iohann
Filosofie practică	5	Dr. Latt	Slaviciu
Cunoștințe administrative	4	Dr. Stein	
Medicină legală	5	Dr. Gatcher	

[Arhiva Universității din Viena, Nationalen 1872. Juristen, Wintersemester 1872, vol. S-Z].

[5] Urmează încheierea privind plata taxei de 5 fl. la 25 mai 1871.

Sem. 8
Juriști

Naționale

Prenumele și numele de familie al studentului: Iohann Slaviciu
Patria și locul nașterii: Világos, Ungaria
Limba maternă, etatea: Română, 24 ani
Religia, felul ritului sau confesiunii: Religie greco-orientală
Locuința studentului: VIII Iosefstadter Hauptstrasse nr. 59

Prenumele, starea și domiciliul tatălui: Sebastian Slaviciu, Világos
Numele, starea și domiciliul tutorelui său: —
Denumirea institutului de învățământ în care studentul a efectuat ultimul semestru: Universitatea din Viena
Se bucură de o bursă (fundație)... în sumă de... acordată de ...sub...
Introducerea temeiului pe care studentul a solicitat înmatricularea sau inscripția: Index

Denumirea prelegerilor pe care studentul le-a ales spre a fi audiate:

Subiectul cursului	*Nr. ore săpt.*	*Numele docentului*	*Semnătura proprie a studentului*
Procedura civilă austriacă	7	Dr. Heyssler	
Statistica statelor imperiului austriac	5	Dr. Neumann [6]	Iohann Slaviciu

[Arhiva Universității din Viena. Nationalen 1872. Juristen, Sommersemester 1872, vol. S—Z]

[6] Urmează încheierea privind plata taxei de 12 fl. 60 kr.

Vue générale de Vienne d'après une gravure du XIXe siècle. Au premier plan, des édifices du XVIIIe siècle

Salvador ESPRIU

Poet național de limbă catalană...

ÎN 1974, EDITURA „UNIVERS" PUBLICA o selecție din opera lui Salvador Espriu, cel mai însemnat poet de limbă catalană din Spania, candidat la Premiul „Nobel", socotit în țara sa un clasic, versurile lui fiind incluse în colecții de circulație europeană, alături de ale unor F. G. Lorca, W. B. Yeats, A. Ahmatova, G.Apollinaire, J. Prêvert, St. Mallarmé, E. Pound, R. Tagore ș.a.

Biografia lui pare lipsită de evenimente: a studiat dreptul și a profesat notariatul, se pare, fără tragere de inimă, deoarece s-a consacrat apoi studiilor de istorie și literaturii clasice, devenind egiptolog. În schimb, în domeniul creației s-a zbuciumat între capcanele felurite ale prozei, teatrului, eseului și poeziei, găsindu-și împlinirea în ultima, care l-a și consacrat pe plan național și internațional. A scris mereu în catalană, limbă vorbită de circa șase milioane de oameni, într-o vreme cînd graiul lui matern nu putea răzbate cecitatea și surzenia culturală specifice dictaturii. El și-a păstrat neștirbită încrederea în ființa vie a limbii catalane, ca și îndepărtatul său părinte spiritual R. Lull, creatorul limbii catalane culte, cel care a folosit înaintea lui Dante limba națională în scrieri savante. Împreună cu Pablo Casals, Juan Augustin Goytisolo, Joan Miró și Salvador Dali, poetul Espriu strălucește în constelația de diamante catalane a acestui secol, sporind gloria spiritului iberic.

La primirea ediției române, pe care i-am trimis-o cu dedicația de cuviință, Salvador Espriu mi-a trimis scrisoarea alăturată.

Dumitru TRANCĂ

Volumul apărut la Editura „Univers". București, 1974. Coperta de M. MUNTEANU.

«*como modálico culto a ambas lenguas hermanas*»

[Antet]

SALVADOR ESPRIU

Barcelona, Veinte y ocho de febrero de mil novecientos setenta y cinco

Señor

Dumitru TRANCĂ
București

Muy Distinguido Señor y Amigo,

Le agradezco vivamente su espléndida traducción de una importante parte de mi obra poética al grande y hermosisimo idioma rumano, una armoniosa traducción, tan ceñida honesta, como musical y sensible. Muchas gracias, a la vez por el ejemplar, tan generosamente dedicado, en su magnifico libro: por la delicadeza de su regalo.

Que su labor, resultado de un muy meritorio esfuerzo, tenga el éxito que corresponde a tan desinteresado como modálico culto a ambas lenguas hermanas. Le expreso asimismo mi emocionado halago por el inmericido homenaje que con su trabajo me manifiesta.

Reciba los mejores saludos de su atento afectissimo

Salvador ESPRIU

S. c. Paulo de Gracia, 118, Barcelona–8, España

«...cultivarea... celor două limbi surori»

[Antet]

SALVADOR ESPRIU

Domnului
Dumitru TRANCĂ
București

Barcelona, 28 februarie 1975

Mult stimate domn și prieten,

Viile mele mulțumiri pentru splendida traducere a unei importante părți din opera mea poetică în marea și foarte frumoasa limbă română; o traducere armonioasă, riguroasă și onestă, cît și muzicală și sensibilă. Multe mulțumiri, pentru exemplarul trimis cu atîta generozitate, cît și, pentru dedicația de pe darul dumneavoastră; e o carte minunată.

Fie ca munca dumneavoastră, rezultat al unui foarte meritoriu efort, să aibă ca rezultat final cultivarea atît de dezinteresată și nobilă a celor două limbi surori.

Îmi exprim, de asemenea, emoționata măgulire față de nemeritatul omagiu pe care mi l-ați adus prin munca dumneavoastră.

Primiți, vă rog, cele mai calde salutări din partea lui.

Salvador ESPRIU

Str. Paulo de Gracia, 118, Barcelona–8, Spania.

Constanța MARINO-MOSCU

M. SADOVEANU și prima șezătoare a S.S.R.

DUPĂ REORGANIZAREA SOCIETĂȚII Scriitorilor Români, în ședința de la 2 septembrie 1909, în sala de la Liceul Lazăr [1], este inițiată o serie de întîlniri cu publicul, sub forma șezătorilor literar-artistice. [2]

Caton Theodorian, ales membru activ și fondator al S.S.R. la ședința de reorganizare din septembrie 1909, propune ca primele șezători literare să aibă loc la Buzău, unde, din 19 februarie 1909, fusese numit inspector agricol pe lîngă Consiliul Superior al Agriculturii [3], prilej cu care se familiarizase cu climatul spiritual al orașului. Dealtfel, aici exista una din primele biblioteci publice din țară, un ateneu în care conferențiaseră cu «sala plină pînă la refuz, mulți stînd în picioare și pe afară» [4]: I. L. Caragiale (*Cauzele prostiei omenești*, 3 februarie 1895; *Despre seriozitate*, 15 martie 1896; *Opinia publică*, ianuarie 1897), Xenopol, Grigore Tocilescu, precum și personalități de origine buzoiană: profesorii I. Găvănescu și Lupu Antonescu, scriitorul N. Mihăescu-Nigrim ș.a. În Buzău funcționau diferite societăți culturale, filantropice, feministe, și nu e de mirare că, într-o scrisoare către Constanța Marino-Moscu, Mihail Sadoveanu, devenit președintele Societății, după reorganizarea din septembrie 1909, îi scria din Fălticeni:

«Bucureștenii, cari s-au născut și-au trăit o vreme în Buzău, vorbesc cu mult umor despre grozava nepăsare a burgheziei de acolo pentru toate manifestările artei. Domnul Caton Theodorian protestează; el e străin și nou venit. Îmi închipui deci că munca pentru desfacerea biletelor și pentru interesarea publicului se va ridica la oarecare putere matematică față de alte ținuturi mai iubitoare de muze, cum sînt orașele moldovenești; de aceea îmi permit a cere concursul matale. Vreun comitet de cucoane, un moment de entuziasm, să trecem și această punte (nu a noastră, ci a Buzăului) [...]

După veștile ce primesc din București, serbarea de la Buzău a fost fixată pentru ziua de 1 decemvrie. Poate ar trebui să te pui mata în legătură cu Caton Theodorian» [5].

Constanța Marino Moscu se afla în Buzău [6] din 1898, urmîndu-și soțul, magistratul Gheorghe Moscu. Ea a locuit, cu intermitențe, în acest oraș peste 20 de ani. Din corespondența lui Caton Theodorian cu Constanța Marino-Moscu [7] reiese că ei se cunoșteau deja la data cînd Sadoveanu le recomanda amîndurora să-și unească eforturile pentru reușita șezătorii literare.

Presa buzoiană a vremii („*Liberalul*", „*Politica*", „*Mătrăguna*" etc.) inserează știri despre

---

1 Munteanu, Ion, *Societatea Scriitorilor Români. 80 de ani de la întemeiere*, „*Romînia literară*", 28 aprilie 1988, p. 9.

2 *Idem*.

3 Caton Theodorian, *Scrieri literare*, Craiova, „Scrisul Românesc" 1986.

4 Fulgeriș, Gavril, *75 de ani de la înființarea Ateneului buzoian*, „*Viața Buzăului*", anul II, 1969, nr. 289, 19 ianuarie, p.2.

5 Scrisoarea lui Mihail Sadoveanu, din 10 noiembrie 1909, Fălticeni, se află la Muzeul Literaturii Române (17264), donația Xenia Moscu.

6 Ziarul „*Ordinea*", Buzău, nr. 109, 1898, p. 2.

7 Corespondența se află în arhiva MLR, donația Xenia Moscu.

[Jurnal — fragmente]

Şezătoarea literară va avea loc peste cîteva zile. Titi [13] va cînta la piano. Cum tremur gîndindu-mă numai că-l voi vedea pe scenă. Aş vrea să cînte bine pentru a mulţumi publicul şi chiar pentru a se încuraja singur. E timid; în faţa oricui, chiar a unui necunoscător; cîntă cu frică şi atunci nu-i el. Nu ştiu ce are de vreo două zile, parcă-i bolnav; poate că grija producţiunei îl dispune atît de rău. Mai bine să nu cînte.

. . . . . .

Titi e în pat bolnav de vărsat. Nu-i grav — aşa zice doctorul — şi boala pare a-şi face cursul. Nu mai poate lua parte la şezătoare. Azi au venit scriitorii. Pe Sadoveanu nu-l mai văzusem de mult, de vreo cîteva luni şi nu mai vorbisem cu dînsul din gara Bacău. Ne-am reîntîlnit într-un chip prietenos — parcă nimic nu fusese. La început era totuşi ceva cam silit de o parte şi de alta; pe fiece minut însă jena aceea dispărea, se ridica dintre noi ca o reţea de rezervă ce parcă ne împiedica să ne vedem bine, să vorbim şi să ne ascultăm. Sadoveanu e musafirul nostru. A rămas la masă. Oare de ce îmi face atîta plăcere? De ce mă bucur atît cînd îl văd?

Nu-i, desigur, plăcerea şi bucuria de a vedea pe scriitorul Sadoveanu şi de a-l avea în casa mea. Acela, în multe exemplare, stă pe raftul întîi din bibliotecă: mă bucur cînd văd pe Mihăluţă *din Paşcani*, pe Mihăluţă care a trăit lîngă mine acolo... care s-a bucurat, desigur, ca şi mine de multe lucruri pe care alţii nu le vedeau, Mihăluţă, care-i azi Sadoveanu. El se uită foarte cercetător la mine. Ce vrea oare? Ce poate afla mai mult decît ştie? Cît e de dulce căldura ce mi se revarsă-n suflet cînd mă simt obiectul interesului cuiva care mă poate înţelege... Sufletul meu dezbrăcat de veştmintele care le văd şi le presupun alţii a fost în mîna lui Sadoveanu [14]. Oare

---

[13] Fiul cel mai mare al scriitoarei, pianistul Gheorghe (Titi) Moscu.

[14] Referire la primul caiet din jurnalul *À travers la vie*, pe care Sadoveanu l-a citit prin Isabela Sadoveanu.

---

găzduirea şezătorii literare. Iată, chiar în pagina întîi a organului partidului conservator, „*Politica*“, din 27 septembrie 1909, ştirea cu titlul *Şezătoare artistică:* «De curînd, se ştie, s-a înfiinţat în Bucureşti Societatea Scriitorilor Români, grupîndu-se toţi scriitorii noştri la un loc, spre a lucra pentru propăşirea literaturii româneşti.

În acest scop, pe lîngă celelalte mijloace prevăzute de statutele societăţii, s-au hotărît *[sic!]* ţinerea de şezători literare şi artistice în Capitală şi în principalele oraşe din ţară.

Oraşul nostru a fost printre cele dintîi la care şi-au aţintit scriitorii privirea.

În adevăr, pentru luna noiembrie s-a hotărît şezătoarea artistică în localitate, în care se vor ţine dizertaţii, se va face lectură de bucăţi literare, muzică, se va declama.

Vor lua parte, din partea Societăţii, la această serbare domnii: Mihail Sadoveanu, Ilarie Chendi, D. Anghel, Cincinat Pavelescu, Em. Gârleanu, Caton Theodorian, Zaharia Bârsan ş.a.

Programul şezătoarei, care se va alcătui cît mai bogat şi variat, se va anunţa din timp.

S-a hotărît, de asemenea, formarea unui comitet local de domni şi doamne, cari să contribuie la frumoasa reuşită a serbării».

La 8 noiembrie, acelaşi ziar anunţa programul şezătorii de la 1 decembrie, iar la 15 noiembrie, se făcea cunoscut că şezătoarea va avea loc la Teatrul Moldavia şi se publica un alt program. Din ziarul „*Liberalul*“, IV, nr. 3,

l-a înțăles? Pătruns-a simțirea lui în adîncul sufletului meu? Ce vrea să mai afle? Oare nu știe tot din cartea veche a vieții mele? Mai vrea noi capitole la noi volume? Cine știe? poate că i le voi face într-o zi fără să știu și fără să vreau ... Nu, Sadoveanu nu cercetează; ceva în mine mi-o spune. Are, uitîndu-se, altă privire; aceea a unui bun și dulce prieten. Și după tot, trebuie să cred că nu-mi este și nu mi-a fost niciodată. Interesele lui și numai ale lui erau cîndva armate să omoare pe ale mele. Știu însă, sînt convinsă că el *nu voia* aceasta și-l iert măcar că nu mi-o cere. La masă a avut epistaxis. Părea gînditor și mult preocupat; probabil că ședătoarea îl absorbea atît.

Ne-am dus împreună la teatru. Într-o odăiță mică, murdară, de-abia iluminată de o lampă ce fumegă, stau înșiraţi, pe scaune rupte, toți scriitorii veniți pentru ședătoare. Într-un colț — o piramidă de scaune sparte peste mese în trei picioare. Scriitorii așteaptă pe Sadoveanu, președintele Societății lor, și par foarte surprinși cînd îl văd însoțit de o necunoscută... Nu sînt cunoscută lor, o văd din ochii întrebători și mi se pare că o aud din șoapte... Ușor se deprind să mă vadă și pe mine acolo — un scaun mai mult!... D-na Iosif mă măsoară cu coada ochiului și vrea să mă facă să înțeleg că nu-mi dă nici o importanță. [15] Vorbește încet cu Anghel și mă uită... ca să se poată face mai bine, într-un tîrziu, că și-a adus aminte.

Gîrleanu, Theodorian, Iosif și Minulescu se suie și se scoboară de pe scenă. Cincinat stă de pîndă și se bucură cînd vede sala umplîndu-se. Cu toții șoptesc și rîd de ce li s-a întîmplat ieri sau de ce a răspuns unul altuia alaltăieri. Cu toate astea oamenii aceștia nu-s prieteni. Sadoveanu e din ce în ce mai preocupat; stă în culise, în fața scenei, cu mîinile pe genunchi și primblă ochii peste toate. Minulescu face glume. Cincinat rîde de Theodorian. Iosif e gînditor, Gîrleanu vorbește cu D-șoara Radovici [16]. Sala se umple pe nesimțite. Sadoveanu e din ce în ce mai emoționat. Lumea dă semne de nerăbdare.

...Cortina se ridică și Sadoveanu, cu un aer liniștit, intră-n scenă. Aplauze. Spune ceva de scopul Societății scriitorilor și spune același lucru cu variante de vorbe atît de încet și atît de emoționat, încît pare a nu-și găsi cuvintele. Caut pe fața tuturor să văd impresia. E aceea ce mă face să tremur de necaz. Aveam ambiția ca «Mihă-

[15] Reîntîlnindu-se la următoarele ședători literare, după ce scriitoarea îi invitase pe toți oaspeții la ea acasă, Natalia Negru Iosif a prețuit-o pe Constanța Marino-Moscu, mulțumindu-i pentru prietenia arătată. (Vezi corespondența aflată la M.L.R., donația Xenia Moscu).

[16] Inclusă în programul ședătorii, ca pianistă.

---

duminică 6 decembrie 1909, p. 3, înțelegem că ședătoarea va avea loc vineri seara, 11 decembrie, în sala Teatrului Moldavia, inițiatorul ei fiind Caton Theodorian.

Amănunte despre desfășurarea primei ședători literare a SSR la Buzău și despre participarea lui Sadoveanu, aflăm din însemnările scriitoarei Constanța Marino-Moscu în jurnalul ei intim [8]. Așa cum am precizat [9], jurnalul a fost scris fără intenția de a fi publicat, după cum mărturisea autoarea într-o scrisoare adresată lui Ibrăileanu: «Eu socotesc că e mai bine să fac ca și pînă acum, să scriu *pentru mine*. Spovedaniile acestea nu sînt supuse unei *școli* și pierd mai puțin din sinceritatea lor» [10].

După «incidentul» cu romanul *Mariana Vidrașcu*, în 1906, scriitoarea, însoțită de un medic în drum spre mînăstirile Moldovei, îl întîlnește pe Sadoveanu la sfîrșitul lui august 1909, la Bacău, întîmplător, pe peronul gării: «...ne-am pomenit cu Mihail Sadoveanu în față. Era întîia dată cînd îl întîlneam după supărarea noastră. Cine știe... poate că nu-i vorbeam de l-aș fi văzut la București sau altundeva. Nu tot așa era la Bacău sau la Pașcani.

[8] *À travers la vie*, manuscris inedit, colecția Elisabeta Popescu-Dobrin.

[9] Elisabeta Popescu-Dobrin și Pamfil Popescu, *Din nou despre* Mariana Vidrașcu. *„Manuscriptum"* anul XVIII, nr. 2(67) 1987, pp. 148—153.

[10] *Scrisori către Ibrăileanu*, vol. II, p. 195.

luță de la Pașcani» să fie bine, să se înalțe și să vorbească lumea de *Vorba* lui Sadoveanu cum vorbește de scrierile lui... La rînd citesc scriitorii din operele lor. Minulescu spune versuri cu mina și ținuta care convin textului. Theodorian, într-o poză caraghioasă, citește *Tătucu*, o nuvelă care adoarme sala. Gîrleanu citește frumos schițe și pare a fi simpatic publicului. E mult aplaudat. Iosif cîntă versuri bune și frumoase. Sadoveanu citește bine *O povestire din război*. Anghel își silește vocea să fie clară cînd recită *Caleidoscopul* (marchează unele pasagii) parcă ar fi o voce de automat, displace urechilor care numai îl aud și nu-l înțeleg. D-na Iosif — ca o gravură de modă în rochia-i decoltată și plină de garnituri — miaună ceva ce jumătate din sală nu aude: versuri din volumul ei, *Primăvara*. Cincinat repetă epigrame răsuflate și unele din versurile lui cele mai alese. E cel mai gustat de public. După ședătoare, scriitorii sînt invitați de primar la un *souper* mai dinainte pregătit și trecut desigur în registrul cheltuielilor Comunei Buzău! Sadoveanu (în calitatea lui de președinte) ne invită și pe noi... Găsim în sala Iliescu pe primar, Tache Cătunescu, prefectul, Georgescu, președintele Andronescu, Justin Stănescu și vreo doi profesori. Primarele rostește o cuvîntare de ocazie la care răspunde scurt Sadoveanu. La celălalt capăt de masă, Caton se ciorovăiește cu Cincinat. Iosif bea și nu scoate o vorbă, clipește des uitîndu-se într-un punct de pe masă. Doamna Iosif e plictisită. Georgescu, profesor de istorie la liceu, vorbește cu tendințe imitînd grecii. Comedia asta e și mai puțin gustată ca salamurile uscate oferite de D-nu primar. Cincinat și Catone sînt înfierbîntați. Anghel, ca un sfinx, face haz. Sadoveanu își încrețește sprîncenele și le spune cîteva cuvinte care au darul să-i facă să tacă. Justin Stănescu, încîntat de a fi și el printre literați, ia tot în serios și ține un discurs kilometric, pe cînd scriitorii, cu gîndul cine știe unde, așteaptă răbdători și astfel *commedia finita est!* În cîteva vorbe exprim lui Anghel părerea de rău de a nu fi petrecut ceasurile acele mai intim la noi acasă. Anghel îmi spune că avusese aceeași dorință și prin urmare aceeași părere de rău. În spun că la viitoarea ședătoare îi socot, de pe acum, invitații noștri. Anghel se arată mulțumit și ne despărțim...

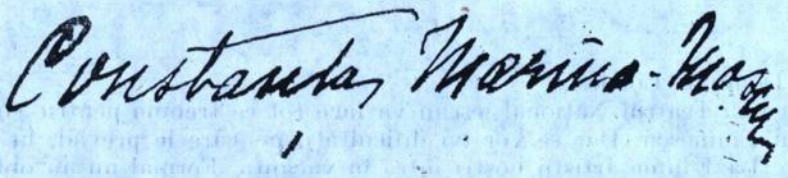

Locul parcă-ți schimbă deodată sentimentele și întîlnirea îmi făcu vădită plăcere ce parcă o simțea și Sadoveanu. Cîteva vorbe în fugă, o privire a lui care se mută de la mine la doctor și iar la mine, mă făcu să rîd singură» [11].

După această întîlnire, Sadoveanu avea să-i scrie la Buzău că i-a recomandat lui Caton Theodorian să ia legătura cu ea: «**I-am spus că în Buzău locuiește o artistă, și i-am spus numele și celelalte. Cum el ține la izbînda serbării din Buzău, s-a grăbit să ceară concursul doamnei Constanța Moscu, prin d. Gogu** [12]».

[11] *À travers la vie.*

[12] Soțul scriitoarei.

Din fragmentul pe care-l publicăm din jurnalul Constanței Marino-Moscu, referitor la realizarea acestei ședători literar-artistice, vom reține în primul rînd spiritul de observație al autoarei, cît și interpretarea personală, sentimentele de sinceră prețuire pentru Sadoveanu. Desigur, figura dominantă este marele prozator, pentru care scriitoarea nutrește alte sentimente decît cele provocate de incidentul cu manuscrisul *Marianei Vidrașcu*, dar și ceilalți participanți sînt surprinși în vii și sugestive ipostaze. Natalia Negru, Ion Minulescu, Emil Gârleanu trăiesc în aceste pagini prin scurte portrete, prin verva și ochiul critic al autoarei.

Elisabeta POPESCU-DOBRIN

Iorgu IORDAN

Despre o comemorare a lui EMINESCU

ÎN 1928, NOIEMBRIE 20, LA CONDUCEREA Teatrului Național din Iași a fost numit prof. univ. Iorgu Iordan. Deși de scurtă durată, numai doi ani, pînă la 1 august 1930, directoratul său a însemnat o nouă etapă în activitatea teatrului ieșean, prin salutarele inițiative ce au dus la îmbunătățirea calității artistice a spectacolelor, în special sub aspectul regiei.

Referitor la această perioadă din viața sa, academicianul Iorgu Iordan mărturisea în memoriile sale: « ...Numirea mea a provocat nedumériri la prieteni... și nemulțumiri printre ziariști și actori. Deși nu-mi plăcea deloc această „meserie", dată fiind concepția mea despre lume și oameni în general, am făcut-o bine, dovadă rezultatele recunoscute de public și de specialiștii competenți și de bună-credință. Aceasta dintr-un dezvoltat simț al datoriei... » (*Memorii*, vol. II, Ed. Eminescu, 1977, p. 262).

Mărturii ale zelului cu care profesorul I. Iordan și-a îndeplinit misiunea ce-i fusese încredințată sînt și două scrisori ale acestuia adresate colonelului și scriitorului C. Manolache, membru în Comitetul de organizare a unui festival « pentru comemorarea demnă a lui Eminescu », care urma să aibă loc la data de 23 iunie 1929, cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la moartea poetului.

În cele patru pagini ale primei scrisori, datată 13 mai 1929, directorul Iorgu Iordan înfățișează greutățile ce vor fi întîmpinate « pentru a face ceva cuviincios, dacă nu perfect » — din cauza plecării actorilor și a regizorului A. I. Maican, în vacanță. În privința conferențiarului, consideră că ar fi bine ca acesta, din anumite motive, să fie delegat de către comitetul teatral. De asemenea, este de părere ca G. Ibrăileanu să omagieze evenimentul prin scoaterea unui număr festiv al revistei „*Viața Românească*" :

13 mai 1929

Stimate Domnule Colonel,

Se înțelege că Teatrul Național ieșean va face tot ce trebuie pentru comemorarea demnă a lui Eminescu. Dar se vor ivi dificultăți, pe care le prevăd, în parte, încă de pe acum. La 1 iunie artiștii noștri intră în vacanță. Formal nu au obligația de a juca în timpul celor două luni libere, iunie și iulie. Asta n-ar fi însă mare lucru, pentru că este exclus ca un actor, oricare ar fi el, să refuze un rol în piesa care ar fi să se reprezinte la un festival Eminescu. Lucrul principal este că cei mai mulți artiști, dacă nu toți, pleacă din oraș pentru a-și căuta sănătatea ori a se distra în alt mediu. Negreșit că vor rămîne unii din ei, care n-au mijloacele materiale necesare. Dar aceștia sînt de obicei oameni tineri, adică actori la începutul carierei. Ar urma să jucăm piesa numai ori mai ales cu ei, ceea ce nu-i deloc recomandabil. Afară de asta, directorul de scenă, dl Maican, va fi de asemenea absent; n-are să aibă, deci, cine conduce repetițiile în mod vrednic pentru un astfel de prilej.

Vă scriu toate acestea numai pentru ca să vedeți ce greu va fi să facem ceva cuviincios, dacă nu perfect. În privința conferențiarului ar fi bine să lucreze oficial comitetul. Are autoritatea necesară și nu poate fi refuzat așa de ușor ca un simplu cetățean, care pe deasupra — vorbesc de mine — este așa de puțin simpatic.

Dl. Petrovici m-a refuzat deja o dată, cînd voiam să încep niște festivaluri artistice-literare la teatru. La fel Dl. Andrei, cu ocazia sărbătorilor pentru Unire. Evident că oricare din cei numiți de D[umnea]voastră ar face figură bună. Dl. Ibrăileanu, chiar de-ar fi sănătos tun, sînt sigur că nu va primi să vorbească. Ceea ce poate și trebuie să facă D-sa este scoaterea unui număr festiv din „*Viața Românească*".

Sînt totuşi la dispoziţia D[umnea]voastră cu orice fel de ajutor de care aveţi nevoie şi aştept să-mi comunicaţi din cînd în cînd ce vă pot face eu, în această chestie, ca director al teatrului.

Cu cele mai distinse salutări

I. IORDAN

A doua scrisoare este o carte poştală, datată 28 mai 1929, prin care Iorgu Iordan îi comunică colonelului C. Manolache că a primit piesa *Laïs* de E. Augier, tradusă de M. Eminescu, a dispus scoaterea rolurilor şi că va solicita regizorului Maican indicaţiile necesare pentru montarea ei pe scena Naţionalului ieşean:

TEATRUL NAŢIONAL
Iaşi
Cabinetul directorului

28 mai 1929

Stimate Domnule Colonel,

Vă rog să-mi iertaţi întîrzierea cam mare pe care am pus-o în darea răspunsului la ultima D[umnea]voastră scrisoare. Am mult de lucru, apoi am lipsit 2—3 zile din oraş.

Am primit pe *Laïs* şi am pus să i se scoată rolurile. Înainte de plecarea în străinătate a d-lui Maican, directorul de scenă, îi voi cere să dea oarecare indicaţii pentru punerea în scenă a piesei. Am aşteptat să mă convoace pentru fixarea programului festivităţii de la 23 iunie a.c., dar n-am primit nimic pînă acum. Voi mai aştepta cîtva timp şi, dacă nu se va aduna comitetul, voi căuta să aranjez cu Dl. N. Teodorescu, directorul Conservatorului, partea artistică, adică muzicală.

După ce va fi hotărît ceva, mai mult sau mai puţin definitiv, veţi afla mai multe amănunte.

Cele mai distinse salutări

I. IORDAN

Menţionăm că C. Manolache a scris lucrări în proză cu subiect cazon, biografia romanţată a Iuliei Hasdeu, piesa în trei acte, *Nebunul*, căreia M. Sadoveanu i-a făcut un referat favorabil, datat 19 august 1924.

Georgeta ŢURCANU

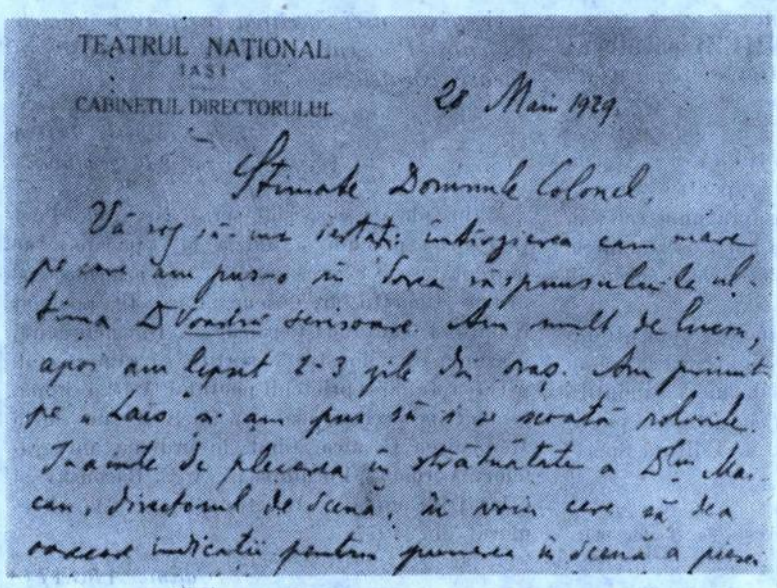
TEATRUL NAŢIONAL
IAŞI
CABINETUL DIRECTORULUI

28 Mai 1929

Stimate Domnule Colonel,

Vă rog să-mi iertaţi întîrzierea cam mare pe care am pus-o în darea răspunsului la ultima D[umnea]voastră scrisoare. Am mult de lucru, apoi am lipsit 2-3 zile din oraş. Am primit pe „Laïs" şi am pus să i se scoată rolurile. Înainte de plecarea în străinătate a D-lui Maican, directorul de scenă, îi voi cere să dea oarecare indicaţii pentru punerea în scenă a piesei.

Tudor ARGHEZI

O «inscripție» tîrzie la Cernica

LA 8 SEPTEMBRIE 1900, DUPĂ ȘASE LUNI de noviciat, Tudor Arghezi era hirotonit diacon «pe seama bisericii Monastirei Cernica, Județul Ilfov», după cum atestă actul de hirotonisire nr. 3475 din 10 septembrie 1900, semnat de Mitropolitul Primat Iosif Gheorghian *. Timpul petrecut la Cernica și la Mitropolia din București a lăsat, după cum se știe, urme adînc în creația și în viața marelui poet. Acest episod biografic i-a preocupat mult pe criticii și istoricii literari care s-au ocupat de opera poetului Tudor Arghezi. Faptul este prea cunoscut pentru a mai insista asupră-i. Voim numai să semnalăm o urmă a unei treceri ulterioare a lui Tudor Arghezi pe la Cernica, trecere consemnată de însăși mîna poetului în Cartea de aur a mănăstirii, unde stă scris:

«*8 iunie 1964. Cernica*

În aducerea emoționant aminte a unui noviciat și a unei ascultări sub stăreția Arhimandritului Vissarion

Tudor ARGHEZI păcătosul

au dragoste pentru frații și părinții de azi.»

Lîngă cuvîntul *Cernica* poetul a desenat (sau, mai bine spus, «desemnat», pentru a-i respecta limbajul) o cruce deasupra unui cerc, în felul în care sînt marcate pe hărți așezămintele monahale, iar cuvintele *Tudor Arghezi păcătosul* au fost adînc subliniate.

Inscripția arghezian este inedită după știința noastră. Nu o pomenesc istoricii literari care s-au ocupat de biografia poetului, nu e amintită nici în cartea *Pe urmele lui Tudor Arghezi* publicată de Florea Firan, în 1982, la Editura Sport-Turism.

Probabil că la 8 iunie 1964, deci cu trei ani înaintea morții (14 iulie 1967), Tudor Arghez a fost ultima oară la Cernica. În 1961, la înhumarea bunului său prieten, Gala Galaction, în cimitirul mănăstirii, Arghezi n-a fost de față. O altă vizită a lui Arghezi la Cernica a avut loc «în pragul verii lui 1949», vizită evocată pe larg de scriitorul Valeriu Anania în volumul *L-am cunoscut pe Tudor Arghezi* (Editura „Eminescu", 1981) și, respectiv, în cartea *Rotonda plopilor aprinși* (Editura „Cartea Românească", 1983). O mărturie consemnată de mîna poetului cu prilejul vizitei din 1949 nu ne-a rămas, singura existentă în Cartea de aur a mănăstirii fiind aceea din 8 iunie 1964. Un motiv în plus pentru a o comunica.

Cine îl va fi însoțit pe Arghezi la Cernica, în 1964, nu știm deocamdată. Poetul își reamintește de starețul Vissarion. Acesta a condus vreme de 25 de ani mănăstirea (10 iunie 1896 — 26 martie 1921), după ce fusese alți 25 de ani econom. Starețul Vissarion, sub a cărui păstorie s-a călugărit Arghezi, a rămas în memoria celor care l-au cunoscut ca un om blînd și de inimă, gospodar și ospitalier, celebru prin dragostea sa pentru florile pe care le cultiva la Cernica. (Cf. Atanasie Mironescu, *Istoricul Mănăstirii Cernica*, București, 1930, pp. 194—195).

Pioasa însemnare a lui Tudor Arghezi se cuvine a fi pusă în legătură cu o alta, datată *16 iunie 1964* — deci la o diferență de 8 zile — aparținînd marelui poet iugoslav *Vasko POPA*:

«Venisem aici cu cîțiva prieteni pe urmele tînărului Poet care prin Poezie îmi răscumpărase păcatele.

Vasko POPA
din cetatea Belgradului.»

Majuscula cu care sînt scrise cuvintele Poet și Poezie, precum și aluzia la «păcate», ne îndreptățesc să presupunem un pelerinaj pe urmele tinereții argheziene. Care alt poet ar fi putut fi căutat la Cernica?... Din nefericire, presupunerea noastră e sortită să rămînă «sub pecetea tainei», prietenii poetului Vasko Popa, semnați pe aceeași pagină a Cărții de aur de la Mănăstirea Cernica, fiind, în ordinea autografelor: Veronica Porumbacu, A. E. Baconsky și C[lara] Baconsky — toți trei dispăruți la cutremurul din 1977.

Calinic ARGATU

* Gh. Pienescu, *Tabel cronologic* la: Tudor ARGHEZI, *Ce-ai cu mine vîntule?...* Ed. „Minerva", 1970, p. XLII.

Ultima ediție a „Biletelor de Papagal"

La puțină vreme după 23 August 1944, Tudor Arghezi s-a adresat Ministerului Afacerilor Străine pentru obținerea diligențiilor necesare editării unei a patra serii (și ultima) a *„Biletelor de Papagal"*.

În fondurile Arhivelor statului, s-au păstrat două dintre actele în discuție.[1]

București, 6 noiembrie 1944

Domnule Director,

Cu onoare vă rog să binevoiți a interveni la Comandamentul Sovietic în vederea obținerii agrementului pentru apariția cotidianului *„Bilete de Papagal"*, de sub direcția subsemnatului.

Cu deosebită stimă,

Tudor ARGHEZI

Onor. Direcțiunii Presei. Loco

Ministerul Afacerilor Străine
Secția Presei și Informațiilor
Nr. 2019

6 noiembrie 1944

Domnului Dangulov S.A.
Șef al Secțiunei Politice de pe lîngă Comisiunea Aliată de Control din România

Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a da agrementul dvs. pentru apariția ziarului cotidian „Bilete de Papagal" **de sub direcția d-lui Tudor Arghezi.**

Directorul presei și informațiilor

Șeful serviciului,

Aceste documente ne oferă, concomitent, o oglindă fidelă, deși fragmentară, a stării politico-administrative a acelor timpuri memorabile din patria noastră. Să nu uităm că, la 19 septembrie 1944, a fost publicată *Legea nr. 461* privitoare la purificarea administrațiilor publice și, de-abia la 21 septembrie 1944, apare primul număr legal al ziarului *„Scînteia"*, organ central al C.C. al P.C.R., iar că, la 27 septembrie 1944, alături de Partidul Social-Țărănesc, Uniunea Patrioților, Uniunea Tineretului Comunist, Frontul Plugarilor, Partidul Social-Democrat și *Madosz*, aderă și Societatea Scriitorilor Români la Proiectul de Platformă al F.N.D. elaborat de C.C. al P.C.R.

Se pare că, la 6 noiembrie 1944, cînd Tudor Arghezi a depus cererea sa la registratura ministerului, două zile după formarea, sub președinția generalului C. Sănătescu, a guvernului de coaliție a F.N.D. cu principalele partide burgheze, titularul ministerului în discuție și principalii săi colaboratori nu-și luaseră încă în primire funcțiile. Altminteri, nu se explică de ce cererea lui Tudor Arghezi nu are nici o rezoluție, iar adresa către Comisia Aliată de Control din România (înființată, după 22 septembrie 1944, ca urmare a Convenției de armistițiu de la Moscova, încheiată de guvernul român cu Națiunile Unite) nu poartă decît o ștampilă în dreptul directorului secției.

Răspunsul solicitat nu a fost arhivizat în același dosar. Probabil, se află într-un alt fond sau i-a fost expediat direct solicitatorului. Existența sa nu poate fi pusă la îndoială, întrucît este știut că *„Biletele de Papagal"* și-au făcut reapariția între 16 dec. 1944 — 12 febr. 1945.

Ultima serie a publicației argheziene este un ziar de informare și de atitudine independent-democratică de cultură națională.

Alte publicații literare bucureștene care și-au început apariția imediat de după actul de la 23 August 1944 au fost: între 1 noiembrie 1944 — 1 martie 1947, revista *„Orizont"*, subintitulată «literatură, artă, cultură, gîndire socială», avîndu-l ca redactor șef pe Sașa Pană, și numărînd printre colaboratori pe N. D. Cocea, Lucrețiu Pătrășcanu, Petre Pandrea, Athanase Joja, Tudor Arghezi, Gala Galaction ș.a. (revista a devenit, între 16 martie — 27 decembrie 1947, *„Revista Literară"*, sub redacția lui Miron Radu Paraschivescu, și, ulterior, între 4 ianuarie 1948—1951, *„Flacăra"*, sub conducerea lui Eugen Jebeleanu), revista *„Viața Românească"* (seria a III-a), între 1 noiembrie 1944 — 1 martie 1947, avîndu-i ca directori pe Mihai Ralea și D. I. Suchianu.

Menționarea apariției publicației argheziene printre primele periodice democratice de după 23 August 1944 constituie un gest edificator al atitudinii marelui scriitor față de mersul înainte al istoriei patriei și față de sine însuși.

Mircea COLOȘENCO

[1] Arhivele Statului. Fondul Ministerului Propagandei. Presă internă. Dosar nr. 841, ff. 1—3. Textul I este dactilografiat, cu excepția semnăturii olografe! Nu are nici o rezoluție. Textul II este dactilografiat. Nici o semnătură nu apare, atît în dreptul directorului secției, cît și al șefului de serviciu, ci doar o ștampilă, la directorul secției. Textul este însoțit de o traducere în limba rusă.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(iulie — septembrie 1988)

A

ADERCA, Felix

Scurtu, Nicolae — [însemnare în albumul Cocăi Farago, din 24 iunie 1923]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 35(362), 3 sept. 1988, p. 4.

AL—GEORGE, Sergiu

Bhose, Amita — *Metaforă și filosofie dintr-o perspectivă indiană*. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 89—95.

B

BASCOVICI, George

Scurtu, Nicolae — [însemnare în albumul Cocăi Farago]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 35(362), 3 sept. 1988, p. 4.

BĂLCESCU, Nicolae

Chindriș, Ioan — *Convenția pentru legiune* [semnată de Bălcescu și Kossuth în 14 iulie 1849]. „*Revista de Istorie și Teorie Literară*", an XXXVI,nr. 1—2, ianuarie—iunie 1988, pp. 283—294.

BENIUC, Mihai

Chirilă, George — *Poetul; Țișnește flacăra; E vie rădăcina; Sete; Nu moare nimic* — versuri. „*Contemporanul*", nr. 27(2172), 1 iulie 1988, p. 10.

Jebeleanu, Al. — [o scrisoare din 11 ian. 1978]. „*Orizont*", an XXXIX, nr. 3 — 9(1126), 30 sept. 1988, p. 11.

BLAGA, Lucian

Cenușă, Mircea; Vulpe, Magdalena — [dialog epistolar cu Sextil Pușcariu; trei scrisori datate: 28 oct. 1918; 23 ian. 1918 și 17 mart. 1919]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 65—68.

BOGZA, Al.

Filipciuc, Ion — [O scrisoare către Constantin Noica din 16 febr. 1948]. „*Tribuna*", an XXXII, nr. 36(1655), 8 sept. 1988, p. 7.

BOTTA, Dan

Dimiu, Claudia — *Argumentul dramei*, *Note* la piesa *Oedip rege* de Sophocle. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 130—132.

BREAZU, Ion

Negrilă, Iulian — [corespondență cu dr. Octavian Lupaș din perioada oct. 1936—mai 1940]. „*Steaua*", an XXXIX, nr. 8, aug. 1988, pp. 25—26.

C

CALEDONIU, Ovidiu

Jebeleanu, Alexandru — [corespondență din perioada oct. 1970—sept. 1972]. „*Orizont*", an XXXIX, nr. 34(1121), 26 aug. 1988, p. 12.

CIOCULESCU, Șerban

Râpeanu, Valeriu — *Ofertă* [propunere către Ed. Eminescu pentru continuarea seriei *Itinerar critic*, din 15 apr. 1988]. „*Suplimentul literar artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 34(361), 27 aug. 1988, p. 10.

COMARNESCU, Petru

Filipciuc, Ion — *Referat asupra manuscrisului „Realismul critic" de Al. Bogza* [din 20 ian. 1946] „*Tribuna*", an XXXII, nr. 36(1655), 8 sept. 1988, p. 8.

CHRISTOFI, Al

Isar, Nicolae — [corespondență cu Christian Tell; o scrisoare din 5 febr. 1855]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 34—39.

CRUCEANU, Mihai

Scurtu, Nicolae — [recomandare pentru Nicolae Budurescu din 13 mai 1964]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 28(355) 16 iul. 1988, p. 4.

D

DAVILA, Alexandru

Niculescu, Ionuț — [o scrisoare către Aristide Demetriad din 25 nov. 1917 și o scrisoare nedatată către Marioara Voiculescu]. „*Argeș*", an XXIII, nr. 7(202), iul. 1988, p. 13.

DIANU, Romulus

Dinu, M. Ion — *Ariosto* [proză]. „*Argeș*", an XXIII, nr. 8(203), aug. 1988, p. 10.

DRĂGUȘANU, Ion Codru

Codrea, Nicolae — [precizarea datei nașterii] „*Revista de Istorie și Teorie Literară*", an XXXVI nr. 1—2, ian.—iun. 1988, p. 302.

DRUMEȘ, Mihail

Scurtu, Nicolae — [însemnare în albumul Cocăi Farago datată 23 iul. 1937]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 3—5(362), 3 sept. 1988, p. 4.

DUMITRESCU, George

Scurtu, Nicolae — [însemnare în albumul Cocăi Farago]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 35(362), 3 sept. 1988, p. 4.

E

ELIADE, Mircea

Handoca, Mircea — *Tratat de istorie a religiilor (Pămîntul II, Cerul)*. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 155—161.

Handoca, Mircea — [dialog epistolar cu Giuseppe Tucci]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3 (72)/1988, pp. 174—176.

Handoca, Mircea — *Amintiri, vol. II*. „*Revista de Istorie și Teorie Literară*", an XXXVI, nr. 1—2, ian.—iun. 1988, pp. 207—233.

Soare, Ion — [o scrisoare către poetul vîlcean Dinu Pătulea din 11 oct. 1972]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 28(355), 16 iul. 1988, p. 4.

EMINESCU, Mihai

Bucur, Marin — *« Fantasio » este sau nu un pseudonim al lui Eminescu?* „*Revista de Istorie și Teorie Literară*", an XXXVI, nr. 1—2, ian.—iun. 1988, pp. 348—349.

G

GALACTION, Gala

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Coca Farago datată 13 mart. 1938]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 37(354), 9 iul. 1988, p. 4.

GASTER, Moses

Florea, Virgiliu — [scrisoare de mulțumire către N. I. Dumitrașcu pentru primirea unei culegeri de folclor, datată 11.X.1936]. „*Ramuri*", nr. 8(290), aug. 1988, p. 12.

GHIBU, Onisifor

Ghibu, Octavian O. — *Pagini din lupta pentru întregirea neamului. Voluntarii ardeleni (amintiri)*. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 47—61.

Moisuc, Viorica — *Ce ne mai rămîne de făcut?* „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/ 1988, pp. 45—46.

GOGA, Octavian

Bălan, Ion Dodu — *Addenda* la *Jurnalul politic* — 1931. „*Revista de istorie și teorie literară*", an XXXVI, nr. 1—2, ian.—iun. 1988, pp. I—VIII.

Țugui, Pavel — [scrisoare de demisie către Ministerul Instrucțiunii Publice din 6 nov. 1937]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 164—165.

GUGA, Romulus

Ilisei, Grigore — [interviu realizat de Ion Maftei]. „*Convorbiri literare*", an XCV, nr. 8 (1224), aug. 1988, p. 5.

H

HAGIU, Grigore

* * * — [grupaj de poeme]. „*Luceafărul*", an XXXI, nr. 39(1376), 24 sept. 1988, p. 5.

HASDEU, Bogdan Petriceicu

Oprișan, Ion — [documente oficiale: cerere de împămîntenire în Moldova, pașaport; fragmente de corespondență]. „*Revista de Istorie și Teorie Literară*", an XXXVI, nr. 1—2, ian.—iun. 1988, pp. 330—335.

HERESCU, N. I.

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Corneliu Moldoveanu din 26 iunie 1937]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 29(356), 26 iul. 1988, p. 4.

L

LABIȘ, Niculae

Cârlan, Nicolae — *Căluțul cocoșat* — basm de Piotr. Pavlovici Erșov — partea a II-a (traducere). „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, p. 73—821.

LITUON, C. T.

Dascălu, Matilda — *Geneză* — [poem]. „*Ramuri*", an 9 (29) sept. 1988, p. 13.

M

MAICAN, Aurel

Țurcanu, Georgeta — [o scrisoare către Eugen Melic din 22 ian. 1924; o scrisoare către Iorgu Iordan din 28 iul. 1945]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/988, pp. 146—147.

MAIOR, Petru

Chindriș, Ioan — [corespondență; o scrisoare către Ioan Bob din 4 aug. 1804; o scrisoare către Vasile Pop din 18 iun. 1820]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 14—21.

MICU, Samuil

Corodi, Vasile — *Cuvînt către păstorii sufletești. Partea întîiea.* „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 29—32.

MILCU, Nicolae

Scurtu, Nicolae — [poezii de circumstanță dedicate Cocăi Farago], „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an. VIII, nr. 31(358), 6 aug. 1988, p. 4.

MILLO, Matei

Țurcanu, Georgeta — [o scrisoare din 7 oct. 1895 către C. I. Ivașcu, președinte al Comitetului teatral Iași]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, p. 148.

MINULESCU, Ion

Cioculescu, Barbu — [corespondență pariziană către Lily Niculescu]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 169—171.

MOGA, Vasile

Chindriș, Ioan — [o scrisoare către Ioan Domșa din 23 iul. 1825]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 23—24.

N

NEGRUZZI, Costache

Ivănescu, D. — [Cerere adresată Comisiei de Cenzură; Contract încheiat cu Departamentul averilor bisericești pentru publicarea unei foi sătești], „*Convorbiri literare*", an XCV. nr. 7(1223), iulie 1988, p. 7.

NOICA, Constantin

Buhociu, Iuliu — [corespondență referitoare la publicarea în Botoșani a manuscriselor eminesciene; scrisori mai—aug. 1984]. „*Caiete botoșenene*", an V, nr. 7(67), iulie 1988, p. II; [corespondență din perioada sept. 1984 — dec. 1985]. „*Caiete botoșenene*", an V, nr. 8(68), aug. 1988, p. III; [corespondență din perioada mart. — iul. 1986]. „*Caiete botoșenene*", an V, nr. 9(69), sept. 1988, p. III.

Crișan, C.; Marinca, Ion — *Lumea de mîine* (răspuns la o anchetă). „*Viața Românească*", an LXXXIII, nr. 8, aug. 1988, pp. 19—20.

Țone, Nicolae — *Tăcerea lui Ion Vinea.* „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 83—85.

P

PAPADAT-BEGESCU, Hortensia

Muthu, Mircea — [o scrisoare către Henri Jacquier, datată 11 mai 1942] „*Revista de Istorie și Teorie Literară*", an XXXVI, nr. 1—2, ian.—iun. 1988, pp. 124—125.

PAPILIAN, Victor

Popa, Mircea — *Registru de spectacole, Amintiri din teatru (1948), II.* „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 134—143.

PAVELESCU, Cincinat

Scurtu, Nicolae — [o poezie dedicată micuței Coca Farago]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 33(360), 20 aug. 1988, p. 4.

PETROVICI, Ion

Scurtu, Nicolae — [două scrisori către George Acsinteanu, datate 23 mai 1966, și 29 dec. 1966 și un autograf pe vol. *De-a lungul unei vieți. Amintiri*, 16 ian. 1967]: „*Suplimentul literar artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 30(357), 30 iul. 1988, p. 4.

POPA, Victor Ion

Turcanu, Georgeta — [o scrisoare către G. M. Zamfirescu din perioada 1934—1935] „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, p. 149.

PUȘCARIU, Sextil

Cenușă, Mircea; Vulpe, Magdalena — [dialog epistolar cu Lucian Blaga] „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 65—68.

S

SORBUL, Mihail

Daia, Adriana — *Automobilul alb* [piesă radiofonică]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 98—108.

STĂNESCU, Nichita

Băileșteanu, Fănuș — *Pean; Pean; Spirit de Hai-Ku; Lui Vlad Nețepeșul* — [poezii ocazionale]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 69—72.

* * * — *Menuet* [poem, datat primăvara 1982]. „*Steaua*", an XXXIX, nr. 7, iulie 1988, p. 19.

STELARU, Dimitrie

Corcheș, Victor — *Fata fără lună* [piesă în 3 acte]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 111—128.

STOLNICU, Simion

Bărbulescu, Simion — *Fulger natal; Colind* — [versuri], „*Steaua*", an XXXIX, nr. 8, aug. 1988, p. 17.

ȘINCAI, Gheorghe

Chindriș, Ioan — [o scrisoare către John Christian Engel, datată 4 aprilie 1804]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, pp. 12—14.

T

TITEL, Sorin

* * * — *Adio și uită-mă* [proză]. „*Viața Românească*", an LXXXIII, nr. 8, aug. 1988, pp. 32—40.

TOROUȚIU, I. E.

Scurtu, Nicolae — [o scrisoare către Laura M. Dragomirescu, datată 29 ian. 1942]. „*Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului*", an VIII, nr. 26(353), 2 iul. 1988, p. 4.

V

VELEA, Nicolae

* * * — *Nestemate* — [proză]. „*Luceafărul*", an XXXI, nr. 28(1365), 9 iul. 1988, p. 6.

VESPER, Iulian

* * * — *Balada oșteanului plecat; Te va prinde iarna*. „*Viața Românească*", an LXXXIII, nr. 8, aug. 1988, pp. 17—18.

VULCAN, Samuil

Chindriș, Ioan — [o scrisoare, datată 5 martie 1825]. „*Manuscriptum*", an XIX, nr. 3(72)/1988, p. 22.

Z

ZARIFOPOL, Paul

Săndulescu, Al. — *Ceva din Caragiale*. „*Revista de Istorie și Teorie Literară*", an XXXVI, nr.1 — 2, ian.—iun. 1988, pp. 326—330.

Ofelia CONDEESCU

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Septimiu ALBINI (86); Tudor ARGHEZI (129); Lucian BLAGA (147, 156); Geo BOGZA (8); Constantin COLONAȘ (111); M. EMINESCU (10, 11, 12, 14, 15, 45, 50, 51, 60, 62, 63, 65, 122); Romulus GUGA (136); Iulia HASDEU (167, 158, 162); Nicolae LABIȘ (137, 143, 146); T. MAIORESCU (66, 68, 69); Cezar PETRESCU (105); Victor Ion POPA (102).

FOTOGRAFII: Septimiu ALBINI (84, 85); Lucian BLAGA (147); Al. CHIBICI-REVNEANU (56); Constantin COLONAȘ (116); Cornelia și Ștefan EMILIAN (74); M. EMINESCU (9, 11, 66, 83, 87, 93, 100, 192); Salvador ESPRIU (172); Romulus GUGA (132, 134, 136); Giaccomo MEYERBEER (98); Toma MICHERU (93, 96); Sextil PUȘCARIU (147); Anton RUBINSTEIN (95); Nichita STĂNESCU (123, 126).

DESENE: *Costel BADEA* (122); *Mircea DUMITRESCU* (19, 53, 92, 121); Iulia HASDEU (157); Iosif ISER — *Ioan Slavici* (165); Theodor KIRIACOFF-SURUCEANU — *Luceafărul* (119); Nicolae LABIȘ — *Autoportret* (137); *Ligia MACOVEI* (27, 31, 41, 45 — *Împărat și proletar*, 52, 54, 55, 103, 109).

SCULPTURĂ: Dimitrie PACIUREA: *Masca geniului* — bronz, Colecția Muzeului Brukenthal, Sibiu, inv. 123 (p. 5).

CROMOLITOGRAFIE: Mișu TEIȘANU — *Luceafărul* [1923] (87).

TAPISERIE: *Lia-Maria ANDREIȚĂ — Singurătate* (80); *Ochii poetului* și *Făt Frumos din lacrimă* (122).

ACTE: Toma MICHERU (94, 97).

Aducem vii mulțumiri colaboratorului nostru *Petre POPESCU-GOGAN* pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție material iconografice din volumul său *Ecouri ale operei eminesciene în conștiința artiștilor plastici*, aflat în pregătire la Editura „Meridiane".

SUMMARY

• **CENTENARY — MIHAI EMINESCU**; *Is Eminescu an Universal Poet?* — essay by *Edgar PAPU* • *The Sound of Eminescu* — tablet by *Marin SORESCU* • *« Will you once for me resound / Melancholy hunter's horn?... »* — autograph by *Geo BOGZA* • **M. EMINESCU**: I. *Fragmentarium* — The Way towards Perfection (Commentary by *Oxana BUSUIOCEANU*); Lyrical fragments from the *2291 st manuscript* • II. *German Pages — Assimilation and Attraction* — philosophical essay (Foreword by *D. VATAMANIUC*; transliteration and translation by *G. PINTEA*); *« The great political events ... »* — essay on the philosophy of the State (Preface, transcription and translation by *G. PINTEA*); Verses by the Austrian poet Franz GRILLPARZEN transcripted in Eminescu's *2285 th manuscript* (Presentation and translation by *G. PINTEA*) • III. *Corrigenda* — Two letters of Eminescu to Al. CHIBICI-REVNEANU (Philological notes by *Mihai DRĂGAN*) • IV. *Restitutions* — **T. MAIORESCU**: *« ... this so gifted man ...»* — the draft of a letter concerning Eminescu's contribution to the *„BROCKHAUS" Encyclopaedia* (Preface, translation and notes by *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*) • V. *Contemporary Tokens* — **Dimitrie St. EMILIAN**: *Mihai EMINESCU's Last Years of Life (1887—1889)* — memories (offered to the editorial by *Radu HRISTEA*) • *Album Leaves* — drawings by **Lucia DEM. BĂLĂCESCU** on a volume of poems by EMINESCU (Presented by *Petre POPESCU — GOGAN*) • **Septimiu ALBINI**: *Eminescu in Transilvania* (Essay by *Ion BRAD*); *« ... the genius of this charming child of the muses ... »* — a letter to Titu MAIORESCU from 1889, july 13 (Preamble by *Anca BIȚU-SÂRGHIE*) • VI. *Critical Interpretations* — **D. POPOVICI**: *Eminescu in the Romanian literary critics and history* — universitary course from 1946. *Lesson 1 (1946, january 24)* (Text established and presented by *Ioana Em. PETRESCU*) • VII. *Assumptions* — A secular error... About certain documents concerning the violonist Toma MICHERU *(Viorel COSMA)*; VII. *Parallel Mirrors* — **Constantin COLONAȘ**: *An Opportune Initiative* (Foreword by *Valentin SILVESTRU*); *Poor Dionis* — drama, Acts I—II (Text and literary-historical notes by *Florin COLONAȘ*) • *The Writer — the Conscience of the Epoch* — **Nichita STĂNESCU**: *« ... I propose a new aesthetics ... »* and *« ... a guardian of the Romanian language ...»* — two interviews (granted to *Florentin POPESCU*) • *Confluences* — **Alfred Margul SPERBER** in correspondence with: **Tudor ARGHEZI, Ion PILLAT, V. VOICULESCU, Al. PHILIPPIDE** (Annotations by *George GUȚU*) • *Contemporary Archive* — **Romulus GUGA**: *The Complaint of the Brave Knight of Mancha*; *The Black Church*; *Gold*; *I Come* — poems from the university years (Biographical notes by *Gheorghe DUMITRAȘCU*); **Nicolae LABIȘ** translating from Piotr Pavlovici ERȘOV; *The Hunchbacked Poney* — story in verses. *Part III* (Text established and notes by *Nicolae CÂRLAN*) • *Epistolary* — **Lucian BLAGA — Sextil PUȘCARIU** *« ... on the chroniclers' traces ... »* — correspondence from 1925—1927 (Text established and notes by *Magdalena VULPE* and *Mircea CENUȘĂ*) • *« The Chronicle and the Song of the Ages* — **Iulia HASDEU** — *The Fickle Bird*; *The Little Birds'Nest, The Happy Swallow*; *Death* — poems in French; [*Thoughts*] (Preface and translations by *Crina DECUSEARĂ-BOCȘAN*) • *Romanian Writers in Foreign Archives* — **Ioan SLAVICI**: At the Universities of Pesta and Vienna — documents (translated and presented by *Eugen GLÜCK*) • *Foreign Writers in Romanian Archives* — **Salvador ESPRIU**: *« ... the cultivation ... of the two related languages ...»* — a letter in Spanish at the Romanian Literature Museum (Translation and introductory note by *D. TRANCĂ*) • *Courier* — **Constanța MARINO-MOSCU**: [*Mihail SADOVEANU in Buzău*] — memories (Text established and presented by *Elisabeta POPESCU-DOBRIN*); **Iorgu IORDAN** — On an Eminescu Commemoration at the National Theatre of Iași in 1929 — two letters (commented by *Georgeta ȚURCANU*); **Tudor ARGHEZI** — Late « Inscription » at Cernica (Notes by *Calinic ARGATU*); The last edition of the *„Bilete de papagal"* (Contributions by *Mircea COLOȘENCO*) • *Bibliographical Index (Ofelia CONDEESCU)* • *Iconography* • *Summary* (in English, French, German and Russian; translations by *Mira-Liana VLAD, Ofelia CONDEESCU, Alexandru SURDU* and *Constantin CERNĂUȚEANU*) • Eminescu translated in foreign languages •

SOMMAIRE

• **CENTENAIRE MIHAI EMINESCU**: *Eminescu, est-il poète universel?* — essai par *Edgar PAPU* • *Le son Eminescu* — Une tablette de *Marin SORESCU*. « *Est-ce que resonnera encore...?* » autographe de *Geo BOGZA* • **M. EMINESCU**: I. *Fragmentarium* — Le chemin vers la perfection. (Commentaire de *Oxana BUSUIOCEANU*); Sequences lyriques de *manuscrit 2291*. • II. *Pages allemandes — Assimilation et attraction* — essai philosophique (Avant propos de *D. VATAMANIUC*; translittération et traduction de *G. PINTEA*); « *Les grands événementes politiques...* » — essai sur la philosophie de l'Etat (Préface, transcription et traduction de *G. PINTEA*); Vers par le poète autrichien Franz GRILLPARZEN copiés dans le *manuscript 2285* (Présentation et traduction de *G. PINTEA*) • III. *Corrigenda* — Deux lettres de Eminescu vers Al. CHIBICI-REVNEANU (Précisions philologiques de *Mihai DRĂGAN*) • IV. *Restitutions* — **T. MAIORESCU**: « *...ce beau homme...* » — le bruillon d'une lettre en concernant la collaboration de Eminescu à *l'Encyclopédie „BROCKHAUS"* (Préface, traduction et notes de *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*) — **Dimitrie St. EMILIAN**: V. *Mémoirs des contemporains* • *Les derniers années de Mihai EMINESCU (1887—1889)* — souvenirs (*Radu HRISTEA*) • *Feuilles d'album* — Dessins de **Lucia DEM. BĂLĂCESCU** sur un volum de Eminescu (Présentation par *Petre POPESCU-GOGAN*) • **Septimiu ALBINI**; *Eminescu en Transilvanie* (Essai par *Ion BRAD*; « *...le génie de ce charmant enfant des muses...* » — une lettre vers Titu MAIORESCU de 13 juilliet 1889 (Préambul de *Anca BIȚU-SÂRGHIE*) • VI. *Interprétations critiques* — **D. POPOVICI**: *Eminescu dans la critique et l'histoire littéraire roumaine* — cours universitaire de 1846. *Leçon I (24 janvier 1946)*. (Text soigné et présentation de *Ioana Em. PETRESCU*) • VII. *Hypothèse* — Un « *ex libris* M. EMINOVICI »? (Notes par *Paul PĂLTĂNEA*); Une erreur séculaire... Des documentes en concernant le violoniste Toma MICHERU *(Viorel COSMA)* • VIII. *Miroirs parallèles* — **Constantin COLONAȘ**; *Une initiative opportune* (Avant propos par *Valentin SILVESTRU*); *Pauvre Dionis* — pièce de théâtre. Acte I—II (Text soigné et dossier historique — littéraire de *Florin COLONAȘ*) • *L'écrivain — la conscience de l'époque* — **Nichita STĂNESCU**: « *...je propose une nouvelle esthétique...* » et « *...gardien à la langue roumaine...* » — deux interviews (accordés à *Florentin POPESCU*) • *Confluences* — **Alfred Margul SPERBER** en correspondance avec: **Tudor ARGHEZI**, **Ion PILLAT**, **V. VOICULESCU**, **Aï. PHILIPPIDE** (Notes de *George GUȚU*) • *Archive contemporaine* — **Romulus GUGA**: *La lamentation du chevalier de la Mancha*; *L'eglise noire*; *L'Or*; *Je viens* — des poésies de la vie d'étudiant (Précisions biographiques de *Gheorghe DUMITRAȘCU*); **Nicolae LABIȘ** en traduisant ERȘOV — *Le petit cheval bossus* — conte en vers, *III-ème partie* (text soigné et préface de *Nicolae CÂRLAN*) • Epistolaire — **Lucian BLAGA** — **Sextil PUȘCARIU**: « *...je continue les chroniquers* — correspondance des années 1925—1927 (Text établi et notes de *Magdalena VULPE et Mircea CENUȘĂ*) • « *La chronique et le chant des âges* » — **Julia HAȘDEU** — *Oiseau volage*; *Le nid d'oiseaux*; *Hirondelle heureuse*; *La mort* — poésies en langue française; [*Pensées*] (Préface et traductions de *Crina DECUSARĂ-BOCȘAN*) • *Ecrivains roumains dans des archives étrangères* — **Ioan SLAVICI**; À L'Université de Peste et Vienne — documentes (Traduction et présentation de *Eugen GLÜCK*) • *Ecrivains étrangères dans des archives roumaines* — **Salvador ESPRIU**: « *...l'instruction... de deux langues soeurs...* » — une lettre en langue espagnole trouvée chez Le Musée de la Littérature Roumaine (Traduction et note de *D. TRANCĂ*) • *Courier* — **Constanța MARINO-MOSCU**: [*Mihail Sadoveanu à Buzău*] — souvenirs (Text soigné et présenté par *Elisabeta POPESCU-DOBRIN*); **Iorgu IORDAN** — Une commémoration de Eminescu chez le Théâtre Nationale de Iassy 1929 — deux lettres (commentées par *Georgeta ȚURCANU*); **Tudor ARGHEZI**: Une « inscription » tardive *à Cernica* (Notes de *Calinic ARGATU*); La dernière édition de *„Bilete de Papagal"* (Contributions de *Mircea COLOȘENCO*) • *Fichier bibliographique (Ofelia CONDEESCU)* • *Iconographic* • *Sommaire* (en anglais, français, allemand, russe; traductions de *Mira-Liana VLAD*, *Ofelia CONDEESCU*, *Alexandru SURDU* et *Constantin CERNAUȚEANU*) • Eminescu en langues étrangères •

INHALT

● **ZENTENARIUM MIHAI EMINESCU** ● *Ist Eminescu ein Universaldichter?* — Essay von *Edgar PAPU* ● *Das Blasen Eminescu* — Tablette von *Marin SORESCU* ● *« Wirst du noch blasen süsses Horn . . . ? »* — Autograph von *Geo BOGZA* ● **M. EMINESCU**: I. *Fragmentarium* — Der Weg nach Vollkommenheit (Kommentar von *Oxana BUSUIOCEANU*); Lyrische Reihen aus *Manuskriptum 2291* ● II. *Deutsche Blätter — Assimilation und Attraktion* — philosophischer Essay (Vorwort von *D. VATAMANIUC*; Transliteration und Übersetzung von *G. PINTEA*); *« Die riesig-politischen Ereignisse »* — Essay über die Staatsphilosophie (Vorwort, Transkription und Übersetzung von *G. PINTEA*); Verse von österreichischen Dichter Franz GRILLPARZER aus dem Eminescu's *Manuskriptum 2285* (Vorstellung und Übersetzung von *G. PINTEA*) ● III. *Corrigenda* — Zwei Briefe von Eminescu an Al. CHIBICI-REVNEANU (Philologische Präzisierungen von *Mihai DRĂGAN*) ● IV. *Wiederherstellungen* — **T. MAIORESCU**: *« . . .den so begabten Mann . . . »* — das konzept eines Briefs über die Eminescu's Mitarbeit an die *Enzyklopädie „BROCKHAUS"* (Vorwort, Übersetzung und Anmerkungen von *Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*) ● V. *Zeugenaussagen von Gegenwart* — **Dimitrie St. EMILIAN:** *Die letzten Mihai EMINESCU'S Jahre (1887—1889)* — Erinnerungen (angebietete der Redaktion von *Radu HRISTEA*) ● Albumblätter — Zeichnungen auf einem Eminescu's Gedichtenbuch von **Lucia DEM. BĂLĂCESCU** (Vorgestellte der Redaktion von *Petre POPESCU-GOGAN*) ● **Septimiu ALBINI**: *Eminescu in Seibenbürgen* (Essay von *Ion BRAD*); *« . . .das Genie dieses bezaubernden Kindes der Musen . . . »* — Einer Brief an Titu MAIORESCU, von 13 Iuli 1889 (Vorwort von *Anca BIȚU-SÂRGHIE*) ● VI. *Kritische Interpretationen* — **D. POPOVICI**; *Eminescu in der Kritik und Geschichte der rumänischen Literatur* — Universitärkurs seit dem Jahre 1946. *I. Lektion (24 Ianuar 1946).* (Auswahl des Texts und Vorstellung von *Ioana Em. PETRESCU*) ● VII. *Hypothesen* — Einer hundertjährigen Fehler . . . Am Rande einer Dokumente betreffs des Violonistes Roma MICHERU *(Viorel COSMA)*; Ein *« ex libris* M. EMINOVICI *»?* (Anmerkungen von *Paul PĂLTĂNEA*) ● VIII. *Parallele Spiegel* — **Constantin COLONAȘ**: *Eine richtige Initiative* (Vorwort von *Valentin SILVESTRU*); *Der armer Dionis* — Theaterstuck. I—II Akt (Auswahl des Textes und geschichtlich-literarischer Zettel von *Florin COLONAȘ*) ● *Der Schriftsteller — das Bewusstsein der Epoche* — **Nichita STĂNESCU**: *« . . .ich stelle eine neue Esthetik vor . . .»* und *« . . . Türhüter bei der rumänischen Sprache . . . »* — Zwei Interviews (bewilligte dem *Florentin POPESCU*) ● *Konfluenzen* — **Alfred Margul SPERBER** in Briefwechsel mit: **Tudor ARGHEZI, Ion PILLAT, V. VOICULESCU, Al. PHILIPPIDE** (Anmerkungen von *George GUȚU*) ● *Zeitgenossisches Archiv* — **Romulus GUGA**: *Das Beweinen des mutigen Ritter von Mancha*; *Die schwarze Kirche*; *Gold*; *Wein* — Dichtungen seit dem Studentenzeit (Biographische Präzisierungen von *Gheorghe DUMITRAȘCU*); **Nicolae LABIȘ** übersetzend aus Piotr Pavlovici ERȘOV: *Das hökkorige Pferdchen* — Märchen in Verse. III. *Teil* (Versorgung des Textes und Anmerkungen von *Nicolae CÂRLAN*) ● *Briefwechsel* — **Lucian BLAGA — Sextil PUȘCARIU**: *« . . .ich bin auf dem Khronistenweg . . . »* — korrespondenz von Jahren 1925—1927 (Feststellung des Textes und Anmerkungen von *Magdalena VULPE* und *Mircea CENUȘĂ*) ● *« Die Chronik und der Gesang der Alter »* — **Iulia HASDEU** — *Der unruhige Vogel*; *Die glückliche Schwalbe*, *Der Tod* — Gedichte in französische Sprache; [*Gedanken*] (Vorwort und Übersetzungen von *Crina DECUSARĂ-BOCȘAN*) ● *Rumänischer Schriftsteller in fremde Archive* — **Ioan SLAVICI**: Bei der Universität von Pesta und Wien — Dokumente (Übersetzung und Vorstellung von *Eugen GLÜCK*) ● *Fremde Schriftsteller in rumänische Archive* — **Salvador ESPRIU**: *« . . .die Kultivierung . . . der beiden Schwestern-Sprachen . . . »* — ein Brief in spanische Sprache aus dem Museum der rumänischen Literatur (Übersetzung und Anmerkung von *D. TRANCĂ*) ● *Kurier* — **Constanța MARINO-MOSCU**; [*Mihail Sadoveanu in Buzău*] — Erinnerungen (Auswahl des Textes und Vorstellung von *Elisabeta POPESCU-DOBRIN*); **Iorgu IORDAN**: Über eine Eminescu's Kommemoration — bei dem Nationaltheater von Iași in 1929 — Zwei Briefe (kommentar von *Georgeta ȚURCANU*); **Tudor ARGHEZI** — Spätere « Inschrift » bei Cernica (Verzeichnungen von *Calinic ARGATU*); Die letzte Ausgabe von *„Papageibiletten"* (Kontributionen von *Mircea COLOȘENCO*) ● *Bibliographische Zettelkartei (Ofelia CONDEESCU)* ● *Iconographie* ● *Inhalt* (in englisch, französisch, deutsch, russisch; Übersetzungen von *Mira-Liana VLAD*, *Ofelia CONDEESCU*, *Alexandru SURDU* und *Constantin CERNĂUȚEANU*). Übersetzungen in fremde Sprachen aus Eminescu ●

СОДЕРЖАНИЕ

● **СТОЛЕТИЕ МИХАЙ ЭМИНЕСКУ:** *Эминеску — универсальный поэт?* — эссе *Эдгар ПАПУ* ● *Звук Эминеску* — таблетка *Марин СОРЕСКУ* ● *«Прозвучишь ли ты снова сладкий рыжок..?».* — автограф *Джео БОГЗА* ● **М. ЭМИНЕСКУ:** *I. Фрагментариум* — Путь к совершенствованию (Комментарий *Оксана БУСУЙОЧАНУ*); Лирические отрывки из рукописи *2291* ● *II. Немецкие страницы — Ассимиляция и привлечение* — Философский очерк (Вводслово *Д. ВАТАМАНЮК*; транслитерация и перевод *Г. ПИНТЯ*); *«Огромные политические события...»* эссе о философии государства (Предисловие, переписывание и перевод *Г. ПИНТЯ*); Стихи аверийского поэта Франц ГРИЛЛПАРЦЕР в переписывании из рускописи Эминеску *2285* (Представление и перевод *Г. ПИНТЯ*) ● III. *Корригенда* — Два письма Эминеску к Ал. КИБИЧИ-РЕВНЯНУ (Филологические уточнения *Михай ДРЭГАН*) ● IV. Возвращения — **Т. МАЙОРЕСКУ:** «... этот такой одаренный мужчина...» черновик письма о сотрудничестве Эминеску в *Энциклопедии «БРОКХАУС»* (Предисловие, перевод и примечания *Джеорджета РЭДУЛЕСКУ-ДУЛГЕРУ*) ● V. *Свидетельства современности* — **Димитрие Шт. ЭМИЛИАН:** *Последние годы жизни М. ЭМИНЕСКУ (1887—1889)* — воспоминания (преподнасенный редакции *Раду ХРИСТЯ*) ● *Страницы альбома* — Рисунки **Лучиа ДЕМ. БЭЛЭЧЕСКУ** к стихам Эминеску (Представление редакции *Петре ПОПЕСКУ-ГОГАН*). ● **Септимиу АЛБИНИ:** *Эминеску в Трансильвании* (Эссе *Ион БРАД*); *«гений этого волшебного ребенка муз...»* — письмо к Титу МАЙОРЕСКУ от 13-ого июля 1889 (Вводное слово *Анка БИЦУ-СЫРГИЕ*) ● VI. *Критические интерпретации* — **Д. ПОПОВИЧ:** *Эминеску в румынской критики и истории литературы* — университские лекци 1946-ого года. *I лекция (24 января 1946 г.)* (Текст избран и представлен *Иоана Ем. ПЕТРЕСКУ*) ● VII. *Гипотезы* — Вековая ошибка... По поводу документов о скрипаче Тома МИКЕРУ *(Виорел КОСМА)*; *«ex libris* М. ЭМИНОВИЧ»? (Примичания *Паул ПЭЛТЭНЯ*) ● VIII. *Параллельные зеркала* — **Константин КОЛОНАШ:** *Своевременная инициатива* (Вводное слово *Валентин СИЛВЕСТРУ*); *Бедный Дионис* — театральная пьиса. Первое действие (Текст избран и историко-литературная карточка — *Флорин КОЛОНАШ*) ● *Писатель, сознание эпохи* — **Никита СТЭНЕСКУ:** *«... предлагаю новую эстетику»* и *«... сторож румынского языка...»* — два интервью (данные *Флорентину ПОПЕСКУ* ● *Слияния* — **Альфред Маргул СПЕРБЕР** в переписке с **Тудор АРГЕЗИ, Ион ПИЛЛАТ, В. ВОЙКУЛЕСКУ,** и **Ал. ФИЛИППИДЕ** (Аннотации *Джеордже ГУЦУ*) ● *Современный архив* — **Ромулус ГУГА:** *Жалоба храброго кавалера Манча; Чёрная церковь; Золото; Вино* — стихи студенческих лет (Биографические уточнения *Георге ДУМИТРАШКУ*); **Николае ЛАБИШ** переводчик Петра Павловича ЭРШОВ А: *Конек-горбунок*, сказка в стихах. *III часть* (Текст под редакцией и примечания *Николае КЫРЛАН*) ● *Письма* — **Лучиан БЛАГА — Секстил ПУШКАРИУ:** *«... я подражаю летописцам ...»* — переписка 1925—1927 гг. (Текст установлен и примечания *Магдалена ВУЛПЕ* и *Мирча ЧЕНУШЭ*). ● *«Хроника и песня возврастов»* — **Юлия ХАСДЕУ** — *Изменчивая птица; Гнездо птичек; Счастливая ласточка; Смерть* — стихи на французском языке; [*Размышления*] (Предисловие и переводы *Крина ДЕКУСАРЭ — БОКШАН*) ● *Румынские писатели в иностранных архивах* — **Иоан СЛАВИЧ:** в Университете в Пеште и Виене документы (Перевод и представление *Еуджен ГЛЮК*). ● *Иностранные писатели в румынских архивах* — **Сальвадор ЭСПРИУ:** *«... развитие... этих двух родных языков»* — письмо на испанском языке, находящееся в Музее Румынской Литературы (Перевод и вводное слово *Д. ТРАНКЭ*) ● *Вестник* — **Констанца МАРИНОМОСКУ:** [*Михаил Садовяну в Бузэу*] — воспоминания (Текст избран и представлен *Элисабета ПОПЕСКУ-ДОБРИН*); **Йоргу ЙОРДАН** — О празднование Эминеску в Ясском Национальном Театре в 1929 г — два письма (Комментарии *Джеорджета ЦУРКАНУ*); **Тудор АРГЕЗИ:** Поздная «инскрипция» от Черники (Отмечения *Калишика АРГАТУ*); Последное издание журнала *«Билете де папагал»* (Документарные иследования *Мирчи КОЛОШЕНКО*); *Библиографическая карточка (Офелия КОНДЕЕСКУ)* ● *Иконография* ● *Содержание* (на английском, французском, немецком и русском языках; п ревводы — *Мира-Лиана ВЛАД, Офелия КОНДЕЕСКУ, Александру СУРДУ* и *Константин ЧЕРНЭУЦЯНУ*) ● Эминеску в переводе на иностранных языках ●

EMINESCU ÎN UNIVERSALITATE

Fiul universului — ulei pe pînză de *Eugen TĂUTU* (7 × 3,3 m), în *Aula Magna* a Universității din Cluj-Napoca. («Lucrarea a fost așezată la 100 de ani de la publicarea *Luceafărului* eminescian».

Fotoreproduceri: Magdalena BUZA
Retuș foto: Florica PRICIU-BRAICU

Din sumarul numărului viitor:

- Dinicu GOLESCU și călătoriile sale
- Ion BARBU — profesor de matematici
- G. CĂLINESCU în corespondență cu M. SEVASTOS
- Tudor VIANU — conferințe despre M. SORBUL și I. L. CARAGIALE
- Lucian BLAGA — S. PUȘCARIU — dialog epistolar, IV
- Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE — fragment de roman
- Laurențiu FULGA — pagini de jurnal
- D. STELARU — poezii
- Romulus GUGA — proză
- *File de album* — G. CĂLINESCU colecționar de artă

„MANUSCRIPTUM"
Revistă editată de
MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE
FĂNUȘ BĂILEȘTEANU

COLECTIV REDACȚIONAL
ADRIAN BOTA
DIANA CRISTEV
(responsabil de număr)
RUXANDRA MIHAILA
MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE
FLOREA VLAD

TAXELE POȘTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D.G.P.Tc. nr. 137/527/1976

Lei 35

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *